

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
Lifelong Education Management of Ethnic Group in Lower North

โดย

พระศรีสุวรรณค์ อมรรธโม (กำริสุ)

ผศ.ลำยอง สำเร็จดี

นางชูศรี เกิดศิลป์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761169

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
Lifelong Education Management of Ethnic Group in Lower North

โดย

พระศรีสุวรรณค์ อมรรธโม (กำริสุ)

ผศ.ลำยอง สำเร็จดี

นางชูศรี เกิดศิลป์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761169

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Research Report

Lifelong Education Management of Ethnic Group in Lower North

By

Phra Srisawan Amarathammo (Kamrisu)

Assist.Prof. Lamyong Samretdee

Mrs. Chusee Girdsin

Mahāchulālongkornrājavidyālaya University, Buddhachinarāj Buddhist College

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761169

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บทคัดย่อ

การดำเนินวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ๒) เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ๓) เพื่อบูรณาการภูมิปัญญากับการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสารด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผลการวิจัยพบว่า

๑) ผลการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วยการเรียนรู้ ๕ ด้าน คือ (๑) ด้านความเชื่อ (๒) ด้านพิธีกรรม (๓) ด้านประเพณี (๔) ด้านการทอผ้าและการแต่งกาย (๕) ด้านบ้านเรียนที่อยู่อาศัย การจัดการเรียนรู้ในลักษณะทั้ง ๕ ด้าน เป็นปัจจัยในการเรียนรู้ภูมิปัญญา และอนุรักษ์ดำรงความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างเหนียวแน่น

๒) การจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีการจัดการเรียนรู้แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ (๑) จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม (๒) จัดตั้งเป็นชมรมของกลุ่มชาติพันธุ์ (๓) จัดการเรียนรู้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น (๔) การจัดการเรียนรู้ตามภูมิปัญญาคติธรรมความเชื่อ

๓) ผลการบูรณาการภูมิปัญญากับการศึกษาตลอดชีวิต ในสถานการณ์ที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่กลุ่มชาติพันธุ์เล็ก ๆ ก็ยังคงสืบทอดภูมิปัญญา ความเป็นมา ทั้งวัฒนธรรมประเพณีและภาษาไว้อย่างเหนียวแน่น แม้ว่าการเรียนการสอนจะพัฒนาไปสู่ศตวรรษที่ ๒๑ แล้วก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่บุคคลได้รับตลอดชีวิตตั้งแต่เกิด จากการลงพื้นที่สำรวจ และเก็บข้อมูลทำให้ได้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์มีกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งปลูกฝังให้ได้เรียนรู้แบบบูรณาการ ตามทฤษฎีหลักการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ คือ (๑) ต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร (๒) ในการสอนแต่ละครั้ง ต้องพยายามสอดแทรกคุณสมบัติที่ต้องการเน้นในตัวผู้เรียน (๓) บูรณาการความรู้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน (๔) จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักสังเกต วิเคราะห์ วิจัย และอภิปรายถกเถียงด้วยเหตุและผล (๕) ได้รับความสนใจแก่ผู้เรียน

คำสำคัญ: การเรียนรู้ตลอดชีวิต, กลุ่มชาติพันธุ์, ไทพวน, ไทยวน, ไทดำ

ABSTRACT

This action research was aimed at studying 1) To study lifelong learning of ethnic groups in the lower northern regions 2) To study learning management of ethnic groups in the lower northern regions 3) to integrate wisdom with life-long education. It is a qualitative research. The document was analyzed by content analysis and in-depth interview (Focus Group)

1) results of study and lifelong learning of ethnic groups in the lower northern region It consists of learning in 5 areas: (1) belief (2) ritual (3) tradition (4) weaving and dress (5) home, study, residence Learning management in all 5 aspects is a factor in learning wisdom. And preserve the identity of the ethnic group firmly

2) Learning management of ethnic groups in the lower northern region There are four types of learning management: (1) Establishing a cultural learning center (2) Establishing an ethnic group club (3) Arranging learning as a local curriculum (4) organizing learning based on wisdom, moral Belief

3) The results of integrating wisdom with life-long education in a situation where the world is changing like fast but a small ethnic group still has a strong inheritance of wisdom, history, culture, tradition and language. Although teaching and learning has evolved into the 21st century, the study found that Lifelong education is the education that individuals have throughout their lives since birth. From going into the survey area, and collecting data resulting in finding that the ethnic group has activities related to cultural traditions. Which is a cultivation of integrated learning According to the theory of integrated learning management principles: (1) must have a certain objective that How do you want the students to change their behavior? (2) in each teaching time Must try to insert the desired qualities to emphasize in the learner. (3) integrate knowledge in line with reality in daily life (4) provide opportunities for learners to observe, analyze, criticize and debate with reasons and results (5) stimulate the interest of learners

Keywords: Lifelong Education, ethnic group, Tai Phuen, Tai Yuan, Tai Dam

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง สำเร็จลงด้วยดี ด้วยความร่วมมือกับคณะวิจัย กราบขอบพระคุณผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช กราบขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือตลอดจนให้คำแนะนำ และได้ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของการดำเนินวิจัยในครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย จึงกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน ทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือ ตลอดจนได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและประสบการณ์ในการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนการเรียนการสอนในรายวิชาคติชนวิทยา ที่ทางชุมชน ได้ให้ความร่วมมือในการนำนิสิตร่วมเก็บข้อมูลภาคสนามในรายวิชาและบูรณาการกับการวิจัยประจำปี

ท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา คณาจารย์ ตลอดจนทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนและเป็นกำลังใจในดำเนินวิจัยด้วยดีตลอดมา จนสำเร็จในครั้งนี้

พระศรีสุวรรณค์ อมรธมโม
หัวหน้าโครงการวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๖
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ	๑๒
๒.๑.๑ ความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ.....	๑๒
๒.๑.๒ หลักการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ.....	๑๓
๒.๑.๓ ความสำคัญและประโยชน์การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ.....	๑๕
๒.๑.๔ การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑.....	๑๘
๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	๒๑
๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	๒๑
๒.๒.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต.....	๒๒
๒.๒.๓ ปัจจัยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต.....	๒๒
๒.๒.๔ การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน.....	๒๓
๒.๒.๕ แนวคิดในการจัดการศึกษาของชุมชน.....	๒๔
๒.๒.๖ การมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๒๕
๒.๓ ทฤษฎีคิตชินวิทยา	๒๖
๒.๓.๑ ความหมายของคิตชินวิทยา.....	๒๖
๒.๓.๒ ลักษณะของคิตชินวิทยา.....	๒๗
๒.๓.๓ ขอบข่ายของคิตชินวิทยา.....	๒๗
๒.๓.๔ จุดกำเนิดของคิตชินวิทยา.....	๒๘
๒.๓.๕ บทสรุปทฤษฎีคิตชินวิทยา.....	๓๐

๒.๔ กลุ่มชาติพันธุ์.....	๓๑
๒.๔.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทพวน.....	๓๑
- ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์.....	๓๑
- ภูมิหลังสังคมและประชากร.....	๓๓
- ภาษาของกลุ่มไทพวน.....	๔๒
- การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร.....	๔๘
- การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน.....	๕๕
๒.๔.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทยวน.....	๕๗
- ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์.....	๕๗
- ภูมิหลังสังคมและประชากร.....	๕๙
- ภาษาของกลุ่มไทยวน.....	๖๔
- การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร.....	๖๖
- การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน.....	๗๓
๒.๔.๓ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทดำ.....	๗๔
- ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์.....	๗๔
- ภูมิหลังสังคมและประชากร.....	๗๕
- ภาษาของกลุ่มไทดำ.....	๗๘
- การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร.....	๗๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินงานวิจัย.....	๘๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๔
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๘๕
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๘๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย.....	๘๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๗
๓.๖ การนำเสนอข้อมูลรายงานผลการวิจัย.....	๘๗
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๙
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	๘๙
๔.๒ ผลการศึกษาวิจัย.....	๑๐๘
๔.๓ วิเคราะห์ผลการจัดการเรียนรู้.....	๑๑๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	๑๑๕
๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้.....	๑๑๕
๕.๒ สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๖
๕.๓ อภิปรายผล.....	๑๒๐
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๒

บรรณานุกรม.....	๑๒๓
ภาคผนวก ง	๑๒๗
ภาคผนวก จ	๑๓๑
ประวัติคณะวิจัย.....	๑๔๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) กำหนดให้ยุทธศาสตร์ข้อที่ ๒ เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน กำหนดเป็นข้อย่อยที่ ๒.๔ ว่าด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) เป็นยุทธศาสตร์การสร้างความสามารถเพื่อการพัฒนาทางสังคม แผนงานวิจัยกับกลุ่มเรื่องวิจัยที่ควรมุ่งเน้นตามนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) กำหนดข้อที่ ๓ ว่าด้วยการปฏิรูปการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ แผนงานวิจัยกับยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติรายประเด็น ข้อกำหนดนี้ จะเห็นว่า ทั้งยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ แผนงานการวิจัยทุกฉบับจะกำหนดการพัฒนาและการส่งเสริมสังคม วัฒนธรรม การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นจริงไว้^๑

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย มิได้จำเป็นเฉพาะในช่วงเรียนเท่านั้น เพราะการศึกษาเป็นสิ่งช่วยพัฒนาคน ให้มีความรู้ มีความสามารถที่จะปรับตัว ที่จำดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงของวัยได้อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ หรือวัยสูงอายุ โดยเฉพาะในสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน การศึกษาดูยิ่งจะมีความจำเป็นมากขึ้น ประเทศต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่โลกต้องเผชิญกับกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและปัญหาอุปสรรคด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย ดังจะเห็นได้จากการที่ทุกประเทศนำแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศ และมีการพัฒนา มีการปฏิรูปการจัดการศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อไปสู่เป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิต^๒

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้เห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ เพราะประเทศไทยก็จำเป็นต้องพัฒนา ต้องเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมที่จะเผชิญกับสภาพความเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ ของสังคม สิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม ประเทศไทยจึงได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของชาติให้ยึดหลักของการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตของบางประเทศได้มีการพัฒนาแนวทาง รูปแบบ และวิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่หลากหลายและน่าสนใจ ดังนั้นถ้าได้มาวิเคราะห์ประสบการณ์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตจากประเทศต่าง ๆ ก็จะช่วยทำให้ประเทศไทยได้ข้อมูลและแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทประเทศไทยได้ต่อไป โดยเฉพาะการจัดการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย เพราะกลุ่มชาติ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554

^๒ สำนักบริหารการศึกษานอกโรงเรียน, การศึกษาตลอดชีวิต : การศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์.

พันธึนในสังคมไทยนั้น ยังปรับตัวไม่ทันกับการเผชิญหน้ารับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ด้านภาษา การดำรงชีวิต ภาษามิบบทบาทที่สำคัญและมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา วัฒนธรรม ตลอดจนความเจริญในด้านต่าง ๆ ของชนแต่ละกลุ่มที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันได้ ก็ด้วยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดและอนุรักษ์ไว้ ภาษาของชนทุกชาติ รวมทั้งภาษาถิ่นไทยก็ย่อมมีบทบาทสำคัญ เช่นนี้เหมือนกันทั้งสิ้น ภาษาถิ่นไทยเป็นภาษาที่มีผู้พูดกระจายอยู่ทั่วไปคือ ลาว พม่า เวียดนาม มาเลเซีย อินเดีย และบริเวณตะวันตกเฉียงใต้ ของสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยกระจายออกเป็นภาษาถิ่นกลุ่มย่อย ๆ เรียกชื่อต่างกันไป ภาษาพวกนี้ก็นับว่าเป็นภาษาไทยถิ่นภาษาหนึ่งก็มีลักษณะเฉพาะแตกต่างภาษาไทถิ่นกลุ่มอื่น ๆ และจากการศึกษาของ มาร์วิน บราวน์ ซึ่งเขาได้ศึกษาเปรียบเทียบภาษาไทยถิ่นจำนวน ๖๐ ภาษา เพื่อจะได้ทราบถึงลักษณะของภาษาไทยเดิม สรุปได้ว่า ภาษาพวนเป็นภาษาหนึ่งในเจ็ดกลุ่มใหญ่และได้สืบทอดมาจากยูนาน - เชียงแสน ในราว ๑๐๐๐ ปีมาแล้ว ในปัจจุบันนี้จากแผนที่ประเทศไทย จากแผนที่ภาษาในประเทศไทย ปรากฏว่า มีผู้พูดภาษาพวนในประเทศไทยตามท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนี้ คือ ลพบุรี สิงห์บุรี สระบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ สุโขทัย พิจิตร แพร่ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา เลย หนองคาย และอุดรธานี นอกจากชาวไทยพวนแล้วยังมียังมีชาวไท-ยวนที่มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ อักษรของชาวไทยยวนมิใช่มาใช้มาเป็นเวลานาน เมื่อได้อพยพมาอยู่ที่ประเทศไทยก็นำเอาอักษรเหล่านั้นมาใช้ด้วย โดยใช้เขียนลงในสมุดข่อยหรือจารบนใบลาน ชาวไทยยวนเรียกอักษรนี้ว่า “หนังสือยวน” เรื่องที่บันทึกลงใบข่อยหรือสมุดไทยมักจะเป็นตำราหมอดู ตำราสมุนไพร เวทมนต์ และคาถาต่าง ๆ ส่วนเรื่องที่จารลงใบลานส่วนใหญ่เป็นพระธรรมเทศนาเนื่องจากภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งและมนุษย์ใช้การเลียนแบบเป็นวิธีที่สำคัญในการสืบทอด วัฒนธรรมทางภาษา ซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่ว่าการเลียนแบบนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตามจะทำให้เหมือนจริงตามแบบทุกอย่างนั้นคงเป็นไปได้ เสียงพูดในภาษาที่มีการเลียนแบบ สืบทอดกันมาชั่วระยะหนึ่งย่อมผิดเพี้ยนกันไปได้เช่นกัน ฉะนั้นในภาษาทุก ๆ ภาษาที่ยังมีผู้ใช้พูดอยู่จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ค่อยเป็นค่อยไป หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเรา จะมองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนก็ต่อเมื่อเวลาผ่านไปมากพอสมควร เช่นเราอาจกลับไปดูภาษาเขียนสมัยก่อน ๆ แล้วจึงสังเกตเห็นได้เป็นต้น ในชั่วชีวิตเราเองนั้นยากที่จะเห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงที่สมบูรณ์ได้ แต่ในชั่วชีวิตของคนหนึ่งคน ก็อาจจะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงบางอย่างได้^๓

การพัฒนานโยบายการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นสำหรับหน่วยงานรับผิดชอบ เนื่องจากทิศทางและแนวโน้มการพัฒนานโยบายการจัดการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ฯ จากเงื่อนไขภายนอก ได้แก่ กติกาสากลที่สำคัญ คือ ปฏิญญาสากลการประชุมโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน ค.ศ.๒๐๑๕ และความร่วมมือประชาคมอาเซียนด้านสิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ค.ศ.๒๐๑๕ และ เงื่อนไขภายใน ได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒

^๓ โปธิ์ แซมลาเจียก, *ตำนานไทยพวน*, กรุงเทพฯ, สามัคคี (ดอกหญ้า) ๒๕๓๗.

(พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)^๔ แผนยุทธศาสตร์ชาติ และแผนแม่บทการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเสมอภาค การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการศึกษา ความสอดคล้องของระดับนโยบายกับกติกาสากล การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่มาจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน การส่งเสริมสิทธิและความสามารถในการพิทักษ์สิทธิด้านการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ และการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยยึดหลักการพัฒนาคนควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่ ในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ได้เห็นประวัติประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไท-ยวน บ้านลาดบัวขาว ตำบลสมอแข อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก ชาวไท-ยวน บ้านหาดเสี้ยว ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย และชาวไทย-ดำ บ้านยางแขวนอู่ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก จึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความรู้ในด้านคติชนวิทยา และศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ คือ

ไทยวน สมอแข ก่อนปีพุทธศักราช ๒๓๔๗ คนไทเชื้อสายไท-ยวน หรือในชื่อ “โยนก เชียงแสนนคร” มีบ้านเรือนอยู่ในเมืองเชียงแสน (ปัจจุบันคือ อ.เชียงแสน จ. เชียงรายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรง โปรดเกล้าฯ ให้กองทัพเมืองหลวง น่าน ลำปาง เชียงใหม่ และเวียงจันทน์ ขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงแสน และทำลายเมืองเชียงแสนทิ้ง มีไทยวนบางส่วนเดินทางมาพำนักที่กรุงเทพฯ บริเวณบางขุนพรหม จากนั้น รัชกาลที่ ๑ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เคลื่อนย้ายมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ราชบุรี ใน เวลาต่อมาบางส่วนต้องการที่จะเดินทางกลับบ้านพ่อแม่เมืองแม่ของตนที่ โยนกเชียงแสน นคร จึงเดินทาง มุ่งหน้ามาทาง เหนือ มีกลุ่มหนึ่ง หยุดพักที่ บ้านกรมธรรม์ ซึ่ง ปัจจุบันคือ หมู่ที่ ๘ ของตำบล สมอแข และ ตัดสินใจตั้งรกรากที่นี่เพราะน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ดี เหมาะกับการทำ การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ จนเกิดเป็นหมู่บ้านของชาวไท-ยวนในตำบลสมอแข ขยายไปถึง ๔ หมู่บ้านด้วยกัน คือ หมู่ที่ ๒ บ้านลาดบัวขาว, หมู่ที่ ๓ บ้านดงประโดก, หมู่ที่ ๔ บ้านสมอแข และหมู่ที่ ๔ บ้านกรมธรรม์ ซึ่งมีการ สืบทอดวัฒนธรรม คงความเป็นเอกลักษณ์ในการดำเนินชีวิตตามวิถีไท-ยวน ตลอดมา และมีการรวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นเป็นชมรม ไท-ยวน จ.พิษณุโลก ณ หมู่ที่ ๓ บ้านดงประโดก โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมต่างๆของ ชาวไท-ยวน

๒. เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ในชุมชน

๓. เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เด็ก เยาวชน และประชาชนเกิดความตระหนัก และเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาและคุณค่า ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ประเพณีการแห่นาคในปัจจุบันก็นิยมจัดกันเพียง ๑-๒ วัน ซึ่ง ปรับไปตามวิถีชีวิตเช่น การพานาคไปขอขมาผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านก็จะ เปลี่ยนมาเป็นขอขมาลาโทษญาติผู้ใหญ่ในบ้านงานเท่านั้น ส่วน

^๔แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) แผนยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ๒๕๕๔

การละเล่น ม้าแห่ก็จะมียู๋บ้าง เพราะนอกจากต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดหาอุปกรณ์ แล้ว คนทำม้าไม่ได้ก็มีอยู่ไม่มากเหมือนกับในอดีต^๕

ชาวไทพวน คำว่าพวน หมายถึง คำที่คนในบริเวณพื้นราบทางตอนใต้ใช้เรียกคนเผ่าไต หรือ คนเชื้อชาติไทยสาขาหนึ่งที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ราบสูงตรันนินห์ (Tranninh Plateau) ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและภาษาพูดอันเป็น เอกลักษณ์ หรือ แบบแผนของตนเอง ในอดีตกาลชนกลุ่มนี้ได้รวบรวมเมืองต่างๆเช่น เมืองบริซันท์ เมืองธูรคม เมืองเชียงคำ ฯลฯ ก่อตั้งเป็นอาณาจักรอิสระปกครองตนเองมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองอาณาจักร และเป็นประมุขเรียกว่า อาณาจักรพวน หรือ เมืองพวนโดยมีเมืองเชียงขวางเป็นเมืองหลวงไทยพวนจะอพยพมาจากเมืองเชียงขวาง เมืองหลวงพระบางเมืองเวียงจันทน์ เมืองกำแพงนครเวียงจันทน์ และย้ายถิ่นมาอยู่ในประเทศไทยรวม๑๙ จังหวัด คือ ลพบุรีสุพรรณบุรี ราชบุรีชัยนาท นครสวรรค์ สุโขทัย อุตรดิตถ์พิจิตร เพชรบูรณ์ นครนายก ปราจีนบุรี หนองบัวลำภูอุดรธานี หนองคาย เลย นครพนม มุกดาหาร กำแพงเพชร และมีการรวมตัวกันตั้งเป็น ชมรมไทยพวนประเทศไทย มีการจัดกิจกรรมร่วมกันตลอดมา การอพยพย้ายถิ่นฐานของคนพวนในอำเภอบ้านหมี่นั้น ยากที่จะกำหนดลงไปได้ว่าอพยพเข้ามาในสมัยใด เพราะประการแรกคนพวนในอำเภอบ้านหมี่อพยพลงมาไม่พร้อมกันประการต่อมา ยังขาดหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรสนับสนุน แต่เท่าที่มีการสอบถามคนเฒ่าคนแก่มักจะได้คำตอบคล้ายๆกันว่า "เหตุ ที่อพยพมาเพราะหนีพวกฮ่อพวกแคว"^๖ เมื่อได้สำรวจท้องที่และหลักฐานที่เป็นถาวรวัตถุแล้ว พอจะสรุปประเด็นการอพยพย้ายถิ่นฐานของคนพวนในอำเภอบ้านหมี่เป็น ๓ กรณี คือ อพยพมาตั้งแต่ตอนปลายสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาอพยพเป็นจำนวนมากที่สุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามลำดับแรกเริ่มที่คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในอำเภอบ้านหมี่นั้น ชื่อเดิมของอำเภอบ้านหมี่ คือ "อำเภอบ้านเซา" หรือ "เซา" ในภาษาพวน แปลว่าหยุดพัก ซึ่งน่าจะหมายถึงการหยุดพัก ซึ่งน่าจะหมายถึง การหยุดพักเพื่อตั้งหลักฐานการทำมาหากิน ต่อมาทางราชการได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "อำเภอบ้านหมี่" คำว่า "หมี่" ในภาษาพวนหมายถึง การมัดหมี่ ซึ่งเป็นการมัดเส้นด้ายให้เป็นเปลาะ ๆ หลากสีส้น แล้วนำไปทอเป็นลวดลายต่าง ๆ มากมาย เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าถุง เป็นต้นส่วนผ้าที่นิยมกันมาก คือ ผ้ายกดอก ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า "ผ้าชิ้นหมี่" คนพวนมีความสามารถในการทอผ้าชนิดนี้เป็นพิเศษ จึงได้ชื่อว่าอำเภอบ้านหมี่ตามลักษณะการประกอบอาชีพชาวตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่จังหวัดลพบุรี สืบเชื้อสายมาจากชาวพวน ซึ่งมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่เมืองพวน แขวงเชียงขวางประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต่อมาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ในประเทศไทย เมื่อประมาณ ๒๐๐ กว่าปีมาแล้วตามหลักฐานที่สืบทอดกันมาว่า เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๖๕ มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระภิกษุหล้า หรือชาวบ้านเรียกว่า ครูบานาวา เป็นพระธุดงค์ มาจากเมืองพวนเชียงขวาง เพื่อติดตามหาญาติพี่น้องที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ก่อนแล้ว ครูบานาวา ได้พบกับพี่สาวของท่านชื่อถอ ที่หมู่บ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ท่านได้ชักชวนพี่น้องชาวบ้านทราย ซึ่งได้นำเอาชื่อเดิมว่าบ้านทราย มาจากเมืองพวนเชียงขวาง สร้างวัด

^๕ สมคิด จำนงค์ศรี. การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดนาหนองเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนไทย ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศึกษา: สถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๕๒.

^๖ ปุ่น วงศ์วิเศษ และวิเชียร วงศ์วิเศษ, ไทยพวน.(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก,๒๕๑๗.)

บ้านทรายเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๙ และช่วยกันขุดบ่อน้ำสร้างขึ้นไว้ใช้ที่นั่นปัจจุบันนี้ยังมีหลักฐานอยู่ ชาวบ้านทรายอาศัยทำมาหากินอยู่ที่นั่นประมาณ ๒๐ ปีที่ทำมาหากินคับแคบ จึงได้หาที่ทำมาหากินใหม่^๗

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๙ ครุบานาวา ได้ออกจรุดงค์ต่อไปทางทิศเหนือได้พบแหล่งน้ำขนาดใหญ่ดินแดนอุดมสมบูรณ์ อยู่ห่างจากที่เดิมประมาณ ๒๘ กิโลเมตร แหล่งน้ำขนาดใหญ่นี้มีน้ำตลอดปีแม้ในฤดูแล้ง เดือน ๔ เดือน ๕ น้ำก็ไม่แห้ง ชาวบ้านเรียกว่า วังเดือนห้า ท่านจึงได้กลับไปชักชวนญาติพี่น้องชาวบ้านทรายให้อพยพมาทำมาหากินในที่แห่งใหม่ และได้สร้าง วัดบ้านทรายขึ้นใหม่ ส่วนวัดบ้านทรายเดิมและบ่อน้ำที่สร้างไว้เดิมนั้นยกให้ ชาวบ้านถนนแค ปัจจุบัน ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ครุบานาวา จึงเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านทรายองค์แรก และเป็นผู้สร้างชุมชนบ้านทราย ปัจจุบันวัดบ้านทรายตั้งอยู่เลขที่ ๑ หมู่ ๒ ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีพื้นที่ ๑๙ ไร่ ๘๘ ตารางวา อยู่ห่างจากลพบุรีมาทางด้านทิศเหนือ ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร ห่างจากอำเภอบ้านหมี่ทางทิศตะวันออก ๓ กิโลเมตร ตามถนนหมายเลข ๒๐๕ สายบ้านหมี่ ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว เป็นชุมชนในหมู่บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีเนื้อที่ประมาณ ๘,๙๓๒ ไร่หรือประมาณ ๑๔๓ ตารางกิโลเมตร อาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่นโดยรอบชาวไทยพวน อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เวลาว่างจากการทำนา หญิงทอผ้า ชายตีเหล็ก ผู้เป็นช่างเงิน ช่างทอง ก็ทำเครื่องเงินเครื่องทองฝีมือดี^๘

ไท-ดำ ชาวไทดำ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท ดังกล่าวไว้ในพงศาวดารเมืองไลว่า “ เมืองที่พวกผู้ไทดำอยู่นั้น คือเมืองแกงหนึ่ง เมืองควายหนึ่ง เมืองตุงหนึ่ง เมืองม่วยหนึ่ง เมืองลาหนึ่ง เมืองโมะหนึ่ง เมืองหวัดหนึ่ง เมืองซางหนึ่ง รวมเป็น ๘ เมือง เมืองผู้ไทขาว ๔ เมือง ผู้ไทดำ ๘ เมือง เป็น ๑๒ เมือง จึงเรียกว่าเมืองสิบสองผู้ไท แต่บัดนี้เรียก สิบสองจุไท ” เขตสิบสองจุไท บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ในเวียดนามภาคเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของ ไทดำ ไทแดง และไทขาว เมื่อฝรั่งเศสเข้าปกครองเวียดนาม ได้เรียกชนเผ่าที่อาศัยอยู่ลุ่มแม่น้ำดำว่า ไทดำที่เรียกว่าไทดำ เพราะชนดังกล่าวนิยมสวมเสื้อผ้าสีดำซึ่งย้อมด้วยต้นหอมหรือคราม แตกต่างกับชนเผ่าที่อยู่ใกล้เคียงเช่น ไทขาวที่นิยมแต่งกายด้วยผ้าสีขาว และไทแดงที่ชอบใช้ผ้าสีแดงขลิบตกแต่งชายเสื้อ ชาวไทยดำอยู่ที่เมืองแกงหรือถ่าน แต่เดิมเป็นเมืองใหญ่ของแคว้นสิบสองจุไท ปัจจุบันคือจังหวัดเดียนเบียนฟู อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว (แคว้นล้านช้าง) ทิศเหนือติดกับตอนใต้ของประเทศจีน การอพยพและการตั้งรกรากในไทย ชาวไทดำอพยพเข้ามาตั้งรกรากในไทยถึง ๒ ครั้งด้วยกัน ครั้งแรกในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีที่โปรดให้ไปตี เมืองเวียงจันทร์ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ดังได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ไทยว่า "แล้วปั้งขึ้นโปรด ฯ ให้ยกกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง ไปตีเมืองทัน เมืองม่วย เมืองทั้ง ๒ นี้เป็นเมืองของไทยดำ ตั้งอยู่ในเขตแดนญวนเหนือ แล้วพาคครัวไทเวียง ไทดำ ลงมากรุงธนบุรี ในเดือนนี้ ไทดำให้ไปอยู่เพชรบุรี " ต่อมารัชกาล

^๗ เปริมทิพย์ พงษ์นิล, เพลงในประเพณีกำฟ้า: กรณีศึกษาชาวพวน จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ.กรุงเทพฯ, บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

^๘ กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์, ลาวพวน :กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอ บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, (ปริญญาานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕.)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๘ ก็ได้นำครอบครัวชาวไทดำเข้ามาอยู่ในไทยอีก ดั้งบันทึกของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกล่าวไว้ เมื่อคราวเป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อในสมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๓๐ ไว้ว่า “ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาธรรมาฯ ยกกองทัพขึ้นมาเมืองถึงเมืองแกลง จัดราชการเรียบร้อยแล้วได้อาครักษ์เมืองแกลงและสิบสองจุไทยซึ่งเป็นไทดำลงมากรุงเทพฯ ฯ เป็นอันมาก เพราะขึ้นไว้จะเกิดการยุ่งยากแก่ทางราชการขึ้นอีกครั้ง แล้วพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้พวกไทดำเหล่านั้นไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ ณ เมืองเพชรบุรี จนได้ชื่อว่า ลาวซ่ง จากหลักฐานการอพยพเข้ามาในไทยทั้งสองครั้ง แสดงให้เห็นว่าไทดำหรือไทยทรงดำ มาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดเพชรบุรี เป็นแห่งแรกและจากคำบอกเล่าจากชาวไทยทรงดำเอง ก็บรรยายว่า เติบโตอพยพมาจากถิ่นฐานเดิมโดยทางเรือ มาตั้งถิ่นฐานที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม ซึ่งเป็นบ้านชายทะเล ชาวไทยทรงดำไม่ชอบภูมิประเทศแถบนั้น จึงได้ย้ายถิ่นฐานมาเรื่อย ๆ จนถึงแถบอำเภอย้อย ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นป่าเขาเหมือนกับถิ่นฐานเดิมจึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่น ต่อมาชาวไทยทรงดำก็ได้ย้ายถิ่นฐานไปทำมาหากินในที่อื่นๆ เช่น นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี พิจิตร พิษณุโลก ชุมพร และสุราษฎร์ธานี แต่ชาวไทยทรงดำในจังหวัดต่าง ๆ เหล่านี้จะบอกที่มาเป็นแหล่งเดียวกันว่า มาจากจังหวัดเพชรบุรี^๔

ผู้ทำวิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ใน ๓ กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มไท-พวน ไท-ยวน และไท-ดำ โดยพยายามรวบรวมข้อมูลที่ครอบคลุมมากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์และพัฒนาศึกษาเพื่อประเทศชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
- ๑.๒.๓ เพื่อบูรณาการภูมิปัญญากับการศึกษาตลอดชีวิต

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ สภาพทั่วไปของการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การพัฒนาศักยภาพของการจัดการภูมิปัญญาไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ๑) การจัดการศึกษา การบริหารการศึกษา ระบบการศึกษา
- ๒) เครือข่ายทางการศึกษา พหุภาคีการศึกษา
- ๓) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

^๔ สมคิด ศรีสิงห์, รายงานวิจัย เรื่องวัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง), (ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร, ๒๕๒๑)

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

๑) ภาคเหนือตอนล่าง กลุ่มชาติพันธุ์ ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มไทพวน บ้านหาดเสี้ยว อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย กลุ่มไทยวน ตำบลสมอแข อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก และกลุ่มไทดำ บ้านยางแขวนอู่ บ้านบึงคัต อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

๒) หน่วยงานจัดการศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น โรงเรียน วัด และชุมชน

๓) หน่วยงานท้องถิ่นสนับสนุนอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ การรับฟังวิทยากรผู้รอบรู้ ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์และองค์กรที่ทำงานด้านการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ๓๐ คน เพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างทั้งในด้านระบบ การบริหารจัดการ แผนการศึกษา ระดับการศึกษา โดยแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ละ ๑๐ คน ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลไทพวน บ้านหาดเสี้ยว ได้แก่ ๑. นางรุ่งอรุณ คำโมง ๒. นายสาธิต ไสร็จประสบสันติ ๓. นายสงคราม เรืองศรี ๔. นายธชาพัฒน์ มาชวา ๕. นายถวิล เกิดผล ๖. นางโสภา ทรงธรรม ๗. นางสุตาพร ปาลวิสุทธิ ๘. นางสุมาลี วงษ์วิเศษ ๙. นายจิตกร จูติ ๑๐. นางสาวลักขณ์ สรรเจริญ ผู้ให้ข้อมูลไทพวน บ้านหาดเสี้ยว

ผู้ให้ข้อมูลไทยวน สมอแข ได้แก่ ๑. คุณศิริพันธ์ เอี่ยมสาย ๒. คุณสนั่น เอี่ยมสาย ๓. นางทองม้วน พันธุ์รี ๔. นางมาลัย มิ่งขวัญมา ๕. นายสำเนียง บุญมา ๖. นางสาวสมจิต ดอนไพรอยู่ ๗. ว่าที่ร้อยตรีโยธิน บุญมาก ๘. นายพลอย ทองแก่งกล้า ๙. นายสรรเพ็ชร อินทะพันธุ์ ๑๐. นางปรารถนา ชันทอง

ผู้ให้ข้อมูลไทดำ อำเภอบางระกำ ได้แก่ ๑. นายธรรมบุญ สายทอง ๒. นางพะเยาว์ จ้อยทอง ๓. นายวีระพันธุ์ เพ็งภักดี ๔. นายพรธชา บงเจริญ ๕. นางสาวสุภาวดี แสงแวว ๖. นายวิบูลย์ ตั้งเกษมวิบูลย์ ๗. นายเฉลิมศักดิ์ สกลวิศาลศักดิ์ ๘. นายชูศักดิ์ สิงห์แรง ๙. นายสมบัติ ต่ายพูล ๑๐. นายวีระชัย ป้อมกระสันต์

๒) กระบวนการสร้างเครือข่ายทางการศึกษาจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยตรง กล่าวคือ ผู้มีตำแหน่งหน้าที่บริหารการศึกษา ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ผู้อำนวยการสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องโดยอ้อม กล่าวคือผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงอาจารย์ที่สอนในมหาวิทยาลัย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาทำวิจัยนี้ตามปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษา หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับพื้นฐานการศึกษา หลักสูตรและการสอน การวัดและประเมินผลการศึกษา เทคโนโลยีการศึกษา บริหารการศึกษา จิตวิทยา และการแนะแนวการศึกษา การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาพิเศษ พลศึกษา และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ปรัชญา

การจัดการศึกษา หมายถึง การบริหารจัดการระบบการศึกษา กระบวนการศึกษา ประเภทการศึกษา

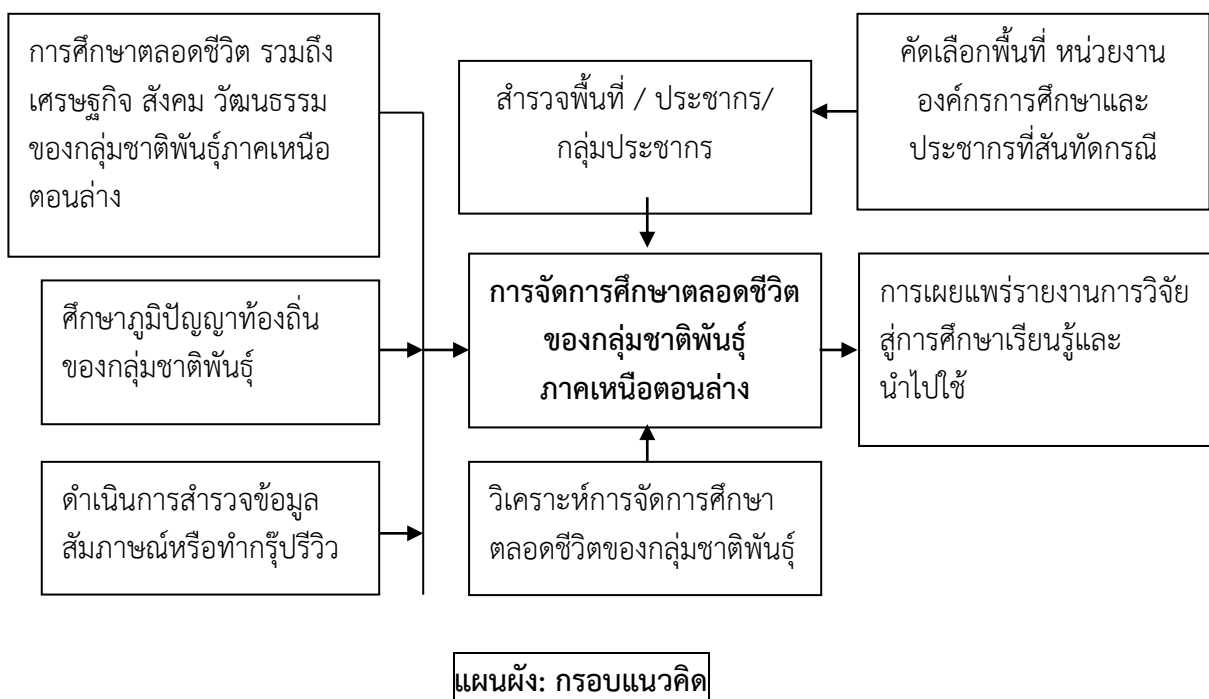

การศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การศึกษาที่จัดให้กับประชาชน ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการศึกษาที่ผสมผสานการศึกษาทั้งสามรูปแบบที่เหมาะสมกับบุคคล อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มไทพวน บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย กลุ่มไทยวน ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และกลุ่มไทดำ บ้านยางแขวนอู่ บ้านบึงคัต อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑. ได้ชุดความรู้การศึกษา การจัดการศึกษา กระบวนการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

๒. ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

๓. ได้แนวทางและกระบวนการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

๔. ได้ความรู้จากการศึกษาของภูมิภาคท้องถิ่น และนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา

ปัจจุบัน ๕. ได้แนวทางในส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าจากการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตใจ และสังคม รวมทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกัน

๖. ได้ผลวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการศึกษา เพื่อจะนำไปสู่การจัดการด้านการศึกษาตลอดชีวิต

๗. นักวิชาการและผู้สนใจ ได้รับความรู้ ความเข้าใจการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง เป็นไปในลักษณะเครือข่ายและการระดมพลังจากทุกภาคส่วน ซึ่งสามารถช่วยให้เกิดการพึ่งพาตนเองและเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดของสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิด ทฤษฎีที่นำมาทำการศึกษา โดยจะยึดผลการศึกษานักวิชาการและนักพัฒนาเป็นแนวทางในการศึกษา ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ พร้อมด้วยงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับหัวข้อของกลุ่มชาติพันธุ์ดังต่อไปนี้

๒.๑ ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

- ๒.๑.๑ ความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
- ๒.๑.๒ หลักการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
- ๒.๑.๓ ความสำคัญและประโยชน์การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
- ๒.๑.๔ การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

- ๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- ๒.๒.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต
- ๒.๒.๓ ปัจจัยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
- ๒.๒.๔ การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
- ๒.๒.๕ แนวคิดในการจัดการศึกษาของชุมชน
- ๒.๒.๖ การมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๓ ทฤษฎีคติชนวิทยา

- ๒.๓.๑ ความหมายของคติชนวิทยา
- ๒.๓.๒ ลักษณะของคติชนวิทยา
- ๒.๓.๓ ขอบข่ายของคติชนวิทยา
- ๒.๓.๔ จุดกำเนิดของคติชนวิทยา
- ๒.๓.๕ บทสรุปทฤษฎีคติชนวิทยา

๒.๔ กลุ่มชาติพันธุ์

๒.๔.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทพวน

- ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์
- ภูมิหลังสังคมและประชากร
- ภาษาของกลุ่มไทพวน
- การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร
- การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน

๒.๔.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทยวน

- ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์
- ภูมิหลังสังคมและประชากร
- ภาษาของกลุ่มไทยวน
- การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร
- การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน

๒.๔.๓ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทดำ

- ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์
- ภูมิหลังสังคมและประชากร
- ภาษาของกลุ่มไทดำ
- การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร

๒.๑ ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

๒.๑.๑ ความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

บูรณาการ (Integration) ในความหมายทางการเรียนการสอนนั้น มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

บูรณาการ เป็นลักษณะของการผสมผสานประสบการณ์การเรียนรู้ให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงรวมเข้าเป็นหน่วยเดียวกัน อย่างสมดุลนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆได้ทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข^๑

พระธรรมปิฎก^๒ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ขยายความว่า เป็นการทำให้หน่วยย่อยๆ ทั้งหลาย ที่สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกัน และกันเข้ามารวมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ซึ่งมีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัว

บูรณาการ หมายถึง การเรียนรู้แบบของครุหรือบูรณาการจะทำให้คนมีความสมบูรณ์มากขึ้น มีความรู้ที่มีความหมายมากขึ้นจากการให้ความหมายของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับการบูรณาการสรุปได้ว่า การบูรณาการ หมายถึง การนำสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันมารวมกันให้เกิดความสมดุล ความสมบูรณ์และผสมกลมกลืนให้ได้สัดส่วน มีความเหมาะสมกับประสบการณ์จริงและสามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตได้อย่างดีที่สุดในที่สุด^๓

บูรณาการ คือ “การนำเอาความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันมาผสมผสานหรือการผสมผสานกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการสอนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประโยชน์สูงสุด^๔

การเรียนรู้แบบบูรณาการ ว่าเป็นกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน และมีความสอดคล้องกับชีวิตจริง โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงซึ่งครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทางให้กับผู้เรียนทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและสามารถแก้ปัญหาที่ประสบในชีวิตประจำวันได้^๕

^๑ อมรรัตน์ สุนย์กลาง, การพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับครูประถมศึกษา, วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๓๙.

^๒ พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาพัฒนาการหรือบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^๓ ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^๔ สมอง อินละคร, การวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน, (อุบลราชธานี: หจก. อุบลกิจออฟเซทการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๘.

^๕ อรทัย มูลคำและคณะ, เรียนรู้สู่ครูมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททีพี พริ้น จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๔๔ จะส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนรู้
อย่างบูรณาการ โดยสะท้อนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง
หลอมรวมเป้าหมายการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ สาระหรือประสบการณ์ ทั้งภายในกลุ่มสาระ

๒.๑.๒ หลักการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการนั้น มีหลักการจัดการเรียนการสอนที่ต้องคำนึงถึง^๖ กล่าวว่า

๑. ต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร
  ๒. ในการสอนแต่ละครั้ง ต้องพยายามสอดแทรกคุณสมบัติที่ต้องการเน้นในตัวผู้เรียน เช่น
การเสียสละ ความขยัน ความซื่อสัตย์ เป็นต้น
  ๓. พยายามบูรณาการความรู้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน
  ๔. จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักสังเกต วิเคราะห์ วิวิจารณ์ และอภิปรายถกเถียงด้วยเหตุและผล
  ๕. จัดบรรยากาศภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียนให้ท้าทาย และเร้าความสนใจแก่ผู้เรียน
- การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ จะต้องคำนึงถึงหลักการสำคัญ ๕ ประการ^๗
ประกอบด้วยเสมอไป ได้แก่

๑. การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมใน
กระบวนการเรียนการสอนอย่างกระตือรือร้น

๒. การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ร่วมทำงานกลุ่มด้วยตนเอง โดยการส่งเสริมให้มีกิจกรรมกลุ่ม
ลักษณะต่าง ๆ หลากหลายในการเรียนการสอน และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ ลงมือทำกิจกรรม
ต่าง ๆ อย่างแท้จริงด้วยตนเอง

๓. จัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้ จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม
เข้าใจง่าย ตรงกับความเป็นจริงสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล และส่งเสริมให้มีโอกาส
ได้ปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะที่ติดเป็นนิสัย

๔. จัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกล้าคิดกล้าทำ โดยส่งเสริมให้
ผู้เรียนมีโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งของตนเองต่อสาธารณชนหรือเพื่อนร่วมชั้นเรียน
ทั้งนี้เพื่อสร้างเสริมความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

๕. เน้นการปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และจริยธรรม ที่ถูกต้องดีงาม ให้ผู้เรียนสามารถจำแนก
แยกแยะความถูกต้องดีงามและความเหมาะสมได้ สามารถขจัดความขัดแย้งได้ด้วยเหตุผลมีความกล้า
หาญทางจริยธรรม และแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาและสามัคคีนอกจากนี้ครูควรคำนึงถึงความสามารถ
ทางสติปัญญาของผู้เรียนประกอบด้วยเพราะในปัจจุบันนี้นักจิตวิทยาการศึกษาเชื่อว่ามนุษย์มี

^๖ กาญจนา คุณารักษ์, การสอนแบบบูรณาการ, (นครปฐม : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

^๗ อ่าง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : เกรวี่แอนด์พาร์ทเนอร์,
๒๕๓๒), หน้า ๑๘๒.

ความสามารถทางสติปัญญาที่แตกต่างกันและสามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น ๗ ด้าน (Multiple Intelligence) ด้วยกันคือ

- ๑) ความสามารถด้านดนตรี
- ๒) ความสามารถด้านภาษา
- ๓) ความสามารถด้านรับรู้โดยการสัมผัส
- ๔) ความสามารถด้านคณิตศาสตร์
- ๕) ความสามารถด้านกระยะพื้นที่
- ๖) ความสามารถด้านศีลธรรม จรรยาและ
- ๗) ความสามารถด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ด้วยเหตุนี้ผู้เรียนในชั้นเรียนจึงมีสติปัญญาที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาในเรื่องเดียวกันคนละแบบ สุดแท้แต่ว่าผู้เรียนคนนั้นจะมีความสามารถทางสติปัญญาในด้านใดด้านหนึ่ง บางด้าน หรือหลายด้านเป็นหลัก นี่คือสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ช่วยอธิบายและสนับสนุนให้เห็นว่าการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนมีความจำเป็นและเหมาะสมต่อการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันที่นับวันองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ก็ยิ่งจะทวีความสลับซับซ้อนมากขึ้นทุกขณะ

อรรถัย มูลคำ และคนอื่น ๆ^{๘๘} กล่าวถึงส่วนที่ต้องคำนึงในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการว่า

๑. หัวเรื่องต้องสัมพันธ์กับเรื่องอื่นได้อย่างกว้างขวาง
๒. การสร้างกิจกรรมทุกกิจกรรม ต้องเหมาะสมกับความเป็นจริง
๓. กิจกรรมทุกกิจกรรมควรต่อเนื่องกัน
๔. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนปรับปรุง และพัฒนางานตลอดเวลา

สนอง อินละคร^{๘๙} กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการบูรณาการ ว่า

๑. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้
๒. เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการทางด้านความรู้และทางด้านจิตใจ
๓. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และการปฏิบัติ
๔. เป็นการบูรณาการระหว่างสิ่งที่อยู่ในห้องเรียนกับสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตจริง
๕. เป็นการบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆ

ลาร์ดิซาเบล^{๙๐} (Lardizabel 1970) ได้สรุปหลักและสิ่งที่ควรพิจารณาในการเรียนการสอนและบูรณาการว่า

^{๘๘} อรรถัย มูลคำและคณะ., Child centered : Storyline Method : การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๘๙} สนอง อินละคร, การวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน, (อุบลราชธานี : หจก. อุบลกิจออฟเซทการพิมพ์, ๒๕๔๓), ๒๘๘.

^{๙๐} LardiZabal Amparo. S and other, Methods and Principles of Teaching, (Quezon City : Alermer Phoenix, 1970, p. 148-149..

๑. ผู้เรียนมีความสำคัญมากกว่าเนื้อหาวิชา เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพ คำนึงถึงการเรียนรู้ทั้งด้านกายภาพ สังคม อารมณ์ และสติปัญญา

๒. หน่วยการเรียนรู้ที่ต้องใช้เวลาในการทำกิจกรรมข้ามวัน จะดีกว่าหน่วยการเรียนรู้สั้นๆ ที่เสร็จในเวลาเรียน

๓. หน่วยการเรียนการสอน ควรเป็นปัญหาในชีวิตจริง คำนึงถึงความต้องการ ความสนใจ ของผู้เรียนเป็นเกณฑ์

๔. ในการเรียนการสอน ควรใช้กระบวนการกลุ่ม

๕. กิจกรรมในการเรียนการสอน ใช้กระบวนการประชาธิปไตย

๖. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

๗. สร้างบรรยากาศในชั้นเรียน ในการทำงานให้เป็นที่พึงพอใจของผู้เรียน

๒.๑.๓ ความสำคัญและประโยชน์การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของการบูรณาการไว้ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ^{๑๑} ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ดังนี้

๑. ศาสตร์ทุกศาสตร์ไม่อาจแยกจากกันโดยเด็ดขาดได้ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนที่ต้องดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนเป็นองค์รวม การจัดให้เด็กได้ฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จะทำให้การเรียนรู้มีความหมายสอดคล้องกับชีวิตจริง

๒. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ จะช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา ลดเวลาการเรียนของผู้เรียน เป็นการแบ่งเบาภาระในการสอนของครู

๓. การเรียนแบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ความคิด ประสบการณ์ความสามารถและทักษะต่างๆ อย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะกระบวนการและเนื้อหาสาระไปพร้อมกัน

ในยุคปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การดำเนินชีวิตมีการแข่งขันสูงบุคคลต้องเรียนรู้พัฒนาตนเองและต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในลักษณะบูรณาการจำเป็นต้องเชื่อมโยง ประยุกต์ใช้ความรู้ที่หลากหลายสัมพันธ์กันเข้าด้วยกันทำให้การเรียนรู้ แบบแยกส่วนที่แยกเนื้อหาแต่ละวิชาออกจากกันไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของการดำเนินชีวิต การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีความสำคัญและมีประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนรู้ เนื่องจากเชื่อว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ของผู้เรียนสามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย เข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต สามารถเชื่อมโยงความรู้ ประสบการณ์

^{๑๑} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

ความสำคัญของการบูรณาการว่า การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ เชื่อมโยงความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย และสามารถนำความคิดรวบยอด เนื้อหา กระบวนการที่เรียนในวิชาหนึ่งมาช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจในอีกวิชาหนึ่งได้ ที่สำคัญคือ ช่วยให้เกิดการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning) เนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง จำเป็นต้องใช้ความรู้จากหลายสาขาวิชามาร่วมกันแก้ปัญหา หรือสร้างความรู้ บูรณาการช่วยจัดความซับซ้อนของเนื้อหาต่างๆ ในหลักสูตรและตอบสนองความสามารถในหลายด้านของผู้เรียน^{๑๒}

จากการเรียนรู้ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ โดยได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้อย่างหลากหลาย ได้กล่าว ดังนี้

๑. เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพจริงตามธรรมชาติ เพราะสิ่งต่างๆ ตามธรรมชาติ ทั้งชีวิตและสิ่งแวดล้อมล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

๒. ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ลักษณะรอบรู้ มีความรู้หลายด้านเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม

๓. ความรู้ที่ได้รับมีความหมายต่อชีวิต และสะดวกต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง เพราะ ได้เรียนรู้สิ่งที่สอดคล้องกับสภาพจริงได้เรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมมีความรอบรู้เรื่องนั้น ๆ ซึ่งเมื่อจะใช้หรือแก้ปัญหาในชีวิตจริงจึงสอดคล้องกัน สะดวกต่อการใช้งาน

๔. สามารถช่วยลดความซับซ้อนของเนื้อหา ประหยัดเวลาการเรียนรู้และช่วยลดภาระการสอนได้

๕. ส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงได้ และช่วยการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ความจำเป็นของการบูรณาการว่าหลักสูตรจะมีลักษณะการกระจัดกระจายเป็นทางการ และโบราณเกินไปด้วยลักษณะดังกล่าวหลักสูตรจึงประสบความสำเร็จต่อการสนองความต้องการทางส่วนบุคคลทางสังคมและทางวิชาการ

ประการแรก หลักสูตรดังกล่าว จะประกอบด้วยวิชาการมากมายจึงไม่ประสบกับผลสำเร็จในการที่จะทำประโยชน์ให้กับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของกิจกรรมทางสติปัญญา ตลอดจนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของการเรียนรู้ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์

ประการที่สอง หลักสูตรดังกล่าวทำให้เกิดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้และความเป็นอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สิ่งที่เราเรียนไปจากโรงเรียนไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ประการที่สาม หลักสูตรดังกล่าวจะเป็นการเน้นการถ่ายทอดเนื้อหา มากกว่าการส่งเสริมให้นักเรียนได้มีการขวนขวายหาความรู้ด้วยกระบวนการหาความรู้โดยตัวนักเรียนเองบูรณาการ จึงเป็นกระบวนการสร้างหลักสูตรเพื่อกำจัดความกระจัดกระจายและความโดดเดี่ยว (Isolation) ของ

^{๑๒} วิเศษ ชินวงศ์, การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘.

วิชาและเพื่อรวมกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น รวมกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมของชีวิตประจำวันเข้าด้วยกัน การทำให้ความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity)^{๑๓}

ความสำคัญของการสอนแบบบูรณาการ^{๑๔} มีดังนี้

๑. สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับ กับสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งเฉพาะตัวอย่าง เช่น เกิดอุทกภัย ซึ่งเป็นเหตุการณ์เดียวแต่ก่อให้เกิดผลกระทบหลายอย่าง เช่น บ้านเรือนไร่นาเสียหาย ธุรกิจหยุดชะงัก โรงเรียนปิดการเรียนการสอนและสถานที่ต่าง ๆ ต้องหยุดทำงาน ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหลายประการ ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ เราจำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะในหลาย ๆ สาขาวิชามาร่วมกันแก้ปัญหา การเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวิชา และความสัมพันธ์ของวิชาเหล่านั้นกับชีวิตจริง

๒. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการช่วยให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย เนื้อหาและกระบวนการที่เรียนในวิชาหนึ่งอาจช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจในวิชานั้นดีขึ้นได้

๓. การสอนที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับความคิดรวบยอดในหลาย ๆ สาขาวิชาเข้าด้วยกันมีประโยชน์หลายอย่าง ที่สำคัญที่สุดคือช่วยให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ จะช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริงได้ และในทางกลับกันก็จะสามารถเชื่อมโยงเรื่องของชีวิตจริงภายนอกห้องเรียน เข้ากับสิ่งที่เรียนได้ทำให้นักเรียนเข้าใจว่าสิ่งที่ตนเรียนนั้นมีประโยชน์หรือนำไปใช้จริงได้

๔. หลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการมีประโยชน์ ในการขจัดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาต่างๆเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเรื่องจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างมากภายในแต่ละปี การเพิ่มขึ้นอย่างมากและความรวดเร็วของความรู้และข้อมูลต่าง ๆ นี้ ทำให้การเรียนแบบสัมพันธ์วิชา มีความสัมพันธ์มากกว่าที่ต่างวิชาต่างเพิ่มเนื้อหาเข้าไปในหลักสูตรของตน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบูรณาการ^{๑๕} ดังนี้

๑. การที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้ง เกิดความหมายนำไปใช้ได้ก็ต่อเมื่อ ความรู้

^{๑๓} ชาลส์ ฮาจินสมาจาร, การวางแผนการสอนอย่างเป็นระบบ, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๘, หน้า ๓๗.

^{๑๔} ธีระชัย ปุณณิชาติ, ประมวลบทความทักษะของครูวิทยาศาสตร์มีอาชีพในยุคลปฏิรูปการเรียนรู้: การจัดการเรียนการสอนบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๒.

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕.

ความคิดย่อยๆ อยู่ร่วมกัน สัมพันธ์และเชื่อมโยงจนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นๆ รอบๆ ตัว ซึ่งมีผลให้เกิดการนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาจัดระบบระเบียบใหม่ให้เหมาะสมกับตนเองเป็นองค์รวมของความรู้ตนเองที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบระเบียบ

๒. การสอนให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงความคิด ที่เกิดขึ้นในเนื้อหาวิธีการที่หลากหลาย ลักษณะจะช่วยให้มองเห็นความเชื่อมโยงของประสบการณ์ต่างๆ และทำให้นำไปใช้ในสถานการณ์ที่หลากหลายอย่างมีความหมาย

๓. เรื่องราวเนื้อหาในหลักสูตรจะมีความเหลื่อมซ้อนกันอยู่ ไม่สามารถแยกส่วนจากกัน ได้ การจัดการสอนเป็นเรื่องเดี่ยว ๆ แยกขาดจากกันจะไม่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงได้ ครูจึงต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดหลักสูตรเสียใหม่ให้เป็นระบบและกระบวนการที่ประกอบด้วยความคิด เรื่องราวเนื้อหาหลากหลายมารวมกันเป็นกลุ่มก้อนและดำเนินการสอน สิ่งนั้นเชื่อมโยงกันในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงไปสู่การนำไปใช้ในชีวิตจริงด้วย

๔. การสอนแบบบูรณาการจะทำให้การเชื่อมโยงสิ่งที่เป็นความรู้ ที่ได้เก็บไว้ในสมองกับเหตุการณ์เรื่องราวสิ่งต่าง ๆ รอบตัวหรือเนื้อหาอื่น ๆ ซึ่งมีผลทำให้ความรู้ใหม่ที่มีความซับซ้อนกว่าเดิม ซึ่งถูกพิสูจน์จริง ตรวจสอบจากสภาพจริงที่ได้นำไปใช้

๕. ศาสตร์ทุกศาสตร์ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เช่น เดียวกับชีวิตของคนต้องดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนกันเป็นองค์รวมการจัดให้เด็กฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจะทำให้การเรียนรู้มีความหมายสอดคล้องกับชีวิตจริง การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะช่วยลดการซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาลดเวลาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นการแบ่งเบาภาระในการสอนของครู

๖. การเรียนแบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด ประสบการณ์ความสามารถและทักษะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะกระบวนการและเนื้อหาสาระไปพร้อมกัน

Bernford, 1993 กล่าวว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนทำให้นักเรียนสามารถหาแนวทางการนำความรู้ไปใช้เพิ่มทักษะ และความเข้าใจได้ดีกว่าการสอนเป็นรายวิชา นอกจากนั้นนักเรียนที่มีโอกาส สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ได้เรียนในโรงเรียนกับสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตจริงจะสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิม ที่มีกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น^{๑๖} พฤติกรรมการบริโภคและดำเนินชีวิตของประชาชนคนไทยที่มีการปลูกฝังถ่ายทอดการเรียนรู้มาตั้งแต่อดีตจากยุคเกษตรกรรม มีผลผลิตเป็น พืชผัก ผลไม้ กระบวนการผลิตใช้แรงงานคนและสัตว์ การดำรงชีวิตมีความร่วมมือช่วยเหลือกัน ทักษะที่ใช้และถูกปลูกฝังถ่ายทอดกันมา คือ ทักษะ อาชีพเป็นหลักสำคัญ ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคสังคมนอุตสาหกรรม ผลผลิตถึงแม้ยังคงเป็นพืชผัก ผลไม้ แต่มีการใช้

^{๑๖} Bernford, ๑๙๙๓, อ้างใน อมรรัตน์ ศูนย์กลาง, การพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับครูประถมศึกษา, วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔.

๒.๑.๔ การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

เทคโนโลยีเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิตตามแบบชาวตะวันตก วิธีชีวิตของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไป ทักษะการเรียนรู้ถูกปลูกฝังให้คิดตาม ทำตามกระบวนการของการใช้เทคโนโลยีที่มีผู้อื่นคิดและพัฒนามาให้ใช้ ซึ่งเป็นทักษะในแนวทางของโรงงานอุตสาหกรรม จึงเห็นได้ชัดว่าคนไทยเริ่มขาดความคิดสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก ต่อมาเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตมากขึ้น การคิดผลิตนวัตกรรมเป็นไปแบบแข่งขันกันในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว แข่งขันกันได้เปรียบในเวทีการแข่งขันทางเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้ประเทศที่ไม่ส่งเสริมการคิดผลิตนวัตกรรมมีวิถีการดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง เกิดการไล่ตามการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยไม่คำนึงถึงความพอเหมาะกับความลักษณะของการใช้งาน ความเป็นทาสทางความคิด และสูญเสียความสมดุลทางเศรษฐกิจ จึงเกิดช่องว่างมากขึ้นกลายเป็นผู้บริโภครื้อ และใช้ตามกระแสของโลกแห่งความชวนเชื่อ ทักษะการดำเนินชีวิตจึงเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก มีการพึ่งพาและเดินตามเทคโนโลยี จากผู้อื่นคิดให้ใช้ ชื่อนักคิดก็คือ ทักษะที่ลดหายไปอย่างมากก็คือความคิดสร้างสรรค์ และการผลิตนวัตกรรมขึ้นมาใช้ และนำไปแลกเปลี่ยนกัน ในเวทีการแข่งขันในโลกเศรษฐกิจลดลงอย่างเห็นได้ชัด สำหรับการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นยุคผลผลิตนิยม จะเป็นยุคแข่งขันกันคิดนวัตกรรมที่ตอบสนองใช้ในชีวิตประจำวัน และชีวิตการทำงานทุกกลุ่มอาชีพ ซึ่งถือเป็นเจ้าความคิดและผู้นำการสร้างผลผลิต สู่เวทีการค้าและแข่งขันเวทีเศรษฐกิจโลก ถ้าพลเมืองของประเทศใดเป็นเพียงผู้บริโภครื้อเพียงอย่างเดียว ไม่เป็นผู้คิดและสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ผลที่เกิดขึ้นตามมาจะเป็นอย่างไร ทาสความคิด และทาสทางเศรษฐกิจ จะเกิดขึ้นกับพลเมืองหรือไม่ แล้วประเด็นเหล่านี้จะถูกนำไปปรับบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษากันอย่างไร ที่จะส่งผลต่อพฤติกรรมของคนไทยจากการเป็นผู้บริโภคนิยมมาเป็นผู้คิดผลิตนวัตกรรม ในการเข้าสู่ยุคผลผลิตนิยม การสร้างทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ ประดิษฐ์สร้างสรรค์นวัตกรรมขึ้นใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างพอเพียงเหมาะสมกับลักษณะการใช้งานในการเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ปรากฏการณ์ที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทักษะการดำเนินชีวิตในโลกศตวรรษที่ ๒๑ (Global Megatrends, ๒๐๐๙; Canton, ๒๐๐๖; ยอร์ช ฟรีดแมน, ๒๐๑๑; ;วิจารณ์ พานิช, ๒๕๕๕) ใน ๗ เรื่อง ซึ่งทุกคนต้องตระหนักที่จะนำไปสู่เหตุผลและประเด็น การปรับเปลี่ยนบทบาทครู วิธีการเรียนของนักเรียน การจัดหลักสูตรสถานศึกษาและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และบทบาทของชุมชน ท้องถิ่น มีดังนี้

๑. **โลกเทคโนโลยี (Technologicalization)** ในชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน และชีวิตการทำงาน คนจะใช้และพึ่งพาเทคโนโลยีเป็นหลัก โดยเฉพาะเทคโนโลยีข่าวสารและการคมนาคม (Information and communication technology) ดังนั้นทักษะด้านเทคโนโลยีจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากและหลีกเลี่ยงไม่ได้ในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งต้องพัฒนาทักษะสำหรับเทคโนโลยีกับคน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มคนกลุ่มที่ ๑ ใช้เทคโนโลยีในการทำงาน และดำเนินชีวิตประจำวันอย่างรู้เท่าทัน กลุ่มคนกลุ่มที่ ๒ ทำงานให้บริการและคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตลอดจนสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการใช้งานอย่างเหมาะสมต่อคุณภาพชีวิตในสภาพจริง ซึ่งในกลุ่มที่ ๒ คนไทยยังต้องสร้างและพัฒนาทักษะความคิดเชิงสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมของคนไทยขึ้นใช้เอง และนำไปแลกเปลี่ยนการใช้งานในเวทีเศรษฐกิจโลก

๒. โลกเศรษฐกิจและการค้า (Commercialization & Economy) เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเป็นโลกเทคโนโลยีที่มีการคิดพัฒนานวัตกรรมขึ้นใช้งานในการดำเนินชีวิตประจำวัน และชีวิตการทำงานของทุกอาชีพ มีการพัฒนาเทคนิคการเรียนรู้ทักษะการใช้งาน เกิดการสร้างกลยุทธ์การขาย จนเกิดการแข่งขันในเวทีเศรษฐกิจโลก ในเมื่อผลิตภัณฑ์ที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ มีความเกี่ยวข้องและจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ ทุกคนจึงพยายามเรียนรู้ทักษะการใช้งานเพื่อแข่งขันในด้านประสิทธิภาพการทำงาน ความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่เน้นการขายเป็นหลัก จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาทักษะทางการค้าที่มีจิตวิญญาณของผู้ประกอบการ (Entrepreneurial spirit) ของการค้าในรูปแบบใหม่ ๆ ที่เน้นเทคโนโลยี เน้นผลผลิตในเชิงนวัตกรรมที่ต้องอาศัยเทคนิคและความชำนาญใหม่ ๆ มากขึ้น

๓. โลกาภิวัตน์กับเครือข่าย (Globalization and Network) สืบเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่เน้นการขายเป็นหลัก การสื่อสาร สื่อความหมาย และการเลือกเครือข่าย วิธีการสื่อสารต้องมีความถูกต้อง รวดเร็ว ไม่จำกัดสถานที่ ซึ่งความเป็นโลกาภิวัตน์จะถูกนำมาเป็นตัวช่วยได้อย่างรวดเร็ว ทุกที่ ทุกเวลาถึงโลกกว้างให้แคบเล็กลงมา ถือเป็นอิทธิพลที่ทำให้คนในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องสร้างทักษะการเรียนรู้ได้มากมายหลายช่องทาง โดยเฉพาะเรื่องเครือข่ายที่จับมือในกลุ่มเดียวกันที่ต้องสร้างความร่วมมือกันทำงาน แลกเปลี่ยนความรู้ในเชิงพัฒนาคุณภาพชีวิต และการทำงานปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกศตวรรษที่ ๒๑ ก็คือ การพึ่งพากันในระดับโลกจะมีมากขึ้นในเรื่องการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาของโลก การเป็นพลเมืองของโลกดิจิทัล และการเป็นประชาธิปไตย ความต้องการผู้ประกอบการที่มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานคิดงานใหม่ ขึ้นมา และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบออนไลน์ ซึ่งในโลกเทคโนโลยีเครือข่าย และธุรกิจต้องการผู้ประกอบการที่เป็นผู้สร้างสรรค์มากขึ้น

๔. สิ่งแวดล้อมและพลังงาน (Environmentalization and Energy) เป็นผลจากในศตวรรษที่ผ่านมาโลกได้พัฒนาการใช้เทคโนโลยีที่นำเอาทรัพยากรมาใช้โดยไม่คำนึงถึงการสูญเสียสภาพความสมดุลของสภาพแวดล้อม ปัญหาจากสภาพแวดล้อมจึงเกิดขึ้นมากมายหลายเหตุการณ์ ดังนั้นความใส่ใจที่จะคืนความสมดุลทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมจึงเกิดขึ้น การเรียนรู้และแก้ปัญหาจะเป็นการช่วยเหลือกัน หรือทำงานร่วมกันมากขึ้น โดยใช้ความเป็นโลกาภิวัตน์กับเครือข่ายกีดกันสำหรับผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ และทางตรงข้ามผลิตภัณฑ์ที่ช่วยรักษาสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะร่วมมือกันในเชิงธุรกิจการค้า และเชิงการสร้างพันธมิตร

๕. ความเป็นเมือง (Urbanization) สืบเนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การรู้เท่าทัน สื่อสารสนเทศในความเป็นโลกาภิวัตน์ ทำให้ลดช่องว่างของสังคมชนบทลง การซื้อขายสินค้า ธุรกิจการค้า การใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เกิดขึ้นเหมือนสังคมเมือง สิ่งที่เกิดขึ้นชัดเจนก็คือ เศรษฐกิจ และชีวิตสมัยใหม่ที่ยึดโยงอยู่กับการค้าและบริการที่ตั้งอยู่บนวิถีชีวิตสมัยใหม่ ที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่แข่งขันผลิตรายใหม่ ๆ กันมากขึ้น นำไปสู่การเป็น Global cities มากขึ้นและชัดเจนขึ้น

๖. คนจะอายุยืนขึ้น (Ageing & Health) ความก้าวหน้าการคิดค้นผลิตภัณฑ์ทางยา การรักษาพยาบาล รวมถึงเทคโนโลยีทางการแพทย์เฉพาะทาง พัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ประกอบกับคนเข้าถึงองค์ความรู้ ความรู้เท่าทัน สื่อ สารสนเทศในความเป็นโลกาภิวัตน์ทำให้คนดูแลสุขภาพ และ

ป้องกัน รักษาโรคเฉพาะทางอย่างแม่นยำ ทำให้คนอายุยืนมากขึ้น เกิดเป็นสังคมของผู้สูงอายุ การดำเนินชีวิต และวิถีชีวิตจะเปลี่ยนไป คนสูงอายุมักมีพลังสมองและทำงานได้อยู่ คนรุ่นใหม่มีน้อยลง จึงเกิดการสร้างสังคมการอยู่ร่วมกันของคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่า ที่มีคุณภาพชีวิตผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ไม่ถูกทอดทิ้งเกิดเป็นกลุ่มปัญหาใหม่จากผู้สูงอายุ

๗. อยู่กับตัวเอง (Individualization) หรือสังคมก้มหน้า เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และความเป็นโลกาภิวัตน์ การสนทนาระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคนที่รู้จักกัน จะใช้ผ่านทางเทคโนโลยีมากกว่ามาพบหน้ากัน ปฏิสัมพันธ์ซึ่งหน้าลดน้อยลง นักเรียนจะเข้าชั้นเรียนน้อยลงแต่คุยกันผ่านช่องทางเทคโนโลยีกันมากขึ้น^{๑๗}

ข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๒๑ คือคนไทยจะต้องเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่เพื่อการก้าวให้ทันผลิตภัณฑ์ที่ถูกลงตลาด ไซเบอร์หรือโม หรือจะมองก้าวข้ามเทคโนโลยีใหม่เหล่านั้นไปแล้วพัฒนาต่อยอดการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้นใช้เอง คนไทยจะต้องเรียนรู้และขึ้นนวัตกรรมที่ประเทศที่พัฒนาแล้วคิดค้นให้ใช้ หรือจะเป็นผู้คิดพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของสังคม ถิ่นฐานของเราเองขึ้นใช้เอง คนไทยเป็นผู้รับข้อมูลสารสนเทศ เพื่อสื่อสาร ร่วมมือกับระดับนานาชาติ หรือเป็นผู้รู้เท่าทันสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยี นำไปใช้เป็นประเด็นสาระสำคัญสร้างความร่วมมือ เพื่อพัฒนานวัตกรรม และสิ่งใหม่ในด้านการผลิตและด้านเศรษฐกิจการค้า คนไทยจะเป็นผู้เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ตามทันการเปลี่ยนแปลงสินค้าใหม่ ๆ ได้เรื่อยไป หรือเป็นผู้รู้จักตัวเองและพัฒนาเพื่อเป็นตัวของตัวเอง พร้อมกำหนดการเปลี่ยนแปลงและออกแบบสินค้าใหม่สู่ตลาดได้เสมอ ซึ่งหมายความว่าคนไทยจะเป็นผู้ซื้อ (Consumer) หรือจะเป็นผู้ผลิต (Producer) นั่นเอง

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) หมายถึง การรับรู้ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ตั้งแต่เกิดจนตายจากบุคคลหรือสถาบันใด ๆ โดยสามารถจะเรียนรู้ด้วยวิธีเรียนต่าง ๆ อย่างมีระบบหรือไม่มีระบบ โดยตั้งใจหรือโดยบังเอิญได้ทั้งนี้สามารถทำให้บุคคลนั้นเกิดการพัฒนา ตนเอง

การศึกษาตลอดชีวิต Lifelong(Education) หมายถึง การจัดการกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียน Formal(Education) การศึกษานอกระบบโรงเรียนNon(- Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัยInformal(Education) โดยมุ่งให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self - directed Learning) มุ่งพัฒนาบุคคลให้สามารถพัฒนาตนเอง และปรับตนเองให้ก้าวทัน ความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองและเศรษฐกิจของโลก

^{๑๗}วิจารณ์ พานิช. วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ ๒๑.-- กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๕. ๔๑๖ หน้า. ๑

๒.๒.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึงการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกา ที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้ปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิต แล ต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาตลอดชีวิตรวมถึงการศึก ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาจาก ทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม และเกิดขึ้น^{๑๘}

๒.๒.๓ ปัจจัยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่บุคคลได้รับตลอดชีวิตตั้งแต่เกิด ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตต่างๆ มากมาย เช่น ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เหล่านี้ที่จะพัฒนาให้บุคคลมีความรู้ มีประสบการณ์ มีทักษะ ต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนี้

๑. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ความเปลี่ยนแปลงที่เกิด ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม รวมทั้งบทบาทและหน้าที่ของ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวัยต่างๆ เช่น วัยผู้ใหญ่ ต้องการศึกษเกี่ยวกับและการใช้เวลาว่าง

๒. ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ทำให้เกิดวิถี ที่เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญก้าวหน้า ให้คนต้องการความรู้ใหม่ๆ เหล่านี้ทำ เพื่อจะได้ ปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้นความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดการถ่ายโอนข้อมูลความรู้ได้อย่างสะดวก เมื่อการเข้าถึงข้อมูลสะดวกรวดเร็ว จึงทำให้การคิดค้นความรู้ใหม่ๆ ได้ง่ายและรวดเร็วทำ ความรู้ที่มีอยู่ จึงล้ำสมัยดังนั้นการเรียนรู้อุ้ตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อช่วยให้คน ทนสมัยอยู่ตลอดเวลา

๓. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมือง สภาพของสังคมเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและซับซ้อน สังคมชนบทเปลี่ยนมาเป็นสังคม ชีวิตมีแต่ความ ความใกล้ชิดของคนในครอบครัว มีน้อยลง ทำให้เกิดปัญหาในสังคม เช่น ยาเสพติด ครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กเร่ร่อน เพื่อให้สามารถปรับตัวได้กับ ที่เปลี่ยนแปลง ประชาชนควรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๔. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพการงาน สภาพเศรษฐกิจ มีการแข่งขันอย่างรุนแรงทำ ให้องค์กรต่างๆ ต้องพัฒนาตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต และเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน เทคโนโลยีใหม่ๆ ถูกนำ มาใช้ในธุรกิจ คนจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาและเพิ่มคุณ ตนเอง

๕. ข้อจำกัดของการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษาในระบบมีระเบียบและ หลักเกณฑ์ตายตัว จึงทำ ให้คนบางกลุ่มพลาดโอกาสเรียนในระบบโรงเรียนในวัยเด็ก คนเหล่านี้ควรมีโอกาสได้รับการศึกษา แม้อายุจะพ้นวัยเรียนไปแล้วก็ตาม เพื่อให้ มีโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกัน

๖. โครงสร้างของประชากร ซึ่งโครงการของประชากรไทยได้เปลี่ยนไป คือ มีประชากรวัยเด็กลดน้อยลง เนื่องจากการวางแผนครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ จึงทำ ให้สังคมไทยมีประชากรวัย

^{๑๘} สุมาลี สังข์ศรี. (๒๕๔๕). การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์.

เด็กน้อยลงในขณะที่ประชากรวัยผู้ใหญ่และ มีแนวโน้มสูงขึ้น จึงควรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้สามารถปรับตัวได้ เหมาะสมกับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและรวดเร็ว

ดังนั้นสรุปได้ว่า ปัจจัยปัจจัยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นศึกษา ของคนในสังคม ชุมชน ตามสถานที่ต่างๆ กัน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน และเป็น สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านศาสนา ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม เหล่านี้ก็เป็นปัจจัยต่อการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน

๒.๒.๔ การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นจากองค์ประกอบ ๔ ส่วน ดังนี้^{๑๙} ๑) มนุษย์ ควรศึกษาและจัดสรรปัจจัยที่ช่วยให้มนุษย์เจริญ เข้าถึงความเป็นมนุษย์ มีชีวิต ที่ดีงามสมบูรณ์ เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ ต่อไป ๒) สังคม เป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ไม่เบียดเบียนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ขัดแย้งเอาเปรียบกัน และเอื้อ ให้บุคคลพัฒนายิ่งขึ้นไปในฐานะมนุษย์ และทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ๓)ธรรมชาติ มนุษย์ต้องมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ในการดำรงชีวิตที่ต้องมี สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติเท่านั้น เมื่อมนุษย์วางท่าทีถูกต้องธรรมชาติ เป็นอหลังอำ นวยคุณค่าแห่งความงามความรื่นรมย์ให้ความสุขหล่อเลี้ยงแม่ ด้านธรรมของมนุษย์ด้วย ๔) เทคโนโลยี ปัจจุบันการผลิต ประดิษฐ์เทคโนโลยีแพ แก่ปัญหาและอนุรักษ์ธรรมชาติมากมาย เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีที่เกื้อกูลไม่ท

ธรรมชาติ ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ หรือมีประสิทธิภาพ ในการผลิตสูงโยมีของเสียน้อย แต่บางสังคมได้ผลน้อยเพราะบกพร่องในการพัฒนา ดังนั้นต้องใช้เทคโนโลยีให้ถูกต้อง ต้องไม่ใช้เทคโนโลยีทำให้มนุษย์แป ธรรมชาติก่อให้เกิดปัญหามากมายทั้งต่อมนุษย์และโลกจะเป็นปัจจัยเกิ การพัฒนามนุษย์และนำ ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การดำเนินงานพัฒนาชุมชน ต้องเร ด้วยการค้นปัญหาความต้องการอันแท้จริงของประชาชน โดยประชาชน ดังนี้^{๒๐}

๑. ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒ ชุมชนมี ๒ ประการคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการค้นหาปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาการวางแผนการดำ เนินกิจกรรมมีส่วนร่วม ในการลงทุนและปฏิบัติงาน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตามและการประเมิน และการสนับสนุนของรัฐทางด้านวิชาการและวัสดุอุปกรณ์

๒. การช่วยเหลือตนเอง หมายถึง การที่ประชาชนสามารถเข้าร่วมปฏิบัติ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สามารถเข้าไปแก้ไขข้อขัดข้องของชุมชน โยงการระดม ทั้งปวงของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำลังคนหรือทรัพยากรเข้าสู่การปฏิบัติงาน

๓. ความคิดริเริ่มของชุมชน จากแรงบันดาลใจและการสนับสนุนจากภายนอก ที่คำ ึ่งถึงปัญหา ความต้องการและความเดือนร้อนที่ประสบอยู่จริง

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๔๑). การศึกษาเครื่องมือที่ยังต้องพัฒนา. กรุงเทพฯ: พุทธธรรม.

^{๒๐} สำนักงานพัฒนาชุมชน. (๒๕๕๔). คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน. กรุงเทพฯ.

๔. ความต้องการของชุมชน มักจะปรากฏออกมาในรูปของการเน้นหนัก ในเรื่องการบริหาร แต่ในชุมชนที่ทันสมัยและมีการติดต่อกับสังคมภายนอกดี นั้น ความต้องการชุมชนจะมีลักษณะเด่นในเรื่องการพัฒนา

๕. ความสมดุลในการพัฒนา จุดสำคัญของงานพัฒนาชุมชนที่การพัฒนา ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมจะต้องได้สัดส่วน ถึงแม้การพัฒนาชุมชนมี ตัวคนให้มีทัศนคติและมีขีดความสามารถจนช่วยตัวเองได้ แต่การกับพัฒนา คนกับสิ่งแวดล้อมเป็นของคู่กันและให้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มุ่งพัฒนาในด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะก็ยิ่งให้เกิดผลการพัฒนาผิดรูปผิดริ งานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไป

๖. การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ ให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิตที่ดำรง จุดมุ่งหมายที่ปรับปรุงคุณภาพมนุษย์

๗. การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ คือ ปัญหาของชุมชน หรือของประเทศไม้อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น แต่จ เป็นการประสานการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีการประสานของ วิธีการหลายวิธีหลายด้าน

ได้สรุปความหมาย การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่น ช่วยเหลือตนเอง เพื่อนบ้าน และชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยความร่วมมือของราษฎรและภาครัฐ

ดังนั้นสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน เป็นการศึกษาระบบการเพื่ ท้องถิ่นและชุมชนที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการไม่ว่าจะเรื่องการพัฒนา การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการพัฒนาความรู้ของคนในชุมชนด้วย และสามารถนำพาพัฒนาท้องถิ่นให้ดีขึ้นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทั้งเทคโนโลยี เพื่อจะพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างความมั่นคงให้กับประเทศและชุมชน อีกทั้งเพิ่มขีด สามารถตลอดจนการรับรู้พร้อมตอบสนองต่อความเจริญเติบโตกับกับการเปลี่ยนแปลง ที่พัฒนาให้ยั่งยืนต่อไป

๒.๒.๕ แนวคิดในการจัดการศึกษาของชุมชน

แนวคิดในการจัดการศึกษาของชุมชน^{๒๑}

๑. แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านบทบาทของสถาบันทางสังคม เป็นการจัดการ การศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สถาบันทางสังคมได้จัดขึ้นเพ กลุ่มอาสาสมัครของสังคมอยู่แล้ว สถาบันทางสังคมประกอบด้วย ครอบครัว วัด องค์กรชุมชนต่างๆ

๒. แนวคิดการจัดการศึกษาผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เป็นการศึกษา ความหมายและวิธีการปฏิบัติของคนในชุมชนที่ได้กระทำ ไว้แนะนำ มาเผยแพร่หรือตีความจนเป็นที่ ยอมรับนับถือ ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติขอ ต่อไป กล่าวคือ ชุมชนจะมีสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกันอยู่แล้ว ซึ่ง สิ่งเหล่านั้นได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่า มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของค

ชุมชน โดยใช้ระยะเวลา สืบทอดมายาวนาน สิ่งที่มีคุณค่านี้จะถูกเลื ส่วนที่มีประโยชน์แล้วดำรงรักษาถ่ายทอดต่อมา การถ่ายทอดอาจมาในลัก ของขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม

^{๒๑} สุเมธ ตันติเวชกุล. (๒๕๔๑). การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, มติชนรายสัปดาห์ ๕ (ธันวาคม ๒๕๔๑) หน้า ๖๒.

ของชุมชน มีระเบียบวิธี แนวปฏิบัติอย่างชัดเจน เมื่อเวลาผ่านไป สิ่งที่ถ่ายทอดดังกล่าวจะมีการอธิบายความในบริบทใหม่ ทำให้คุณค่าของสิ่งที่ดีงามเหล่านั้นถูกละเลยสูญหายไป

๓. แนวคิดการใช้แหล่งการเรียนรู้ เป็นการใช้แหล่งภูมิปัญญาและทรัพย์สินทางวัฒนธรรมในชุมชน เช่น วัด ภูเขา สวนสัตว์ อุทยาน พิพิธภัณฑ์ หอสมุด แ บโราณสถาน เป็นต้น เป็นแหล่งการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ด้วยตนเองอย่างถูกต้อง และเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ผู้เรียนจะได้ศึกษาสภาพของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน อาทิ พืชพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร ลักษณะของ ทั้งแหล่งการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม สามารถใช้แหล่งนี้มาหล่อหลอมคนในชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งต่าง เป็นการสร้างเจตคติ ค่านิยม ความภาคภูมิใจ และอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นกับคนใน

๔. แนวคิดการจัดเวทีการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน ตัวกันเพื่อศึกษาปัญหาใดปัญหาหนึ่ง พร้อมทั้งแสวงหาวิธีการแก้ไข จัดเป การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้สมาชิกในชุมชน ชุมชนประกอบด้วย คนที่มีธรรมชาติหลากหลาย มีบทบาทที่สัมพันธ์กัน มีกา ร่วมกัน วิธีการจัดเวทีการเรียนรู้เป็นวิธีที่มีการประสานงาน ประสาน ซึ่งทำ ได้โดยการนำ ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและเป็นสิ่งที่สนใจร่วมกัน ศึกษาวเคราะห์ร่วมกันให้เห็นถึงสภาพของปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุของป จากนั้นช่วยกันหาวิธีแก้ไขปัญหา แล้วร่วมกันแก้ไขปัญหา

๕. แนวคิดการใช้โรงเรียนเป็นแหล่งจัดการเรียนรู้ เป็นการให้โรงเรียน นำ สาระการเรียนรู้ของชุมชนไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจ ซึ่งจัดทำ ได้โดยการจัดการบริหารโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อแก้ไข้ปัญหาของชุมชน หลักสูตรสถานศึกษา กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และการเข้าไปมีส่วนร่วมการ ชุมชน โรงเรียนมีหน้าที่จะต้องสร้างพลเมืองใหม่ให้มีคุณสมบัติตามที่ส โดยถ่ายทอดคุณค่า ความรู้ที่มีอยู่ของชุมชน สร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เตรียมตัวผู้เรียนเพื่อในอนาคต นอกจากนั้นยังเป็นผู้ นำ ในการแก้ไข้ปัญหา ชุมชน โรงเรียนจึงเป็นผู้ นำ การถ่ายทอดบริบทของชุมชน และรักษาชุมชน

๒.๒.๖ การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน^{๒๒} คือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการ พัฒนาชุมชน ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยให้เขามีส่วนร่วมเป็นสิทธิ์ตัดสินใจที่เขาตัดสินใจด้วยตนเอง ตามหลักและแนวทางที่จะนำ ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการมี ส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ ๑) ความต้องการในการแก้ปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้น และประชาชนจะต้องเป็นหลักในการแก้ไข้ปัญหาของชุมชน ๒) กิจกรรม การพัฒนาตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ๓) การรับรู้ การมี ส่วนร่วมของประชาชนต้องมีการกระจายข้อมูลข่าวสาร เพื่อการพัฒนาให้ประชาชน ทั่วไพบทราบ ๔) แนวทางการพัฒนา ต้องพิจารณาจากขีดความสามารถของชุมชน ที่ทำให้มีการดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องได้ ต้องพึ่งพาทายนอกและ สอดคล้องกับความพร้อมของชุมชน ๕) ขั้นตอนการปฏิบัติจะต้องเริ่มจากการแสวงหา ข้อเท็จจริง ปัญหา เพื่อนำ เข้าสู่การวิเคราะห์การวางแผน การปฏิบัติและการติดตาม การดำเนินการ

^{๒๒} สำนักงานพัฒนาชุมชน. (๒๕๕๔) . คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน. กรุงเทพฯ.

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจก ของส่วนรวม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชนบท โดยการเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มีความพยายามที่จะเสียสละทรัพยากรบางอย่าง เช่น ความคิด วัตถุประสงค์ ทรัพยากรและเวลา^{๒๓}

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและการแก้ปัญหาาร่วมกันด้วยความคิดสร้างสรรค์ ร่วม วิชาการที่เหมาะสมตลอดจนสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง^{๒๔}

ดังนั้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วม การดำเนินกิจกรรมของงานต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานที่ทำ ที่ดำเนินการและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การระดมความคิด การบริหารจัดการ และการติดตามประเมินผล รวมทั้งทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เพื่อให้งาน กิจกรรมหรือโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ

๒.๓ ทฤษฎีคติชนวิทยา

๒.๓.๑ ความหมายของคติชนวิทยา

คติชนวิทยา เป็นความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มคน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่มีวิวัฒนาการของกลุ่มอย่างเด่นชัด โดยมุ่งเน้นไปยังกลุ่มคนที่ความเจริญแบบสมัยใหม่ยังเข้าไปไม่ถึงมากนัก ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะยังคงมีวิถีชีวิตที่คล้ายๆ กัน มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น เป็นแบบญาติพี่น้องกัน มีความคิด ความเชื่อ และแบบของความประพฤติอย่างเดียวกัน และมักจะแตกต่างจากสังคมเมือง หรือสังคมที่มีความเจริญทางวัตถุอย่างมากแล้ว

ความหมายของคติชนวิทยา

คติ หมายถึง แนวทาง วิถีทาง (เช่นคำว่า คติโลก คติธรรม)

ชน หมายถึง คนในกลุ่มหนึ่ง หรือในชาติหนึ่ง

วิทยา หมายถึง ความรู้

จากรูปศัพท์ดังกล่าว คติชนวิทยา จึงหมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

สรุปได้ว่า วิชาคติชนวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนผลผลิตหรือการสร้างสรรค์ต่างๆ จากอดีตมาจนปัจจุบันของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ

^{๒๓} ปรัชญา เวสารัชช์. (๒๕๓๘). รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า ๘

^{๒๔} สุรเดช มาสินทรัพย์. (๒๕๔๕). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานตำรวจชุมชนสัมพันธ์ของสถานีตำรวจภูธร อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. การศึกษาโดยอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ. หน้า ๑๘

๒.๓.๒ ลักษณะของคติชนวิทยา

- ๑) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากคนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลังหลายชั่วอายุคน
- ๒) ไม่มีใครรู้ว่าผู้ใดเป็นผู้คิดขึ้นมา
- ๓) ข้อมูลประเภทมุขปาฐะ (Verbal) ในช่วงแรกไม่มีการจดบันทึก แต่จะถ่ายทอดด้วยปากเป็นถ้อยคำบอกเล่าที่เรียกว่า “มุขปาฐะ”

๒.๓.๓ ขอบข่ายของคติชนวิทยา

วิชาที่ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมมีหลายสาขา เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และวรรณคดี จึงยากที่จะกำหนดขอบข่ายของวิชาคติชนวิทยาให้แน่ชัดตายตัว เพราะคติชนวิทยาเป็นเรื่องของมนุษย์ก็ต้องเกี่ยวข้องกับวิชามานุษยวิทยา คติชนวิทยาเป็นเรื่องของคนในสังคมกลุ่มต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ก็ต้องเกี่ยวข้องกับวิชาสังคมวิทยา และถ้อยคำที่ชาวบ้านใช้นั้น บางครั้งคล้องจองไพเราะจัดเป็นภาษาวรรณศิลป์ ก็เป็นส่วนที่คล้ายกับวิชาวรรณคดี ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า คติชนวิทยาเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณีของชาวบ้านนั่นเอง^{๒๕}

การศึกษาคติชนวิทยาเริ่มขึ้นตั้งแต่มนุษย์เริ่มสนใจในวัฒนธรรมรอบ ๆ ตัวต่าง ๆ กันไป เช่น ความเชื่อ โศกลาง และไสยศาสตร์ การละเล่นสิ่งที ่าในยามว่าง เทพนิยาย เพลง นิทาน เรื่องเหล่านี้ได้รับการยกย่องด้วยปากจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากพ่อแม่ถึงลูก กินเวลาหลายชั่วอายุคนแนวความคิดในการศึกษาคติชนวิทยาตอนต้น ๆ มักเป็นการนำเสนอรูปแบบวัฒนธรรมที่ถูกลืมไปแล้ว วัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสมัยที่มนุษย์ยังมีความเชื่อเรื่องลัทธิ ผีศาจ เทวดา นักคติชนวิทยา ในสมัยแรกมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องราวอดีตในหลาย ๆ อย่าง เช่น เรื่องราวในอดีต ส่องถึงความเจริญของมนุษย์ในยุคป่าเถื่อน หรือชี้ให้เห็นวัฒนธรรมโบราณที่เจริญก่อนหน้าที่จะ สลายตัว ทำให้นักคติชนวิทยาเกิดความประทับใจในความเก่าแก่โบราณ โดยมีความรู้สึกรู้ว่าสิ่งเก่า ๆ ในอดีตย่อมดีกว่าในปัจจุบัน ยุคทองย่อมเป็นยุคที่ผ่านมาแล้วในอดีต เขาจึงเรียกศตวรรษที่เขาศึกษา รวบรวมนี้ว่า “ของโบราณของประชาชน” ด้วยเหตุนี้การศึกษาคติชนวิทยา ในศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ จึง ถือว่าคติชนวิทยาเป็นเรื่องในอดีตที่ถูกหลงลืมไป ต่อมานักคติชนวิทยา ได้ขยายขอบข่ายความสนใจไปยังเพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ภาษิต คำพังเพย ซึ่งการศึกษานิทาน เพลง สุภาษิต ปริศนาคำทาย ได้นำไปสู่การศึกษา ศิลปวัฒนธรรมในส่วนอื่น ๆ ของวัฒนธรรมชาวบ้าน การศึกษาคติชนในระยะแรกจึงเป็นการศึกษา ศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้านในหมู่บ้านหรือในสังคมประเพณี^{๒๖} ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นักคติชนวิทยาในสหรัฐอเมริกาได้ขยายขอบข่ายการศึกษา ออกไปโดยเห็นว่าการรวมกลุ่มของบุคคลตั้งแต่ ๒-๓ คนขึ้นไปก็จะมีเอกลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ร่วมกัน ซึ่งเอกลักษณ์นี้รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ของบุคคลกลุ่มนั้น จึงท ่าให้มีจุดร่วม ทางวัฒนธรรมร่วมกัน และขอบข่ายการเก็บข้อมูลก็จะได้จำกัดเฉพาะชาวบ้านอีกต่อไป แต่จะรวม ไปถึงชาวเมืองด้วย นั่นคือวัฒนธรรมของครอบครัว สำหรับประเทศไทย คติชนวิทยา โดยผู้ที่นำวิชาคติชนวิทยาเข้ามาเผยแพร่

^{๒๕} ธนรัชต์ อนุกุล. กลองสะบัดชัยในสังคมและวัฒนธรรมชาวเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๓.

^{๒๖} ศิราพร รัฐตะฐาน ญ กลาง. ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มติชน ๒๕๓๗.

ในประเทศไทย คือ ดร.กิงแก้ว อรรถากร ซึ่งจบการศึกษาทางด้านคติชนวิทยาจากสหรัฐอเมริกา และชี้ให้เห็น ความสำคัญของข้อมูลทางคติชนในการศึกษาคติชนวิทยาถือว่า ชาวบ้านไม่ได้จำกัดว่า ต้องเป็นชาวบ้านในชนบท เท่านั้น แต่ควรเป็นกลุ่มคนที่ได้รับการเลี้ยงดูตามธรรมเนียม ประเพณี แบบเดิม เพราะถ้ายึดแนวคิด เดิมแล้ว ชาวชนบทที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองหรือลูกหลานของชาวชนบทที่ถือกำเนิดในเมือง ก็ไม่จำกัด ว่าเป็น “ชาวบ้าน” ในความหมายของคติชนวิทยา แต่ความจริงนั้นชาวเมืองที่อพยพมาจากชนบท หรือลูกหลานที่กำเนิดขึ้นในเมืองยังใช้ชีวิตตามปทัสถานทางสังคมโลกทัศน์ และชีวิตศรัทธายังคงเป็น แบบเดิมอยู่ แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นมาจากสภาพสังคมสมัยใหม่ ที่ทำให้ชาวเมืองต้องพึ่งพา ตนเองและมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น แนวคิดการรวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยาของไทย ปรากฏเด่นชัดเมื่อได้เปิดสอนรายวิชา คติชนวิทยาขึ้นในระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ประมาณปี พ.ศ.๒๕๐๙ โดยมีผลงานของ ศาสตราจารย์กุลหลาบ มัลลิกะมาส ชื่อคติชาวบ้าน เขียนขึ้นเป็นครั้งแรกในวงการวรรณคดีไทย นับเป็นเล่มแรกที่มีการค้นคว้ารวบรวม แต่ยังมีได้วิเคราะห์ข้อมูลละเอียดมากนัก ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ เสถียรโกเศศ ได้เขียน เรื่อง ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ประคอง นิมมานเหมินทร์ ก็เขียนวรรณคดี ท้องถิ่นเรื่องแรก ชื่อ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ด้วย ผลงานการเปิดสอนวิชาคติชนวิทยาในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่างๆ ทำให้มีผู้สนใจ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางคติชนวิทยามากขึ้น มีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนวิทยา และวรรณคดีท้องถิ่น เกิดขึ้นมากมายหลายเล่มในเวลาต่อมา มหาวิทยาลัยที่มีวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนวิทยาแห่งแรก คือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร ต่อมาในปีการศึกษา ๒๕๑๖ ภาควิชา ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เปิดสอนวิชาคติชนวิทยา ระดับปริญญาตรี และระดับปริญญาโท โดยมี ดร.กิงแก้ว อรรถากร เป็นผู้สอน มูลเหตุสำคัญที่ทำให้ การศึกษาด้านคติชนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง^{๒๗} ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นต้นมา ก็เพราะ ในช่วงนั้นเกิดปัญหาที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า แบบเรียนวรรณคดีไทย วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ไม่เหมาะสมกับชีวิตจริง ๆ ในปัจจุบัน จนต้องปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ รัฐบาลก็ให้ปรับปรุงส่งเสริมการศึกษานูรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรม จัดให้มีโครงการเผยแพร่ เอกลักษณ์ไทย ที่สำคัญคือ จัดให้มีโครงการจัดตั้งศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ซึ่งโครงการ เหล่านี้มีผลต่อการศึกษาค้นคว้าวิชาคติชนวิทยาเป็นอย่างมาก

๒.๓.๔ จุดกำเนิดของคติชนวิทยา

แนวทางในการศึกษาคติชนวิทยามีหลายแนวทาง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและการ นำไปใช้ประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม^{๒๘} เช่น นักจิตวิทยาอาจศึกษาคติชนเพราะเป็นแหล่งรวบรวมความ เชื่อของมนุษย์และจะศึกษาในแนวจิตวิเคราะห์ นักการศึกษาอาจศึกษาคติชนเพราะเห็นว่าเป็น มรดกทางวัฒนธรรมที่สาคัญยิ่งของชาติ อาจศึกษาเพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษา หรือ แม้แต่นักคติชนวิทยาเองก็อาจศึกษาเพื่อขยายความรู้ ความคิด ความเข้าใจ และแนวทางในการ ปฏิบัติที่เกี่ยวกับ

^{๒๗} กิงแก้ว อรรถากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู โรงพิมพ์คุรุสภา.๒๕๒๐.

^{๒๘} สุโขทัยธรรมมาธิราช. มหาวิทยาลัย. ภาษาไทย : คติชนวิทยาสำหรับครู. หน่วยที่ ๘-๑๕.นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ๒๕๓๗.

คติชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ของคติชนเป็นการศึกษาเพื่อค้นหาประวัติความเป็นมาของคติชนใน แขนงต่าง ๆ ที่ยังเป็นปัญหาอยู่ ทั้งนี้ นักวิชาการได้พยายามค้นหาทฤษฎีเพื่อนำมาอธิบายถึงจุดเริ่มต้นว่าเกิดขึ้นเมื่อไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และเกิดขึ้นที่ไหน เช่นนิทานพื้นบ้านเกิดขึ้นเมื่อไร ที่ไหน และมีอายุเท่าไร ซึ่งประวัติความเป็นมาของคติชนแต่ละชนิดยังคงหาข้อยุติไม่ได้ คงได้เพียงการสันนิษฐาน หรือการคาดเดาเท่านั้น^{๒๙} อย่างไรก็ตาม นักวิชาการได้พยายามหาทฤษฎีเพื่ออธิบายเกี่ยวกับจุดกำเนิดของคติชน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ๒ แนวทาง คือ ๑. แนวทางที่เห็นว่าคติชนวิทยาที่เหมือนกัน หรือคล้ายกัน อาจเกิดขึ้นได้พร้อมๆกันใน สถานที่หลายแห่งและหลายช่วงสมัย หรือที่เรียกว่า Multiple Existence^{๓๐} เช่นความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาน ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำท่วมโลก เป็นต้น ซึ่งเราจะพบตำนานเหล่านี้อยู่ทั่วโลก โดยที่กลุ่มชนนั้น ๆ ไม่เคยมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาก่อน แต่เหตุใดจึงมีความเชื่อเหมือนกัน จากคำถามดังกล่าวจึงมีผู้เชื่อว่า สภาพจิตใจของมนุษย์ทั่วไปในโลกล้วนจะต้องมีสภาพจิตใจที่คล้ายกัน ดังนั้นคติชนซึ่งจัดว่าเป็นผลผลิตทางจิตใจของมนุษย์ ๒. แนวทางที่เห็นว่าคติชนวิทยาเกิดขึ้นในแหล่งเดียวกันแล้วแพร่กระจายไปแหล่งอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่แนวทางนี้ก็ก่อให้เกิดปัญหา ตามมาว่า ทำไมแหล่งวัฒนธรรมที่ต่างถิ่นกันจึงยอมรับวัฒนธรรมของคนต่างถิ่น อย่างไรก็ตาม ลักษณะการแพร่กระจายจะเห็นได้อย่างชัดเจนในนิทานพื้นบ้าน ๒) การค้นหารูปแบบและโครงสร้างของคติชนวิทยา คติชนจะมีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ จะมีรูปแบบและโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว แม้จะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันไปบ้าง เช่น รูปแบบของนิทาน ปริศนา ภาษิต ฯลฯ ซึ่งการศึกษาด้วยวิธี นี้จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถจำแนกรูปแบบและโครงสร้างได้อย่างแน่นอนตายตัว และผลการศึกษายัง สามารถตรวจสอบได้ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาคติชนด้วยวิธีนี้ทำได้ง่ายกว่าการแสวงหาจุดกำเนิด และการศึกษารูปแบบและโครงสร้างถือว่าเป็นการศึกษาที่ถูก หลักการให้ประโยชน์ต่อผู้ศึกษา อย่างไรก็ตาม การศึกษาด้วยวิธีนี้อาจทำได้โดยการรวบรวมข้อมูล ทางคติชนที่ต้องการศึกษาแล้วแบ่งแยกประเภท โดยยึดรูปแบบที่แตกต่างกันเป็นเครื่องกำหนด เช่น การศึกษานิทานพื้นบ้านได้แบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านออกเป็น นิทานมุขตลก นิทานวีรบุรุษ นิทาน เกี่ยวกับนางฟ้าเทวดา นิทานสัตว์ หรือ การศึกษาปริศนาคำทายได้แบ่งเป็นปริศนาที่เป็นคำเดียว วลี เรื่องสั้น เป็นต้น การศึกษาสัญลักษณ์ในคติชนวิทยา การศึกษาสัญลักษณ์จัดว่าเป็นวิธีการศึกษาทางคติชนวิทยาอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งสัญลักษณ์จะ เป็นการใช้แนวความคิดหนึ่งหรือของอย่างหนึ่งเพื่อแทนแนวความคิดอื่นหรือของอย่างอื่น ด้วย เนื้อหาบางประเภทของคติชนวิทยาไม่สามารถจะกล่าวออกมาตรง ๆ ได้ จึงต้องใช้สัญลักษณ์ การศึกษาคติชนด้วยวิธีนี้จะศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ที่ชาวบ้านใช้ทั้งนี้เพื่อให้ เข้าใจถึงแนวคิด อารมณ์และจิตใจของชาวบ้าน และเพื่อให้เข้าใจถึงสัญลักษณ์ที่แท้จริงของสังคม สัญลักษณ์ที่ปรากฏในคติชนมักจะอยู่ในบทเพลงพื้นบ้าน ความฝัน นิทาน เรื่องตลก เป็นต้น ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่าสังคมทุกสังคมย่อมมีกฎระเบียบให้คนในสังคมยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่ง บางครั้งกฎระเบียบต่างๆนั้นได้สร้างความกดดันให้กับคนในสังคมและ

^{๒๙} เสน่ห์ บุญรักษ์. ๒๕๒๗. **คติชนวิทยา**. พิษณุโลก : ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก. หน้า ๑๒

^{๓๐} ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. ๒๕๒๕. **มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า ๕๒-๕๕

เพื่อเป็นการผ่อนคลายลด ความตึงเครียดนั้นลง เราจึงพบเรื่องเล่าประเภล้อเลียน ตลกขบขัน ปรากฏอยู่ในคติชนอยู่เสมอๆ ซึ่งเรื่องสั้น มาล้อเลียนนี้มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเพศ การเมือง ศาสนา เช่น เรื่องความสัมพันธ์ทาง เพศระหว่างบุคคลในครอบครัวที่ห้ามอยู่ใกล้ชิดกัน อาทิ ลูกเขยกับแม่ยาย พี่เขยกับน้องเมีย เป็นต้น^{๓๑} ๔) การศึกษาเปรียบเทียบในคติชนวิทยา การศึกษาเปรียบเทียบในคติชนวิทยา จ าเป็นอย่างยิ่งที่นักคติชนวิทยาจะต้องให้ความ ร่วมมือกันเพราะแต่ละคนไม่สามารถที่จะรอบรู้ในหลายๆด้านได้ จึงต้องอาศัยความร่วมมือซึ่งกัน และกัน แต่ในวิธีการศึกษาด้วยวิธีนี้ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะบางทีก็กลายเป็นการ ส่งเสริมลัทธิชาตินิยมมากกว่าความร่วมมือเพื่อประโยชน์ของชาติ^{๓๒} ๕) การศึกษากระบวนการถ่ายทอดของคติชนวิทยา การศึกษากระบวนการถ่ายทอดของคติชนวิทยาจะต้องเป็นการศึกษาเรื่องราวที่ถ่ายทอด ทางมุขปาฐะโดยตรง ทั้งนี้อาจจะเป็นการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือจาก วัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง หรือจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งข้อดีของการศึกษาด้วยวิธีนี้คือ ความน่าเชื่อถือ ทั้งนี้ เพราะการถ่ายทอดอาจจะใช้ระยะเวลาที่ยาวนานจึงเชื่อ ไม่ได้ว่าข้อมูลนั้นจะถูกดัดแปลงทั้งหมดด้วยผู้รับ การถ่ายทอดอาจจะดัดแปลงในสิ่งที่ตนได้รับการ ถ่ายทอดมา^{๓๓} ซึ่งนักคติชนวิทยาเองก็เห็นว่าใน กระบวนการ ถ่ายทอดทางคติชนวิทยาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และการเปลี่ยนแปลงนั้นมักจะมีลักษณะที่ สอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆเช่น นิทานพื้นบ้าน มักจะมีโครงเรื่องที่คล้ายๆกัน แต่ รายละเอียดในเนื้อหาอาจจะมีส่วนที่แตกต่างกัน ตัวอย่าง เช่น นิทานเรื่องซินเดอเรลลา มีต้นก า เน็ด มาจากนิทานอียิปต์ เมื่อได้มีการแพร่กระจายไปสู่วัฒนธรรมอื่นๆก็จะมีรายละเอียดที่เพิ่มเติมเข้ามา หรือขาดหายไปบางส่วน จึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการ ถ่ายทอดทางคติชนที่เป็นการเก็บ รวบรวมข้อมูลทางมุขปาฐะอาจท าให้ความน่าเชื่อถือและความ ถูกต้องของข้อมูลลดน้อยลง เพราะ ผู้รับการถ่ายทอดอาจจะดัดแปลงแก้ไขข้อมูลได้ ด้วยเหตุนี้เองจึง ทำให้วัฒนธรรมบางวัฒนธรรมเลือก บุคคลขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลและรับการถ่ายทอด ข้อมูลโดยตรง ดังนั้น การศึกษา กระบวนการถ่ายทอดและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกระบวนการ ถ่ายทอดจึงเป็นการศึกษาที่สำคัญ อีกแนวทางหนึ่ง แม้ว่าจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้างก็ตามด้วยวิธีการ ถ่ายทอดทางมุขปาฐะยังคงดำรงสืบ อยู่ต่อไป

๒.๓.๕ บทสรุปทฤษฎีคติชนวิทยา

บทสรุป จะเห็นได้ว่าความเชื่อของคนในสังคมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปจากความเชื่อดั้งเดิม พอควร ทั้งนี้เพราะการได้ติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ทำให้ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่น ๆ จน ทำให้ สภาพสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง เริ่มแรกนั้นความเชื่อของคนไทยแต่เดิมคงไม่ต่างจากชาติอื่นๆ คือ เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นว่ามีอำนาจเหนือคนอาจบันดาลให้ทั้งคุณและโทษ ความเชื่อดังกล่าวเป็น

^{๓๑} ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๕. หน้า ๗๔-๗๕

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๕. หน้า ๗๔-๗๕

^{๓๒} เสน่ห์ บุญรักษ์. คติชนวิทยา. พิษณุโลก : ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก. ๒๕๒๗. หน้า ๕

^{๓๓} สุโขทัยธรรมมาธิราช. มหาวิทยาลัย. ภาษาไทย : คติชนวิทยาสำหรับครู. หน่วยที่ ๘-๑๕. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ๒๕๓๗. หน้า ๕๖-๕๗

การเชื่อถือผีสิงเทวดา ต่อมาเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนเป็นการถาวรและมีการติดต่อไปมาระหว่างหมู่บ้าน วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีหลักจึงเป็นการกสิกรรมกับศาสนา และเมื่อมีการยอมรับนับถือ พุทธศาสนามากขึ้น ขณะที่คติความเชื่อดั้งเดิมยังคงมีอยู่ จึงเกิดการปรับปรุงแก้ไขคติความเชื่อให้เข้ากับจิตใจและสภาพแวดล้อม ความเชื่อของคนไทยโดยทั่วไปจึงเกิดเป็นรากฐานซ้อนกันหลายชั้นคือ เชื่อคติผีสิงเทวดาอยู่ส่วนลึก พุทธศาสนาอยู่พื้นผิวและมีลัทธิศาสนาฮินดูเข้ามาแทรกซ้อนอยู่ด้วย เห็นได้ชัดจากรูปแบบของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่บางครั้งมีการผสมผสานของพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ และบัตร์พลีผีสิงเทวดาด้วย การที่สังคมโดยรวมสรุปว่า คนที่เชื่อถือในเรื่องเครื่องรางของขลังนั้นนงมาย ไร้เหตุผล ย่อมไม่ถูกต้อง เพราะผู้ที่นับถือเครื่องรางของขลังนั้นก็ยังมีจิตใจระลึก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนการนับถือเครื่องรางของขลังในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ปลัดขิก หรือ ตะกรุด เป็นต้นนั้น เป็นเพราะความผสมผสานกันทางวัฒนธรรมและความเชื่อของกลุ่มหลายกลุ่ม ความแตกต่างระหว่างการยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง กับการยึดถือหลักเครื่องรางของขลังเป็นที่พึ่ง นั้นอยู่ที่เราสามารถเข้าถึงพระรัตนตรัยได้ในระดับใด เพราะพระรัตนตรัยนั้นเป็นเครื่องระลึกให้เราดำรงชีวิตในลักษณะที่เราสามารถพัฒนากายและจิตใจของเราให้บริสุทธิ์และสะอาด แต่การยึดถือเครื่องรางของขลังเป็นที่พึ่งนั้น เราต้องยึดถือในความขลังและความศักดิ์สิทธิ์เป็นหลัก ต้องปฏิบัติ ตามหลักของเครื่องรางของขลังอย่างเคร่งครัด เป็นความหลงที่ทำให้เราติดอยู่กับสิ่งนั้น เป็นการยาก ที่เราจะสามารถพัฒนากายและจิตใจของเราให้สูงขึ้นได้ ดังนั้น เครื่องรางของขลังจึงไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง

๒.๔ กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

๒.๔.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทพวน

ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์

ไทพวน หรือ พวนเป็นชื่อเรียกคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีถิ่นฐานอยู่เมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่เรียกชื่อว่า เมืองพวนเพราะตั้งอยู่ใกล้ภูเขา ชื่อว่า ภูพาน ตามถิ่นที่อยู่ของพวนนอกจากเมืองเชียงขวางแล้ว ยังกระจายไปอยู่ที่อื่น ๆ อีกตามบริเวณลุ่มแม่น้ำจิม เช่น บานหาดสวน พันทอง ตาลเปยว หาดเสี้ยว บุงพร้าว ตลิ่งชันเมืองตุลาคม (เดิมชื่อบานเกิน) ประวัติการสร้างเมืองพวน เล่ากันว่า ขุนเจ็ดเจือง ลูกขุนบูลม (ขุนบรมมหาราช) ซึ่งอยู่ตำบลนาบอนนอยยอยหนู แคว้นเมืองแถง และได้มาสร้างเมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวาง ดังที่เดิม วิชาญพจนกิจ ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ลาวส่วนหนึ่งอธิบายไว้ว่า ขุนบูลมมีลูกชาย ๗ คนคือ ขุนซัว (หรือขุนลอ) ยี่ผาลาน สามจุงสง ไสผง จั่วอินทร ลกกลม และเจ็ดเจิง (หรือเจ็ดเจือง) เมื่อลูกทั้งเจ็ดเติบโตก็แบ่งทรัพย์สมบัติให้พร้อมด้วยอาวุธแล้วเอางาขาวข้างขวามาแบ่งปัน ๔ ทอนแจกให้ลูกชาย ๔ คนที่เกิดจากพระนางแอกแดงขาขาวข้างชายแบ่งปัน ๓ ทอน ให้ลูกชาย ๓ คน ที่เป็นลูกเกิดจากพระนางผมผลตลอดจนข้าทาสบริวารเมื่อไหวแล้วก็สั่งลูกทั้ง ๗ คน แยกย้ายกันไปสร้างเมืองครอบครองเองเพื่อขยายอาณาเขตใกว้างขวาง สอนคนสุดทอง (ท้าวเจ็ดเจิง) ให้อยู่แทนพ่อและกำชับว่าไม่ให้แย่งชิงอำนาจกัน เพื่อให้คำสั่งนี้ศักดิ์สิทธิ์จึงได้สาปแช่งไว้ดังนี้

“เจ้าพี่น้องหากแมนลูกกูผู้เดียวตาย เมื่อกูตายไป ลูกอยู่หลังกูสุเจ้าก็ปายแปงเมืองบุญผู้ใดมี หากได้นั่งบานสร้างเมืองอันกว้างใหญ่ บุญผู้ใดบ่มีหลาย หากจักได้ที่แคบชั้นอันชะแลงกูป็นโห้เจ้าสุแล้ว ดังนี้ ภายหนาไปผู้ใดอย่าโลกัฒหา อิจฉามักมาก แลเอารู้พลไปตกแดน เอาหอกดาบ เข็นแผนไปตก หุง รบเอาบานเมืองกัน ให้ผู้นั้นวินาศฉิบหาย ทำอันใดอย่าให้เป็น เข็นอันใดอย่าให้โต ปลูกไมอย่าทัน ตาย ปลูกหญวยอย่าทันหลอน ขอหม่อนอย่าให้อี ปีมันอย่าใ้กว้าง เทียวทางใ้พาผา เมื่อผ่าให้เสียกิน ไปทางน้ำให้เงือกทอเฮือก (ฉก) ไปทางบกให้เสื่อทอมากินมันแล เมือง อยายไว้แก่อาย เมืองนองไว้แก่นอง อยายทำอายเปียดเปียนกัน ถ้าผู้ใดตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมและอยู่ใน ราโชวาทของพอนี้โห้ สู้ผู้นั้นมีความเจริญยั้งๆ ขึ้นไปเทอญ”^{๓๔} การครอบครองเมืองเพื่อขยายอาณา เขตมีดังนี้

๑. ขุนชัว (หรือขุนลอ) บุตรคนโตยกกำลังรู้พลจากเมืองนา บอนนอยอ้อยหนูลงมาสู่ เชียงตุงเชียงทอง เวลานั้นมีเจ้าครองอยู่ชื่อ ขุนกันฮาง (หัวหน้าชาวถิ่นขา) ขุนชัวจึงยกพลเข้าตี ชนะได้เขารองเมืองนั้น การเขารบนี้ไม่ขัดกับคำห้ามของพ่อ เพราะผู้ครองเชียงตุง เชียงทอง ไม่ใช่พี่น้องขุนชัวทองเดียวกัน แลตั้งนามเมืองใหม่ว่า เมืองชัว ซึ่งต่อมาคือ นครหลวงพระบาง ปกครองสืบกษัตริย์ต่อมา

๒. ขุนยี่ผาลาน ไปสร้างเมืองหอแตก เขาใจวาจะเปนเมืองอยู่ในจีนใต้หรือเมืองตาหอ (ตาลีฟู) หรือเมืองหนองแส ซึ่งเป็นเมืองหลวงของไทยอยู่ในญานานมาก่อน

๓. ขุนสามจุงสง ไปสร้างเมืองจุงหนี คือแคว้นหัวพันทั้งห้าทั้งหกเดี๋ยวนี พงศาวดารลานชางว ่าไปสร้างเมืองบัวชุมหรือญวนแคว้นตัวเกี่ย

๔. ขุนไสผง ไปสร้างเมืองยวนโยนกนาคนคร (เชียงใหม่) คือแคว้นล้านนาเมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐

๕. ขุนงั่วอินทร ไปสร้างเมืองอโยธยาใต้

๖. ขุนลกกลม ไปสร้างเมืองคำเกิดหรือเมือง ภูเท็ด (หนังสือบางเล่มแจงว่าไปสร้างเมืองเชียง คามอญลาวไต

ปัจจุบันไม่ทราบเมืองอะไร บางตำนานก็ว่าเมืองเชียงคมยอสามในอาณาจักร ราชัญในพม่าเดี๋ยวนี

๗. ขุนเจ็ดเจิง (หรือเจ็ดเจือง) ไปสร้างเมืองเชียงขวาง (เมืองพวน)^{๓๕}

จากสภาพทางภูมิศาสตร์จะเห็นว่าเมืองพวนและเมืองเชียงขวางอยู่ระหว่างเมืองสำคัญของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวคือเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเมืองเหล่านี้ใน สมัยโบราณอยู่ท่ามกลางอิทธิพลของเมืองที่มีอำนาจเช่น สยาม พม่า เวียดนามและจีนเมื่อใดที่มีการ ขยายอิทธิพลก็เป็นที่แน่นอนว่า จะต้องได้รับผลกระทบทุกครั้งไป ชาวพวนซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีพลเมือง ไม่มากนักบ้านเมืองก็คงไม่มั่นคงแข็งแรงพอที่จะต้านภัยจากภายนอกได้จึงต้องปรับตัวโดยยอมอยู่ ภายใต้อการปกครองของฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าบ้าง ถูกกวาดต้อนบ้าง การอพยพของชาวไทยพวนย้าย

^{๓๔} สนองโกศัย. **บันทึกหนุมพวน** : จากลุ่มน้ำยมสู่ลุ่มน้ำมูล. พิมพ์ครั้งที่ ๑.(กรุงเทพฯ:เฟื่องฟ้าพริ้นตัง จำกัด ๒๕๔๑) หน้า ๙

^{๓๕} สนอง โกศัย. **บันทึกหนุมพวน** : จากลุ่มน้ำยมสู่ลุ่มน้ำมูล. พิมพ์ครั้งที่ ๑.(กรุงเทพฯ:เฟื่องฟ้าพริ้นตัง จำกัด ๒๕๔๑) หน้า ๑๐.

มาพำนักในราชอาณาจักรไทยนั้นนับตั้งแต่สมัยที่เมืองพวน (เชียงขวาง) ยังรวมอยู่ในราชอาณาจักรไทย ภายใต้การปกครองของมณฑลหนึ่ง ก่อนที่จะเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศสและในระหว่าง เหตุการณ์ที่ทำให้เสียดินแดนแก่ฝรั่งเศสนั้น ได้มีการอพยพหลายครั้งทั้งด้วยความสมัครใจเอง และด้วยการกวาดต้อนหรือติดตามกองทัพไทยที่โดยยกออกไปตีหัวเมืองพวน ๔ ครั้งคือ

๑. พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพธนบุรียกออกไปกวาดต้อนผู้คนเข้ามา

๒. พ.ศ. ๒๓๗๗ กองทัพกรุงเทพฯ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ยกไปตีหัวเมืองพวนคืนจากญวน และอพยพชาวไทยพวนเข้ามาไว้ตามหัวเมืองต่าง ๆ ภายในพระราชอาณาเขต

๓. พ.ศ. ๒๔๑๘ กองทัพกรุงเทพฯ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ยกออกไปปราบจีนฮ่อ ที่ยกเข้าบุกหัวเมืองพวน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ แลวอพยพชาวไทยพวนเข้ามากรุงเทพฯ

๔. พ.ศ. ๒๔๒๖ กองทัพกรุงเทพฯ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยกไปปราบจีนฮ่อได้ เขาไปบุกหัวเมืองพวนอีกครั้งหนึ่ง

ภูมิหลังสังคมและประชากร

การอพยพของชาวพวนเนื่องด้วยเหตุผลหลายอย่าง ตามที่หลักฐานปรากฏในพงศาวดารและตามทีเล่าสืบต่อกัน มาว่า เพราะบ้านเมืองเกิดศึกสงครามอพยพหลบหนีภัยสงครามเข้ามาบ้าง เข้าทำนองว่าหนีร้อนมาพึ่งเย็น ถูกกวาดต้อนเข้ามาเพราะบ้านเมืองแพ้ศึกสงครามบ้าง ผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ไปเกลี้ยกล่อมให้อพยพเข้ามาบ้าง อพยพมาด้วยความสมัครใจ เพื่อมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในประเทศไทยบ้าง และในการอพยพมานั้น เข้าใจว่าคงจะอพยพเข้ามาพร้อมกับชาวไทยสาขาอื่นๆ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้เคียงหรืออยู่ที่เมืองพวนด้วยกันแต่มีชื่อเรียกต่างกัน และเป็นไทยสาขาเดียวกัน เช่น ผู้ไทและโซ่ง ดังนั้นการอพยพมาประเทศไทยแต่ละครั้งละคราวจึงไม่ใช่เฉพาะแต่ชาวไทยพวนจำพวกเดียวเท่านั้นต้องอพยพพร้อมกับชาวไทยสาขาอื่นๆ ด้วย^{๓๖}

นอกจากนี้ ยური ไบตระกูล ได้สรุปสาเหตุการอพยพของชาวพวนมายังประเทศไทยนั้นดังนี้

๑. สาเหตุเนื่องมาจากสงครามที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันตลอดระยะเวลาระหว่างเมืองพวนและรัฐต่าง ๆ ที่มีกำลัง

อำนาจมากกว่า เช่น ญวน ลาว สยาม ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่เกิดสงครามระหว่างเวียงจันทน์กับสยาม ชาวพวนก็จะถูกกวาดต้อนไปด้วยทุกครั้ง เพื่อขอแรงงานไปใช้ในการกสิกรรมและมีให้เป็นกำลังแก่ข้าศึกในเรื่องเสบียงอาหาร

๒. สาเหตุจากพวกฮ่อรบกวนโดยสม่ำเสมอทำให้ชาวพวนบางกลุ่มเต็มใจอพยพเข้ามาเอง

๓. สาเหตุเกิดจากความลำบากในการหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากแผ่นดินไม่สมบูรณ์และสภาพภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวยต่อการอพยพพนี้มีกันหลายคราวและแบ่งแยกมา ๓ ทางใหญ่ด้วยกันคือ กลุ่มที่ ๑ มาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านพวน (ตำบลบางเขี้ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี) และบางกลุ่มอพยพต่อมาอยู่ที่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

^{๓๖} ปูน วงศ์วิเศษ และวิเชียร วงศ์วิเศษ, ไทยพวน,(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก,๒๕๑๗.)

กลุ่มที่ ๑ มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย กลุ่มที่ ๒ มาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดนครนายก และ จังหวัดปราจีนบุรี และต่อมาก็ได้มีการอพยพกระจุกตัวกระจายไปจังหวัดใกล้เคียง เช่น แพร่ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร สุพรรณบุรี ฉะเชิงเทรา เป็นต้น^{๓๗} ถิ่นเดิมของชาวพวนตามประวัติศาสตร์อพยพมาจากประเทศลาวเข้ามาสู่ประเทศไทย พอสรุปได้จำนวน ๔ ครั้งด้วยกัน ดังนี้ ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๑ สมัยกรุงธนบุรีแผ่นดินพระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองลาวริมทางแม่น้ำโขงมีกรุงศรีสัตนาคนหุตอันตั้งเมืองเวียงจันทน์เป็นราชธานีเป็นอิสระอยู่กลาง เมืองหลวงพระบางเป็นอิสระอยู่ข้างเหนือเมืองนครจำปาศักดิ์เป็นอิสระอยู่ข้างใต้ฝ่ายเมืองทางตอนทางแม่น้ำโขงเข้ามาเป็นอาณาเขตเมืองนครราชสีมาของไทย เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าแล้วไม่เข้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็ต้องอยู่ในอำนาจพม่า ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรีไทยกลับเป็นอิสระได้พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็อยากเป็นอิสระบ้าง จึงมาขอทอดทางไมตรีกับ พระเจ้ากรุงธนบุรีและเมื่อสมัยกรุงธนบุรีนั้นไทยได้อาณาเขตเมืองจำปาศักดิ์กับเหล่าเมืองพวนเขมรป่าดงเป็นของไทย ครั้นอยู่มาพระเจ้าเวียงจันทน์วิวาทกับขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งชื่อพระวอ พระวอหนีมาขอพึ่งพระบารมีในอาณาเขตไทย พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลดอนมดแดง (ใกล้กับเมืองอุบล) พระเจ้าเวียงจันทน์บุญสาร บังอาจให้กองทัพบุกรุกอาณาเขตไทยเข้ามาจับพระวอฆ่าเสีย พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกกองทัพขึ้นไปปราบกรุงศรีสัตนาคนหุต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จเป็นจอมทัพขึ้นไปครั้งนั้น ได้เมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองขึ้นทั้งปวงมาเป็นของไทย พระเจ้าเวียงจันทน์หนีไปได้แต่ตัวพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเชิญพระแก้วมรกต พระบาง และกวาดต้อนผู้คนชาวเมืองเวียงจันทน์มาเป็นอันมากให้พวกชาวเวียงจันทน์ ตั้งภูมิลำเนาอยู่ตามหัวเมืองขึ้นในที่ถูกพมามากกวาดต้อนเอาราษฎรไปเสียจนร้างอยู่คือ เมืองลพบุรี เมืองสระบุรี เมืองนครนายก และเมืองฉะเชิงเทรา เป็นต้น ส่วนพระญาติวงศ์ของพระเจ้าเวียงจันทน์ บุญสารนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทำนุบำรุงไว้เอง การที่กองทัพไทยยกขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตครั้งนั้น พวกราษฎรเมืองลาวทั้งชาวเวียงจันทน์และชาวเมืองอื่นพากันแตกตื่นหนีข้ามแม่น้ำโขงไปซุ่มซ่อนอยู่ตามป่าที่ใกล้ชายแดนญวนเป็นอันมาก จนเกิดเมืองขึ้นทางนั้นหลายเมืองในสมัยกรุงธนบุรียังหาได้จัดการปกครองเมืองลาวให้เป็นปกติไม่

การอพยพครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๓๘ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดฯ ให้ตั้งเมืองเวียงจันทน์เป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงเทพฯ และทรงตั้งบุตรพระเจ้าเวียงจันทน์ บุญสารให้เป็นเจ้านครเวียงจันทน์เมืองจำปาศักดิ์ ให้เป็นประเทศราช ส่วนเมืองลาว และเมืองเขมรดง ซึ่งเคยขึ้นเมืองนครราชสีมาอยู่แต่ก่อน มีพระราชประสงค์จะตั้งหัวเมืองขึ้นนอกให้เป็นการก้ำกึ่งของเมืองนครราชสีมา อยู่ในระหว่างแดนประเทศราชเวียงจันทน์และนครจำปาศักดิ์ จึงโปรดฯ ให้เกลี้ยกล่อมพวกพระยาในท้องที่ไปตั้งภูมิลำเนาตามที่ตั้งสมควรจะบำรุงให้เกิดประโยชน์ ไครพาสัมครพรรคพวกไปอยู่เป็นหลักแหล่งจนเกิดเป็นที่ประชุมชนเกิดขึ้น ณ ที่ใด ก็โปรดฯ ให้ตั้งที่นั้นเป็นเมืองมีอาณาเขตในการปกครองทรงตั้งผู้เป็น

^{๓๗} ยური ใบตระกูล, พิธีบุญก้ำฟ้าของลาวพวน :กรณีศึกษาหมู่บ้านพวน,(ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี,๒๕๓๗)

หัวหน้าให้เป็นพระยา หรือเป็นพระที่เจ้าเมือง และทรงตั้งญาติวงศ์ซึ่งได้ช่วยกันทำนุบำรุงท้องถิ่นนั้น เป็นตำแหน่งอุปราช ราชวงศ์ และราชบุตร ตามทำเนียบยศซึ่งนิยมกันในเมืองลาวแต่ก่อนมา ให้เมืองเหล่านี้ส่งส่วยสิ่งของต่างๆ อันหาได้ง่ายในเมืองนั้น มาให้ราชการในกรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ การตั้งเมืองขึ้นนอกครั้งนั้น พวกท้าวพระยาพากันนิยมมีผู้เข้ารับอาสามากเพราะได้อิสระแก่ตระกูลของตน ใครเป็นเจ้าเมืองมีอาณาเขตน้อยหรือว่ามีใครจะได้เป็นเจ้าเมือง ก็พยายามเที่ยวเกลี้ยกล่อมราษฎรที่อื่น ให้มาตั้งภูมิลำเนาในอาณาเขตเมืองของตน เป็นเหตุให้พวกราษฎรซึ่งหลบหนีไปอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเมื่อครั้งตีเมืองเวียงจันทน์กลับคืนมาเป็นอันมาก^{๓๘}

การอพยพครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๕๒ รัชกาลที่ ๒ แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๕๒ ท้าวไชยอุปฮาด เมืองนครพนม กับพวกอพยพพลลงมาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เนื่องจากพระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนม ทะเลาะวิวาทกับท้าวไชยอุปฮาด จึงมีพวกท้าวไชยอุปฮาดไม่ยอมอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของพระบรมราชาทำให้ท้าวไชยอุปฮาด พาสมัครพรรคพวกประมาณ ๒,๐๐๐ คน อพยพมาอยู่กรุงเทพฯ รัชกาลที่ ๒ จึงสั่งให้ท้าวไชยอุปฮาด นำชาวบ้านไปตั้งบ้านเรือนที่คลองมหาวงศ์ เมืองสมุทรปราการ และทำการสำรวจพบว่า ชาวบ้านเป็นชายถึง ๘๐๐ คน ทรงแต่งตั้งให้ท้าวอินทศาล ลูกคนโตของท้าวไชยอุปฮาด เป็นพระยาปลัดเมืองสมุทรปราการ เพื่อดูแลชาวบ้านคนลาวที่อพยพเข้ามาหากินอยู่ที่คลองมหาวงศ์นั้น อยู่ได้ไม่นานเพราะอยู่อาศัยปะปนกับพวกมอญ และสภาพท้องที่เป็นที่ลุ่มมากเกิดการขัดแย้งกัน เมื่อถึงพ.ศ. ๒๓๙๓ ขึ้นรัชกาลที่ ๓ จึงขอไปอยู่กับลาวพรรคพวกเดียวกันที่อพยพมาอยู่เมืองพระรถ จึงโปรดเกล้าให้เอาแขวงเมืองชลบุรีบ้าง เมืองฉะเชิงเทราบ้าง มาตั้งขึ้นเป็นเมืองใหม่ ชื่อเมือง พันสนนิคม มีการตั้งเจ้าผู้ปกครองคนใหม่ชื่อพระอินทราชา

นอกจากนี้ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงโปรดฯ ให้สร้างพระเจดีย์กลางน้ำที่สมุทรปราการ ในครั้งนั้นได้ทรงให้เจ้าอนุวงศ์เกณฑ์ชาวลาวในเวียงจันทน์มาช่วยตัดต้นตาล ที่เมืองสุพรรณบุรีหลังจากเสร็จงานชาวลาวที่ถูกเกณฑ์มาไม่ขอกลับเวียงจันทน์ รัชกาลที่ ๒ จึงทรงโปรดให้ตั้งบ้านเรือนที่บางปลาหมอ สุพรรณบุรี โดยชาวลาวที่ถูกเกณฑ์มาครั้งนี้เป็นลาวพวนแบบทั้งหมด^{๓๙}

การอพยพครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๗๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓ แผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ ส่งผลให้เกิดการกวาดต้อนชาวพวนระลอกใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ทรงให้ชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาไปตั้งบ้านเรือนที่ ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี นครชัยศรี และกาญจนบุรี ส่วนในกรุงเทพฯ ก็มีชาวลาวมาตั้งบ้านเรือนเช่นกัน โดยเจ้าอุปราชที่ไม่ได้อยู่ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ ได้พาครอบครัวและบริวารมาตั้งภูมิลำเนาที่บางยี่ขัน ในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ นอกจากนี้เชลยศึกบางคน รัชกาลที่ ๓ ก็โปรดให้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณ

^{๓๘} ปุ่น วงศ์วิเศษ และวิเชียร วงศ์วิเศษ, **ไทยพวน**, (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, ๒๕๑๗)

^{๓๙} ปุ่น วงศ์วิเศษ และวิเชียร วงศ์วิเศษ, **ไทยพวน**, (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, ๒๕๑๗.)

ที่ในปัจจุบันนี้เป็นโรงพยาบาลนครศาลาเฉลิมกรุงและตลาดมิ่ง จากเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ทำให้สยามกับเวียดนามทำสงครามกัน ในที่สุดสยามก็ชนะ โดยสามารถยึดเมืองพวน เมืองแกง และหัวพันทั้งห้าทั้งหก (ถิ่นอาศัยของดั้งเดิมของชาวไทแดง ไทขาว ไทดำ ไทยพวน แต่เดิมประกอบด้วย ๕ หัวเมืองต่อมาเพิ่มอีก ๑ หัวเมืองเป็น ๖ หัวเมืองแต่ละหัวเมืองปกครองพื้นที่นาหนึ่งพันผืนจึงเรียกว่า หัวพันทั้งห้าทั้งหกเมืองเอกของหัวพันทั้งห้าทั้งหกคือ เมืองซำเหนือ ปัจจุบันอยู่ในแขวงหัวพัน) ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ และทำให้มีการกวาดต้อนลาวพวน และลาวทรงดำ มาอยู่ที่กรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จีนฮ่อได้เข้าตีเมืองพวนทำให้สยามยกทัพไปปราบศึกครั้งนี้ยาวนานกว่า ๑๖ ปีสยามก็ชนะในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ หลังจากนั้นก็ได้มีการกวาดต้อนชาวพวนลงมาที่กรุงเทพฯ อีกระลอกใหญ่จากประวัติการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชาวพวน จากท้องถิ่นเดิมในเชิงขวางมาสู่สยามทำให้เห็นว่าชาวพวนส่วนใหญ่ที่ถูกกวาดต้อนมานั้นได้มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณภาคกลางและภาคตะวันออก แต่ก็มีชาวพวนบางส่วนได้อพยพเคลื่อนย้ายมาสู่บริเวณภาคอื่น ๆ ของไทยด้วยเช่นที่ภาคอีสานก็มีชาวพวนอพยพมาตั้งชุมชนอยู่ไม่น้อยเช่น ที่จังหวัดเลย หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู นอกจากนี้ยังมีชาวพวนบางส่วนได้อพยพย้ายจาก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และอำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี ไปอยู่ยังภาคอีสาน ซึ่งการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในประเทศไทยนั้นชาวพวนได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆเกือบทั่วประเทศ ดังนี้

ภาคเหนือ

จังหวัดน่าน บ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา บ้านหลับมีนพรวน อำเภอเวียงสา
 จังหวัดแพร่ ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง
 จังหวัดอุดรดิตถ์ บ้านปากฝาง บ้านผาจุก อำเภอเมือง
 จังหวัดพะเยา บ้านห้วยกั้น อำเภอจุน
 จังหวัดเชียงราย บ้านปากอ้อย อำเภอแม่สาย บ้านศรีดอนมูล บ้านป่าสักน้อย อำเภอเชียงแสน
 ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเทิง

ภาคกลาง

จังหวัดสุโขทัย อำเภอศรีสำล้าย
 จังหวัดเพชรบูรณ์ บ้านดงขุย อำเภอชนแดน อำเภอหนองไผ่ ตำบลสระกรวด อำเภอศรีเทพ
 จังหวัดพิจิตร อำเภอทับคล้อ อำเภอบางมูลนาค บ้านป่าแดง อำเภอตะพานหิน
 จังหวัดสิงห์บุรี ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี
 จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านดอนหนามแดง บ้านไผ่เดียว บ้านรางบัว ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอบางปลาม้า
 จังหวัดสระบุรี อำเภอหนองโดน อำเภอดอนพุด อำเภอวิหารแดง
 จังหวัดลพบุรี อำเภอบ้านหมี่ อำเภอเมือง อำเภอโคกสำโรง
 จังหวัดอุทัยธานี อำเภอทัพทัน
 จังหวัดเพชรบุรี อำเภอเขาย้อย อำเภอท่ายาง
 จังหวัดนครสวรรค์ ตำบลช่องแค อำเภอชุมแสง อำเภอไพศาลี อำเภอตากฟ้า

ภาคตะวันออก

จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม

จังหวัดนครนายก อำเภอปากพลี อำเภอบ้านนา
 จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอศรีมหาโพธิ อำเภอศรีมโหสถ อำเภอบ้านสร้าง อำเภอกบินทร์บุรี

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จังหวัดอุดรธานี อำเภอบ้านฝือ
 จังหวัดหนองคาย บ้านดงบัง บ้านกุดบัง อำเภอโพนพิสัย บ้านกวดโคกสว่าง ตำบลนาข่า
 อำเภอท่าบ่อ

จังหวัดเลย บ้านหนองฝือ อำเภอท่าลี่

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมชาวไทยพวนในประเทศไทย

๑. ลักษณะเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์

“ไทพวน” “ไทยพวน” “ลาวพวน” “พวน” “ลาวกะเลอ” หรือ “ไทยกะเลอ” เป็นคำที่ใช้เรียกชาติพันธุ์พวน ในปัจจุบันแม้จะไม่มีหลักฐานที่แน่นอนเกี่ยวกับคำว่า “พวน” ว่ามีความหมายและที่มาอย่างไรแต่สันนิษฐานว่าคำว่า “พวน” มาจากภูมิประเทศที่ตั้งบ้านเมืองในอดีตของชนกลุ่มนี้ กล่าวคือคนกลุ่มนี้คงอาศัยอยู่ใกล้ภูเขา หรือแม่น้ำพวนซึ่งเป็นแม่น้ำสายหนึ่งในเมืองเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากเมื่อพิจารณาเรื่องราวจากพงศาวดารเมืองแถนช่วงที่กล่าวถึงกำเนิดของผู้คนในดินแดนแถบนี้ แม้ว่าไทพวนจะมีภาษาพูดเป็นเอกลักษณ์ของตนเองก็ตามแต่เมื่อพิจารณาแล้วไทพวนคือคนไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเมืองพวนนั่นเอง

นอกจากนี้ยังสันนิษฐานว่า “พวน” กับ “ผู้เฒ่า” น่าจะเป็นชนกลุ่มเดียวกันเพราะที่เชียงขวางมีภูเขาใหญ่ชื่อ “ภูเอิน” หรือ “ภูเอ๋น” ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำพวน คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจึงถูกเรียกชื่อตามชื่อภูเขาหรือแม่น้ำที่นั่นและจากบันทึกต่างๆของชาวต่างชาติเช่นประเทศไทยเมื่อครั้งที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีนำทัพไปปราบฮ่อจากบันทึกในหนังสือประวัติเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเล่ม ๓ ปรากฏมีชื่อภูเขา “ภูเอ๋น” อยู่ทางทิศเหนือของทุ่งไหหิน เมืองพวน ซึ่งก็คงเป็นภูเขาลูกเดียวกันกับภูเอิน ทำให้เข้าใจได้ว่าผู้บันทึกอาจจะเรียกชื่อเพี้ยนไปตามสำเนียงภาษาของแต่ละชาติหรือไม่ก็เลือกเรียกชื่อกลุ่มตาม ชื่อภูเขาบ้าง ชื่อลำน้ำบ้างนั่นเอง ชาวพวนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีรูปร่างหน้าตาหมดจด ผิวพรรณสะอาดเกลี้ยงเกลากริยาละเมียดละไม มีความขยันขันแข็งในการทำงาน อีกทั้งเป็นกลุ่มชนที่มีภาษาพูด วัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง^{๔๐}

ในปัจจุบันชาวพวนที่อพยพมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ในภาคอีสานมักเรียกชาติพันธุ์นี้ว่า “ไทยพวน” ในภาคกลางเรียกว่า “ลาวพวน” ส่วน “ไทพวน” เป็นคำที่นักวิชาการนิยมใช้อันมีที่มาจากความเป็นชาติพันธุ์ “ไท” กลุ่มหนึ่งและตรงกับคำที่ชาวพวนใช้เรียกตนเองในอดีต และในปัจจุบันชาวพวนนิยมเรียกตนเองว่า “ไทย” อันเป็นคำที่แสดงว่าตนคือคนไทย พบว่า เมื่อต้องการสอบถามคนในชาติพันธุ์เดียวกันจากท้องถิ่นอื่นว่าเป็นคนพวนจากท้องถิ่นใด หรือมาจากที่ใดจะพูดว่า “เจ้าเป็นไทยบ้านเลอ” กระทั่งกลายมาเป็นคำเรียก ชาติพันธุ์ตนว่า “ไทยพวน” อันมีความหมายถึง การเป็นชาวไทยเชื้อสายพวนในที่สุด ส่วนคำว่า “ลาวกะเลอ”

^{๔๐} วีรพงศ์ มีสถาน, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.)

หรือ “ไทยกะเลอ” นั้น มีที่มาจากทำนองเสียง สำเนียง ภาษาพูดที่เพี้ยน แปร่งเพราและอูมไปด้วยสระเออ

๒. ลักษณะสังคม หมู่บ้านและบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ชาวพวนเป็นหมู่ชนที่รักความสงบ ใฝ่สันติขยันขันแข็ง และมีความสามัคคีในหมู่คณะ ตลอดจนอุปนิสัยโดยรวมของชาวพวนเองจึงมีลักษณะสังคมดังนี้

๒.๑) รูปแบบผู้อาวุโส-ผู้อ่อนอาวุโส ความเคารพในผู้อาวุโสเป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งของชาวพวนซึ่งยังคงสืบทอดต่อมา ดังจะพบได้จากประเพณีต่างๆ เช่นการแต่งงานจะต้องมีพ่อเชื้อ (เถ้าแก) ของฝ่ายชายไปสู้อหญิงสาวต่อพ่อแม่ฝ่ายหญิง ซึ่งพ่อเชื้อก็คือผู้อาวุโส ผู้อ่อนอาวุโสก็คือบรรดาลูกหลานมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามจารีตประเพณีอันดีงาม หรือในกรณีของการบวช ผู้บวชต้องไปขออนุญาตและขอขมาต่อพ่อ แม่ซึ่งก็คือผู้อาวุโสหรือผู้มีพระคุณ การที่ชาวพวนรับเอาแนวคิดทางพุทธศาสนามาใช้ส่งผลให้เกิดรูปแบบทางสังคมลักษณะผู้อาวุโส - ผู้อ่อนอาวุโสด้วย

๒.๒) รูปแบบเครือญาติ สังคมชาวพวนยังน่าจะเป็นสังคมแบบชนบทซึ่งชนบทในที่นี้แยกเป็น ๒ ลักษณะ คือชนบทก้ำวหน้า เป็นสังคมที่พัฒนาด้านที่อยู่อาศัยตลอดจนอาชีพและรายได้มาเทียบเท่าหรือเกือบเท่าสังคมเมือง ชนบทปานกลาง เป็นสังคมที่ยังชีพอยู่ด้วยการเกษตรกรรม การทำไร่ ทำนา ทอผ้า มีการปรับเปลี่ยนที่จะหันมาใช้วิธีการผลิตแผนใหม่อยู่บ้าง เช่น นำเครื่องจักรมาใช้ในการเกษตรแต่ก็ยังไม่มากนัก และชนบทยากจน ยังมีชุมชนชาวพวนอีกหลายแห่งที่จัดว่า เป็นสังคมแบบชนบทยากจน อาจเนื่องจากอยู่ไกลจากตัวเมืองและสภาพธรรมชาติไม่เอื้อต่อการผลิตทางการเกษตรเช่นเป็นที่แห้งแล้งกันดาร แม้ว่าจะเป็นเขตสังคมแบบใด ชาวพวนยังคงให้ความสำคัญกับความเป็นญาติซึ่งการนับญาตินี้นอกจากจะนับ ทางสายโลหิตแล้วยังเกิดจากการเกี่ยวดองหรือเป็นญาติโดยการแต่งงาน นอกจากนี้มีการเรียกชื่อของพ่อ แม่ตามชื่อบุตรคนแรกกล่าวคือเมื่อชายหญิงซึ่งเป็นสามีภรรยาามีบุตรคนแรกชื่อ อ้วน เพื่อบ้านจะเรียกพ่อ แม่เด็กชายอ้วนหรือเด็กหญิงอ้วนว่า “พ่ออ้วน แม่อ้วน”^{๔๑}

๒.๓) รูปแบบครอบครัว ครอบครัวของชาวพวนยังเป็นครอบครัวขยายซึ่งหมายถึงคนมากกว่า ๒ รุ่น อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน โดยปกติมักเป็นเป็นญาติร่วมสายโลหิตแม้จะมีบางครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยวคือเกิดจากสามีภรรยาออกเรือนใหม่ สร้างที่อยู่อาศัยเป็นสัดส่วนของตนเองแต่ในทางปฏิบัติก็ยังมีความสัมพันธ์กับเรือนหลังเดิมเพราะโดยส่วนใหญ่บุตรหลานที่ออกเรือนมักจะสร้างบ้านใกล้หรืออยู่อาณาบริเวณบ้านเดิมที่เคยอาศัยอยู่ครอบครัวใหม่ยังคงได้รับความดูแลช่วยเหลือจากคนรุ่น ปู่ย่า ตายาย มีการไปมาหาสู่กัน ช่วยเหลือกันในยามเจ็บไข้ก็ยังช่วยดูแลบุตรหลานในกรณีที่เจ้าบ้านผู้ออกเรือนใหม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ที่กล่าวมาเป็นภาพรวมของโครงสร้างสังคมชาวพวน ซึ่งปัจจุบันอาจปรับเปลี่ยนไปบ้างแต่ก็ยังคงมีรูปแบบนี้อยู่แต่มีระบบการปกครองท้องถิ่นคือ มีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐปกครองชุมชนเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องด้วยซึ่งแต่ก่อนผู้ที่ดำรงตำแหน่งนี้มักเป็นผู้อาวุโสด้วยวัยวุฒิและคุณวุฒิได้รับความเชื่อถือไว้วางใจ

^{๔๑} วีรพงศ์ มีสถาน, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน,(กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๓๙.)

จากประชาชนในชุมชนว่า เป็น “ผู้ใหญ่” แห่งหมู่บ้าน เมื่อระบบการเลือกตั้งได้เข้ามามีบทบาทในชุมชน การแข่งขันเพื่อจะได้ชัยชนะจากการเลือกตั้งจึงเกิดขึ้น ผลที่ตามมาคือผู้ที่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนันจึงอาจไม่ใช่ผู้ใหญ่แห่งหมู่บ้าน เหมือนแต่ก่อนอาจเป็นผู้ที่มีความสามารถในการชนะการเลือกตั้งรูปแบบต่างๆของโครงสร้างสังคมดังกล่าวมาจึงแปรผันไปตามระบบการปกครองด้วย เช่น สมัยก่อนเมื่อเกิดกรณีวิวาทของลูกบ้านในชุมชน เรื่องอาจยุติลงที่หมู่บ้านโดยมีผู้ใหญ่แห่งหมู่บ้านเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้เกิดการออมชอมยอมความ เพราะต่างฝ่ายต่างเคารพความเป็นผู้ใหญ่หรือความเป็นผู้อาวุโส แต่ปัจจุบัน เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ไม่รุนแรงอาจถึงขั้นพึ่งศาลยุติธรรม เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมด้านการปกครองในรูปแบบ ผู้อาวุโส-ผู้อ่อนอาวุโสได้รับการแทนที่ด้วยรูปแบบใหม่^{๔๒}

๒.๔) บ้านเรือนที่อยู่อาศัย บ้านเรือนของชาวพวนเป็นเรือนสูง ใต้ถุนเรือนใช้ทำประโยชน์หลาย

อย่าง เช่น ทำคอกวัวควาย เล้าเป็ดไก่ ตั้งเครื่องสำหรับผูกหูกทอผ้าเป็นต้น นอกจากนี้ใต้ถุนบ้านยังเป็นที่วางแคร่หรือเตียง ตั้ง เพื่อเป็นที่นั่งที่นอนพักผ่อน รวมถึงจัดไว้เป็นที่รับแขกผู้มาเยือนในเวลากลางวันอีกด้วย ไม้เครื่องบนเรือนผูกมัดด้วยหวาย และหลังคามุงด้วยหญ้าคาต่อมาจึงมีการสร้างเรือนด้วยไม้เนื้อแข็งทั้งหลัง หลังคาจะมุงด้วยกระเบื้องไม้เรียกว่า “ไม้เก็ด” หรือดินขอ (กระเบื้องดินเผา) จนถึงใช้สังกะสีมุงหลังคา เพราะเบาและทนทานกว่าการใช้กระเบื้องไม้ส่วนพื้นและฝาเรือนปูด้วยกระดาน บ้านของชาวพวนนับความเล็กหรือใหญ่จำนวนช่วงห้องของเสาเรือนโดยปกติมักปลูกเรือนหลังคาทรงจั่วหันไปตามแนวตะวันออก-ตะวันตกกล่าวคือหลังคาจะเทลาดไปทางทิศใดก็ได้กับ ทิศเหนือ ทั้งนี้อาจมีข้อยกเว้นได้ตามข้อจำกัดอื่นๆ เช่น พื้นที่ไม่เหมาะสมแก่การปลูกเรือนตามแนวคตินิยมก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ รวมถึงความเชื่อถือแบบเดิมได้ลดลงการปลูกเรือนในปัจจุบันจึงอยู่ที่ความพอใจของผู้เป็นเจ้าของ ชาวพวนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยแบบชาวตะวันตกหรือตามแบบอย่างชุมชนในเมือง หรือบ้านผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจปานกลางก็ยังคงรูปแบบบ้านที่ยกพื้นสูงดั้งเดิม แต่ได้มีการย้ายคอกสัตว์เลี้ยงออกไปจากใต้ถุนเรือนทำเรือนให้ถูกสุขลักษณะมากขึ้น^{๔๓}

๒.๕) การประกอบอาชีพ ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรม ชาวพวนที่อพยพมาย้ายถิ่นฐานมาสู่ประเทศไทยนิยมตั้งบ้านเรือนใกล้แหล่งน้ำและประกอบอาชีพเช่นเดียวกับชาวพื้นเมืองอื่นๆ ในกาลต่อมาก็ได้พัฒนาการประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น

การทำนา การทำนา ของชาวพวนมีทั้งใช้แรงงานจากสัตว์และเครื่องจักร มีทั้งทำนาหว่านนาดำ โดยส่วนใหญ่จะทำครั้งเดียวแต่ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยถ้าแหล่งน้ำอำนวยอาจมีการทำนาสองครั้งต่อปีและการทำนา แบบหว่านน้ำตาม เริ่มครั้งแรกโดยชาวพวนบ้านโศกาวีวัฒน จังหวัดสิงห์บุรี ปัจจุบันแพร่หลายไปทั่วประเทศ

^{๔๒} พันธุ์ทิพย์ ธีระเนตร และสมชาย นิลอาธิ,ประวัติศาสตร์เมืองพวน,(กรุงเทพมหานคร,โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๕.)

^{๔๓} วีรพงศ์ มีสถาน, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน,(กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๓๙.)

การทอผ้า เป็นอาชีพที่ชาวพวนทำจนมีชื่อเสียงคือการทอผ้าผ้าทอแบบพื้นที่บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผ้าลายมัดหมี่ของ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี หรือที่บ้านป่าแดง ตำบลหนองพะยอม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร เป็นอาชีพที่ทำ ให้ชาวพวนได้รับเกียรติคุณด้านการทอผ้ามาก

การเลี้ยงสัตว์ ชาวพวนในพื้นที่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี นิยมเลี้ยงเป็ดไข่และเป็ดเนื้อมาแต่อดีต เช่นที่ตำบลวัดโบสถ์ นอกจากนี้ยังนิยมเลี้ยง ปลาช่อน ปลาชุก เช่นที่ตำบลมะขามล้ม เป็นต้น

ตีเหล็ก การตีเหล็กเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ชาวพวนในเขตอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ยังคงทำอยู่ในปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ว่า “หญิงทอผ้า ชายตีเหล็ก” การตีเหล็กของชาวพวนยังคงรูปแบบอย่างโบราณ คือใช้กระบอกลูกกลมที่ทำด้วยไม้แต่บางร้านได้ใช้ใบพัดลมในการเป่าไฟและใช้มอเตอร์มาเจียรระไนเหล็กแทนการตะไบด้วยเหล็กตะไบ

รับราชการ บุตรหลานชาวพวนที่ได้รับการศึกษามากขึ้น บางส่วนได้รับใช้ประเทศชาติด้วยการรับราชการเช่น นายทหาร ตำรวจ พยาบาล นับว่าเป็นกลุ่มประชากรที่มีคุณภาพของประเทศทำสวน อาชีพทำสวนของชาวพวนส่วนใหญ่เป็นในลักษณะเป็นอาชีพเสริม แต่บางท้องที่เป็นอาชีพหลักพืชที่ปลูกได้แก่ ขนุน มะม่วง น้อยหน่า ทุเรียน ฝรั่ง เป็นต้น ค้าขาย ในชุมชนชาวพวนหนึ่งๆ มีชาวพวนประกอบอาชีพการค้าขายไม่มากนัก แต่ถ้าเป็น

ชุมชนใหญ่เช่นในเขตเทศบาลหรือตลาด ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนชาวพวนมาก่อนก็จะมีผู้ทำการค้าที่เป็นชาวพวนอยู่มากเช่นกัน การทำไร่ เช่นการทำ ไร่อ้อย ไร่สับปะรด เป็นต้น รับจ้าง ชาวพวนที่ประกอบอาชีพรับจ้างมักเป็นผู้ไม่มีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเอง ทั้งนี้อาจมาจากสาเหตุที่ไม่มีมรดกตกทอด หรือมีการขาย การจำนองจนไม่อาจจะไถ่ถอนและขาดกรรมสิทธิ์ถือครองในที่สุด ผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างมักรับจ้าง ทำไร่ ทำนา หรือการเพาะปลูกอื่นๆ อีกทั้งเป็นกรรมกรหรือคนงานก่อสร้างในเมือง^{๔๔}

ส่วนการอพยพของชาวพวนที่เขามาอยู่ที่ตำบลหาดเสี้ยวอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ชาวพวนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ตำบลหาดเสี้ยว ปัจจุบันนี้มีอยู่ ๔ บาน คือ บานหาดเสี้ยวหมู่ ๑ หมู่ ๒ บานหาดสูง หมู่ ๓ และบานใหม่ หมู่ ๔ แต่ละบานมีวัดประจำบาน สำหรับชาวบานทำบุญไหว้ทานบานละหนึ่งวัด ชาวไทยพวนทั้ง ๔ บานนี้อพยพจากเมืองพวนแขวงเมืองเชียงขวางในประเทศลาว การอพยพมานี้เป็นที่เชื่อถือได้ว่า อพยพมาในรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การอพยพมาก็ไม่ได้อพยพมาในฐานะที่ถูกกวาดต้อนมาแต่อพยพมาด้วยความสมัครใจที่จะมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในประเทศไทย เพราะได้ทราบข่าวจากญาติพี่น้องซึ่งอพยพมาก่อนว่าเมืองไทยมีความอุดมสมบูรณ์ดีมาก การทำมาหากินก็สะดวก ประชาชนมีความสมบูรณ์พูนสุขไม่มีความเดือดร้อนในเรื่องทำมาหากินอย่างไรเลย การเสียภาษีอากรก็ไม่เดือดร้อน ปหนึ่งเสียเพียงครั้งเดียว และเล่ากันว่าที่เมืองพวนเสียภาษีปีละ ๒ ครั้งถ้าเป็นอย่างที่เล่ากันเช่นนั้นจริง ก็เป็นเรื่องของเจ้านายที่นั่นคิดเก็บกันขึ้นเองเพราะในขณะนั้นเมืองพวนก็ขึ้นอยู่ในความปกครองของประเทศไทยเมื่อ

^{๔๔} วีรพงศ์ มีสถาน, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน.(กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๓๙.)

มีชาศึกมารุกรานยอมได้รับความเดือดร้อน จึงได้พากันอพยพมาโดยทำนองหนีรอนมาพึ่งเย็นก่อนป พ.ศ. ๒๓๔๗ ในป็นปีที่บรรดาทานที่อพยพมาโดยเฉพาะชาวบานหาดเสี้ยว ไดปลุกบานสร้างเรือน เปนที่อยู่อาศัยตลอดจนการจัดหาที่ดินประกอบการอาชีพ และสร้างวัดวาอารามพร้อมทั้งสร้างโบสถ์ ตำบลหาดเสี้ยวเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอศรีสัชนาลัยมีสมบัติอันเปนมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ มากมายเหลือคณานับในเขตตำบลหาดเสี้ยว ความหมายของคำว่า หาดเสี้ยว หมายถึง ทาน้ำที่มีหาด เสี้ยวคือแหวงไซ ประกอบกับหาดทรายมีดินสมเสี้ยวใหญ่ (ตนกาทลง) เปนเครื่องหมายและตรงกับชื่อ ถิ่นฐานเดิม จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บานหาดเสี้ยว สวนตำนานเล่าขานการตั้งชื่อบ้านหาดเสี้ยวนี้ผู้เฒ่าผู้ แก่ที่นี้เล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนธิดาสาวเจ้าเมืองเชียงรายไต่เสด็จลงเรือหาดที่เมืองแพรและลงเรือตาม ลำน้ำยม เพื่อไปเยี่ยมธิดาเจ้าเมืองตากซึ่งเป็นพระสหายเมื่อผานหมู่บ้านนี้บังเอิญเกิดเรือรั่วจึงแวะจอด ยารือที่นี้ ครั้นเมื่อเสด็จเยี่ยมชมหมู่บ้านทรงถามชาวบานว่าหมู่บ้านนี้มีชื่อว่าอะไรแต่ไม่มีผู้ใดตอบได้ เพราะไม่มีใครทราบ จึงรับสั่งให้หัวหน้าหมู่บ้านตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บานหาดเสี้ยว ด้วยทรงเห็นว่าเป้นหมู่บ้านที่มีแม่น้ำไหลแรง หรือแม่น้ำผาเปน 2 สาย แบนหาดออกเป็นเสี้ยว ชาวบานที่นี้เลยเรียกชื่อหมู่บ้าน หาดเสี้ยวตลอดมาจนถึงเมื่อพุทธศักราช 2460 สมเด็จพระยาราชยามวิบูลย์โรสเสด็จที่วัดโพธิ์ ไทร (ชื่อเดิมของวัดหาดเสี้ยว) ทรงโปรดรับสั่งให้เปลี่ยนชื่อบานหาดเสี้ยว เปน บานหาดเสี้ยว ตั้งแต่ บัดนั้นเป้นต้นมา^๕ ในการอพยพโยกย้ายถิ่นมาของชาวพวนพร้อมกับการทอผาการสืบทอดความรู้ ความชำนาญของการทอผาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งมีอยู่ตลอดระยะเวลา ด้วยเงื่อนไขสำคัญ คือความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่ต้องผลิตแบบเลี้ยงตัวเองชาวพวนบานหาดเสี้ยวในสมัยรัชกาลที่สามอยู่ ในการปกครองของเจ้าเมืองสวรรคโลก ซึ่งขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ มีหน้าที่ส่งส่วยเป้นทองคำหรือไม้ก่ เปลี่ยนเป้นเงิน เพื่อนำไปจัดซื้อของตามที่ต้องการ เช่น ของป่า หรือไม้สักซึ่งขวงนั้นเป้นที่ต้องการมาก เพื่อนำไปสร้างอุโบสถจำนวนมาก มีจดหมายโต้ตอบระหว่างเจ้าเมืองสวรรคโลกกับเจ้าพระยาจักรี หลายฉบับเกี่ยวกับทองคำ ซึ่งส่งไปไมครบตามเกณฑ์ที่กำหนดและเร่งรัดให้ส่งไปตามจำนวนในใครบซึ่ง นอกจากผู้ชาย “เลกไทยลาวพวน” จะถูกเกณฑ์ให้ส่งส่วยทุกปีและบางครั้งก็ถูกนำไปสักเลกลูกหมูที่ กรุงเทพฯ อีกด้วย นอกจากนั้นในบางปผุหญิงชาวพวนก็ถูกเกณฑ์ให้ทอผ้าแดงเพลาส่งไปยังกรุงเทพฯ คือปรากฏในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๘ สารตราเจ้าพระยาจักรีลำดับที่ ๒ ตอบพระยา สวรรคโลก เรื่องส่งทองลาวพวนความว่า “หนังสือเจ้าพระยาจักรีมาถึงพญาสวรรคโลกด้วยบอก หนังสือให้หลวงพลคุมเอาทองคำส่วยกองลาวพวนจำนวนปีมะเส็งสัปดาห์ศกหนักกับสงผาแดงเพลายาว ๔ วา กวางศอกคืบ ศอกเศษจำนวนเกณฑ์ปีมะเส็ง ๔๑ ๕๐ปีมะแม ๙ เพลาส่งไป ณ กรุงเทพฯ จึง นำเอาหนังสือบอกขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแล้วทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่าซึ่งพญา สวรรคโลกกรมการเอาใจใส่ตักเตือน นายกองปลัดกองกองลาวพวนใหญ่คุมไพร่ไปรอนทอง ไตทองคำส ว่วยลงไปทูลเกล้าฯ ถวายไม้ไททองขาดคางอยู่นั้นชอบด้วยราชการอยู่แล้ว แลทองคำผาแดงซึ่งส่งไปนั้น ได้ให้เจ้าพนักงาน ชาวพระคลังตรวจไตทองคำและผาแดง ๕๐ เปลา รับไว้แล้วและทองคำผาแดงซึ่ง ยังคงคางอยู่นั้นให้พญาสวรรคโลกกรมการเร่งรัดส่งทองคำผาแดง ซึ่งคางแลจำนวนปีมะเมียอัฐศกลง

^๕สนอง โกศัย.บันทึกหมุมพวน : จากลุ่มน้ำยมสู่ลุ่มน้ำมูล. พิมพ์ครั้งที่ ๑,(กรุงเทพฯ:เฟื่องฟ้าพริ้นตัง จำกัด ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๓.

ไปสงไหครบจำนวน อยาไหทองคำผาแดงคางลงพนกกำหนดไปได้”^{๔๖} จดหมายเหตุฉบับนี้แสดงว่าสตรีชาวพวนต้องถูกเกณฑ์ไหทองคำแดงสงไปกรุงเพทฯ อยางนอยก็ ๒ ปติดต่อกันคือ จ.ศ. (พ.ศ. ๒๓๙๘ ปมะเส็ง) และป จ.ศ. ๑๒๐๙ (พ.ศ. ๒๓๙๐ ปมะเมีย) ดั่งนั้นนอกจากการทอผาจะเป็นสวนหนึ่งของวัฒนธรรมและการผลิตเพื่อใช้ในครอบครัวแลยังตองไขแรงงานสวนหนึ่งเพื่อการผลิตที่มีได ใช้บริโภคเองอีกตวยความสัมพันธลักษณะดั่งกลาวนี้จะมีมาอีกนานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐานจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๔๔ สมัยรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระเจ้าฟากกรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์เสด็จมาบานหาดเสี้ยว ซึ่งในขณะนั้นเป็นหมู่บ้านหนึ่งขึ้นกับอำเภอคง เมืองสวรรคโลก (แต่เดิมอำเภอคงตั้งอยู่ห่างจากอำเภอปัจจุบันไปประมาณ ๘ กิโลเมตรอยู่ในเขตตำบลป่าจั่ว ปัจจุบัน โดยไขชื่อว่า “อำเภอตั้ง” เช่นเดิม ตอมาถูกปลนที่ว่าการอำเภอจึงโดยายมาตั้งอยู่ที่บานหาดเสี้ยว เมื่อ ๑ เมษายน ๒๔๔๑ กอนกรมพระยานริศฯ เสด็จเพียง ๓ ปและขณะนั้นยังใช้ชื่อ อ.คง (เช่นเดิม) ในการเสด็จครั้งนี้เพื่อตรวจตแ การหลอจำลองรูปพระพุทธรชินราชเปนครั้งสุดท้ายโดยเริ่มเดินทางเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ถึง บานหาดเสี้ยวเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๔

จากบันทึกของสมเด็จพระยานริศรานุวัตติวงศ์แสดงไหเห็นว่าการทอผ้าและการตีเหล็กของชาวพวนบานหาดเสี้ยวขึ้นสืบเนื่องตอมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ และคอนขางหนาแนน ซึ่งนอกจากผลิตใช้ในครัวเรือนเช่น การตีเหล็กแลยังมีการผลิตเพื่อขายอีกตวยและเมื่อพระองค์จะเสด็จไปตามโบราณสถานตางๆ ของศรีสัชนาลัยก็ได้รับการถวายมิดที่ทำจากบานหาดเสี้ยวหลายครั้งรวมแลวได “มิดเหน็บหาดเสี้ยว” ๑๓ เลม และ “ผาเซ็ดหนาลาวทำที่หาดเสี้ยว” ๑๑ ผืน

พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระมหาสมณเจากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไตเสด็จตรวจการคณะสงฆจังหวัดสวรรคโลก พระองค์ไคกลาวถึงการทอผาของชาวหาดเสี้ยวไ่วว่าคนในอำเภอนี้มีความประพตติกลมเกลียวกันดีทั้งฝ่ายวัดและฝ่ายบาน การหาเลี้ยงชีพผู้ชายทำไม และทำนาผู้หญิงปนฝ่ายทอผายกดอกลวดลายอยางหยาบๆ ไคหลายอยาง ทำทั้งผานุงผาหม ชาวบานนั้นไขผาที่ทอในอำเภอนั้นโดยมาก ขาราชการบางทานไขผาทอที่นั่นตัดเสี้ยนอกก็มีนาจะบำรุงการทอผาให้ดีขึ้น”^{๔๗}

ภาษาของกลุ่มไทพวน

ภาษาพวน เป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลไท เช่นเดียวกับภาษาไทยที่ใช้พูดในประเทศไทย ภาษาลาวในประเทศลาว และภาษาอื่นๆ อีกหลายภาษา ซึ่งแพร่กระจายอยู่ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศจีนตอนใต้เมื่อจำแนกถึงความแตกต่างระหว่างภาษาไทยกลางกับภาษาลาวแลแล้วภาษาพวนจะมีวงศ์คำศัพท์ร่วมกับภาษาลาวมากกว่าภาษาไทยกลางจึงมีคำ เรียกชาวพวนเป็น ๒ อยาง คือ

^{๔๖}สุดแดน วิสุทธิลักษณ์,ความเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าพื้นเมืองชุมชนบานหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย,(คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๓๔),หน้า๓๗๗-๓๘.

^{๔๗} สุดแดน วิสุทธิลักษณ์,ความเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าพื้นเมืองชุมชนบานหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย,(คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๓๔.)

“ไทยพวน” ในฐานะเป็นประชากรของประเทศไทยกลุ่มหนึ่งและเรียก “ลาวพวน” เพราะว่าเป็นกลุ่มชนที่ใช้ศัพท์ร่วมกันกับภาษาลาวและเคยมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศลาวมาก่อน^{๔๘}

ภาษาไทยพวนเป็นภาษาถิ่นที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะ ลีลาสำเนียงไพเราะ น่าฟัง ซึ่งภาษาไทยพวนจัดอยู่ในภาษาตระกูลไต ภาษาไทยพวน มีระบบเสียงคล้ายภาษาไทยกลาง มีหน่วยเสียงพยัญชนะ ๒๐ หน่วยเสียงคือ มีพยัญชนะของภาษาไทยรวม ๓ หน่วยเสียงด้วยกัน ได้แก่

๑. ภาษาไทยพวน จะไม่ออกเสียง ช ฉ แต่จะออกเสียงเป็น ซ ส แทน เช่น

ข้าง เป็น ซ้าง

ฉิ่ง เป็น ลิ่ง

๒. ภาษาไทยพวน ไม่มีเสียง ร เพราะเสียง ร ในภาษาไทยกลาง ภาษาไทยพวนจะออกเสียงเป็น ฮ และ ล แทน เช่น

รัก ออกเสียงเป็น ฮัก

ริม ออกเสียงเป็น ฮิม

รุ่ง ออกเสียงเป็น ฮุ่ง

ร้าง ออกเสียงเป็น ฮ้าง

รถ ออกเสียงเป็น ลด

เรื่อง ออกเสียงเป็น เลื่อง

๓. ภาษาไทยพวน มีเสียง ญ ขึ้นนาสิกและในขณะเดียวกันยังคงใช้เสียงพยัญชนะ ย ด้วย เช่น

ย่า เป็น ญา (เสียงขึ้นนาสิก)

ยาม เป็น ญาม (เสียงขึ้นนาสิก)

หญ้า เป็น ญา (เสียงขึ้นนาสิก)

เสียงสระของภาษาไทยพวนจะมีเสียงสระเดี่ยว ๑๘ เสียง สระประสม ๖ เสียง แต่เสียงสระ "เอื้อะ" เวลา

ออกเสียง เสียงจะพี้ยนจากภาษากลาง เสียงจะสั้นลง เช่น เมื่อจะออกเสียงเป็น เอื้อะ เหม็งอก จะออกเสียงเป็น เมือะ เปลือกจะออกเสียงเป็น เปื้อะ การออกเสียงสระ ไอ ของภาษาพวน จะแตกต่างจากสระไอในภาษาไทยคือ ภาษาไทยใช้สระ ไอ ภาษาพวน จะออกเสียงเป็น เออ เช่น ภาษาไทยถามว่า “ทำอะไร” ภาษาไทยพวนจะใช้ว่า “เอ็ดพีเลอ” ภาษาไทยในคำ ว่า “ใคร” ภาษาไทยพวนจะใช้ว่า “ผ่อ” เป็นต้น

เสียงสะกดและพยัญชนะควบกล้ำ เสียงสะกดในภาษาไทยพวนที่ใช้แตกต่างจากเสียง สะกดในภาษาไทยคือเสียง ก (แม่กก) ในคำประสมด้วยสระเสียงยาวของภาษาไทย เช่น คำว่า ออก ตาก ปาก เปียก จะออกเสียงเป็น เอาะ ตะ ปะ เปียะ

^{๔๘} บุญยสฤกษ์ อเนกสุข และอารีรัตน์ เรื่องกำเนิด,พลวัตประเพณีบุญก้ำฟ้าของกลุ่มชาติพันธุ์พวนในบริบทการท่องเที่ยวของประเทศไทย,(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม , ๒๕๕๐.)

สำหรับเสียงพยัญชนะควบกล้ำ จะไม่มีปรากฏในภาษาไทยพวน โดยเฉพาะผู้สูงอายุจะไม่พูดเลยถึงแม้ว่าคำบางคำในภาษาไทยพวนจะใช้อักษรนำคล้ายกับคำควบกล้ำในภาษาไทย คือ กว ขว คว แต่เมื่อประสมสระและตัวสะกดแล้วจะออกเสียงไม่เหมือนภาษาไทยเช่น กว ในคำว่า กวางออกเสียงเป็น กวาง ขว ในคำว่า ขวาง ออกเสียงเป็น ขวง คว ในคำว่า ควัน ออกเสียงเป็น ควัน เป็นต้น

แต่ปัจจุบันลูกหลาน ชาวไทยพวนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้จะพูดและออกเสียงควบกล้ำในการ

พูดบ้างเสียง วรรณยุกต์ มี ๖ เสียง มีความคล้ายคลึงกับภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่เว้นแต่ในกรณีคำที่เป็นพยัญชนะ ก จ ด ต ป อ เป็น พยัญชนะต้นและใช้ไม้โท ภาษาไทยจะเป็นเสียงโทคนไทยพวนจะออกเป็นสูงขึ้น (คล้ายกับเสียงตรี) เสียงวรรณยุกต์จัตวา ของภาษาไทยเมื่อปรากฏอยู่ในพยางค์หน้าของวลีหรือคำประสมของภาษาไทยพวน จะออกเสียงเป็นต่ำคล้ายเสียงเอก ส่วนการทักทายของชาวไทยพวนนั้นคุณยายบุญเรือนเล่าว่า เวลาที่ชาวไทยพวนพบปะเจอกันจะทักทายกัน เช่น

“จิไปกะเลอ ไปหาเผอกันนี้” แปลว่า จะไปไหน ไปหาใครกันหรือ?

“กินข้าวแช่บ่” แปลว่า กินข้าวอร่อยไหม

“สบายดีเด้อ ไปเที่ยวผ้าป่ากันปะ” แปลว่า สบายดีไหมไปเที่ยวงานทอดผ้าป่าทำบุญกันไหม

เวลาไปเยี่ยมเยียนคนเฒ่าคนแก่แล้วจะลากลับมักจะมีพูดว่า “จิกลับ แล้วเด้อ แม่ใหญ่อยู่ดีมีแสงเด้อ” แปลว่า จะกลับแล้วนะขอให้ยายสุขภาพแข็งแรง เวลาถึงฤดูเกี่ยวข้าวคนเฒ่าคนแก่มักจะพูดกับลูกหลานว่า “เกี่ยวข้าวแล้วแล้วยัง นวดชะลูกเอ๊ย เก็บข้าวมายุ่งมาเยื่อ จิได้สู้ขวัญแม่โพสพ จิได้ขายข้าวตวงข้าว” แปลว่า เกี่ยวข้าวเสร็จแล้วหรือยัง? นวดข้าวชะ แล้วเก็บเข้ายุ่งข้าว จะได้ทำพิธีสู้ขวัญข้าว ตวงข้าวขาย

นอกจากนี้แล้ว ยังมีภาษาไทยพวนเรียกว่า พะหย้า หรือ ผญา ก็คือคำพังเพยคำเปรียบเทียบหรือคำ สอนคำกลอนที่คนเฒ่าคนแก่ใช้พูดสอนลูกหลาน ตัวอย่างเช่น

“พันผักเบียบห่อนขึ้นคั้ง ” แปลว่า มันเป็นผู้ดีไม่ได้หรือใครก็ยังไม่ไปพร้อยอย่างนั้น

“ไม้ลั่นวาปลาลิ้นฮ้อย ผู้น้อยลั่นผู้ใหญ่” แปลว่า เด็กสอนไม่เอา ดื้อรั้น

“คนตามิตอย่าเข้าฮ่มเฮือน คนตาเบื่อนอย่าเข้าฮ่มบ้าน” แปลว่า คนตาเขอย่าพาเข้าบ้าน

(ชาวไทยพวนถือกันว่า อย่าคบกับคนที่ตาเขเพราะจะมีแต่โชคร้ายอดสู)

“อย่าสาละวนเฮ้อมีเมียน้อย” แปลว่า ไม่ให้มีเมียน้อย

คำ พะหย้า หรือคำผญาเป็นคำพูดที่ผู้กร้อยกรองขึ้นด้วยถ้อยคำที่ไพเราะเฉียบแหลมคล้ายกับร้อยกรอง

ในภาษาไทย มีลักษณะเป็น ปริศนาให้คิด เป็นลักษณะคำสอน เป็นแนวทางถือปฏิบัติ คติพจน์ในการดำรงชีวิต บางอย่างก็พูดร้อยกรอง เป็นคำอำนวยพรถ้าเป็นเรื่องของหนุ่มสาวก็มักจะใช้ผูกเป็นถ้อยคำเพื่อบอกรักตัดพ้อต่อว่า หรือเสียดสีก่อนแคะซึ่งกันและกันและกันคำผญาบางคำมีลักษณะเป็นโคลงฉันท์ บางคำมีลักษณะเป็นประโยค มีใจความติดต่อกันคล้ายกับการแต่งร่ายยาวแต่ไม่มีสัมผัสเหมือนร่าย จะเน้นแต่เสียงคือเสียงสูงต่ำ และใช้คำหนัก ครุ คำ ลหุ เบาเป็นประการสำคัญตัวอย่างลักษณะคำตัดพ้อต่อว่า เช่น

คำพูดของสาว

“เจ้าผู้ได้ขี่ช้าง กิ่งฮ่อมสัปพะทน” หมายถึง ท่านที่ได้ขี่ช้างกางร่มสัปทนมาซึ่งหมายถึงคน ร่ำรวย

“เจ้าลืมนคนจน ผู้ขี่ควายคอนก้า” หมายถึง ท่านคงลืมนคนจนๆ ซึ่งขี่ควายหาบคอนก้าหญิง ตัดพ้อว่า เขาเป็นคนจนจะมาสนใจอะไรคำพูดของบ่าวฝ่ายชาย

“จีเฮ้ออายนี้โลลืมน้อง บ่หวังโลลืมน่างาย” หมายถึง จะให้พี่นี้ลืมน้องได้อย่างไรอย่าหวังเลยว่า พี่จะลืมนได้ง่ายดาย “ฟ้าบ่หงาย ดินบ่ปิ้น หินอยู่ในน้ำฟูขึ้นอายก่าบ่ลืมน” หมายถึง หากท้องฟ้าไม่หงาย แผ่นดินไม่หงายกลับ หินอยู่ในน้ำไม่ลอยขึ้นบนผิวน้ำพี่ก็ไม่ลืมน้องได้ลักษณะคำพังเพยให้คติข้อคิดสั่งสอน

“ตื่นเช้าได้เวียะหลาย ตื่นสาย ได้เวียะน้อย” หมายถึง ตื่นแต่เช้าจะได้งานมาก ตื่นสายจะได้งานน้อย

“บ้านที่เฮาเคยอยู่อยู่ที่เฮาเคยนอน หมอนที่เฮาเคยหนุน พระคุณที่เฮาเคยพึ่ง ญาติมิตร ลูหลานเอย” หมายถึง บ้านที่เราเคยอยู่ที่นอนที่เรา เคยนอน หมอนที่เราเคยหนุน ผู้มีพระคุณที่เราเคยได้พึ่งพาอาศัยอย่าได้ลืมพระคุณท่านนะลูกหลานนะ

“พวนเฮาเอย สุ่มื่อนี้เพิ่นมีจรวดไปพระจันทร์มัวแต่หลับตาฝัน ซิตื่นบ่ทันบ้านปานไดน้อ จังซิมินตาขึ้น อย่างตาม ฮือทันโลก ปานไดน้อจัง ซิลูก อย่างยัยตามกันเพิ่นทัน พี่น้องเอย” หมายถึง พี่น้องชาวพวนเราเอย ทุกวันนี้เรามีจรวดไปถึงดวงจันทร์แล้วมัวแต่หลับ ตานอนฝัน จะไม่ตื่นให้ทันบ้านทันเมืองจะมัวช้าไปถึงไหน ถึงจะลืมนตาขึ้นมองโลก ต้องเดินตามให้ทันโลก ถ้าชินชกช้าเดินตามหลังเขา เมื่อใดถึงจะทันเขาเล่าพี่น้องเอย

สำหรับลักษณะพิเศษของภาษาไทยพวนที่มีการออกเสียงเป็น เอกลักษณะเฉพาะไม่ซ้ำกับภาษาอื่น แม้แต่ภาษาอีสาน ซึ่งสรุปได้ ๔ ประการ

๑. สระ “ใ” ไม้มีว่น จะออกเสียงเป็นเสียงเออ เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น

ผู้ใหญ่ ออกเสียงเป็น ผู้เหยอ

ผ้าใหม่ ออกเสียงเป็น ผ้าเหม่อ

ไข่ม้า ออกเสียงเป็น เซอมา

ใครใส่เสื้อใหม่ ออกเสียงเป็น เผอเส่อเสื้อเหม่อ

ส่วน “ไ” ไม้มีลาย จะออกเสียงปกติเหมือนภาษาไทยกลาง เช่น ไป ไหม ได้

๒. คำที่ใช้ “ก” สะกด จะมีเสียงสั้นๆ แต่ฟังแล้วมีความนิ่มนวลไพเราะอยู่ในตัวและใบหน้าของผู้พูดบ่งบอกถึงความรักความเป็นมิตร เช่น

ลูกใคร ออกเสียงเป็น ลูกเผอ

ลูกสะใภ้ ออกเสียงเป็น ลูกแก้ว

ทอหูก (ทอผ้า) ออกเสียงเป็น ต่าหูก

ถูกแล้ว ออกเสียงเป็น ถึกแล้ว

๓. ถ้า เป็นสระ “ฮัว” จะออกเสียงเป็นเสียง “โอ” เช่น

ตัวใหญ่ ออกเสียงเป็น โตเหยอ

วัวตัวเล็ก ออกเสียงเป็น จัวโตเล็ก

ควายหลายตัว ออกเสียงเป็น ควายหลายโต

๔. เกี่ยวกับคำถาม ภาษาไทยพวนจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะคือใครออกเสียงเป็น เผอ เช่น
 มากับใคร ออกเสียงเป็น มากับเผอ
 ทำอะไร ออกเสียงเป็น เอ็ดพีเลอ
 เขาทำอะไร ออกเสียงเป็น เพินเอ็ดพีเลอ
 ที่ไหน ออกเสียงเป็น กะเลอ
 เสียงวรรณยุกต์ เสียงวรรณยุกต์จะมี ๖ เสียง มีความคล้ายคลึงกับภาษาไทยเป็น
 ส่วนใหญ่ เว้นแต่ในกรณี ต่อไปนี้

๑. คำ เป็น ที่มีพยัญชนะ ก จ ด ต บ ป อ เป็นพยัญชนะต้นและใช้ไม้โท ภาษาไทย
 จะเป็นเสียงโท

คนไทยพวนจะออกเสียงสูง-ขึ้น (คล้ายกับเสียงตรี)

๒. เสียงวรรณยุกต์ จัตวา ของภาษาไทย เมื่อปรากฏอยู่ในพยางค์หน้าของวลีหรือ
 คาประสมของ

ภาษาไทยพวน จะออกเสียงเป็นต่ำคล้ายเสียงเอก

๓. คำ ตาย สระเสียงสั้นภาษาไทยพวนจะออกเสียงสูง-ขึ้น สูง-ตก ต่างจาก
 ภาษาไทยคำและ

ความหมายเกี่ยวกับอักษรไทยพวนและภาษาไทยพวนไว้ดังนี้

- อักษรตัวธรรม ใช้บันทึกเรื่องราวในศาสนา หรือคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์
- อักษรไทยน้อย ใช้เขียนเรื่องราวทางโลก เช่น การระเกด สุริวงค์ และชาวไทย

พวนจะนิยมนำเรื่องราวเหล่านี้ที่เขียนด้วยอักษรไทยน้อย ปัจจุบันอักษรตัวธรรมและ
 อักษรไทยน้อย ในหมู่ไทยพวน ภาษาไทยพวนนั้นแตกต่างหรือคล้ายคลึงกับภาษาไทยในภาคกลาง
 อย่างไรบ้างจะขอยกตัวอย่างภาษาไทยพวน ที่ใช้ในการเขียน การออกเสียงและความหมาย ดังนี้

คำลำดับญาติ ของชาวไทยพวนใช้คำลำดับญาติที่แตกต่างไปจากภาษาไทยภาคกลาง บ้าง
 พอสมควรทั้งรูปศัพท์ความหมายและเสียงวรรณยุกต์เช่น

อีพ่อ หมายถึง พ่อ

อีแม่ หมายถึง แม่

คำสรรพนาม เป็นคำ แทนชื่อหรือตัวผู้พูดตลอดจนผู้ที่พูดถึงเกี่ยวข้องในการพูดจากันมีทั้งคำ
 แทน บุรุษที่หนึ่ง บุรุษที่สอง บุรุษที่สาม ไทยพวนมีคำ สรรพนามใช้เฉพาะต่างไปจากภาษาไทยภาค
 กลาง เช่น

เฮา ข้าน้อย ข้อยน้อย ข้อยกัน หมายถึง ตัวผู้พูด

โต้ว หมายถึง คำสรรพนามบุรุษที่สอง

เพิน หมายถึง คำสรรพนามบุรุษที่สาม ฯลฯ

คำถามหรือคา ลงท้ายประโยคคำถาม ไทยพวนจะใช้คำเฉพาะเหล่านี้ประกอบเพื่อแสดงว่า
 เป็นคำถาม เช่น

เอ็ดพีเลอ หมายถึง ทำไม ทำอะไร

กะเลอ เลอ หมายถึง ที่ไหน ที่ใด ไหน

เผอ หมายถึง ใคร

ยังเลอ หมายถึง อย่างไรยัง
 คำเรียกอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย ใช้เรียกแปลกไปจากภาษาไทยภาคกลาง เช่น
 ดั่ง ฮูดั่ง หมายถึง จมูก รุจมูก
 แช่ว หมายถึง ฟัน
 คำที่ใช้เรียก วัน เวลาไทยพวนจะใช้คำว่า มือ แทนคำว่า วัน เวลา เช่น
 มือนี่ หมายถึง วันนี้
 มือข้าว หมายถึง เวลาเช้า
 คำลักษณะนาม ส่วนใหญ่ไทยพวนจะมีคำเรียกลักษณะนามคล้ายกับลักษณะนามของ
 ภาษาไทย ภาคกลาง เช่น
 ต่อน หมายถึง ขึ้น อัน ก้อน แผ่น
 ต่อง หมายถึง ลักษณะนามเรียกของ
 คำเรียกพืชผัก มีคำที่ไทยพวน ใช้เรียกแตกต่างไปจากภาษาไทยภาคกลางมากกว่าหมวดคำ
 อื่นอย่างน่าสนใจยิ่ง เช่น
 หม่ากูปกาม หมายถึง มะระ
 หม่าเด่น หมายถึง มะเขือเทศ
 คำเรียกชื่อผลไม้ ในภาษาไทยพวนมีคำเรียกชื่อผลไม้แตกต่างไปจากชื่อที่ใช้เรียกในภาษาไทย
 กลางอยู่เป็นจำนวนมากเช่น
 หม่าเขียบ หมายถึง น้อยหน้า
 หม่าต้อ หมายถึง กระท้อน
 คำเรียกชื่ออาหาร ซึ่งมีคำศัพท์เฉพาะแตกต่างไปจากภาษาไทยภาคกลาง เช่น
 เข้าก่า หมายถึง ข้าวเหนียวดำ
 ข้าวปุ่น หมายถึง ขนมจีน
 คำเรียกชื่อ ดอกไม้ ไทยพวนจะเรียกชื่อ ดอกไม้แปลกๆ เช่น
 เตาะจำปา หมายถึง ดอกกลิ่นทม
 เตาะจำปี แดง หมายถึง ดอกจำปา
 คำเรียกชื่อสัตว์มีทั้ง สัตว์บก สัตว์น้ำ ที่ไทยพวนเรียกชื่อต่างไปจากคนไทยภาคกลางทั่วไป
 รู้จักคุ้นเคย เช่น
 ปากะเต็ด หมายถึง ปลากระดี่
 แมงเบ้อ หมายถึง ฝี่เสื่อ
 จิ้งเจียม หมายถึง จิ้งจก
 คำแสดงกิริยาอาการ เป็นคำศัพท์ที่ไทยพวนยังคงใช้พูดในชีวิตประจำวันอยู่เป็นจำนวนมาก
 ซึ่งนับว่าเป็นหมวดคำที่คงเอกลักษณ์ความเป็นภาษาไทยพวนได้อย่างดี
 เอ็ด หมายถึง ทำ
 จก หมายถึง ล้วง
 คำขยาย ในภาษาไทยพวนจะมีคำประเภทหนึ่งที่นิยมเรียกซ้ำเสียง เพื่อให้ได้ความหมาย
 แตกต่างออกไป หรือขยายคำที่อยู่ใกล้เคียงอาจจะเป็นการเน้นความหมายเพิ่มมากขึ้น เช่น

กะด้อกะเตี้ย หมายถึง เหลือเกิน

จุ่นพุ่น หมายถึง ล้นเหลือ มากมาย เยอะ

เป็นที่ทราบกันอยู่ว่าการเลียนแบบนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตามจะทำให้เหมือนจริงตามแบบทุกอย่างนั้นคงเป็นไปได้เสียพูดในภาษาที่มีการเลียนแบบสืบทอดกันมาชั่วระยะหนึ่งย่อมผิดเพี้ยนกันไปได้เช่นกัน ฉะนั้นในภาษาต่างๆ ภาษาที่ยังมีผู้ใช้พูดอยู่จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็น สิ่งที่ค่อยเป็นค่อยไป หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งเราจะมองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนก็ต่อเมื่อเวลาผ่านไปมากพอสมควร

การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ชาวไทยพวนที่สืบทอดปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายประการในปัจจุบันประเพณีบางอย่างได้เสื่อมความนิยมลงไปตามสภาพของสังคมแต่ประเพณีที่ยังเหลือให้สืบทอดปฏิบัติสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้มี ดังนี้

๑. ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ผู้คลอดต้องอยู่ไฟหรืออยู่กำเป็นระยะเวลาตั้งแต่ ๗ วันขึ้นไป หรืออาจเป็นเดือนลักษณะของการอยู่ไฟนั้นหญิงที่คลอดลูกจะต้องนอนเปลี่ยหน้าห้อง เพื่อรับความร้อนจากกองไฟ ที่ข้างกองไฟมี “สะแนน” (แคร่ฟากไม้ไผ่หรือกระดาน ๑-๒ แผ่นสูงประมาณครึ่งศอก) ให้หญิงที่เพิ่งคลอดนั้นนอนเอาหน้าห้องผิงไฟตามระยะเวลาที่กำหนด ความมุ่งหมายของการอยู่ไฟ ประสงค์ให้มดลูกเข้าอู่ (สู่สภาพปกติ) สุขภาพจะได้แข็งแรงอีกทั้งเป็นช่วงที่มีโอกาสได้งดเว้นจากการที่ต้องทำงานหนักด้วย เด็กที่เพิ่งคลอดใหม่จะถูกตัดสายรกด้วยไม้ไผ่รวกที่ผ่าและเหลาให้ด้านเปลือกนอกมีขอบคม จากนั้นจะนำรกไปผิงไว้ใต้บันไดเรือน เพื่อให้เด็กเป็นคนรักถิ่นฐานบ้านเกิด บริเวณที่ห้องคลอดจะโยงด้ายสายสิญจน์จากหมอมนต์หรือผู้ขมังเวทย์ที่มาทำพิธี ขจัดปัดเป่ามิให้ผีมาเอาเด็กที่คลอดใหม่ไป หากจำเป็นต้องนำเด็กออกนอกห้องคลอดหรือบริเวณนอกเขตของด้ายสายสิญจน์ จะต้องเอาเขม่ากันหม้อมาเจิมที่หน้าผากเด็กเพื่อเป็นหารลอกผีว่าเด็กน่าเกลียด ผีจะได้ไม่เอาไป แต่ปัจจุบันหลังคลอดลูกแล้วมีการอยู่ไฟน้อยมาก

๒. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย การตายจำแนกเป็น ๒ อย่างคือ ตายโหง หมายถึงการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุต่างๆ กับตายห้าคือการตายจากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ประเพณีที่เกี่ยวกับตายก็แยกเป็น ๒ อย่างคือตายโหงจะนำไปฝัง ส่วนตายห้าจะนำไปเผารวมทั้งไม่นำศพเข้าบ้านแม้มีการเสียชีวิตที่บ้านก็มักจะนำไปไว้ที่วัด แต่ปัจจุบันชาวพวนไม่เคร่งครัดกับธรรมเนียมมากนักโดยส่วนใหญ่ก็มักจะนำไปเผาเสียเป็นส่วนมากและตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ในการทำศพชาวพวนนิยมตั้งศพให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก นิมนต์พระมาสวดมาตिकाบังสุกุลไม่นิยมตั้งศพไว้หลายวันแต่ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของญาติผู้ตายว่าต้องการตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลกี่วันที่บ้านผู้ตายเจ้าบ้านจะเตรียมขันน้ำส้มป่อยไว้ที่เชิงบันไดเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้ใช้น้ำ นี้ประเพณีที่เคร่งครัดก่อนกลับบ้านถือว่าส้มป่อยเป็นเครื่องชะล้างความไม่ดีผีร้ายต่างๆ ไม่ให้เกาะติดตามไปถึงที่บ้าน การปลงศพศพมักจะทำ ในช่วงเวลาบ่ายหรือตอนเย็นญาติผู้ตายก็จะ ก่าอยู่ ๓ วันการก่านี้เหมือนกับการก่าในงานบุญก่าพำก่าสงกรานต์ คือ การละเว้นจากการทำงานคล้ายกับเป็นการไว้อาลัยให้กับผู้ตาย ชาวพวนยังเชื่อว่าการไปร่วมงานศพของผู้สูงอายุจะได้บุญกุศลมากกว่าการไปร่วมงานศพของเด็ก ข้อปฏิบัติในหมู่ชาวพวนเกี่ยวกับประเพณีการตายคือผู้ที่มาร่วมงานมักจะมีข้าวของมาช่วยเจ้าภาพ เช่น น้ำปลา เส้นหมี่ข้าวสาร

อาหารอื่นๆ เป็นต้น ธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้คงสืบเค้ามาแต่ครั้งกาลก่อนเมื่อทราบว่ายาคติมิตรหรือเพื่อนบ้านเสียชีวิตลงก็รีบเร่งนำสิ่งของที่จะเป็นประโยชน์ต่อญาติผู้ตายมาช่วยงานเป็นการแบ่งเบาภาระและร่วมช่วยเหลือนกันเมื่อหีบฉวยสิ่งใดมาได้ก็นำมาสมทบช่วยงาน เป็นลักษณะตามมีตามเกิดระหว่างที่ตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลจะมีการละเล่นอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “งันเฮือนดี” ความหมายตามคำแปลว่า “การฉลองเรือนดี” หมายถึงเมื่อมีการตายเกิดขึ้นถือเป็นความอัปมงคล เป็นความไม่ดีแก่บ้านเรือนหลังนั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการเรียก ศิริมงคลกลับคืนมายังเรือนจึงต้องมีการ “งัน” หรือเฉลิมฉลองเรือนหลังนั้นให้กลับสู่ความเป็นปกติสุข ดังนั้น งันเฮือนดี ก็คือการอยู่เป็นเพื่อนญาติของผู้ตายไม่ให้เกิดความเศร้าอาดูรอาลัยมากนักก่อเกิดความอบอุนทางจิตใจที่ได้เจอญาติมิตรมาช่วยงาน แต่เดิมงันเฮือนดีมีการละเล่นหลายอย่าง เช่น หมากข้ามตาเว็นปริศนาคำทาย (พวนเรียกคา ทวย) หมากรุก เป็นต้นมีทั้งหนุ่มสาวและผู้สูงอายุมาร่วมเล่นที่บ้านงาน^{๔๔}

ปัจจุบันในงานงันเฮือนดีไม่นิยมทำกันแล้วการอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพหรืออยู่เป็นเพื่อนศพนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นมีการดื่มสุราเล่นการพนันกล่าวคือ มักมีการเล่นไพ่และไฮโลกันเป็นส่วนใหญ่โดยมีการขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่ซึ่งราชการก็อนุญาต เพื่อคงประเพณีการอยู่เป็นเพื่อนญาติผู้ตายไว้การอนุญาตดังกล่าวจะหมดสิ้นลงเมื่อนำศพไปปลงแล้วเท่านั้นหรือแม้กระทั่งการว่าจ้างลิเก หนังกลางแปลง เข้ามาแทนที่การละเล่นเดิมๆไป

๓. ประเพณีแต่งงาน (งานตอง) การแต่งงานของชาวพวน ฝ่ายชายจะต้องไปขู่ขอฝ่ายหญิงโดยมีผู้อาวุโสที่เรียกว่า “พ่อเซ้อ” หรือ “แม่เซ้อ” การไปขู่ขอนี้เรียกว่า “เจอะสาว” เสมือนไปหยังทำที่ฝ่ายหญิงก่อนว่าจะตอบรับหรือปฏิเสธประการใด ต่อจากนั้นจึงจะไปขอเป็นครั้งที่สอง ในครั้งนี้จะต้องมีหมากผ้าซีกผูกร้อยด้วยเชือกหรือไหม และมีห้อยเส้นตามจำนวนที่ฝ่ายหญิงต้องการห้อยเส้นต้องมัดด้วยฟางไปมอบให้ พ่อเซ้อแม่เซ้อ พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ส่วนฝ่ายหญิงจะมอบของกินและของใช้เช่น พริก ถั่ว งา เกลือ จำนวน ๒ เท่า จากที่ได้รับมาเป็นการตอบแทน เมื่อตกลงกันได้แล้วในวันบ่าวสาว ฝ่ายชายจะต้องจัดขันหมากประกอบด้วยพานสูงมี หมาก เต้าปุ้น เต้ายา พลุ สีเสียด มีดฮ่วมโฮง (มีดเล็กที่ทาเพื่อใช้ในพิธีแต่งงานโดยเฉพาะ) ใช้ผ้าคลุมแล้วให้คนถือนำขบวนไปบ้านเจ้าสาว สำหรับขั้นตอนการแต่งงานนั้นมีข้อปลีกย่อยแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับท้องถิ่น ภูมิภาค และฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละฝ่าย ตลอดจนสถานภาพทางสังคมของคู่แต่งงานด้วย แต่โดยหลักใหญ่แล้วชาวพวนยังถือว่าฝ่ายชายเป็นฝ่ายไปขู่ขอฝ่ายหญิงและกระทำพิธีที่บ้านของฝ่ายหญิง คู่บ่าวสาวที่เป็นคนหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงกันธรรมเนียมเชิญญาติพี่น้องทั้งฝ่ายมาร่วมงาน “พาลแลง – พางาย” (ร่วมงานเลี้ยงอาหารเย็น-อาหารเช้า) ที่บ้านเจ้าสาวยังพอกระทำได้แต่ปัจจุบันชาวพวน มีการติดต่อกับชุมชนอื่นที่มีได้เป็นชาวพวนด้วยกันอีกทั้งคู่บ่าวสาวอยู่ต่างภูมิภาคต่างประเพณีกัน ธรรมเนียมร่วมพาลแลง พางาย หลังการแต่งงานจึงถูกลบเลือนไปไปด้วยข้อจำกัดตามสภาพความจำเป็น

^{๔๔} วีรพงศ์ มีสถาน, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.)

๔. ประเพณีเกี่ยวกับการบวช บ้านใดก็ตามที่ลูกชายเมื่ออายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีจะให้บวชเป็น เณรจะบวชก็วันก็ได้เมื่อเณรสึกออกมาจะได้รับคำนำหน้า เรียกว่า “เซียง” คงมาจากคำว่า “เขียน” หมายถึงผู้รู้หรือผู้สำเร็จ เด็กที่บวชเป็นสามเณรจะได้ศึกษาพระธรรมวินัย ข้อปฏิบัติ การครองตนใน ระหว่างเป็นสามเณรได้ร่ำเรียนเขียนอ่านจากเจ้าหัว (พระภิกษุ) รู่อะไรบ้างพอสมควร มีพฤติกรรม สำรวม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความฉลาดขึ้นกว่าก่อนบวช ดังนั้น เมื่อสึกออกมาผู้เฒ่าผู้แก่ จะยกย่องว่าเป็นผู้สำเร็จผ่านการศึกษาเล่าเรียน จึงให้คำนำ หน้าว่า “เซียง” เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีขึ้นไปพ่อแม่จะเตรียมอุปสมบทให้เป็นภิกษุการเตรียมอุปสมบท เครื่องบวชหรือเครื่องอัฐฐาภิหาร เหมือนกับการอุปสมบททั่วไป เมื่อถึงเวลาตามกำหนดอุปสมบทก็จะโกนผมให้ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง

ช่วยกันโกนผม เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ช่วยกันอาบน้ำนาคที่จะบวช ทาด้วยแป้งผสมขมิ้นทาตามตัว และทาศีรษะจนสีนาคออกสีเหลืองดูสวยงาม จากนั้นก็จะแต่งตัวนาค นุ่งผ้าขาว สวมเสื้อขาวและสไบ ฉียงด้วยผ้าสีขาวแสดงถึงความบริสุทธิ์หมดจดจากราคีต่างๆ เตรียมทำขวัญนาคต่อไปการบวชเณร และบวชพระของชาวไทยพวนนิยมสู่ขวัญทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อเตือนใจให้ข้อคิดข้อปฏิบัติตลอดจน ระลึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณ เป็นการอวยชัยให้พรแก่นาคและอีกประการหนึ่งก็เป็นโอกาสให้ญาติ พี่น้องได้มีโอกาสร่วมในการทำขวัญทำให้พ่อแม่เกิดความปิติในผลบุญกุศลที่มีโอกาสได้บวชลูกชาย ก่อนที่จะแห่ไปบวชที่วัด นอกจากจะนับถือและยึดมั่นในพุทธศาสนาแล้ว ชาวพวนยังมีประเพณี อัน เอกลักษณะ ของตนมาแต่โบราณและยังเคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของตนมาก ซึ่งได้ปฏิบัติ ตาม แบบอย่างบรรพบุรุษในรอบปีหนึ่งประเพณีของชาวพวนยังยึดถือและปฏิบัติกันถึงแม้บ้าง ประเพณีก็ได้ยกเลิกและบางประเพณีได้ทำแบบไม่ต่อเนื่อง หรือกระทำเป็นครั้งคราวบางประเพณีก็มีการปฏิบัติกันเพียงบางจังหวัดเท่านั้น

ประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงการยึดถือบูชา เคารพฟ้าและแถนผู้รักษาฟ้า เชื่อกันว่าเมื่อได้ปฏิบัติพิธีกรรมตามแบบแผนที่ได้กระทำสืบเนื่องกันมาแล้วจะทำให้แถนพึงพอใจลด บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจะมีความร่มเย็นเป็น คำว่ากำเป็นความนัยเดียวกับคำว่า “ชะล่า” หรือ “คำล่า” ในภาษาลาว หมายถึง ข้อห้ามข้อควรละเว้น กำฟ้า จึงหมายถึง ข้อกำหนดจาก ฟ้าเป็นข้อพึงละเว้นตามความเชื่อที่ว่าถ้าถึงเวลากำฟ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจึงรู้สึกลัวตกกลัวว่าฟ้า จะผ่าตามที่คนโบราณกล่าวไว้พิธีกำฟ้าของชาวพวนจะแตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละท้องถิ่นแต่จะเริ่ม กำฟ้าตรงกันในวันแรกคือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปีบางถิ่นกำวันเดียวบางถิ่นกำ ๓ วัน คือ กำถึง วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ เช่นที่บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย กำหนดงานกำฟ้าอยู่ ๓ วัน เช่นเดียวกันแต่ กำหนดเอาวันขึ้น ๓ ค่ำเป็นวันแรก วันขึ้น ๑๐ ค่ำ เป็นวันที่ ๒ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำเป็น วันที่ ๓ ในงาน พิธีกำฟ้าชาวพวนจะทำข้าวจีไปถวายพระที่วัด ปัจจุบันมีทั้งข้าวจีและข้าวหลามข้าวจีทำเป็นก้อน กลมๆ หรือนมรีก็ได้ภายในก้อนข้าวเหนียวที่ทำข้าวจินั้นบรรจุ ถั่วบ้าง น้ำตาลบ้าง การทำข้าวจีเพื่อ นำไปถวายพระในโอกาสบุญกำฟ้านี้ได้พัฒนาไปหลายอย่างตามที่ผู้ทำจะเห็นสมควร เช่น การทำข้าวจี ใส่ไข่หรือการทอดข้าวเหนียวด้วยน้ำมันแทนการปิ้งจิบนเตาไฟ นอกจากนี้ทำเพื่อนำไปทำบุญแล้วชาว พวนยังทำเหลือเพื่อฝากญาติมิตรที่หมู่บ้านอื่นเป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน ในการศึกษาประเพณีกำฟ้า ในครั้งนี้ได้นำข้อมูลประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มาเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นการศึกษา

ประเพณีกีฬาชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวอธิบายว่างานบุญกีฬาเป็นสิ่งที่ยาวพวนปฏิบัติกันเป็นประจำมานานแล้วหากแต่เป็นที่น่าสังเกตว่าประเพณีกีฬาได้ถูกอธิบายว่าเป็นส่วนหนึ่งเป็นผลจากการรวมตัวกันของชาวพวนทั่วประเทศโดยการนำของ พล.อ.สายหยุด เกิดผล อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งเป็นชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวด้วยเช่นกันการรวมตัวกันของชาวพวนทั่วประเทศก่อให้เกิดการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาวพวนหลายประการ เช่น การพูด การทาบบุญ การแห่ช้าง ฯลฯ ปัจจุบันประเพณีบุญกีฬาจะมีซุ้มแจกออาหารพื้นบ้านทั้งขนม อาหารหวานและสุรา โดยจะใส่ อาหารในกระถงใบตองนำไปรับประทานบริเวณเสื่อสาดที่จัดไว้ให้หน้าเวทีการแสดงขณะที่มี การละเล่นโบราณ เช่น การเล่นนางกวัก เป็นต้น ประเพณีบุญกีฬาของชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวนิยม ปฏิบัติกัน ๓ ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ ๑ ระหว่างวันขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๓ จนถึง วันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๓ เป็นวันเริ่ม กำเต็มวันเริ่มต้นภายหลังจากพระอาทิตย์ตกของวันขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๓ จนถึง วันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๓ ทั้งนี้ ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวจะไม่ทำงานโดยมีคำกล่าวว่า “ไม่ตำข้าว ไม่ทอผ้า ไม่ผ่าฟืน” แต่จะมีการละเล่นต่างๆ ในเวลากลางคืน เช่น นางกวัก ลูกช่วง หรือ หม่าอ้อ(ไม้หึ่ง) ลาวกระทบไม้ กะเล็งแก๊งกับหมากดีดี หมากเตย เป็นต้น ครั้งที่ ๒ วันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๓ กระทั่งถึงวันขึ้น ๑๐ ค่ำเดือน ๓ เป็นการกำครึ่งวัน โดยนับตั้งแต่มกลางคืนของวันที่ 8 ค่ำ จะมีการละเล่นแบบเดียวกับคืนวันขึ้น ๓ ค่ำ พร้อมกับหยุดงานในเวลาเช้าของวันขึ้น ๑๐ ค่ำเดือน ๓ ครั้งที่ ๓ วันขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๓ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ เป็นการกำเต็มวัน โดยจะกาถึงช่วงพระอาทิตย์ตกของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ภายหลังจากถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ซึ่งเรียกว่า “มัม” หรือจ้งหันแล้วจึงสิ้นสุดประเพณีกีฬา

การกำทั้งสามครั้งดังกล่าวจะมีคำพูดที่ชาวพวนหาดเสี้ยวพูดติดปากว่า “กำเกียงกำคีนหน้า กำฟ้ากำคีนหลัง” สำหรับกิจกรรมและการละเล่นที่สำคัญในประเพณีบุญกีฬาบ้านหาดเสี้ยวนั้น ประกอบด้วย การทำขนมข้าวโค้ง การทำข้าวจี การทำข้าวหลาม การทำข้าวโถเถ การละเล่นลำพวน การละเล่นหม่าอ้อ (หมากหึ่ง หรือไม้หึ่ง) การละเล่นนางกวัก เป็นต้น ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๗ ในการจัดงานประเพณีกีฬาเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว เริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดงานมากขึ้นนำไปสู่ปัญหาการแบ่งแยกชาวพวนออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อันจะเห็นได้จากการที่ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยว เริ่มมองว่าคณะผู้บริหารเทศบาลมิใช่ชาวพวนขณะที่ชาวบ้านหาดเสี้ยวเป็นพวนแท้ ส่งผลให้เทศบาลจัดประเพณีกีฬาเสียเองทำให้การจัดประเพณีกีฬาในปัจจุบันมีการแยกการจัดงาน ระหว่างชาวชุมชนชาวพวนหาดเสี้ยวและเทศบาลตำบลหาดเสี้ยวทำให้ประเพณีกีฬาที่บ้านหาดเสี้ยว เริ่มอยู่ในช่วงการปรับตัวเข้าสู่การเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยว^{๕๐}

ประเพณีแห่ช้างบวชนาค บ้านหาดเสี้ยว : ช่วงเวลาและการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลา

ประเพณีแห่ช้างบวชนาคที่บ้านหาดเสี้ยว จะมีกิจกรรมสำคัญอยู่ ๓ วัน คือ วันแรก เป็นวันสุกดิบ จะมีการ “เถียวบ้าน” คือเป็นการบอกบุญตามบ้านในหมู่บ้านหาดเสี้ยวโดยสตรีชาวไทยพวน

^{๕๐} บุญยสฤกษ์ อเนกสุข และอารีรัตน์ เรื่องกำเนิด, พลวัตประเพณีกำเนิดบุญกีฬาของกลุ่มชาติพันธุ์พวนในบริบทการท่องเที่ยวของประเทศไทย, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ,๒๕๕๐.)

หรือเป็นการไหว้วานกันให้มาช่วยงานบวชที่จะมีขึ้นในวันรุ่งขึ้น วันที่สอง เป็นวันแห่หน้าด้วยช้างและบวชนาค วันสุดท้าย เป็นวันบรรพชาอุปสมบท เดิมกำหนดการในวันที่สองของประเพณีที่มีการแห่หน้านั้น จะจัดในวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๔ และบรรพชาอุปสมบทในวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี แต่บางปีวัดขาดเสี้ยวไม่มีพระอุปฌาย์ จึงต้องนิมนต์พระอุปฌาย์มาจากวัดอื่น การบวชบางปีจึงต้องเคลื่อนไปเคลื่อนมาตามแต่ที่พระอุปฌาย์จะกำหนด ต่อมาจึงได้ประชุมกำหนดวันแห่หน้าคที่แน่นอนตามปฏิทินสุริยคติ คือวันที่ ๗ เมษายน เป็นวันแห่หน้า และบวชวันที่ ๘ เมษายน โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๒๔ เป็นต้นมา ด้วยเหตุผลความเหมาะสมต่างๆ ได้แก่

๑. เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนว่างจากการประกอบอาชีพ

๒. เดือนเมษายนเป็นเดือนเปลี่ยนนักษัตร

๓. เดือนเมษายนเป็นช่วงปิดภาคการศึกษา

๔. ผู้ที่กำลังศึกษาเล่าเรียนและรับราชการประกอบกิจการงานต่างๆ ที่ประสงค์จะบวชแต่มีเวลาน้อย ก็จะบวชและลาสิกขาในวันพฤหัสบดี คือวันที่ ๑๕ เมษายน ครบเวลาบวช ๗ วัน

นอกจากนี้ อาจารย์สาร โสรจประสพสันติ ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าแรกเริ่มเดิมทีวันแห่หน้าจะอยู่ที่วันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๔ มักจะตรงกับเดือนเมษายน ต่อมาเพื่อความสะดวกชาวหาดเสี้ยวก็มีความคิดที่จะเปลี่ยนมาจัดให้ตรงกับวันเสาร์-อาทิตย์แรกของเดือนเมษายน จนเมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และส่วนราชการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน จึงได้กำหนดวันจัดงานแห่หน้าคที่แน่นอนตามปฏิทินสุริยคติ เป็นวันที่ ๗ เมษายน ของทุกปี เริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๒๔ เพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งให้สอดคล้องกับจำนวนวันที่จะให้บวชครบ ๗ วัน ก่อนที่จะสึกในวันพฤหัสบดี

ประเพณีแห่ช้างบวชนาค บ้านหาดเสี้ยว : เลี้ยวบ้าน

ดังกล่าวแล้วว่าในวันแรกของประเพณีซึ่งถือเป็นวันสุกดิบจะมีการ “เลี้ยวบ้าน” คือการเดินทางไปตามบ้านเพื่อบอกบุญโดยผู้หญิงชาวไทยพวน และยังอาจเป็นการไหว้วานให้มาช่วยงานแห่หน้าคและบวชในวันถัดไป

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๙ พบว่ามีการรวมกลุ่มกันของสตรีที่จะเลี้ยวบ้านกันที่หลังชุมชนฝั่งตะวันออกของถนนสายศรีสุชนาลัย-สวรรคโลก (ทางหลวงหมายเลข ๑๐๑) หรือฝั่งตรงข้ามถนนกับวัดหาดเสี้ยว ทั้งหมดเป็นสตรีที่ค่อนข้างจะสูงอายุ จำนวน ๑๒ คน แต่งกายด้วยชุดเอกลักษณ์ของชาวพวน สีเขียว ซึ่งได้เตรียมกันมาเอง บางส่วนมาจากกลุ่มอาชีพทอผ้าของหาดเสี้ยว กางร่มสีเขียวที่เขียนชื่อเจ้าภาพ จากการสอบถามพบว่าในกลุ่มนี้บางคนไม่ได้เป็นชาวไทยพวน แต่เป็นคนไทยที่อาศัยอยู่ที่หาดเสี้ยว

กลุ่มเลี้ยวบ้านเริ่มออกเลี้ยวกันประมาณ ๐๙.๐๐ น. โดยแยกย้ายออกไปในชุมชนทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของถนน จากการสังเกตการณ์พบว่าผู้เลี้ยวบ้านจะบอกบุญที่บ้านเกือบทุกหลัง มีบางหลังที่ไม่ได้เข้าไป เนื่องจากผู้เลี้ยวจะพิจารณาเองว่าสมาชิกในบ้านหลังใดที่เป็นคนต่างถิ่นเพิ่งย้ายเข้ามา ไม่ได้รู้จักมักคุ้นกับคนในชุมชนมากนัก หรือบางหลังเป็นคนในหาดเสี้ยว แต่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมหรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การเลี้ยวบ้านนี้จะเสร็จสิ้นก็ต่อเมื่อได้เดินบอกทั่วทั้งชุมชนแล้ว

อาจารย์สาร โสรจประสพสันติ ให้ข้อมูลว่าการเลี้ยวบ้านในสมัยก่อนญาติพี่น้องที่เป็นผู้หญิงจะกระทำกันด้วยความสมัครใจ แต่ในปัจจุบันด้วยสภาพสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เจ้าภาพ

จึงต้องใช้วิธีจ้างหรือให้สินน้ำใจกับผู้ที่เกี่ยวบ้าน โดยไม่จำเป็นว่า ๑ เจ้าภาพต่อ ๑ ทีมเกี่ยวบ้าน แต่เจ้าภาพหลายบ้านอาจช่วยกันจ้างทีมเกี่ยวบ้านเดียวกันได้ เพื่อที่จะได้เดินบอกบุญไปพร้อมๆ กันในคราวเดียว การเกี่ยวบ้านนี้ถือเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของงานประเพณี แม้ว่าปัจจุบันจะมีการแจกการ์ดเชิญแล้ว ก็ยังคงต้องมีการเกี่ยวบ้านอยู่

ประเพณีแห่ช้างบวชนาค บ้านหาดเสี้ยว : นาคและการแห่นาค

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลของผู้เขียนพบว่า กลุ่มที่บวชแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่บวชหมู่หรือบวชสามัคคี (ส่วนราชการเป็นเจ้าภาพ) และกลุ่มที่บวชเดี่ยว (แต่ละบ้านเป็นเจ้าภาพเอง) และแม้ว่าตามกำหนดการจะมีพิธีบรรพชาอุปสมบทในตอนเช้าวันที่ ๘ เมษายน แต่ก็พบว่ามีนาคบางคนเข้าพิธีบรรพชาอุปสมบทในเย็นวันที่ 7 เมษายน (การบวชเดี่ยวจะขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพเอง) และพิธีกรรมหนึ่งที่ผู้ประสงค์ที่จะบวชทุกคนจะต้องปฏิบัติคือ การสักการะ “ศาลปู่ก้อ” ก่อนที่จะเริ่มขบวนแห่ช้าง ศาลปู่ก้อเป็นศาลบรรพบุรุษของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว ที่ตั้งอยู่ภายในวัดหาดเสี้ยว สร้างเมื่อปี ๒๕๔๔ ก่อนที่จะเริ่มขบวนแห่

อาจารย์สาธิต เล่าให้ฟังว่า การบวชในบ้านหาดเสี้ยว มีทั้งบวชธรรมดากับบวชช้างที่จะกระทำกันในเดือนเมษายน การบวชช้างจะใช้เงินมากกว่าการบวชธรรมดาทุกวันนี้อาจถึงหลักแสนบาท โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับช้างและแตรง ค่าช้างสมัยนี้ต้องเสียเงินหลักหมื่น แต่สมัยที่อาจารย์บวช เสียค่าช้าง ๒๐๐ บาท

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายสูง แต่ชาวหาดเสี้ยวก็นิยมที่จะบวชช้างกัน เพราะถือเป็นการสืบทอดประเพณีและเชื่อกันว่าได้กุศลเยอะ และเมื่อ ททท. และส่วนราชการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานเมื่อช่วง พ.ศ.๒๕๒๐ เศษ ก็ได้มีงบประมาณสนับสนุนให้กับผู้บวช จัดเป็นบวชหมู่หรือบวชสามัคคี ปัจจุบันสนับสนุนรายละ ๒๐,๐๐๐บาท ในกลุ่มนี้จะมาจัดงานรวมกันที่วัดหาดเสี้ยว ส่วนผู้บวชที่มีกำลังก็จะจัดกันเอง ไม่รับเงินสนับสนุน มีงานเลี้ยง โขนผม นาค แต่งตัวนาค และทำขวัญนาคกันที่บ้านของตน แล้วจึงมารวมตัวกันที่วัดเพื่อสักการะศาลปู่ก้อและแห่นาครอบเมือง แล้วกลับมาที่วัดเพื่อบวชนาคในตอนเย็น

ในสมัยก่อนไม่ได้มีการบวชช้างเฉพาะที่วัดหาดเสี้ยว แต่ยังมีที่วัดอื่นในชุมชน เช่น ที่วัดบ้านใหม่ ผู้บวชที่อยู่ใกล้หรือประสงค์จะบวชที่วัดใดก็ได้ แต่ปัจจุบันมีเฉพาะที่วัดหาดเสี้ยว และในขบวนแห่นาคด้วยช้างเมื่อก่อนจะมีเพียง “ปู่แต้” (ปู่วา) และกลองรำมะนาหรือกลองยาวนำหน้าขบวนเท่านั้น ไม่มีแตรงอีกที่กตั้งเช่นปัจจุบัน โดยแตรงเพิ่งเริ่มมีอย่างเด่นชัดเมื่อช่วงที่ส่วนราชการเข้ามาร่วมจัดงาน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคงรักษาไว้คู่กับประเพณีตั้งแต่ครั้งอดีตก็คือการแต่งกายนาค

การแต่งตัวของนาคชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวจะแต่งตัวแปลกไปจากท้องถิ่นอื่น คือในวันแห่หลังอาหารเช้า เจ้าภาพจะจัดการแต่งตัวให้นาค โดยญาติจะช่วยกันโกนผมโกนคิ้วนาค เสร็จแล้วอาบน้ำนาค ช่วยกันแต่งตัวให้นาค เครื่องแต่งกายของนาคประกอบด้วยผ้าถุง ผ้าม่วง ผ้าไหม สวมกำมะหยี่หรือเครื่องนุ่งห่มที่แพรวพราว ทาหน้าด้วยแป้งเสกกันเหงื่อ เครื่องประดับอื่นๆ เช่น สร้อยคอทองคำ เข็มขัดนาค เพชร พลอย เป็นต้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการหลงใหลในความงามของทรัพย์ภายนอก และพร้อมที่จะสละไปแสวงหาทรัพย์ภายใน (อริยทรัพย์) เมื่อบวชแล้ว สวม “แว่นดำ” ซึ่งหมายถึงยังเป็นผู้มีติดบอด เพราะยังไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย ไตรสิกขา และอาจมีประโยชน์กับนาคที่ใช้กันลมหันแดดในสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าวของเดือนเมษายน ศีรษะสวม “เทริด” หรือที่

เรียกว่า “กระโจม” อันเป็นเครื่องทรงของพระอินทร์ และเป็นสัญลักษณ์ของหงอนนาค (พญานาค) “กระจงเงา” ห้อยไว้ที่ข้างหูทั้ง ๒ ข้าง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ถึงการสำรวจตัวเอง ระลึกถึงความหลัง พร้อมที่จะสละ ระหว่างที่แห่ นาคบนคอช้างต้องประนมมือตลอดเวลา โดยในมือประนมต้องมี “สักกัจจิง” เป็นแผ่นหรือแป้นวงกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๗-๘ นิ้ว ดำเป็นรูปพญานาค พร้อมด้วยเครื่องประดับเครื่องบูชาหรือชั้น ๕ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน “สักกัจจิง” แปลว่า ด้วยความเคารพ เป็นเครื่องหมายของความเคารพ บนหลังช้างจะมีคนกางร่มใหญ่ (สัปทน) ให้กับนาค ร่มมีหลายสี เรียกว่า “จ้อง” หรือ “คันญู” รวมถึง “กองบวช” ต่างๆ ก็จะนำขึ้นหลังช้างด้วย

“กองบวช” หมายถึง เครื่องอัฐบริวาร ที่แตกต่างกันจากที่อื่นคือที่บ้านหาดเสี้ยวต้องมี*ผ้ากั้ว ผ้าคลุมหัวช้าง ผ้านั่ง ผ้ากราบพระ และผ้าห่อคัมภีร์* ซึ่งจะต้องใช้ในพิธีบวช เมื่อเป็นพระแล้วก็ยังต้องใช้อยู่ การเตรียมกองบวชสมัยก่อนจะมีหญิงสาวที่เป็นคู่รักของผู้บวชเตรียมให้ ผ้าต่างๆ ฝ่ายสาวจะทอให้ แต่จะไม่สามารถทำได้โดยพลการ ต้องขออนุญาตพ่อแม่มาก่อน หากอนุญาตก็จะเป็นสิ่งยืนยันว่าพ่อแม่ยินยอมรับหญิงสาวคนนี้เป็นลูกสะใภ้ หากใครยังไม่มีคู่รักก็สามารถหยิบยืมกองบวชจากคนอื่นได้ แต่ทุกวันนี้หากบวชหมูก้ออาจไม่ต้องเตรียมผ้าต่างๆ เนื่องจากทางผู้จัดงานคือ ททท. เตรียมไว้ให้ทั้งหมด ผ้าเหล่านี้เองที่เป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว ลวดลายต่างๆ มีเอกลักษณ์ แต่ละบ้านก็จะเก็บผ้าเหล่านี้จนเป็นสมบัติของตระกูล และสมบัติของชุมชน ดังที่จัดแสดงอยู่ในสารพิพิธภัณฑสถานผ้าทองคำ อย่างไรก็ตาม อาจารย์สาธิต ระบุว่า ปัจจุบันผ้ากั้วหรือผ้าที่ใช้ซึ่งตั้งเป็นฉาก เป็นม่านที่ใช้ตั้งในบ้านนั้นหาได้ยากแล้ว เนื่องจากส่วนใหญ่ใช้เป็นผ้าฉากหลังหรือไวเนลและแผ่นป้ายโฟมติดแทนการใช้ผ้ากั้ว แต่ก็ยังพอจะพบเห็นอยู่บ้าง

ในอดีตมีสิ่งของเครื่องใช้สำคัญที่ใช้ในการบวชช้าง เช่น กรวยอัฐ ซึ่งใช้ไม้ไผ่สานเป็นตาห่างๆ รูปหกเหลี่ยม ข้างในบรรจุกล้วยน้ำว้าสุก ข้าวเกรียบ ข้าวสาร เกลือ และอาหารอื่นๆ ถาดเครื่องขวัญสองถาด ที่ใส่สิ่งของเหมือน ๆ กัน เป็นสัญลักษณ์เป็นเครื่องเตือนใจและสอนนาคให้รู้บุญคุณของพ่อแม่ และการปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา อาจารย์สาธิตระบุว่ากรวยอัฐไม่ได้เป็นสิ่งของบังคับที่จะต้อง มี ปัจจุบันจึงมีการใช้น้อย แต่บางบ้านก็ยังมีการใช้อยู่ คงเหลือแต่เพียงของที่ใช้ขวัญหรือทำขวัญนาค ส่วนอาหารต่างๆ ก็อาจไม่มีในขบวนแห่แล้ว ในสมัยก่อนอาหารเหล่านี้ญาติมิตรจะช่วยกันตระเตรียมมาเพื่อใช้ร่วมขบวนและถวายพระ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นอาหารพื้นบ้านพวน เช่น แกงหยวก แกงขี้เหล็ก แกงบักมี แกงจางหรือแกงหน่อไม้ดอง แจ่มมะเขือ เป็นต้น

ก่อนที่จะนาคจะขึ้นช้าง จะต้องมีชั้น ๕ ขอขมาช้าง ส่วนการแห่ยังคงแห่ตามเส้นทางเดิม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือแห่จากวัดหาดเสี้ยวล่องไปทางทิศใต้ เลี้ยวซ้ายแยกถนนเรื่องสวรรค์ ออกถนนสายหลังตลาดจนถึงแยกฉาบสถานบ้านหาดเสี้ยว แล้วเลี้ยวซ้าย จนถึงสี่แยกตลาดเพื่อ การเกษตรฯ (ตรงข้ามร้านสาร) แล้วไปข้ามแม่น้ำยมที่ด้านหลังสถานีดับเพลิงหาดเสี้ยว ก่อนที่จะเดินทางกลับมาที่วัดหาดเสี้ยว มีการเปลี่ยนเส้นทางอยู่เดียวคือปิดจากที่วิจารณ์ พลฤทธิ์ ที่เป็นชาวศรีสะเกษได้เหรียญทองโอลิมปิก ปีนั้นมีการแห่วิจารณ์ พลฤทธิ์ ร่วมกับขบวนนาค ออกไปยังโรงเรียนเมืองเสียมก่อนเส้นทางแห่มีแต่ทุ่งนา สมัยนี้เปลี่ยนสภาพเป็นชุมชนเมืองทั้งหมด ช้างสมัยก่อนมักจะตื่นคน พอมีเสียงดังก็จะวิ่งเตลิด ทำให้มีนาคตกจากหลังช้างบ่อย แต่ทุกวันนี้ช้างเชื่องมาก เป็นช้างที่ถูกเลี้ยงและฝึกมาดี สมัยก่อนชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวจะเลี้ยงช้างเพื่อไว้ใช้งาน

ปัจจุบันหาดเสี้ยวไม่มีการเลี้ยงช้างแล้ว ช้างที่เข้ามาร่วมขบวนแห่มาจากต่างถิ่น ที่มาจากศรีสัชชนาลัย เองก็คือปางช้างที่บ้านตึก ตำบลบ้านตึก มาจากต่างจังหวัดก็มี เช่น จังหวัดสุรินทร์

ส่วนการที่มีขบวนช้างแห่หน้าค้ำแม่ย่าน้ำยที่ถือเป็นไฮไลต์ในปัจจุบันนั้น สาเหตุจากเมื่อก่อน ผู้บวชบางคนอยู่อีกฟากของแม่น้ำยม จึงต้องมีการขี่ช้างลุยน้ำข้ามมาวัดหาดเสี้ยว ซึ่งถือเป็นความรื่นเริงอย่างหนึ่ง ผู้ร่วมงานไม่ว่าจะแต่งตัวสวยงามเพียงใดก็จะเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนาน แต่ตอนนี้แม้จะไม่มีผู้บวชที่อยู่อีกฝั่งของแม่น้ำ ก็จะต้องมีการแห่ขบวนข้ามน้ำไปและกลับ การข้ามแม่น้ำก็ต้องเสียค่าช้างเพิ่มอีก ๕๐๐ บาท การเข้ามาของส่วนราชการและ ททท. นอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวันจัดงานและกำหนดการต่างๆ แล้ว รูปแบบงานประเพณีและการแห่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพื่อให้เหมาะสมต่อสภาพลักษณะของชาวหาดเสี้ยวและการท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ไม่ได้เป็นคำสั่งของทาง ททท. แต่เป็นการหาทางออกร่วมกัน มีการประชุมหารือกันหลายครั้งก่อนที่จะลงตัวดังที่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น เมื่อก่อนในขบวนแห่มีการตีเครื่องตีมแอลกอฮอล์ ทาง ททท. เห็นว่าไม่เหมาะสม จึงแนะนำว่าหากงดไม่ได้ เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนไม่พอใจ ก็ให้ใส่เครื่องตีในกระบอกไม้ไผ่แทน หรือตรวจทีในปีแรกตรวจแต่ละวง แต่ละเจ้าภาพ ก็มักจะแข่งกันเสียงดัง ประชันกัน จนมีพิธีเปิดก็ยังเล่นกันเสียงดังอยู่ ในปีที่ ๒ มีตกลงกันใหม่ว่าเมื่อเข้าเขตวัดให้หยุดเล่นดนตรี แต่มีชาวบ้านบางส่วนไม่พอใจ จึงหารือกันอีกครั้งจนได้ข้อตกลงร่วมกันว่าให้เล่นดนตรีได้ถึงบริเวณศาลปู่ก็^{๕๑}

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน

การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านในปัจจุบันมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นเพราะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองหรือความเจริญก้าวหน้าของสังคมในอดีตและเป็นพื้นฐานเชื่อมโยงมาถึงสังคมใน ปัจจุบัน ซึ่งทุกชาติทุกภาษาต่างมีนโยบายที่จะรักษาวรรณกรรมพื้นบ้านไว้ประเทศไทยเองก็เช่นกันมีความต้องการที่จะศึกษารวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ให้คงอยู่เพราะประจักษ์แล้วว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้เป็นพื้นฐานของความเจริญด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมมากขึ้น ดังนั้นงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยจึงสมควรที่จะได้รับการส่งเสริม สงวนรักษา ศึกษา ค้นคว้า วิจัยและรวบรวมไว้เพื่อให้สามารถพัฒนาและดำรงอยู่กับสังคมไทยไปตราบนานเท่านาน มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับแนวคิดในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านดังนี้

อารีสุทธิพันธ์ได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านดังนี้

๑. การศึกษาทุกระดับควรมีหลักสูตรเกี่ยวกับคุณค่าและการสงวนรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัย

๒. ให้มีการตรากฎหมายในการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน

๓. ควรจัดให้มีการส่งเสริมความรู้ในรูปแบบต่างๆว่าด้วยแนวทางและหลักเกณฑ์ในการสงวนรักษา

^{๕๑} สาร โสรังประสพสันติ,แหล่งการให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว,(สาร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตำบลบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย,๒๕๕๙)

๔. ควรจัดตั้งหน่วยงานหรือสถาบันขึ้นรับงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยเฉพาะทั้งนี้ อาจเป็นการจัดตั้งหน่วยงานใหญ่หรือปรับปรุงขยายงานเดิมก็ได้

๕. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเก็บรวบรวมไว้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะส่วนภูมิภาค^{๕๒}

สมหวัง คงประยูร กล่าวถึงขั้นตอนการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนี้

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากสิ่งต่างๆ เพื่อจะได้รู้ความหมายในแง่อื่นๆ เช่น การรับ อิทธิพลของท้องถิ่นอื่นหรือตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวพันกันในบางครั้งอาศัยการเปรียบเทียบกับรูปแบบหรือจากการสอบถามก็ได้

๒. การเก็บรวบรวมให้คงเรื่องราวตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นอย่างไม่บิดเบือน โดย พิจารณาถึงคุณค่าทางด้านต่างๆ ของศิลปวัฒนธรรมว่าอะไรคือจุดเด่น เพื่อจะได้รักษาลักษณะสำคัญ นั้นไว้ให้มากที่สุด^{๕๓}

ประจักษ์ ฉายแสง มีแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านสรุปได้ว่า ควร เริ่มต้นด้วยการรวบรวมและจัดทำโดยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ซึ่งให้อยู่ในแนวปฏิบัติของชาวบ้าน ส่วนผู้สนับสนุนพึงให้การเสริมกำลังเท่านั้น ทั้งนี้จะต้องมีการร่วมมือกับกลุ่มวิชาการกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้านและกลุ่มผู้สนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน^{๕๔}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม
การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่าผ่านการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่ามีที่มาจากปัญหาการ ท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยใช้เท่าที่จำเป็นและประหยัดลดการบริโภคที่เกินความจำเป็น รักษาความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นควรร่วมเข้าในแผนการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดการสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น ทั้งให้ผลประโยชน์และสร้างคุณภาพการท่องเที่ยวของชุมชนเอง การฝึกอบรมบุคลากรในท้องถิ่น การตอบสนองตลาดการท่องเที่ยว โดยการให้ข้อมูลที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวเข้าใจธรรมชาติและวัฒนธรรม และมีการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมและแก้ปัญหาด้านการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีลักษณะสำคัญอยู่ ๖ ประการ คือ

๑. เป็นการท่องเที่ยวทุกประเภท
๒. เน้นคุณค่าและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
๓. นักท่องเที่ยวรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
๔. นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งท่องเที่ยว
๕. ให้ผลตอบแทนธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

^{๕๒} อารี สุทธิพันธ์, ศิลปะนิยม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: กระจาดสา, ๒๕๒๘), หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๕๓} สมหวัง คงประยูร, ศิลปะพื้นบ้าน, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ส่งเสริมธุรกิจ, ๒๕๒๒), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๕๔} ประจักษ์ ฉายแสง, แนวทางการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน, (๒๕๓๑), หน้า ๗๔-๗๕

๖. เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม ^{๕๕}

ฉัตรเฉลิม งามอาจธนศาล ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของการท่องเที่ยวเชิงแนวคิดที่มีการใช้หัวข้อเรื่องราวต่าง ๆ มาใช้กับการท่องเที่ยวเพื่อเป็นทางเลือก ในลักษณะการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม ความสนใจและมีการพัฒนาสู่ยุคที่มีรูปแบบผสมผสาน การท่องเที่ยวที่มีลักษณะเจาะจงเฉพาะกลุ่ม เป็นการเพิ่มคุณค่าและความหมายให้กับแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มี ประสิทธิภาพและอนุรักษ์ให้คงอยู่การท่องเที่ยวเชิงแนวคิดสามารถแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆดังนี้

๑. การท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานกับธรรมชาติ

๒. การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม

๓. การท่องเที่ยวแบบผจญภัย ^{๕๖}

ธนิก เลิศชาญฤทธิ ได้กล่าว คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม คือคุณค่าและความหมาย ของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีความหมายที่ แตกต่าง กันตามพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และหลากหลายตามมุมมอง และ วัตถุประสงค์ ของการนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านั้นไปใช้ทั้งทางเศรษฐกิจ ความงามทางวิชาการ มีความสำคัญกับผู้คนในระดับต่างๆ ตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ต้องคำนึงถึงคุณค่าทรัพยากรที่เกิดขึ้นกับผู้คนเป็นสำคัญ โดยใช้กระบวนการจัดการทางทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีขั้นตอนเป็นระบบ ผสมผสานวิธีการในรูปแบบของสหวิชาการส่วนสำคัญในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม คือการสื่อความหมายเพื่อให้ สาธารณะชนเข้าใจความหมายของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ^{๕๗}

๒.๔.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทยวน

ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ยวนยังคงคลุมเครือและไม่มีความชัดเจน หากแต่ในตำนานพงศาวดารล้านนาหลายเรื่อง อาทิ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ตำนานสิงหนวัติกุมาร และตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ ได้กล่าวถึงการอพยพเข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง (บริเวณที่ราบลุ่มในเขตจังหวัดเชียงราย) ของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์โดยพระเจ้าสิงหนวัติกุมารได้นำผู้คนเข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองในดินแดนดังกล่าว พร้อมกับนำวัฒนธรรมการทำนาทนต์น้ำเข้ามา โดยสามารถแย่งชิงดินแดนมาจากชนพื้นเมืองเดิมพร้อมกับรวบรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

^{๕๕} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน,(กรุงเทพฯ:ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,๒๕๔๘.)

^{๕๖} ฉัตรเฉลิม งามอาจธนศาล,การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด:ผลิตซ้ำหรือนวัตกรรมใหม่,(กรุงเทพฯ:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑.)

^{๕๗} ธนิก เลิศชาญฤทธิ,การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม,กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน),๒๕๕๔),หน้า ๓๒-๓๕.

เข้ามาอยู่ที่ปกครอง จนสามารถสถาปนาเมืองโยนกนครไชยบุรีศรีช้างแสนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง อันเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมและการหลอมรวมชาติพันธุ์ยวน ต่อมาเมืองโยนก-นครฯ ล่มสลาย ได้มีกลุ่มคนที่เชื่อว่าเคลื่อนย้ายลงมาจากเทือกเขาบริเวณคอยตุง โดยผู้นำในราชวงศ์ลาวจังกราชได้สร้างเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกัน และมีผู้ปกครองสืบทอดต่อมาหลายชั่วคนจนถึงราชวงศ์มังราย จึงได้เข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ไทในดินแดนภาคเหนือ เมื่อมีบันทึกกล่าวถึงการรวบรวมดินแดน (แคว้นโยน) ในบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำกก แม่น้ำลาว และแม่น้ำอิง โดยพญามังราย จากนั้นได้ขยายอำนาจไปสู่ลุ่มแม่น้ำปิง (แคว้นหริภุญชัยหรือแคว้นพิงค์) และพื้นที่โดยรอบ มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เมืองเชียงราย เวียงฝาง เวียงกุมกาม และเชียงใหม่ตามลำดับ (ส่วนทางตอนบนของอาณาจักรนั้นยังมีเมืองเชียงราย-เชียงแสนเป็นเมืองใหญ่หรือเมืองหลวงอีกแห่งหนึ่งควบคู่กับเมืองเชียงใหม่) ในเวลาต่อมาเป็นที่รู้จักในชื่ออาณาจักรล้านนา ซึ่งหลอมรวมประชากรในเขตอำนาจและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมี “ชาวยวน” เป็นชนกลุ่มใหญ่ที่มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง หลังจากสถาปนาอาณาจักรได้สองร้อยปีเศษ อาณาจักรล้านนาเริ่มเสื่อมอำนาจลงและถูกปกครองในฐานะรัฐบรรณาการของอาณาจักรอื่นจนสิ้นฐานะความเป็นอาณาจักรในเวลาต่อมาสิ่งที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยในภาคเหนือ โดยยังพบการใช้ชื่อของอาณาจักรเดิมคือ “ล้านนา” เป็นตัวแทนในการแสดงขอบเขตของภูมิภาคหรือบ่งชี้วัฒนธรรมของภูมิภาคดังกล่าว (เช่น วัฒนธรรมล้านนา) ทว่า ประชากรกลุ่มใหญ่ของภาคเหนือในปัจจุบัน มิได้เรียกตนเองว่า “คนยวน” แล้ว แต่นิยมเรียกตนเองว่า “คนเมือง” ส่วนกลุ่มประชากรชาวยวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่นอกเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาวยวนเชียงแสนนั้นยังคงเรียกตนเองว่า “คนยวน” อยู่เช่นเดิม

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ยวนชาวภาคเหนือหรือชาวล้านนา (อันหมายรวมถึงชาวยวน) ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มในหุบเขา ตามลำน้ำ ด้วยมีอาชีพ ทำนา ลักษณะการขยายตัวของชุมชนจะเคลื่อนย้ายเข้าไปหักร้างตามหุบเขาที่รกร้าง จนกระทั่งในปัจจุบันแทบไม่พบหุบเขาใดในภาคเหนือที่ว่างจากการตั้งถิ่นฐานของผู้คน การตั้งถิ่นฐานในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนหรือบ้านเมืองต่าง ๆ ตั้งอยู่กระจายและแยกออกจากกัน ในอดีตจะมีความสัมพันธ์กันทางการเมืองและวัฒนธรรม โดยชุมชนและเมืองในแต่ละหุบเขาจะเป็นเครือข่ายในการปกครองของเมืองที่เป็นศูนย์กลาง มีการประกอบพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างร่วมกัน ส่วนในด้านสังคมและเศรษฐกิจจะจำกัดอยู่ในกลุ่มแต่ละกลุ่มเป็นสำคัญ ชุมชนในภาคเหนือส่วนใหญ่ตั้งเป็นกระจุกเล็กๆ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง วัดแต่ละแห่งจะมีขนาดไม่ใหญ่โตมากนัก โดยกระจายอยู่ตามพื้นที่ในแต่ละหุบเขาหรือท้องถื่นใหญ่ ๆ ที่มีหลายชุมชนอยู่รวมกัน มักจะสร้างวัดหรือสถูปเจดีย์ขึ้นตามไหล่เขาหรือบนเขาที่สามารถมองเห็น แต่ไกลเพื่อให้ผู้คนได้กราบไหว้และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งจัดงานประเพณีรื่นเริงร่วมกัน ลักษณะเด่นชัดทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในภาคเหนือก็คือ บรรดาชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ ในหุบเขาเดียวกันจะมีความสัมพันธ์กันทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด เห็นได้จากความร่วมมือกันในการทำชลประทานเหมืองฝาย โดยแต่ละชุมชนจะต้องมาร่วมกันลงแขกทำฝายหรือเขื่อนกั้นน้ำและขุดลอกลำเหมืองเพื่อระบายน้ำจากฝายที่

กันลำน้ำไปเลี้ยงที่นาของแต่ละชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากในแต่ละหุบเขามีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ลาดลงสู่บริเวณที่เป็นแอ่งกระทะตอนกลางที่มีลำน้ำไหลผ่าน ลำน้ำดังกล่าวเกิดจากลำธารหรือลำน้ำสาขาที่ไหลลงจากที่สูงโดยรอบข้างหุบเขามาสมทบด้วย ซึ่งลำน้ำเหล่านี้มักมีปริมาณจำกัดและไม่เพียงพอแก่การเพาะปลูกของชุมชน จึงจำเป็นต้องทำฝายทดน้ำและขุดเหมืองจากบริเวณลำน้ำหรือธารน้ำนั้นเข้าไปเลี้ยงที่นาและใช้สอยในชุมชน จึงต้องมีการออกแรงร่วมกัน เกิดเป็นกฎเกณฑ์และแบบแผนในการร่วมแรงกันทำเหมืองฝายมาแต่โบราณ^{๕๘}

ภูมิหลังสังคมและประชากร

ในช่วงตอนปลายของยุคสมัยที่พม่าปกครองล้านนา (ระหว่างสมัยธนบุรีจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) ประชาชนชาวล้านนาได้รับความเดือดร้อนจากผู้ปกครองชาวพม่า อันเนื่องมาจากการแสวงหาผลประโยชน์จากการเก็บส่วยและภาษีอากร รวมถึงถูกเกณฑ์แรงงานและผู้คนไปใช้ในสงคราม เป็นปัจจัยที่นำไปสู่การ “พินม่าน” หรือการต่อต้านการปกครองจากพม่าในดินแดนล้านนา เมื่อพระยาจำบ้านเมืองเชียงใหม่และพระยาภาววิละเมืองลำปางได้หันไปร่วมมือกับพระเจ้ากรุงธนบุรีเพื่อขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงใหม่และดินแดนใกล้เคียง ส่งผลให้ดินแดนภาคเหนือของประเทศไทยในช่วงระหว่างสมัยธนบุรีจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นกลายเป็นสมรภูมิแห่งการช่วงชิงอำนาจระหว่างไทยกับพม่า ถึงแม้ว่าท้ายที่สุดจะสามารถขับไล่พม่าออกไปจากดินแดนล้านนาได้สำเร็จ หากแต่สถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้ประชากรชาวล้านนามากมายถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยหรือต้องอพยพหลบหนีภัยสงคราม บ้านเมืองหลายแห่งถูกทิ้งร้างเนื่องจากมีประชากรหลงเหลือไม่เพียงพอจะรักษาเมืองได้อย่างมั่นคง ดังเนื้อความในตำนานสิบห้าราชวงศ์ที่กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมล้านนาว่า “...ยามนั้นเมืองเชียงใหม่หมดสิ้น เป็นป่ารกอกุหน้ำต้นด้วยคุ่มไม้เครือเขาเถาวัลย์ เป็นที่อยู่ แรต ช้าง เสือ หมี ผู้คนก็บ่หลายซ้อนกันอยู่เท่าพมอดรุ่มชายคาแลทางเที่ยวไปมาหากันเหตุว่าบ่มีโอกาสจักได้...” หากแต่ว่า เมืองเชียงแสนซึ่งเป็นเมืองใหญ่อยู่ทางตอนบนของดินแดนล้านนา ยังมีประชากรชาวยวนอาศัยอยู่จนถึงการพินม่าน

ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้าบุนนาค) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่กองทัพสยามเข้าตีเมืองเชียงแสน (ในขณะนั้นหัวเมืองล้านนาส่วนใหญ่ได้เป็นอิสระจากพม่าแล้วตั้งแต่สมัยธนบุรีเหลือแต่กลุ่มเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นเมืองในดินแดนล้านนากลุ่มสุดท้ายที่ยังอยู่ในการปกครองของพม่า) ซึ่งเป็นปฐมเหตุที่นำไปสู่การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยวนพลัดถิ่นในท้องที่ต่างๆ ดังเนื้อความว่า “...ลุลลศักราช ๑๑๖๖ปีชวดฉศก (พ.ศ.๒๓๔๗) เป็นปีที่ ๒๓ ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อเดือน ๕ กรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช นายทัพ นายกอง ไทยลาว (หมายถึงยวนล้านนา ลาวพุงดำ และ ลาวล้านช้าง ลาวพุงขาว) ก็ยกขึ้นไปเมืองเชียงแสน พม่า

^{๕๘} ศรีศักร วัลลิโภดม,อ้างถึงในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๘,พิมพ์ครั้งที่ ๑,(กรุงเทพฯ:๒๕๓๔) โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, “เรื่องที่ ๑ สภาพแวดล้อมกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในประเทศไทย,(๒๕๕๖.)

มิได้ออกสู้รบ เป็นแต่รักษาเมืองมั่นอยู่ กองทัพเข้าตั้งล้อมเมืองอยู่เดือนเศษจะหักเอามิได้ ด้วยพม่าอยู่ประจำรักษาหน้าที่และบนกำแพงเมืองเป็นสามารถและกองทัพก็ขัดเสบียงอาหาร แล้วได้ข่าวว่า กองทัพเมืองอังวะจะยกมาช่วยเมืองเชียงแสน ครั้นเดือน ๖ ข้างแรมเป็นเทศกาลฝนตกประปรายลง มาแผ่นดินก็ร้อนขึ้น ผู้คนในกองทัพเจ็บป่วยมาก... ..กรมหลวงเทพหริรักษ์ก็ให้ล่าทัพลงมา ยังแต่ทัพลาว พวกลาวในเมืองเชียงแสน อุดเสบียงอาหาร ฆ่าโค กระบือ ช้าง ม้า กินจนสิ้น พวกลาวชาวเมือง (เชียงแสน) ก็ยอมสวามิภักดิ์แก่กองทัพเมืองลาว... ..กองทัพได้ครอบครั้ว ๒๓,๐๐๐ เศษ ก็รื้อกำแพงเผาบ้านเมืองเสีย แล้วแบ่งครอบครั้วกันเป็น ๕ ส่วน ให้ไปเมืองเชียงใหม่ส่วน ๑ เมืองนครลำปางส่วน ๑ เมืองน่านส่วน ๑ เมืองเวียงจันทน์ส่วน ๑ อีกส่วน ๑ ถวายลงมา ณ กรุงเทพฯ โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองสระบุรีบ้าง แบ่งไปอยู่เมืองราชบุรีบ้าง...”ผลจากการล่มสลายของเมืองเชียงแสน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเติมเต็มประชากรให้กับหัวเมืองอื่นๆ ในภาคเหนือของไทยซึ่งกำลังขาดสมดุลเชิงประชากรและแรงงานประชากรชาวเชียงแสนที่ถูกเคลื่อนย้ายไปเมืองเชียงใหม่ ส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณประตูท่าแพด้านใต้ภายในกำแพงเมืองชั้นนอก (กำแพงดิน) เป็นศรัทธาของวัดมหาวัน วัดพันตอง (บ้านฮ่อม) วัดลอยเคราะห์(บ้านฮ่อม) และวัดช่างฆ้อง (บ้านช่างฆ้อง) ส่วนที่อยู่นอกเมือง ตั้งบ้านเรือนอยู่เชิงดอยสุเทพบริเวณวัดฝายหิน และวัดป่าแดงส่วนเมืองลำปางตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณ วัดปงสนุก วัดหัวข่วง และวัดสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง ส่วนเมืองน่านตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ บ้านดอนแก้ว อำเภอท่าวังผา บ้านดอนแท่น อำเภอเชียงกลาง และบ้านผาขวาง บ้านสวนตาล บ้านน้ำครกใหม่ อำเภอเมืองน่าน โดยถิ่นฐานตั้งที่กล่าวมาข้างต้น ยังถือเป็นเขตวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวยวน หากแต่ประชากรชาวเชียงแสนกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนไปยังกรุงเทพฯและเวียงจันทน์นั้น ต้องกลายเป็นชาวยวนพลัดถิ่นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ห่างไกลจากถิ่นฐานและเขตวัฒนธรรมดั้งเดิม ชุมชนชาวยวนเชียงแสนในถิ่นฐานใหม่ ผลจากสงครามเชียงแสนในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ ได้มีการกวาดต้อนประชากรชาวยวนเชียงแสนกลุ่มใหญ่ออกจากดินแดนล้านนา โดยกลุ่มประชากรที่ถูกส่งไปกรุงเทพฯนั้น ได้ไปตั้งถิ่นฐานในเมืองสระบุรีและเมืองราชบุรีอันเป็นหัวเมืองชั้นในของราชธานีกรุงรัตนโกสินทร์ สาเหตุสำคัญที่กลุ่มประชากรชาวลาว (รวมถึงชาวยวนเชียงแสน ลาวพุงดำ) ถูกส่งไปหัวเมืองชั้นในในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์เพราะเมืองเหล่านี้อยู่ไกลจากแหล่งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมจึงเป็นการป้องกันการหลบหนี และเป็นกำลังให้กับเมืองชั้นในในการป้องกันราชธานียามศึกสงคราม รวมถึงเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม เป็นกำลังคนในการฟื้นฟูบ้านเมือง และการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เข้าแผ่นดิน ซึ่งรัฐมักจะให้ตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นกองตามเชื้อชาติแยกออกจากกลุ่มชาวไทยพื้นเมือง แต่ละกองหรือชุมชนมีหน้าที่ส่งส่วยให้กับเมือง ซึ่งมีการควบคุมผ่านระบบไพร่สังกัดมูลนายต่างๆ ^{๕๙}ส่วนประชากรชาวยวนเชียงแสนกลุ่มที่ถูกส่งไปเมืองเวียงจันทน์นั้น ไม่ปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานที่ชัดเจนหากแต่ในภายหลังเชื่อว่าถูกกวาดต้อนเข้ามายังเมืองนครราชสีมาและเมืองสระบุรีพร้อมกับประชากรชาวลาว หลังจากเหตุการณ์ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ประวัตินี้วัดไผ่ล้อม (อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี) ได้กล่าวถึงชาวยวนเมืองสระบุรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) ความว่า ปู่คัมภีระผู้นำชาวยวนบ้านไผ่ล้อมได้รับมอบหมายเป็นหัวหน้ากองโค มีบรรดาศักดิ์เป็น พระยารัตน์เกษ มีหน้าที่ขนถ่ายสินค้าจาก

^{๕๙} บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์,(กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,๒๕๔๑.)

บ้านเมืองที่ห่างไกลไปยังกรุงเทพฯ และคุมกำลังเสบียงสำหรับส่งกองทัพในยามเกิดศึกสงคราม มีการส่งชาวยวนเป็นกองออกไปตั้งเป็นชุมชนกระจายอยู่โดยรอบ มีกองเลียงโคที่สำคัญอยู่ที่บ้านโคกกลาง และบ้านโคกแย้ (อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี) และบ้านสีคิ้ว (อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา) มีกองม้าอยู่ที่บ้านยาง (อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี) เป็นหน่วยคุ้มกันกอง^{๖๐}

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ได้เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งล้านช้างเวียงจันทน์ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๓๗๑ เป็นเหตุให้กองทัพสยามเข้าตีเวียงจันทน์และได้กวาดต้อนประชากรจากเวียงจันทน์เข้าสู่หัวเมืองชั้นใน โดยมีชาวยวนสมทบมาด้วย ซึ่งชาวยวนกลุ่มนี้ มีข้อสันนิษฐานว่าอาจเป็นชาวยวนที่ถูกกวาดต้อนไปเวียงจันทน์เมื่อคราวศึกเชียงแสนในสมัยรัชกาลที่ ๒ หรืออาจจะเป็นชาวยวนจากเมืองสระบุรีซึ่งถูกทัพหน้าของเจ้าอนุวงศ์เข้ามากวาดต้อนไปยังเวียงจันทน์ในตอนที่พลาวเคลื่อนมาถึงเมืองสระบุรีในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ก็เป็นไปได้ เมื่อกองพลมาถึงเขตนครจันทิก (ปัจจุบันคือพื้นที่ของอำเภอสีคิ้ว และอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา) ชาวยวนจากเวียงจันทน์ได้พบว่าชาวยวนบ้านสีคิ้วมีเชื้อสายเดียวกับพวกตน จึงขออนุญาตลงหลักปักฐานอยู่ร่วมกับชาวยวนที่บ้านสีคิ้ว ต่อมาภายหลังกองเลียงโคบ้านสีคิ้วเริ่มแออัดคับแคบ จึงได้อพยพไปบุกเบิกที่ทำกินใหม่และตั้งถิ่นฐานที่บ้านโนนกลุ่ม บ้านถนนคด บ้านโนนแต่ บ้านน้ำเมา บ้านโนนทอง และบ้านไก่อ่า

ตามบันทึกของคณะนักสำรวจชาวฝรั่งเศสนำโดย เอเจียน แอมอนิเย ที่ได้เดินทางจากเขมรไปลาวและบางกอกในช่วงต้นสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยได้เดินทางถึงบ้านสีคิ้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ ซึ่งพบว่าในขณะนั้น บ้านสีคิ้วเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่และมีบ้านเรือนราว ๒๐๐ - ๓๐๐ หลังคาเรือนแล้ว ส่วนในเมืองสระบุรีนั้น ประชากรชาวยวนได้เพิ่มขึ้นตามลำดับและได้อพยพออกไปบุกเบิกที่ทำกินในแทบทุกอำเภอของจังหวัดสระบุรี จากการสืบค้นสารสนเทศและการสำรวจภาคสนาม พบว่าชาวยวนในจังหวัดสระบุรีตั้งถิ่นฐานอยู่มากบริเวณที่ราบลุ่มตอนกลางของจังหวัด โดยเฉพาะอำเภอเสนาห์ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอเมืองสระบุรี ในระยะหลังยังมีการเคลื่อนย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางต่อเนื่องไปจนถึงภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดลพบุรี พิษณุโลก และพิษณุโลก (และอาจต่อเนื่องไปถึงบางพื้นที่ของจังหวัดเพชรบูรณ์อุตรดิตถ์และสุโขทัย ซึ่งมีการสำรวจพบประชากรที่ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่ง หากแต่ยังไม่พบหลักฐานที่อ้างอิงถึงการเคลื่อนย้ายประชากรระดับชุมชนจาก จังหวัดสระบุรีไปยังจังหวัดดังกล่าว) จากนั้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๒๐ ได้มีชาวยวนจำนวนมาก จากจังหวัดสระบุรีและพื้นที่ใกล้เคียง ได้อพยพไปบุกเบิกที่ทำกินและตั้งถิ่นฐานในบริเวณ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว โดยพบข้อสังเกตว่า การตั้งชุมชนชาวยวนที่วังน้ำเย็นนี้ เกิดขึ้น พร้อมๆ กับการตัดถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๑๗) ซึ่งเป็น การ พัฒนาเส้นทางคมนาคมและเปิดการเข้าถึงพื้นที่บริเวณดังกล่าว กลุ่มชาวยวนเชียงแสนในบริเวณตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดอุตรดิตถ์ ถึงแม้ว่าในบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดอุตรดิตถ์ ได้แก่ ตอนบนของ อำเภอลับแล ตอนบนของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ และอำเภอท่าปลา จะมีชาวยวนกลุ่มใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่มานาน เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายขอบของเขตวัฒนธรรมล้านนา อย่างไรก็ตามยังพบชุมชนชาวยวนอยู่อีกจำนวนหนึ่งในบริเวณด้านตะวันออกเฉียงใต้ของตัวจังหวัด ซึ่งแยกออก

^{๖๐} กองพุทธสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัตถุประสงค์ทั่วไป, (๒๕๕๒.)

จากเขต วัฒนธรรมยวนกลุ่มใหญ่และมีประวัติความเป็นมาของชุมชนแตกต่างกันไปอีกทางหนึ่ง ชุมชนชาวยวนใน ตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์ มีประวัติความเป็นมา ของชุมชนอ้างถึงการเคลื่อนย้ายประชากรชาวยวนจากเหตุการณ์ที่กองทัพสยามเข้าตีเมืองเชียง แสนในปี พ.ศ.๒๓๔๗ เช่นเดียวกับกลุ่มชาวยวนเมืองสระบุรีและราชบุรี ข้อมูลขององค์การบริหารส่วน ตำบลน้ำอ่าง ได้กล่าวถึง “ขุนผาใจ” เป็นผู้ดูแลกลุ่ม ชาวยวนที่เจ็บป่วย รวมถึงเด็กและคนชรา ซึ่งแวะพักอยู่บริเวณริมคลองตรอนและบึงใหญ่ ระหว่างการอพยพไปยังเมืองสระบุรีและราชบุรีเมื่อหายป่วยจึงได้เริ่มสร้างบ้านเรือนขึ้น บริเวณริมคลองตรอน ปัจจุบันคือบ้านหลวงป่ายางและได้ช่วยกันสร้างวัดหลวงป่ายาง จากนั้นได้สร้าง วัดค้อยแก้วในเขตบ้านไร่ ต่อมาจึงขยายบ้านเรือนมายังฝั่งขวาของแม่น้ำคลองตรอน และได้สร้าง วัดขึ้นที่บ้านค้อกลาง ให้ชื่อว่าวัดศรีสะอาด ต่อมาหมู่บ้านได้ขยายขึ้นไปทางเหนือจึงได้สร้างวัด ขึ้นอีกหนึ่งแห่งชื่อวัดราษฎร์สามัคคีที่บ้านม่วงขี้ ปัจจุบันคือบ้านเหนือใหญ่ (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำอ่าง, มปป.) ศึกษาพบว่า บ้านเหล่านั้น ตำบลน้ำอ่าง อำเภอน้ำอ่าง และบ้านน้ำลอก ตำบลบ่อทอง อำเภอทองแสนขัน เป็นชุมชนที่ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือด้วย ในประวัติบ้านน้ำลอก อำเภทองแสนขัน ที่กล่าวว่าบรรพบุรุษของชาวบ้านน้ำลอกได้อพยพหนีโรคระบาดมาจากบ้านหลวงป่ายาง (อ.ตรอน) โดยได้จับจองที่ทำกินแห่งใหม่เมื่อราวปี พ.ศ.๒๔๔๒ จึงเชื่อได้ว่าชาวบ้านน้ำลอกเป็นชาวยวนกลุ่มเดียวกันกับชาวยวนใน ตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอน นอกจากนี้ ยังพบความเชื่อมโยงระหว่างชาวยวนที่บ้านน้ำลอกกับกลุ่มชาวยวน สระบุรีจากข้อมูลประวัติความเป็นมาของตำบลน้ำอ่าง ซึ่งกล่าวถึงชาวยวนบ้านน้ำลอกในอดีตที่มี ญาติอยู่ที่จังหวัดสระบุรี ผู้เขียนคาดว่าอาจมีชาวยวนกลุ่ม สระบุรีหรือราชบุรีที่ได้เคลื่อนย้ายมาถึง บ้านน้ำลอกด้วย โดยผ่านมาจากจังหวัดพิษณุโลก

อนึ่งถึงแม้ว่าข้อมูล ประวัติความเป็นมาของตำบลน้ำอ่างจะยังไม่ได้ข้อสรุปในทางประวัติศาสตร์แต่ก็อาจเป็นหลักฐานหนึ่งในการยืนยันเส้นทางการเคลื่อนย้ายประชากรชาวยวน เชียงแสนเข้าสู่บริเวณตอนกลางของประเทศไทยได้อีกทางหนึ่ง โดยการเคลื่อนย้ายจะต้องใช้ เส้นทางจากเมืองเชียงแสนลงมาทางเมืองพะเยา-เมืองแพร่หรือทางเมืองน่าน-เมืองแพร่เท่านั้น จึงจะมีความเป็นไปได้ที่จะผ่านบริเวณตำบลน้ำอ่าง และแวะพักในบริเวณดังกล่าวตามความใน ประวัติความเป็นมาของตำบลน้ำอ่างได้กล่าวไว้ ข้อชี้แจงเพิ่มเติม ชุมชนชาวยวนที่แสดงในบทความนี้ ส่วนที่อ้างอิงจากข้อมูลทางภาษาศาสตร์ ผู้เขียน ได้พิจารณาเลือกเฉพาะ “หมู่บ้านภาษาเดียว” คือหมู่บ้านที่พบการใช้ภาษาไทยวนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐-๗๐ ขึ้นไป เพื่อนำเสนอชุมชนที่ยังคงอัตลักษณ์ทางภาษาอันสื่อถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยัง ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ยังมีชุมชนอีกจำนวนหนึ่งที่พบการใช้ภาษาไทยวนและภาษาอื่นปะปนกัน ไป (ใช้ภาษาไทยวนในสัดส่วนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐-๗๐) ซึ่งคาดว่าอาจเป็นชุมชนที่มีชาวยวนตั้งถิ่น ฐานร่วมกับชนกลุ่มอื่น หรือเป็นชุมชนชาวยวนที่รับวัฒนธรรมจากชนกลุ่มอื่นเข้ามาแล้ว จึง มิได้นำเสนอชุมชนเหล่านั้นในบทความนี้ การกระจายตัวของชุมชนชาวยวนในบริเวณตอนกลางของประเทศไทย การตั้งชุมชนชาวยวนในเมืองราชบุรีและเมืองสระบุรีในระยะแรก คาดว่ามีการขยาย ชุมชนอยู่ในขอบเขตที่กำหนดไว้ เนื่องจากรัฐในขณะนั้นมีนโยบายที่เข้มงวดในการควบคุมประชากรแต่ละเมืองตาม ระบบไพร่ที่ต้องมีสังกัดมูลนายและต้องส่งส่วยให้กับเมืองที่สังกัด และทางการมิได้อนุญาตให้ไพร่ ลาว (หมายรวมถึงลาวยวน) ไปอยู่เมืองต่างๆ ได้ตามใจชอบ อย่างไรก็ตาม นายกองหรือผู้นำ ชุมชนที่สังกัดเมืองต่างๆ จำเป็นจะต้องจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอต่อการส่ง

สวย จึงเลือกตั้งถิ่นฐานในแหล่งที่มีพื้นที่ทำกินเพียงพอและมีความเป็นไปได้ที่จะตั้งชุมชนในสถานที่
ห่างไกลออกไป หากถิ่นฐานเดิมที่มีทรัพยากรไม่เพียงพอ^{๖๑}

การเคลื่อนย้ายและตั้งถิ่นฐานใหม่ของชาวยวนเชียงแสนเป็นผลจากสงครามในช่วงต้นกรุง
รัตนโกสินทร์ เกิดขึ้นภายใต้ยุทธศาสตร์การตัดกำลังประชากรของรัฐอื่นและความต้องการเติมเต็ม
ประชากรให้กับหัวเมืองชั้นในของกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อสร้างความมั่นคงทางประชากรและแรงงาน ใน
การฟื้นฟูบ้านเมือง รวมถึงสร้างความมั่งคั่งจากการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เข้าแผ่นดินในรูปแบบ ของ
แรงงานและการเก็บส่วย ผลการศึกษาถิ่นฐานของกลุ่มชาวยวนเชียงแสนในบริเวณตอนกลาง ของ
ประเทศไทย จากการทบทวนสารสนเทศและการสำรวจภาคสนาม พบว่าชุมชนของชาวยวน ใน
ตอนกลางของประเทศไทยมีจำนวนไม่น้อย และมีได้ตั้งถิ่นฐานอยู่เฉพาะในบริเวณจังหวัด สระบุรีและ
ราชบุรีเท่านั้น หากแต่ได้ขยายชุมชนและอพยพออกไปบุกเบิกที่ทำกินในพื้นที่ต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำป
่าสักและลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง ลุ่มน้ำแม่กลองในภาคตะวันตก ลุ่มน้ำคลอง พระสะทิงในภาค
ตะวันออก รวมไปถึงลุ่มน้ำน่านในภาคเหนือและลุ่มน้ำลำตะคองในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของ
ประเทศไทย โดยพบชุมชนของชาวยวนเชียงแสนในเขตจังหวัดสระบุรี อย่างน้อย ๑๑๔ หมู่บ้าน
จังหวัดราชบุรีอย่างน้อย ๗๗ หมู่บ้าน จังหวัดกาญจนบุรีอย่างน้อย ๕ หมู่บ้าน จังหวัดนครปฐมอย่าง
น้อย ๑๒ หมู่บ้าน จังหวัดลพบุรีอย่างน้อย ๕๑ หมู่บ้าน จังหวัดพิจิตร อย่างน้อย ๘ หมู่บ้าน จังหวัด
พิษณุโลกอย่างน้อย ๒๐ หมู่บ้าน จังหวัดอุตรดิตถ์อย่างน้อย 9 หมู่บ้าน จังหวัดสระแก้วอย่างน้อย ๑๒
หมู่บ้าน และจังหวัดนครราชสีมาอย่างน้อย ๙ หมู่บ้าน ทั้งนี้ ชุมชนชาวยวนเชียงแสนที่เก่าแก่ที่สุดมี
อายุมากกว่า ๒๐๐ ปี อยู่ในบริเวณ อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี และอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัด
ราชบุรี ชุมชนชาวยวนเชียงแสนนอกเขตวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งพบในบริเวณตอนกลางของ ประเทศไทย
มีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ยวนในฐานนะตัวแทนของ ประชากรชาวยวน
กลุ่มหนึ่ง ด้วยถิ่นฐานเดิมเมืองเชียงแสนเป็นแหล่งประชากรและเขต วัฒนธรรมของชาวยวนที่เข้มข้น
โดยคนกลุ่มนี้ได้เคลื่อนย้ายออกจากดินแดนภาคเหนือก่อนที่ ภูมิภาคดังกล่าวจะมีการเปลี่ยนแปลงเชิง
ประชากรครั้งใหญ่ในสมัย “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” (เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น จากการเคลื่อนย้ายประชากรกลุ่มใหญ่จาก ดินแดนลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำสาละวิน อาทิ กระห
เรียง ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทยอง และไทเขิน เข้ามา เติมเต็มในดินแดนภาคเหนือ ซึ่งเป็นปัจจัย สำคัญที่
ส่งผลต่อพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ของภูมิภาคดังกล่าวในยุคสมัยต่อมา) ทั้งนี้ ชุมชนชาว
ยวนเชียงแสนในบริเวณตอนกลางของ ประเทศไทยหลายแห่งยังสามารถรักษามรดกและสัมภาระทาง
วัฒนธรรมบางประการของกลุ่ม ชาติพันธุ์ยวนเอาไว้ดังเช่นการค้นพบกฎหมายโบราณของล้านนาที่
เรียกว่า “มังรายศาสตร์” ณ วัดเส้าไห้อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรีซึ่งเป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดที่ยัง
หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน อันเป็นหลักฐานเบื้องต้นในการยืนยันคุณค่าของชุมชนชาวยวนกลุ่มนี้^{๖๒}

^{๖๑} บังอร ปิยะพันธุ์,ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์,(กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ วิจัย,๒๕๔๑.)

^{๖๒} วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 8,(ฉบับพิเศษธันวาคม,อาเซียน: แรงานกับการพัฒนา ,๒๕๖๐.)

สภาพหมู่บ้านตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหมู่ๆ บนพื้นที่ราบติดกับแม่น้ำ ห้วย ลำธาร บริเวณล้อมรอบไปด้วยผืนนา และป่าไม้ย่อยๆ รั้วบ้านล้อมด้วยไม้ เป็นรูปตารางสี่เหลี่ยมเรียกว่า “รั้วตาแสง” นอกจากรั้วตาแสงแล้วยังมี “รั้วสลาบ” ซึ่งใช้ไม้ติดๆ กันไป “รั้วคั่ว” คือรั้วไม้ข้างทำเป็นเสาเจาะรูเอาไม้สอดที่ประตูรั้วมักปลูกเป็นร้านขายของเล็กๆน้อยๆ เช่น บุหรี่ ไม้ขีดไฟ ขนม ผลไม้ อาหาร เรียกว่า “ตูปกาด” วางน้ำหม้อเอาไว้ให้คนเดินทางไกลและดื่มแก้กระหายอันแสดงถึงนิสัยจิตใจเมตตาอารี ของชาวบ้าน ภายในบริเวณรั้วบ้านปลูกพืชผักสวนครัวที่ใช้ทำอาหารประจำวัน มีลำไ้ กล้วย และเลียงโคกระป๋องโดยผูกไว้ใต้ถุนบ้าน ขนาดของบ้านเรือนจะปลูกตามฐานะ ตรงหัวบันไดบ้านมี หมอนำสำหรับให้ผู้ที่จะขึ้นบ้านล้างเท้าก่อนขึ้นไป บนบ้านเรือนมีชานนอกชายคาที่มีหมอน้ำดื่มมีระเบียบสำหรับนั่งเล่นและเป็นที่รับแขก

ลักษณะทางเศรษฐกิจ อาชีพที่มั่นคงและนิยมทำกันส่วนใหญ่คือ การทำนา รู้จักทำการทดน้ำเข้านาได้ดีและลงทุนน้อย ถัดจากการทำนา คือการทำไร่ ซึ่งเป็นการเปลืองแรงและต้องแผ้วถางป่าโค่นต้นไม้ทุกปี เพราะทำปีเดียวก็ทิ้ง มีการปลูกฝ้าย พริก ยาสูบ ถั่ว คราม และผักที่เหมาะสมกับฤดูฝน การเลี้ยงสัตว์ขนาด จำนวนพอเลี้ยงครอบครัว ไม่เลี้ยงกันเป็นจำนวนมากหรือเลี้ยงเป็นอาชีพ

ลักษณะทางสังคม ระบบครอบครัวของชาวไทยวนเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องไปอาศัยอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิงและจะต้องทำหน้าที่ พ่อตา แม่ยาย ๑ - ๒ ปี จึงจะขอแยกไปปลูกบ้านเรือนอยู่ต่างหากได้ และถ้า หากมีเรื่องทะเลาะวิวาทไม่พอใจในการดำรงการเป็นสามีภรรยากันไป ก็จะไม่เรียกญาติทั้งสองฝ่าย มาพูดจาทกลงแบ่งทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ จากนั้นเป็นอันเลิกร้างขาดจากกันหรือไม่ก็ประชุมไกลเกลี่ยระหว่างสามีภรรยาให้อยู่กินร่วมกันสืบต่อไป ชาวไทยวนมีขนบธรรมเนียมอยู่อย่างหนึ่งคือ เมื่อลูกชายเติบโตขึ้นให้บวชเป็นภิกษุ สามเณรทุกคน ถือว่าบุตรตนบวชเรียนหลายพรรษาก็สามารถเปลื้องบาปกรรมที่บิดามารดาทำไว้ได้^{๖๓}

ภาษาของกลุ่มไทยวน

ภาษาไทยยวน

ภาษาไทยยวน เป็นภาษาของชาวท้องถิ่นไทยเหนือถิ่นหนึ่ง ควรเรียกว่าภาษา ไต หรือภาษา กนไต (คนไท) แต่เนื่องจากเรียกว่า ยวนหรือโยน มาช้านานแล้วคำเรียกนี้จึงเป็นที่คุ้นเคยของคนทั่วไป ต่อมาสังคมล้านนามีพัฒนาการมากขึ้น พบว่า แท้จริงแล้วในดินแดนล้านนาก็ยังมีคนอีกหลายเผ่าพันธุ์ เช่น คนลัวะ คนอาข่า (อีเก้อ) คนเมี่ยน (เย้า) คนกะเหรี่ยง ฯลฯ จึงเกิดการเรียกคนเมืองหรือคนที่มีใช้ชาวดอย มีใช้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในป่าเขา หากแต่อาศัยอยู่เป็นกลุ่มก้อนในที่ราบลุ่ม ร่วมกันสร้างบ้านแปลงเมือง เมื่อเรียกว่า คนเมือง ภาษาของคนเมืองจึงเรียกว่า คำเมือง ไปด้วย (ซึ่ง คำ มีค่าความหมายเท่ากับ ภาษา)

การเรียกว่า คำเมือง เพิ่งมีขึ้นเมื่อประมาณร้อยกว่าปีมานี้เอง แม้ในพงศาวดารก็เรียกประชากรของล้านนาว่า ลาวหรือคนลาว หรือลาวล้านนา และเรียกลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงว่า ลาวล้านช้าง

^{๖๓}บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ๓๐ ชาติในเชียงราย, (พิมพ์ครั้งที่ ๒, สยามกรุงเทพฯ, ๒๕๔๗.)

อีกคำหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับไทยยวน คือคำว่า ไทยพายัพ ดังเช่นที่พระธรรมราชาบุตร (ฟู อุตตลิว) ได้ทำหนังสือ “หลักภาษาไทยพายัพ” ซึ่งก็คือภาษาคนยวน หรือภาษาของคนล้านนา แต่ท่านใช้ ทิศพายัพ (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) มาเรียกเป็นชื่อภาษา คล้ายกับที่มีการใช้ทิศอีสาน (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) มาเรียกเป็นทั้งชื่อภาษาและเป็นทั้งชื่อคนไปในคราวเดียวกัน

การนำทิศมาเรียกเช่นนี้ ทำให้ทราบว่า ศูนย์กลางของทิศคือที่กรุงเทพฯ เพราะมีการใช้ภาษาถิ่น กรุงเทพฯ เป็นภาษากลาง หรือภาษาราชการ

ดังที่กล่าวมานี้ เมื่อระบุถึงภาษาไทยยวน จึงหมายถึงภาษาถิ่นของคนในอาณาจักรล้านนา กลุ่มหนึ่ง เทียบได้กับภาษาคนเมือง (คำเมือง) หรือภาษาไทยพายัพ แต่เนื่องจากชาวไทยยวนราชบุรี ได้จากถิ่นฐานเดิมมากกว่าสองร้อยปีมีลูกหลานสืบตระกูลมาหลายชั่วอายุ ภาษาที่เคยใช้มาแต่เดิม ประกอบกับมาอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ รวมถึงระบบการศึกษา ทำให้ชาวไทยยวนรุ่นใหม่ใช้ภาษาของบรรพบุรุษน้อยลง

อย่างไรก็ดี ผู้สูงอายุชาวไทยยวนในหลาย ๆ ชุมชนยังสื่อสารกันด้วยภาษาไทยยวนเป็นปกติวิสัย เมื่อมีแขกต่างท้องถิ่นเข้าไปในชุมชนหรือหมู่บ้าน ผู้อาวุโสเหล่านั้นก็สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยกลางได้ และมีสำเนียงไทยยวนปะปนในน้ำเสียง นับเป็นเสน่ห์ที่สีสันของชาวท้องถิ่นอีกทั้ง ผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตและความรู้อยู่มากมาย โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมการงานแบบพื้นบ้าน หากบรรดาบุตรหลานและผู้ทีแหวะเวียนไปเยี่ยมเยือนชุมชนชาวยวน มีโอกาสได้พูดคุยและซักถามเรื่องราวต่าง ๆ จากผู้อาวุโส นอกจากจะเป็นการเพิ่มสัมพันธภาพระหว่างคนต่างวัยแล้วยังเป็นการสืบทอดมรดกทางภาษาและแบ่งปันประสบการณ์ชีวิตได้อีกทางหนึ่งด้วย สำเนียงระบบเสียงของไทยยวนมีดังนี้

พยัญชนะต้นควบกล้ำ

ไม่ปรากฏคำควบกล้ำเสียง ร ล มีคำควบกล้ำเฉพาะเสียง ว เท่านั้น อนึ่งเสียงรัวลิ้น "ร" และเสียงไม่รัวลิ้น "ล" ถือว่าไม่ต่างกัน ซึ่งบางครั้งเสียง "ล" จะกลายเป็นเสียง "ร" ก็ไม่ถือว่าต่างกันแต่อย่างใด คำควบกล้ำในภาษาไทยถิ่นเหนือนั้น มี ๑๑ เสียงได้แก่ กว ขว คว จว งว ซว ญว ตว พว ยว ลว อว

สระเดี่ยว อะ อา อิ อี อื อ้อ อุ อู เอะ เอ แอะ แอ โอะ โอ เออะ ออ เออะ เออ

จะ จา จิ จี จื่อ จู จู เจะ เจ เจอะ แจ โจะ โจ เจอะ จอ เจอะ เจอ

สระประสม อัวะ อัว เอียะ เอีย เอือะ เอือ

เสียงสระ เอือะ,เอือ จะไม่พบในบางท้องถิ่น คือในถิ่นล้านนาตะวันออก ได้แก่ จังหวัดแพร่, อุตรดิตถ์, น่าน, พะเยา และลำปาง โดยจะออกเสียงเป็นสระ เอียะ,เอีย เช่น คำเมือง เป็น กำเมือง (มีเสียงเอือะ และเอือเพียงแต่คนต่างถิ่นฟังไม่ออกเอง เนื่องจากเสียงที่ออกมาจะเป็นเสียงนาสิก ใกล้เคียงกับ เอียะ เอีย)

นอกจากนี้ยังมีสำเนียงแบบเมืองยงซึ่งพูดกันมากในจังหวัดลำพูน โดยจะไม่มีสระประสม สระอัว กลายเป็น โอ สระเอีย กลายเป็น เอ และสระเอือ กลายเป็น เออ เช่น เมือง เป็น เมิง เกือ เป็น เกอ สวย เป็น โสย หมี่เกี้ยว เป็น หมี่เกิว เป็นต้น

การพูดคำเมืองที่เป็นประโยคแบบดั้งเดิมนั้นหายากแล้วเนื่องจากมีการรับอิทธิพลภาษาไทยภาคกลาง ทั้งในสำเนียงและคำศัพท์ ส่วนนี้จะเป็นส่วนรวบรวม ประโยค กำเมือง ดั้งเดิม

กินข้าวแล้วกำ = กินข้าวแล้วใช้หม

ยะอะหยั่งกินกำ = ทำอะไรกินหรือ

ไปตั้งโตมา = ไปแถว (ที่) ไหนมา

การพูดคำเมืองผสมกับภาษาไทยนั้น คำเมืองจะเรียกว่า แปลัด (ปะ-แล็ด, ไทยแปลดเมือง) ซึ่งโดยมากแล้วมักจะพบใน คนที่พูดคำเมืองมานาน แล้วพยายามจะพูดไทย หรือ คนพูดภาษาไทย พยายามจะพูดคำเมือง ผลออกพูดคำทั้ง ๒ ภาษามาประสมกัน อนึ่งการพูดคำเมืองมีการแยกระดับของ ความสุภาพอยู่หลายระดับ ผู้พูดต้องเข้าใจในบริบทการพูดว่าในสถานการณ์นั้นๆ ต้องพูดระดับภาษา อย่างไรให้เหมาะสมและมีความสุข เพราะมีระบบการนับถือผู้ใหญ่ คนสูงวัยกว่า อาทิเช่น

ลำ (อ่อย)

ลำแต่ๆ (สุภาพที่สุด)

ลำขนาด (สุภาพรองลงมา)

ลำแหมะฮาก (เริ่มไม่สุภาพ ใช้ในหมู่คนที่สนิทกัน)

ลำใบลำง่าว (เริ่มไม่สุภาพ ใช้ในหมู่คนที่สนิทกัน)

ลำง่าวลำเซอะ (เริ่มไม่สุภาพ ใช้ในหมู่คนที่สนิทกันมากๆ) เป็นต้น

ตัวอย่างคำศัพท์ภาษาไทยยวน

กินต๋อง หมายถึง แต่งงาน, งานเลี้ยงในพิธีแต่งงาน

กึด หมายถึง คิด

ซี้จู้ หมายถึง โทก, หลอกหลวง

ซี้แฮ้ หมายถึง รักแร้

คิง หมายถึง ร่างกาย

จ้อง หมายถึง ร่ม (ใช้กันแดดกันฝน)

จิ้น หมายถึง เนื้อ

เจ้าหัววัด หมายถึง เจ้าอาวาส

ปอย หมายถึง งานบุญ, งานพิธีทางศาสนา

มะต่อม หมายถึง กระจุม

มะนอย หมายถึง บวบ เป็นต้น^{๖๔}

การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนที่สืบปฏิบัติสืบต่อกัน มาหลายประการในปัจจุบัน

๑. ประเพณีการเกิด คนสมัยก่อนมีความเป็น อยู่พึ่งพาอาศัยกัน ผู้สูงอายุซึ่งมีประสบการณ์ มาก จะเป็นที่พึ่งพาของผู้เยาว์ได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อคลอดบุตร ตำราของพ่อใหญ่สอน ทองอุ่นเรือน

^{๖๔} วีระพงศ์ มีสถาน, **คนราชบุรี**, (ราชบุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๐)

บ้านหัวปลวก อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ระบุการตัดรกไปทิ้งไว้ว่า “ ผู้ใดเกิดเดือน ๑, ๒, ๓ หื้อ (ให้) เสียรกวันตก จักรู้หลวก (ฉลาด) ดี มีข้าวของแล ผู้ใดเกิดเดือน ๔, ๕, ๖ หื้อ (ให้) เสียรกหนพ่ายพ์ หรดี อีสาน มีข้าวของแล ผู้ใดเกิดเดือน ๗, ๘, ๙ หื้อเสียรกหนเหนือ ดีแล ผู้ใดเกิดเดือน ๑๐, ๑๑, ๑๒ หื้อเสียรกหนวันออก จักรู้หลวก (ฉลาด) ดี มีข้าวของและหากว่าเสียรกบ่ถูก เป็นง่าว (โง่) คือว่า อ่างอะ ไปเสียบเป็นคนดี ” เมื่อคลอดบุตรแล้วมารดา ต้องอยู่ไฟ (เรียกว่า แม่เหือนไฟ) ดินที่จะเอามาใส่แคร่ไฟ ก็ต้องเลือกทิศเอาเช่นกัน ดังตำราพ่อใหญ่สอน ทองอุ่นเรือน กล่าวว่า “ สิทธิการ จักกล่าวดินซีไฟก่อนและ (แคร่ดินที่วาง ฟืน ไฟ คนยวนเรียก แม่ซีไฟ) เดือนเกียง (อ้าย) เดือนยี่ เอาดินหรดี เดือนสาม เอาดินหรดี เดือนสี่ ห้า เอาดินหนอาคเนย์ เดือนหก เจ็ด เอาดินหนพ่ายพ์ เดือนแปด เอาดินหนอีสาน เดือนเก้า เอาดินหนอูตร เดือนสิบ สิบเอ็ด สิบสอง เอาดินหนบูรพา ดิกันแล ” ขณะที่เอาดินถมแคร่ไฟนั้น ผู้ถมต้องผินหน้าไปทางตะวันออกหรือทิศใต้จึงจะดี ระยะที่มารดาอยู่ไฟนี้ ต้องระวังเรื่องอาหารเป็นอย่างมาก กับข้าวส่วนมากจะเป็นปลาช่อนหรือเอาเกลือคั่วให้แตกเรียกว่า เกลือสะตุ เอาผักมาจิ้มเกลือนี้กินกับข้าว จนกระทั่งออกไฟ

การตั้งชื่อเด็ก พ่อแม่อาจตั้งชื่อเองหรือให้ญาติผู้ใหญ่ให้พระตั้งให้ก็ได้ ชื่อคนยวนแต่ก่อนจะมีพยางค์สั้น ๆ และมีเสียงเป็นสำเนียงยวน คำที่คนรุ่นเก่านิยมนำมาตั้งชื่อคน มีดังนี้

- นำเอาสิ่งที่อยู่สูงมาตั้งชื่อคน เช่น จันทร (จัน) ดาว พรหม พ้า
- นำเอาสิ่งธรรมชาติมาตั้งชื่อคน เช่น ไม้ ดิน หิน ฝน อุ่น เย็น แสง เมฆ
- นำเอาอวัยวะมาตั้งชื่อคน เช่น ใจ ผิว ดี มูล ตา เนตร
- นำเอาชื่อสัตว์มาตั้งชื่อคน เช่น หนู ปลา แมว หมา ปู ควาย ดั่ง บุตรคนหัวป็นนิยมตั้งชื่อว่า “ หนู ” บุตรที่พ่อแม่รักมากนิยมนตั้งชื่อว่า “ หมา ”
- เอาชื่อพืชมาตั้งชื่อคน เช่น บัว กุหลาบ รัก ดาวเรือง ฝ้าย ใบ อูบล สายหยุด บุณนาค สำลี จำปี จำปา แดง พุด ฯลฯ
- นิยมนำเอาอาการกริยามาตั้งชื่อคน เช่น เชื่อม พริ้ง เทียง ชม หลอม หล่อ เพียร ปั้น ลือลา หยาด ไหว เซย ซ้อน ไชรี นำ ตื่น ตา ผัน ผิน ผาย ฟุ้ง ทำ ฟั้น พู หัน เห หวน ย้มอ้ม วุ่น หา ตัน มามีปลิวอยู่ จำวอน ย้อย อั้น ถ่วง หน่าย ช่วย สืบ เวียน สอน เจือ ฯลฯ
- นำเอาเครื่องใช้มาตั้งชื่อคน เช่น พัด กา หมึก พิณ ขวาน สุ่ม แห โต๊ะ ซ้อน หมอน ตู๋ เข็ม เทียน บุง ฯลฯ
- นำเอาคำวิเศษณ์มาตั้งชื่อคน เช่น อ่อน ใหม่ เหลี่ยม กลม แบน แหลม บ้าน เล็ก โต เจริญ มน ยอด หลวง พร้อม มาก ใส น้อย เหนือ หลาย เรือง สุข เบิ่ง ตีบ (ทิพย์) แป้น ดี คด นวล หวาน ฯลฯ
- นำเอาเวลาหรือทิศทางมาตั้งชื่อคน เช่น สาย เทียง บ่าย เย็น วัน ปี เดือน ขาล เถาะ กุน อ้าย รุน หล้า ได้

- นำเอาคำบอกจำนวนมาตั้งชื่อคน เช่น หนึ่ง สอง สาม หก มาก น้อย หลาย พัน แสน ชาว
- นำเอาชื่อเครื่องเรือนมาตั้งชื่อคน เช่น เส้า เรือน รอด คา
- นำเอาสีต่าง ๆ มาตั้งชื่อคน เช่น ดำ แดง ขาว เขียว เหลือ ฟ้า อ่ำ ปู (ชมพู)
- นำเอาอัญมณีมาตั้งชื่อคน เช่น แก้ว เพชร พลอย คำ นาค เงิน นิล แหวน สร้อย
- นำเอาลักษณะนามมาตั้งชื่อคน เช่น พวง สาย ยวง ไย
- นำเอาเสียงธรรมชาติมาตั้งชื่อคน เช่น แอ็ด อู๊ด อ้อด
- คำอื่น ๆ เช่น แหยม แขม ขอม เนียม ตอง ราน ฯลฯ
- สร้างคำผสมโดยใช้คำที่เป็นมงคลนำหน้าคำอื่น เช่น

แก้ว – แก้วตา แก้วดี แก้วคำ

บุญ – บุญตา บุญเหลือ บุญมี บุญมา บุญเรื่อง บุญธรรม

ทอง – ทองอุ่น ทองใบ ทองดี ทองคำ ทองอ่อน

จันทร์ – จันทร์แก้ว จันทร์ดี จันทร์ทิพย์ (ดีบ) จันทร์คำ จันทร์รา (จันทร์ตา)

คำ – คำเรือน คำหน้า คำผิง คำฝอย คำน้อย คำต้น

สาย – สายทอง สายบัว สายใจ สายฝน

บัว – บัวตอง บัวคำ บัวผิน ผัวผาย บัวเผื่อน

หนู – หนูอินทร์ หนูอิม หนูปิ่น หนูนาย

ไทยวนปัจจุบันนิยมตั้งชื่อบุตรหลายของตนด้วยคำบาลีสันสกฤตที่ไพเราะ โดยยึดคัมภีร์มหาทักษาเป็นหลักผู้อาวุโสจะเรียกเด็กชาย โดยใช้คำว่า “ ไอ ” หรือ บ่า นำหน้าชื่อ เรียกเด็กผู้ชาย โดยใช้คำว่า “ อี ” นำหน้าชื่อ เช่น ไอแดง บ่าแดง อีแดง ฯลฯ ส่วนผู้เยาว์จะใช้คำดังกล่าวนำหน้าชื่อผู้อาวุโสไม่ได้เป็นอันขาด ถือว่าขาดความเคารพ ยกเว้นคำว่า “ อี ” คนยวนนำคำนี้มาเรียกพ่อแม่ได้ เช่น อีพ่อ (อีป้อ) อีแม่ ไม่ถือว่าขาดความเคารพแต่อย่างใด

๒. ประเพณีพิธีบวช ชายเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็จะบวชเป็นภิกษุ ถือว่าเป็นงานสำคัญของพ่อแม่และเป็นงานสำคัญของผู้บวชด้วย พิธีการบวชจะเริ่มจากไปพบพระอุปัชฌาย์ให้กำหนดวันบวช นิมนต์พระอื่นเพิ่มเติมตามข้อกำหนดของการบวช และบอกญาติมิตรให้มาร่วมอนุโมทนาด้วยก่อนจะถึงวันบวช ผู้จะบวชต้องไปอยู่วัดประมาณ ๗-๙ วัน เพื่อฝึกขานนาค ฝึกปรนนิบัติพระให้รู้ธรรมเนียมของชีวิตการเป็นภิกษุ ทั้งเป็นการปลอดภัยสำหรับผู้ที่จะบวชด้วย เมื่อวันงานจึงมาที่บ้าน ตามปรกติงานบวชจะมี ๓ วัน วันแรกเรียกว่าวันดาปอย (ดา – เตรียม ปอย – งาน) วันนี้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะมาช่วยเตรียมงาน เช่น ทำขนม ขนมที่ต้องทำไว้ให้มากคือ ข้าวต้มผัดยวนเรียกว่า “ ข้าวต้มป้าว ” และช่วยกันตกแต่งบ้าน สถานที่ วันที่สองเรียกว่าวันสุกดิบ วันนี้ญาติมิตรจะมาร่วมอนุโมทนาบุญด้วย (ยวนเรียก ฮอมปอย – ช่วยงาน) ผู้มาช่วยงานจะเอาข้าวสารใส่ขันประมาณครึ่งขัน พร้อมกับเอาเงินใส่ซองมามอบให้เจ้าภาพ เจ้าภาพเทข้าวสารออกจากขันแล้วก็จะ

เอาขนมที่เตรียมไว้ เช่น ข้าวต้มผัดใส่ชั้นคั้นไป จากนั้นก็เลี้ยงอาหาร กันเรื่อยไป ตอนบ่ายก็มีพิธีทำขวัญนาค นำสังเกตุว่าไทยวนสระบุรีจะไม่มีการทำขวัญนาคด้วยภาษายวน แต่นิยมทำขวัญนาคแบบไทยภาคกลางทั่วไป ในช่วงคำคั้นนี้หากเจ้าภาพมีฐานะดีก็จะมีหรรสพสมโภชนาคของตน รุ่งเช้าก็จะนำนาคไปวัด อาจให้นาคขี่ช้างหรือขี่ม้าหรือขี่คอกคนแห่ไปเป็นที่สนุกสนาน เมื่อทำพิธีอุปสมบทเสร็จแล้ว ญาติก็จะนั่งเป็นสองแถวหันหน้าเข้าหากัน เว้นช่องกลางให้พระใหม่เดินผ่าน ญาติจะเอาดอกไม้ธูปเทียน เงิน ใส่ถุงย่ามให้พระบวชใหม่ถือว่าได้บุญมาก ปู่ย่าให้พระใหม่เหยียบถือว่่าเป็นผ้ามงคลหรือนอนคว่ำให้พระใหม่เดินเหยียบถือว่่าได้บุญ จากนั้นก็ถวายอาหารแด่พระสงฆ์ เลี้ยงอาหารญาติพี่น้อง แล้วมีเทศน์อาานิสงส์เป็นอันเสร็จพิธีการอุปสมบท

ปัจจุบันการบวชนิยมจัดงานวันเดียว คือเช้าทำขวัญนาคหรือนิมนต์พระมาเทศน์สอนนาคแทนการทำขวัญ จากนั้นก็นำนาคเข้าสู่โบสถ์ทำพิธีอุปสมบท เมื่ออุปสมบทเสร็จก็ถวายเพลแด่พระสงฆ์พร้อมทั้งเลี้ยงอาหาร (นิยมโต๊ะจีน อาหารจีน) แก่ญาติมิตรที่มาร่วมงาน เป็นอันเสร็จพิธี

สมัยก่อนภิกษุนิยมบวชอยู่อย่างน้อยสอง พรรษา จึงลาสิกขา ไทยวนเมื่อลาสิกขาแล้วจะได้นามว่่า “หนาน” นำหน้าชื่อของตน เช่น หนานแก้ว หนานปั้น ฯลฯ หากขณะที่อุปสมบทอยู่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส คนยวนเรียก “ ตู้หลวง ” เมื่อลาสิกขาแล้วจะได้นามว่่า “ หลวง ” ติดมาด้วย เช่น หลวงเหยีย หลวงเหมือย เป็นต้น

เมื่อลาสิกขาแล้วจะอยู่ที่วัน ๓-๗ วัน เพื่อทำความสะอาดวัด ตอนบ่ายหนานสึกใหม่จะนุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อเช็ด พาดผ้าขาวม้าไหม มือข้างหนึ่งถือไม้ตะพดเหลี่ยม มือข้างหนึ่งถือพานดอกไม้ธูปเทียนไปกราบขอพรจากผู้เฒ่าประจำหมู่บ้าน เข้าวันที่จะออกจากวัดนิยมให้หลานสาวหรือน้องสาว (ถ้าไม่มีก็ขอวานสาวอื่น) มารับออกจากวัด ถือเป็นเคล็ดว่าจักได้แต่งงานในไม่ช้าชายเมื่อลาสิกขาออกมาเป็นหนานแล้วก็จะ หาช่องทางแต่งงาน เมื่อผู้รักสมัคใจกับหญิงใดหรือญาติแนะนำให้แต่งงานกับผู้ใด ก็จะส่งเจ้าแก่ไปทาบทามกับผู้ปกครองฝ่ายหญิง เมื่อได้รับคำตกลงด้วยก็จะกำหนดค่าสินสอดทองหมั้น กำหนดวันแต่ง โดยทำพิธีหมั้นก่อน จากนั้นถึงวันแต่งงานก็จะยกขันหมากไปแต่ง พิธีการแต่งงานของไทยวนก็จะเหมือนพิธีของไทยกลางทั่วไป

๓. ประเพณีงานศพยวน ไม่นิยมตั้งศพผู้ ที่ตายนอกบ้านไว้ในบ้าน แต่จะนำไปบำเพ็ญกุศลที่วัด แม้จะตายภายในเขตบ้านแต่ไม่ได้ตายบนเรือน ก็นำศพไปบำเพ็ญกุศลที่วัดเช่นกัน

คนยวนก็เหมือนคนไทยถิ่น อื่น คือมีน้ำใจต่อกันช่วยเหลือกัน เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ผู้ใดทราบเป็นคนแรกก็จะรีบไปบอกเพื่อนบ้าน ให้รู้ ผู้ที่รู้แม้จะมีงานอยู่ในมือก็จะละงานนั้น รีบมายังบ้านศพทันที แต่ละคนจะรู้ว่าตัวเองควรทำอะไร ผู้ชายกลุ่มหนึ่งก็จะไปหาอาหารเพื่อเตรียมทำกับข้าวเลี้ยงกัน ผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งก็จะเข้าครัวเอาของใช้ออกมาเตรียมล้างเพื่อใช้ต่อไป ผู้ที่เหลือก็จะเตรียมอาบน้ำศพโดยต้มน้ำร้อนเอาใบไม้อะไรก็ได้ใส่ลงไปด้วย เช็ดตัวศพด้วยน้ำเย็นและน้ำร้อนจนสะอาด ประแป้งพอสสมควร แต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าที่ผู้ตายรักแต่กลับข้างหน้าไว้หลังกลับหลังไว้หน้า ฉีกเสื้อผ้า

เล็กน้อย จากนั้นก็มีมัดตราสัง คนยวนเรียกว่า “ ห้างลอย ” คือเอาด้ายเส้นใหญ่มาผูกที่คอ (บุตุต คีเว) ผูกที่ข้อมือ (ธน หตเถ) ผู้ที่ซื้อเท้า (ภริย ปาเท) เอาดอกไม้ธูปเทียนใส่กรวยใบตองใส่มือศพเพื่อให้ไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณี จากนั้นก็คอยเวลาที่จะนำใส่โลงต่อไป

โลงศพ (หีบศพ) คนยวนเรียกว่า “ หล่อง ” ทำด้วยไม้ปากโลงศพจะผายออก คือกว้างกว่า ก้นหีบผาที่ครอบหีบศพเรียกว่า “ แมว ” ทำคล้ายหลังคาเรือนทรงปั้นหยา คือมีหลังลาดลงมา ประดับด้วยกระดาดสีสวยงาม อาจติดธูปตรบนแผงยอดหลังคานี้ด้วยก็ได้เมื่อทำโลงศพเสร็จแล้ว ผู้อาวุโสก็จะทำนํ้ามนต์ธรรมนิสารประพรมที่เครื่องมือ ประพรมผู้คนที่ช่วยกันทำ เพื่อกันเสนียดจัญไร รวมทั้งประพรมหีบศพ คากาทำนํ้ามนต์ธรรมนิสารของปู่หลวงเหมื่อย ปัญญาไว บ้านต้นตาล มีว่า “ สิโร เม พุทธเทวณจ นราเก พรหมเทวตา หรติเย พิสนุกญเจว ปลิทธิ เม ” จากนั้นก็นำศพเข้าโลง ถ้าเป็นศพของพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ จะตั้งไว้ทางทิศเหนือของตัวเรือน หัวศพจะหันไปทิศตะวันตกเสมอ จุดตะเกียง ๑ ดวง ไว้ใกล้หีบศพ (ลํานนาเรียกว่า “ ไผยาม ”) ตอนเช้าจะนำสำหรับอาหารมาวางใกล้หีบศพทุกเช้าไปกลางคืนจะนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดพระอภิธรรม เมื่อพระสงฆ์สวดจบแต่ละบทก็จะตั้งธูปสลักระหว่างบทเรื่อยไปญาติมิตรก็จะมา ร่วมฟังพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมทุกคืนไป เรียกงานศพว่า “ จันเฮือนดี ” รุ่งเช้าก็นิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่หน้าศพ เรียกว่า “ ตักบาตรคืนไม้ ” (ไม้ ลํานนาแปลว่า เมรุลอย) ถ้าเป็นศพที่ตายโหง ตายพราย หรือตายเพราะถูกฟ้าผ่า จะนำศพไปฝังทันทีเมื่อครบสามปีแล้วจึงขุดขึ้นมาบำเพ็ญกุศลเพื่อเตรียมเผาต่อไป

วันเผาศพนั้น คนยวนมีข้อนิยมดังนี้

๑. ข้างขึ้นห้ามเผาวันคู่ ข้ามแรมห้ามเผาวันคี่

๒. วันในสัปดาห์ ท่านห้ามเผาศพวันพระ เพราะวันเช่นนี้เป็นวันบำเพ็ญกุศล เผาศพวันนี้ไฟอาจไหม้สัตว์ตายเป็นบาปได้ ไม่เผาศพวันพฤหัสบดี ด้วยถือว่าวันนี้เป็นวันครุ ไม่เผาศพวันศุกร์ ถือว่า “ เผาศพวันศุกร์ให้ทุกข์แก่คนเป็น ” เพราะเทียบเสียงศุกร์ว่าสุข ตายวันเสาร์ห้ามเผาวันอังคารและห้ามเผาวันที่ตรงกับวันเกิดของผู้ตาย เมื่อถึงวันที่นำศพไปเผา ก็จะทำศพไปวัดหรือป่าช้า (ยวนเรียกป่าเฮี้ยว) เมื่อศพพันประตูเรือนผู้อยู่บนเรือนก็จะเทน้ำออกจากตุ่ม (ในลํานนามีการโยนหมอนํ้าทิ้ง) มีชายไปรยข้าวตอกนำหน้าศพ มีคนถือตุ้ง (ธง) สามหางนำหน้าด้วย พระสงฆ์จะเป็นผู้จูงศพไป นำศพไปตั้งไว้ที่อันควร เช่น บนศาลาแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมจบแล้วพระสงฆ์มาตีกาบังสุกุลแล้วเคลื่อน ศพไปยังเมรุที่เตรียมไว้

ชาวไทยวนได้ชื่อว่ามี ฝีมือในการเมรุ โดยเอาหยวกกล้วยมาแทงสลักกลดลายต่าง ๆ อย่างสวยงาม เมื่อนำศพมาเวียนซ้ายเมรุครบสามรอบแล้วก็จะวางศพลงให้ญาติมาประพรมนํ้าศพอีก ครั้งหนึ่งนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณาผ้าบังสุกุลแล้วจึงนำศพขึ้นสู่เมรุ สัปเหร่อจะตัดด้ายตราสังออก ผ่ามะพร้าวเอานํ้ามะพร้าวล้างหน้าศพ พลิกศพให้ตะแคง จากนั้นจึงเริ่มวางไฟ ทุกคนก็วางไฟ พระสงฆ์เริ่มสวดหน้าไฟ ก่อนกลับทุกคนต้องล้างมือด้วยนํ้าที่มีมะกรูดสับป๋อยเพื่อล้างสิ่งที่ไม่ดี ออก สัปเหร่อ

และญาติจะช่วยดูแลให้ไฟไหม้ศพให้เรียบร้อยก่อนจึงกลับได้ สมัยก่อนเผาศพแล้วสามวัน จึงเก็บกระดูกไปบำเพ็ญกุศล เรียกว่า “ ฟืนเฝ้า ” โดยนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมาทำพิธีญาติจะเกลี้ยเถ่าและกองกระดูกให้เป็นรูปคน พระสงฆ์จะสวดบทบังสุกุลตาย (อนิจจา วต สงขารา) จบแล้วญาติเกลี้ยเถ่าและกระดูกกลับทิศทาง พระสงฆ์จะสวดบทบังสุกุลเป็น (อนิร วต ยํ กาโย) จบแล้วก็เลือกเก็บกระดูกใส่ภาชนะนำมาบำเพ็ญกุศลที่บ้านที่บ้านผู้ตาย จะปลุกศาลเพียงตาสีเสาไม่สูงนัก ทำร้านบนศาล มีบันไดชั้นคู่พาดขึ้นศาลนี้ ปักร่มที่ศาล วางภาชนะที่ใส่กระดูกผู้ตายบนศาลนี้ มีเสื้อผ้าของผู้ตาย กระจก หวี น้ำมัน แป้ง วางภาชนะใส่ขี้เถ้าไว้ด้วย นำสายสิญจน์มาวางรอบน้ำขึ้นสู่เรือน เย็นนี้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์รุ่งเช้านิมนต์พระสงฆ์ ดังกล่าวมารับอาหารบิณฑบาตที่บ้าน เมื่อเจ้าภาพเตรียมอาหารไว้หน้าพระสงฆ์แล้ว จะมีผู้หนึ่งกล่าวถวายสังฆทานเพื่ออุทิศกุศลให้ผู้ตายเรียกว่า “ เวณฑาน ” เป็นคำกล่าวด้วยภาษายวนที่ยืดยาวพรรณนาไพเราะมาก จากนั้นก็ประเคนอาหารแด่พระสงฆ์ เมื่อพระฉันเสร็จจลากลับ จากนั้นก็เลี้ยงญาติที่มาร่วมงาน แล้วมีพระธรรมเทศนาอาณิสส 1 กัณฑ์ เป็นเสร็จพิธีหลังจากนั้น ในวันหรือปีต่อ ๆ มา หากประสงค์จะทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายอีก ก็จะทำให้หลายวิธี เช่น ทานขันเข้า จะ นำอาหารใส่สำหรับ มีน้ำ ๑ แก้ว ไปประเคนพระสงฆ์ บอกท่านว่าต้องการอุทิศบุญนี้ไปให้แก่ผู้ใด พระสงฆ์ท่านจะกรวดน้ำกล่าวคำอุทิศเป็นภาษายวนให้ เป็นถ้อยคำที่ไพเราะ ฟังแล้วจะรู้สึกว่ามีบุญญาของผู้นั้นจะมารับผลบุญนั้นจริง ๆ พอยข้าวสังข์ (อ่าน “ ปอยเข้าสัง ”) อันนี้เป็นงานใหญ่ โดยเจ้าภาพจะบอกญาติมิตรมาร่วมงานนี้ด้วย พิธีจะเริ่มจากนิมนต์พระสงฆ์ ๒๕ รูปมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น รุ่งเช้ามารับถวายอาหารบิณฑบาตที่บ้านงาน เจ้าภาพจะจัดของใส่ชะลอม (ก้วย) ถวายพระด้วย เลี้ยงอาหารญาติที่มาร่วมงานแล้วมีเทศน์อาณิสส 1 กัณฑ์ ปัจจุบันงานปอยข้าวสังข์ นิยมถวายหนังสือเทศน์ เช่น พระอภิธรรมเจดีย์คัมภีร์ หรือยอดไถลปิฎกและกรรมวาจาถวายปราสาทผึ้งร่วมด้วย จุดประสงค์ของงานปอยข้าวสังข์ก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตาย เป็นการตอบแทนพระคุณของบุพการี โปรดสังเกตว่าทุกงานจะจบลงด้วยการมีเทศน์อาณิสส ทั้งนี้เพื่อให้เจ้าภาพเกิดความปิติเพิ่มพูนว่าจนบำเพ็ญกุศลแล้วจะได้รับผล อย่างไรบ้าง ปราสาทผึ้งจะเป็นส่วนประกอบของงานบุญต่าง ๆ เช่น งานกฐิน ก็นิยมทำปราสาทผึ้งร่วมถวายด้วย

๔. ประเพณีอื่น ๆ การถวายสลากภัตต์ (ไทยวนล้านนาเรียกว่า ทานก้วย ทานกวยสลาก) ไทยวนสระบุรีเรียกว่า บุญกินเข้าสลาก บุญนี้ไม่มีกำหนดตายตัวในวันทำ คือจะทำเมื่อใดก็ได้ แต่ส่วนมากนิยมทำเมื่อมีผลไม้สุกมาก ๆ หรือทำเมื่อออกพรรษาแล้ว งานนี้จะเริ่มเมื่อทางวัดตกลงกำหนดวัน ถวายแล้วก็จะประกาศรับสมัครเจ้าภาพ เมื่อรู้จำนวนเจ้าภาพแน่นอนว่าจะมีกี่กระจาดแล้วก็นิมนต์พระสงฆ์ต่างวัด (และในวัด) ให้ครบตามจำนวนสลากภัตต์ที่มีเจ้าภาพรับไว้ เจ้าภาพจะเตรียมจัดทำกระจาด โดยเอาไม้ไผ่มาสานเป็นกระจาดกลมหลายเหลี่ยมมีกระดาดประดับสวยงาม ภายในกระจาดก็หาของกินของใช้อันควรแก่สมรบริโภคมาใส่ไว้ ส่วนเจ้าภาพที่มีทรัพย์มากและมีฝีมือก็จะทำกระจาดของตนให้สวยงามขึ้นไปอีก โดยปักไม้กลางกระจาด ตกแต่งให้เป็นช่อชั้นสวยงาม เมื่อถึงวัน

งานก็นำกระจาดเหล่านี้ไปตั้ง บนร้านที่ทางวัดเตรียมไว้ เจ้าภาพก็ขึ้นไปบนศาลาพระสงฆ์ที่ได้รับ อาราธนามาก็จะนั่งบนอาสนสงฆ์ มีเทศน์อาณิสงส์สลาภกัฏ สมัยก่อนนิยมเอาเด็กที่อ่านหนังสือวน ออกหัดเทศน์ แล้ววขณเณรเทศน์วันนี้ (เทศน์จบบายก็สึก) เมื่อเทศน์จบก็จะกล่าวคำถวายสลาภกัฏ ให้ พระสงฆ์จับสลาภแล้วก็จะอนุโมทนา จากนั้นก็ลงจากศาลามารับประเคนสลาภกัฏที่จับสลาภได้ บรรดาศิษย์ที่ติดตามพระสงฆ์มา ก็จะช่วยขนกลัวยังวัดของตนที่จริงสลาภกัฏเป็นบุญที่คนไทยทำกัน ทั่ว ไป แต่จุดเด่นของงานสลาภกัฏไทยวนสระบุรี อยู่ตรงที่มีมือในการตกแต่งประดับประดาต้น สลาภกัฏของตนให้สวยงาม ดูจะเป็นการประกวดกันไปในตัว ประเพณีตรุษ – สงกรานต์ เมื่อถึง เทศกาลนี้ไทยวนสระบุรี นิยมทำกิจกรรม ๓ ประการ คือ ทำบุญ แทนคุณ และเล่นสนุกทำบุญ ทุกเช้า ชาวบ้าน จะนำอาหารไปตักบาตรทำบุญที่วัดทุกวันจนสิ้นวันตรุษ – สงกรานต์ ก่อนวันสงกราน้ำพระ จะ มีการก่อพระเจดีย์ทราย วันต่อไปจะมีการสงกราน้ำพระ ถือว่าเป็นวันสุดท้ายของงานแห่นาค ในเทศกาล เช่น นี้ จะนำอาหาร เสื้อผ้า ไปมอบแก่ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ รดน้ำดำหัว ขอขมา และขอพรจาก ท่าน นิมนต์พระมาสวดบังสุกุลอัฐิบรรพบุรุษของตนเล่นสนุก สมัยก่อน กลางวันนิยมเล่นรำวงกันที่วัด โดยตีกลองรำมะนาเสียงดังกระหึ่ม หนุ่มสาวจะเล่นรำวงกันสนุกสนาน ตกเย็นก็จะนัดเล่นรวมกันที่ บ้านใดบ้านหนึ่งโดยหาฟืนมาติดไฟให้สว่าง อาจเล่นรำวง หรือเล่นเข้านางแมว นางกระดิ่ง นางหมอน จนตึกจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน รุ่งเช้าสาย ๆ ก็พบกันที่ลานวัดอีก ปัจจุบันการเล่นสงกรานต์นิยมเล่น กันในวันสงกราน้ำพระเพียงวันเดียว ประเพณีตีกลองประจำวัด แต่ ละวัดจะมีกลองอยู่สองชุด ชุดหนึ่ง คือกลองทัด ๑ คู่ ชาวบ้านเรียกว่ากลองเพล จะตีสามบอกเวลาเพล และจะตีกลองนี้อีกครั้งหนึ่งเมื่อ สวดมนต์ทำวัตรเย็นเสร็จโดยตีรั้วสามลา ตีระฆังประกอบด้วย เมื่อตีจบก็จะตีบอกวัน ถ้าวันนี้เป็นวัน อาทิตย์ ก็จะมี ๑ ตูม วันจันทร์ก็ตี ๒ ตูม ฯลฯ สมัยก่อนเมื่อปฏิทินและนาฬิกายังไม่แพร่หลาย ชาวบ้านจะรู้จักเวลาก็โดยอาศัยฟังเสียงกลองที่ตีในวัด กลองอีกชุดหนึ่งประกอบด้วยกลองใหญ่ ๑ ใบ ชาวบ้านเรียกว่า กลองเท็ง เพราะเสียงดังเท็ง อีกสอใบเป็นกลองขนาดเล็กผูกติดกับกลองใหญ่ เรียก ตามเสียงเช่นกันว่า กลองตุบ และกลองตะ กลองคู่นี้วันธรรมดาจะตีประมาณ ๕ โมงเย็น ตี ตุบ – เเท็ง เข้าเร็วสลับกันไป บอกเวลาว่าเย็น ๕ โมงแล้ว พระ – เณร ในวัดก็จะเตรียมสงกราน้ำเพื่อเตรียมทำวัตร สวดมนต์ต่อไป ชาวนาที่อยู่กลางทุ่งนาก็จะเตรียมเข้าบ้าน หากมีแขกก็จะปล่อยแขกกลับบ้าน กลอง ตุบเท็งนี้จะตีอย่างไรเพราะเป็นพิเศษในคืนวันโกนและคืนวันพระ มีการตีฆ้องสลับร่วมด้วย ผู้ที่ตีเก่ง ๆ จะสามารถตีให้มีท่วงทำนองไม่ซ้ำกันเลย เช่น ตุบ-ตะ-ตุบ-เท็ง-ตุบ-หมุย (หมุยคือเสียงฆ้อง) เเท็ง-ตุบ- เเท็ง-ตุบ-เท็ง-ตุบ-หมุย ฯลฯ บางทีก็มีผู้แปลทำนองกลองออกมาว่า “ สาวเก็บเห็ด แม่ฮ้างเก็บกุง เก็บ ใส่ไห ไส้ไห ไส้ทองบุง ” เล่ากันว่าวัดบ้านยวนแห่งหนึ่ง มีพระสงฆ์ชื่อพระทะ พระเที่ยง และพระตุ้ย

คนยวนเรียกพระว่า “ ตู ” เวลาตีกลองใหญ่เป็นทำนองเด็กวันก็จะแปลเสียงกลองเป็นเสียงพูดว่า “ ตู ทะ ตูทะ ตูเที่ยง ตูเที่ยง ตูเที่ยง ตูตู่ ” คำว่า “ ตู่ ” จะลงพร้อมกับเสียงฆ้องพืด^{๖๕}

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน

หลักการของการอนุรักษ์วัฒนธรรม ท้องถิ่นมีดังต่อไปนี้

๑. ทำการศึกษาค้นคว้าและ วิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้มีการรวบรวมไว้แล้วและที่ยังไม่ได้ศึกษา แต่มีกระจุกกระจายอยู่ทั่วทุกแห่ง ผู้ศึกษาค้นคว้าจะได้ทราบถึงความหมายและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ความรู้ดังกล่าวจะเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตเมื่อได้เห็นคุณค่าจะยอมรับและนำไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและแพร่หลาย

๒. ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า และร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่คนในชุมชนในการปรับเปลี่ยนและปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมอื่นๆอย่างเหมาะสม

๓. ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม รมรงค์ให้คนในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐเล็งเห็นความสำคัญและตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน การบริการด้านความรู้วิชาการ และทุนทรัพย์จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น

๔. สร้างทัศนคติความรู้และความเข้าใจ วาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติของทุกคน ดังนั้นทุกคนจึงมีหน้าที่ในการเสริมสร้างฟื้นฟูและดูแลรักษา

๕. ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ เช่น สิทธิในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ เป็นต้น

การอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนับได้ว่ามีบทบาทต่อการรื้อฟื้นและนำเสนออัตลักษณ์ภายในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเสมือนตัวจุดกระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น จนอาจเรียกได้ว่าการพัฒนา คือ การอนุรักษ์^{๖๖} นอกจากนั้นการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงการอนุรักษ์ประเพณีที่โดดเด่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม และ ยังเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้รวมถึงยังส่งเสริมการท่องเที่ยวในงานประเพณีงาน เทศกาล ดังนั้นการ

^{๖๕} วิวัฒน์ เตมีพันธ์,สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา ซึ่งบ่งชี้ภูมิปัญญาในอดีตของไทย- ยวน (คนเมือง),(เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง เรือนพื่นถิ่นภาคเหนือ ณ อาคารศูนย์รวม๓ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕.)

^{๖๖} ชูศักดิ์ วิทยาก็ค,การท่องเที่ยวกับการพัฒนา : พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, (ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,๒๕๕๔.)

ท้องถิ่นใน ณ ที่นี้ก็เปรียบเสมือนพื้นที่ในการแสดงตัวตน และความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น^{๖๗}

๒.๔.๓ กลุ่มชาติพันธุ์ ไทดำ

ภูมิหลังทางภูมิศาสตร์

ไทดำ หรือไทยทรงดำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทยหรือเมืองแถนหรือเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม ในปัจจุบัน ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในแถบแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ปัจจุบันอยู่ในเขตเวียดนามเหนือตอนเชื่อมต่อกับลาวและจีนตอนใต้ ผู้ไทดำหรือไทยทรงดำมีชื่อเดิมเรียกกันว่า ไทดำ (Black Tai) หรือ ผู้ไตดำ เพราะนิยมใส่เสื้อดำล้วน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มคนไทที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น “ไทขาว” หรือ (White Tai) นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาวและไทแดง หรือ (Red Tai) ชอบใช้สีแดงขลิบและตกแต่งชายเสื้อสีดำเป็นต้น ไทดำกลุ่มนี้ได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น คนไทยภาคกลางเรียกกันว่า “ลาวทรงดำ” เพราะเข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกับลาวและอพยพมาพร้อมกับลาวกลุ่มอื่น ๆ ต่อมาชื่อเดิมได้หดหายลง คำว่า “ดำ” หายไปนิยมเรียกกันในปัจจุบันว่า “ลาวทรง” หรือ “ลาวโซ่ง” ซึ่งไม่ใช่คำเรียกที่ถูกต้อง ที่ถูกต้องคือเรียก ชนกลุ่มนี้ว่า ผู้ไท ดำนั่นเอง คำว่า โซ่ง สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ซวง” ซึ่งแปลว่า กางเกง เพราะเพราะชาวไทดำนิยมนุ่งกางเกงทั้งชายและหญิง คนไทยและลาวพวนจึงเรียกว่า ลาวซวง ซึ่งหมายถึงลาวนุ่งกางเกง ต่อมาเพี้ยนเป็น โซ่ง เหตุที่เรียกไทดำว่า ลาวโซ่ง เพราะคำว่า “ลาว” เป็นคำที่คนไทยทั่วไปใช้เรียกคนที่อพยพมาจากถิ่นอื่น แต่ชาวไทดำหรือไทยการอพยพของชาวไทดำเข้ามาในประเทศไทยนั้น ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าอพยพเข้ามาหลายครั้งด้วยผลของการทำสงครามเป็นส่วนใหญ่ โดยอพยพผ่านลงมาทางเวียดนามเหนือ ลาว และเข้าสู่ประเทศไทย โดยมีการอพยพครั้งสำคัญดังนี้

ในงานวิจัยของ สุมิตร ปิติพัทธ์และคณะ กล่าวถึง การอพยพของไทดำเข้ามาครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี ในปี พ.ศ. ๒๓๒๒ เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองเวียงจันทน์ กองทัพได้กวาดต้อนเอาครอบครัวลาวเวียงจันทน์ และชาวไทดำจำนวนหนึ่งลงมาที่กรุงเทพฯ และให้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ตามหัวเมืองในภาคกลาง ดังปรากฏในพงศาวดารรัชกาลที่ ๑ ว่า

ในจุลศักราช ๑๑๔๑ ปีกุน เอกศก (พ.ศ. ๒๓๒๒) ... กองทัพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชิตเวียงจันทน์ ได้เมืองล้านช้างได้แล้ว ... ให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ญวนเรียกเมืองซื่อหัง เมืองม่วย สองเมืองนี้เป็นลาวทรงดำ (ผู้ไทดำ) อยู่ริมเขตแดนเมืองญวน ได้ครอบครัวลาวทรงดำมาเป็นอันมาก พาครอบครัวลาวเวียง ลาวทรงดำ ลงมาถึงกรุงในเดือนยี่ปีกุนเอกศก (พ.ศ. ๒๓๒๒) นั้น ลาวทรงดำโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพชรบุรี....

^{๖๗} กนตนา แก้วศรี, “การฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นที่โดดเด่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, (ค้นคว้าอิสระ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๑.)

การอพยพของชาวไทดำครั้งต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๓๕ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีสาเหตุจากเมืองแฉ่ง เมืองพวน แข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงยกทัพไปปราบ และได้กวาดต้อนอพยพครอบครัวชาวไทดำ ไทพวนลงมาถวายพระมหากษัตริย์ไทย (สมัยนั้นเวียงจันทน์ยังเป็นประเทศราชของไทย) กว่าสี่พันคน รัชกาลที่ ๑ โปรดให้ส่งชาวไทดำไปอยู่เมืองเพชรบุรี โดยให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกับชาวไทดำรุ่นแรกที่บ้านหนองปรัง

ระยะต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีกลุ่มชาวไทดำอพยพเข้ามาอีก ๓ ครั้ง พ.ศ.๒๓๗๘, ๒๓๗๙ และ ๒๓๘๑ โปรดเกล้าให้พระยาธรรมา (สมบุญ) เป็นแม่ทัพยกกองทัพขึ้นไปปราบหัวเมืองฝ่ายเหนือ เพื่อเป็นการตัดความยุ่งยาก จึงได้กวาดต้อนเอาครอบครัวชาวไทดำในเมืองเหนือเหล่านั้นให้ไปตั้งภูมิลำเนาหากินที่เมืองเพชร

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรศักดิ์มนตรียกทัพไปปราบฮ่อที่เข้ามารุกรานในเขตสิบสองจุไทย โดยเฉพาะเมืองแฉ่ง เมืองไลในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ กองทัพไทยตั้งมั่นอยู่ในระยะหนึ่ง ภายหลังเมื่อปราบฮ่อเสร็จสิ้นลงแล้ว จึงยกกองทัพกลับมากองกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ พร้อมทั้งนำครอบครัวชาวไทดำในแคว้นสิบสองจุไทยมาด้วยทรงดำถือนตนเองว่าเป็นชนชาติไท จึงนิยมเรียกตนเองว่า ไทดำ หรือผู้ใต้ดำ^{๖๘}

ภูมิหลังสังคมและประชากร

ผลพวงจากสงครามสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ ๑) มาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ทำให้ไทดำ หรือไทยทรงดำ ถูกกวาดครัวมาอยู่เพชรบุรี

ระยะแรกไทดำตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย (สมัยพระเจ้าตากสิน และรัชกาลที่ 1) ระยะที่สอง (สมัยรัชกาลที่ ๓) โปรดฯ ให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม ไทดำหรือไทยทรงดำ จึงมาตั้งถิ่นฐานที่ท่าแร่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๘-๒๓๘๑ ก่อนไทยมุสลิมท่าแร่ ซึ่งถูกกวาดครัวเข้ามาภายหลังไทดำ ไทยมุสลิมหรือที่เรียกว่า แซกท่าแร่ มาสู่เพชรบุรีในลักษณะถูกกวาดครัว เข้ามาอยู่ ณ เมืองเพชรบุรีราวปี พ.ศ.๒๓๒๘ เนื่องด้วยเหตุผลทางสงครามเช่นกัน

สงครามครั้งนั้น พวกลาวพวน พวกลาวเวียง ซึ่งเป็นชนชาติไทยด้วยสาขาหนึ่ง ได้ถูกกวาดครัวมาด้วยกัน เมืองเพชรจึงประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยที่เรียกว่า “สามลาว” อันได้แก่ ไทดำ ลาวพวน และ ลาวเวียง

ธรรมชาติของผู้ไทดำ หรือไทยทรงดำ ชอบอยู่ที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง ชอบภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา เสมือนถิ่นดั้งเดิมของตน ครัวโง่งกลุ่มนี้ มีชอบภูมิประเทศที่ท่าแร่ เพราะโล่งเกินไป จึงได้อพยพย้ายถิ่นฐานบ้านเรือนไปเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่สะพานยี่หน หมู่เพื่อ วังตะโก

^{๖๘} สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ,ลาวโซ่ง : รายงานวิจัย,(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๑.)

บ้านสามเรือน เวียงคอย เข้าย้อย และได้อพยพไปอาศัยอยู่ในจังหวัดอื่นๆ ด้วย เช่น จังหวัดพิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร^{๖๙}

โครงสร้างทางสังคม แบ่งเป็นสองระดับ

โครงสร้างสังคมระดับครอบครัวและเครือญาติ เดิมระบบครอบครัวของชาวไทดำเป็นครอบครัวขยาย คือ ฝ่ายชายจะพาภรรยาไปอยู่บ้านเดียวกับพ่อแม่ของตน หลังจากที่ได้อาศัยทำงานที่บ้านฝ่ายหญิงระยะหนึ่งตอนแต่งงาน แต่ปัจจุบันครอบครัวของชาวไทดำมีขนาดเล็กลง เนื่องจากลูกชายนิยมพาภรรยาแยกครอบครัวไปตั้งเรือนใหม่ อย่างไรก็ตามบิดายังคงเป็นใหญ่ โดยมีอำนาจในบ้านและเป็นผู้นำในการตัดสินใจต่างๆ การสืบตระกูลนับทางฝ่ายบิดา ลูกชายนับถือผีบรรพบุรุษทางพ่อ ส่วนลูกสาวเมื่อแต่งงานจะไปนับถือผีทางฝ่ายสามี ครอบครัวของชาวไทดำมีการแบ่งตระกูลหรือสิ่งต่างๆ คล้ายกับการใช้แซ่ของจีน กลุ่มคนในตระกูลหรือสิ่งเดียวกันถือว่าเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน สกุลของชาวไทดำมีหลายตระกูล เช่น สิงล่อ สิงคำ สิงเลื่อง สิงวี สิงกวาง สิงกา^{๗๐} โครงสร้างสังคมระดับชุมชน

ชุมชนชาวไทดำมีการจัดลำดับชนชั้นทางสังคม โดยใช้วงศ์ตระกูลหรือครอบครัวเป็นเกณฑ์ และแบ่งออกได้เป็น ๒ ชนชั้น ดังนี้

๑. ชนชั้นผู้ท้าว หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคนที่เกิดในตระกูลผู้ท้าวซึ่งชาวไทดำเชื่อว่าผู้ท้าวเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้า หรือผู้ปกครองเมืองในสมัยก่อน

๒. ชนชั้นผู้น้อย หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคนที่เกิดในตระกูลสามัญชนซึ่งชาวไทดำเชื่อกันว่าเป็นตระกูลที่อยู่ใต้การปกครองของผู้ท้าวในสมัยก่อน

ชาวไทดำทุกคนจะทราบดีว่าใครเป็นผู้ท้าวหรือผู้น้อยโดยดูจาก “สิง” (ตระกูล) ถ้าอยู่ในสิงล่อบุคคลนั้นเป็นผู้ท้าว ถ้าเป็นสิงเรื่อ สิงลู สิงกวางและสิงตองถือว่าเป็นผู้น้อย แต่ในชีวิตประจำวันผู้ท้าวกับผู้น้อยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี โดยทั้งผู้น้อยและผู้ท้าวยังร่วมมือและช่วยเหลือกันอย่างใกล้ชิด ในพิธีกรรมต่างๆ คนทั้งสองกลุ่มจะไปช่วยงานกันอยู่เสมอ โดยแต่ละฝ่ายจะปฏิบัติตามแบบฉบับของตนภายใต้การยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่สงสัยหรือโต้แย้งเพราะถือว่าเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติกันแบบนั้น

บ้านเรือนของชาวไทดำในอดีตเป็นเรือนเครื่องผูก ใต้ถุนสูง หลังคาทำเป็นรูปคล้ายกระดองเต่า ตามตำนานที่เล่ากันสืบมาอันเนื่องมาจากเต่าได้บอกเล่าความดีของมนุษย์ให้แก่น (เทวดา) ฟังแก่นจึงให้พรแก่มนุษย์ทั้งหลาย ให้มีความสามารถฉลาดหลักแหลม ชาวไทดำจึงแสดงความนับถือเต่าด้วยการสร้างหลังคาบ้านให้โค้งมนคล้ายหลังเต่า รวมทั้งสลักไม้เป็นรูปเต่าติดไว้ที่เสาเรือนอีกด้วย บนหลังคาเหนือจั่วมีขอกูด รูปร่างคล้ายเขาควาง (ติดไว้ตรงตำแหน่งการติด “กาแล” ของบ้านเรือนคนไทยลื้อ) เป็นเอกลักษณ์ของบ้านไทดำที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัว

^{๖๙} ทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์, **ขุนนางโซ่ง**, (สำนักพิมพ์เพชรภูมิ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖-๓๐.

^{๗๐} สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, **ลาวโซ่ง** : รายงานวิจัย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐-๒๑.

ชาวไทดำเรียกบ้านว่า “กวางตุ๊บ” หรือเฮือนลาว แบ่งพื้นที่การใช้สอยออกเป็น 3 ส่วน ส่วนหน้าเรียกว่า “กวาง” ใช้รับรองแขกหรือ ส่วนกลางใช้เป็นที่พักผ่อนหลับนอนและประกอบอาหาร ส่วนหลังใช้เป็นที่พักรับรองแขกชั่วคราว ที่มุมห้องจะมี “กะล่อห้อง” ซึ่งเป็นที่สถิตของผีเรือนหรือผีบรรพชนที่ดูแลคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว การสร้างบ้านในอดีตเป็นลักษณะของเรือนเครื่องผูก ไม่มีการใช้ตะปู เสาวเรือนใช้ไม้เนื้อแข็ง โครงหลังคาและพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ไม้ไผ่ มุงหลังคาด้วยแฝกหรือหญ้าคา ชายคาต่ำ โดยเฉพาะด้านข้างเกือบเรียดต่ำเกือบถึงพื้น พื้นปูด้วยฟาก (ไม้ไผ่ทุบให้แผ่ออกเป็นแผ่นราบปูต่อเนื่องกัน) มีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งคือบันได นั่นคือ ในบ้านคนทั่วไปจะมี ๒ บันได ส่วนในบ้านของผู้มีอันจะกินจะมี ๓ บันได โดยมีการบ่งลักษณะการใช้งานดังนี้ คือ

๑. บันไดหน้าบ้าน อยู่ทิศตะวันตก เป็นบันไดสูงและเคลื่อนที่ได้ ในตอนกลางคืนจะผลักออกสำหรับแขกผู้มีเกียรติ เจ้าบ้าน และภรรยา

๒. บันไดกลางบ้าน อยู่ทิศตะวันออก ซึ่งอยู่ใกล้ห้องครัว สำหรับบุตรธิดาและสะใภ้

๓. บันไดหลังบ้าน อยู่ทิศตะวันออกก่อนไปทางหลังบ้าน ซึ่งอยู่ใกล้ห้องผี สำหรับญาติมิตร ซึ่งแม้ไม่มีสิทธิเข้าไปในห้องผี (กะล่อห้อง) แต่ด้วยความสนิทสนม จึงสามารถตั้งวงสนทนาดื่มเหล้าได้บริเวณหน้าห้องผีนั้น

สำหรับหัวหน้าครอบครัวและภรรยาสามารถใช้ได้ทุกบันได และในกรณีของบ้านคนทั่วไปซึ่งมีเพียง 2 บันได บันไดหน้าบ้านสำหรับแขกผู้มีเกียรติ หัวหน้าครอบครัว และภรรยา ส่วนบันไดหลังบ้าน สำหรับบุตรธิดาและลูกสะใภ้ ด้วยลักษณะทางภูมิอากาศของประเทศไทยซึ่งค่อนข้างร้อน บ้านเรือนลักษณะดังกล่าวจึงไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป ปัจจุบันจึงมีการปลูกเรือนแบบชาวไทยสมัยนิยมทั่วไป

อาชีพไทดำ

ในอดีตชาวไทดำดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง ประกอบอาชีพแบบพอเลี้ยงตัว ไม่ได้เน้นการผลิตในปริมาณมากเพื่อการค้า จึงทำนาเพื่อเก็บข้าวไว้รับประทานในครัวเรือนเป็นหลัก อาจเหลือข้าวเปลือกไว้แลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ที่ตนผลิตไม่ได้ บางส่วนประกอบอาชีพทำไร่ เลี้ยงสัตว์และหาของป่า ช่วงว่างเว้นจากหน้านาก็เข้าป่าเก็บของป่าล่าสัตว์

ชาวไทดำนิยมผลิตเครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็นในวิถีชีวิตด้วยตนเอง เมื่อว่างเว้นจากไร่ นา ผู้ชายจะทำเครื่องจักสาน เช่น ตะข่อง หาบข่ง กะเหล็บ สุ่ม เป็นต้น ส่วนผู้หญิงนิยมการเย็บปักถักร้อย ทอผ้า งานหัตถกรรมที่โดดเด่น คือ การทอผ้า เริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การปลูกฝ้ายปั่นด้าย กล่าวได้ว่าในอดีตการทอผ้านั้นเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมของชาวไทดำอย่างแนบแน่น จนมีลวดลายเฉพาะตัวอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ปัจจุบันการทอผ้าลดน้อยลง เนื่องจากชาวไทดำสมัยใหม่แต่งกายแบบร่วมสมัย หาซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีจำหน่ายทั่วไป จะสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายตามแบบแผนของชาวไทดำเฉพาะในงานเทศกาลหรืองานประเพณีพิธีกรรมเท่านั้น

ปัจจุบัน แม้ชาวไทดำจะทำนาได้ปีละหลายครั้ง แต่ก็ไม่ได้ทำให้ฐานะดีขึ้นมากนัก เนื่องมาจากการใช้เครื่องยนต์หุ่นแรงและการใช้ปุ๋ยรวมถึงสารเคมีในการปราบศัตรูพืชทำให้มีต้นทุนในการทำนาที่สูง ขณะที่ราคาจำหน่ายผลผลิตไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางตีราคา ชาวนาไม่อาจกำหนดราคาข้าวได้เอง ชาวนาจำนวนมากจึงประสบภาวะขาดทุน ประกอบอาชีพทำนาแต่ข้าวไม่พอ

กิน การทำนาจึงอยู่ในภาวะที่จำยอม ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นมากนัก แต่ละครอบครัว จึงสนับสนุนส่งเสริมให้บุตรหลานเข้ารับการศึกษาในชั้นที่สูงขึ้น เพื่อโอกาสในการประกอบอาชีพอย่างอื่น ในขณะที่พ่อแม่ผู้ปกครองยังคงประกอบอาชีพทำนาดังเดิม บางรายดัดแปลงที่นาเป็นสวนผักผลไม้ และเริ่มมีบางรายขายที่ดินเพื่อนำเงินมาลงทุนประกอบอาชีพอย่างอื่น^{๗๑}

ภาษาของกลุ่มไทดำ

ภาษาไทดำซึ่งเป็นประชากรชาวเวียดนามในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาาร่วม ๒๐๐ กว่าปี และสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลทำให้ภาษาเดียวกันมี ความแตกต่างกันได้

ภาษาไทดำ จัดอยู่ในภาษาตระกูลไท (คำว่า ไท ในตระกูลภาษา ไม่ต้องเติม ย) มีวิธีการเรียงคำ (วากยสัมพันธ์) อย่างเดียวกันกับภาษาอื่นๆ ในตระกูลไท คือมีประธาน ของประโยค มีคำกริยาและหรือมีกรรมตามท้าย นอกจากนี้ยังมีอักษรใช้เขียนภาษา เรียกว่า อักษรไทดำ (ไม่เรียก อักษรโສ່/ໂສ່ หรืออักษรไทยทรงดำ) มีข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับภาษาโສ່ คือ คำไทยถิ่นกรุงเทพฯ ที่สะกดด้วยเสียง ก ภาษาโສ່จะไม่ออกเสียงตัวสะกดเต็มมาตรา คล้ายกับหยุดเสียงไว้ ส่งผลให้แปรเสียงเป็นวรรณยุกต์ตรี เช่น ลูก ว่า ลู, ยาก ว่า ญะ, นอก ว่า เนาะ

ไทดำ มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง อักษรที่เป็นพยัญชนะมี ๓๒ ตัว สระ ๑๔ ตัว เรียกว่า ภาษาไทดำ หรือภาษาลาวโສ່ นั่นเอง จัดอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได (Tai-Kadai Language Family) ภาษาพูด มีสำเนียงค่อนข้างต่ำและสั้นกว่าคำในภาษาไทยภาคกลาง ลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาไทยภาคอีสานและภาษาไทยภาคเหนือ ภาษาเขียนของชาวไทดำเป็นอักษรชุดเดียวกับชาวไทดำในเวียดนามยังคงใช้อยู่ ลักษณะคล้ายอักษรไขว้ ผู้ไทย และอักษรถิ่นต่างๆ แถบอ่าวตังเกี๋ย สันนิษฐานว่าอาจได้รับอิทธิพลจากรูปแบบอักษรล้านช้าง ซึ่งตัวอักษรล้านช้างก็ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบอักษรไทยสมัยสุโขทัยอีกทอดหนึ่ง แต่ด้วยเหตุที่อักษรไทดำไม่ปรากฏศักราชและหลักศิลาจารึกใดๆ ให้ทราบโดยแน่ชัด จึงไม่สามารถสันนิษฐานได้ว่าอักษรชนิดนี้มีมาแต่สมัยใด ปัจจุบันภาษาไทดำเหลือผู้ใช้น้อย ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโส เนื่องจากในรุ่นถัดมา ได้รับการศึกษาในระบบ การฟังพูดอ่านเขียนใช้ภาษาไทยเป็นหลัก เนื่องจากได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ทำให้ลูกหลานได้รับการศึกษา ฟังพูดอ่านเขียนภาษาไทย ตัวอย่างคำในภาษาไทดำ

หมากกลาง, หม๊ะ หมายถึง หมาก

มะป้าว หมายถึง มะพร้าว

หมากแข้ง หมายถึง มะเขือพวง

มะอ่วย หมายถึง ฝรั่ง

หมากมี หมายถึง ขนุน

มะปูก หมายถึง ส้มโอ เป็นต้น

^{๗๑} พิมพ์กาญจน์ ชัยจิตรสกุล และองค์บรรจุน, สมุทรสาคร : สายน้ำวัฒนธรรมแห่งชาติพันธุ์,

การจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ทางเผ่าพันธุ์ของประชากร

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยวนที่สืบปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี ดังนี้

ประเพณีการการเกิด

เมื่อผู้เป็นแม่มีอาการเจ็บท้อง ก่อนคลอดจะทำพิธีวานขวัญผีเรือน เมื่อคลอดแล้วก็จะให้แม่ชำระทำความสะอาดร่างกายเล็กน้อย^{๗๒} นอกจากนี้ยังต้องกินน้ำส้มมะขามเปียกคั้นให้ข้นใส่เกลือให้เค็มจัดเพื่อเป็นการระบายของเสียในร่างกายที่ยังค้างอยู่ จากนั้นจะนึ่งอยู่ไฟ เรียกว่า “อยู่กำเดือน” เป็นระยะเวลาประมาณ ๑๕ วัน ภายในห้องที่อยู่ไฟจะนำเอาใบหนาดวางไว้ที่มุมห้องเพื่อกันผีมารบกวน เวลาอาบน้ำก็ต้องเอาในขนาด ใบมะขามและข่าต้มอาบน้ำทุกวัน นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามระหว่างอยู่ไฟไม่ให้แม่เด็กกินอาหารแสลงที่จะทำให้เมาเลือด และทำให้น้ำนมเป็นพิษกับเด็กได้ เพราะแม่ชาวไทดำเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมตนเอง สำหรับอาหารที่ห้ามส่วนมากเป็นอาหารรสจัด และผักต่าง ๆ เช่น ผักแว่น ผักชะอม เป็น ส่วนอาหารการกินในระยะเวลาที่อยู่ไฟจะรับประทานปลาปิ้งเกลือ ข่า เป็นอาหารประเภทแห้ง ๆ สำหรับข้อห้ามอื่น ๆ เกี่ยวกับคนท้องยังมีอีก เช่น ห้ามคนท้องไปงานศพ แต่ถ้าจำเป็นก็สามารถไปร่วมงานได้ แต่ห้ามไปเผาศพ ห้ามเดินข้ามคราดและถาด เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้คลอดยาก

สำหรับเด็กเกิดใหม่ จะไม่มีพิธีการต้อนรับ แต่เมื่ออายุได้ประมาณ ๒-๓ เดือนจึงจะมีการทำขวัญให้เด็กโดยใช้ไข่ต้ม ๑ ลูก เกลือ ข้าวสุก ใส่วัยอย่างละ ๑ ถ้วย แล้วจึงพาเด็กมานั่งตรงหน้าใช้หมอทำขวัญเป็นผู้หญิง ผูกขวัญไม่ให้แม่เกียดหรือแม่ซื้อมารบกวนเด็ก^{๗๓}

ประเพณีการแต่งงาน

ในอดีตหนุ่มสาวชาวไทดำ ก่อนเข้าพิธีแต่งงานจะต้องมีการเกี่ยวพาราตีผูกสมัครรักใคร่กันผ่านประเพณีการเล่นที่เรียกว่า “การเล่นคอน” อันเป็นการละเล่นของหนุ่มสาวในเดือน ๕ เดือน ๖ ซึ่งเป็นเดือนที่ว่างเว้นจากการทำนา โดยหนุ่มสาวในแต่ละหมู่บ้านจะพากันจับกลุ่มเล่นคอนและเล่นลูกช่วง ทั้งหนุ่มและสาวจะแต่งกายด้วยเสื้อฮี โดยสาวจะเกล้าผมอย่างสวยงาม ประเพณีนี้เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้ทำความรู้จักมักคุ้นกัน ถ้าหนุ่มถูกใจสาวคนใด พอพ้นจากการเล่นคอนก็ยังสามารถไปหาสาวนั้นได้ที่บ้านตอนที่สาว “ลงช่วง” ซึ่งก็คือการที่สาวชาวไทดำลงมานั่งทำงานที่ลานบ้านของตนในตอนค่ำ โดยมีงานที่ทำส่วนใหญ่เป็นงานเย็บปักถักร้อย ทอผ้า ปั่นด้าย หรือไม้ก่อดำข้าว หรือเลี้ยงไหม เป็นต้น^{๗๔}

^{๗๒} เพชรตะบอง ไผ่ศูนย์,ไทดำ : ความเป็นคนชายขอบในกระแสการเปลี่ยนแปลงโลกาภิวัตน์.

(Retrieved from <http://tdc.thailis.or.th/>,๒๕๖๐), หน้า ๑๐.

^{๗๓} สุมิตร ปิติพัฒน์และคณะ, ลาวโซ่ง : รายงานวิจัย,(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๑๒),

หน้า ๓๗.

^{๗๔} สุมิตร ปิติพัฒน์และคณะ, ลาวโซ่ง : รายงานวิจัย,(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๑๒),

หน้า ๔๐-๔๑

งานแต่งงาน เรียกตามภาษาไทยว่า “งานกินดอง หรืองานกินหลอง” ซึ่งหมายถึง “งานเลี้ยงเพื่อความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน” ดังนั้น เมื่อชายหนุ่มหญิงสาวชาวไทยมีความต้องการแต่งงานกัน จะดำเนินผ่านกิจกรรมทางความเชื่อของชาวไทย ๔ ขั้นตอน คือ “ส่อง สู่ ส่ง และสา” ดังนี้

๑. การส่อง (การหมั้น) เป็นหน้าที่ของฝ่ายชายที่จะส่งผู้ใหญ่หรือเจ้าแม่หรือลำม ไปสู่ขอพ่อแม่ของฝ่ายหญิง เรียกว่า “ไปโลม หรือไปไอ้โลม” โดยของที่จะต้องเตรียมไปมีห่อหมากพลู บุหรี่ ๒ ชุด พร้อมทั้งหญิงสาว ๒ คน สำหรับทำหน้าที่ถือหมากพลูอันเป็นมงคล ทั้งเจ้าแม่และหญิงสาวทั้ง ๒ คนจะต้องสวมหมั้นเสื้อฮีตามประเพณีของชาวไทยดำด้วย หากการเจรจาเป็นที่ตกลงกันเรียบร้อยแล้วก็จะนัดหมายกำหนดการหมั้น หรือจะนัดหมายตกลงแต่งงานกันเลยโดยไม่ต้องมีการหมั้นก็ได้ ทั้งนี้กำหนดเวลาแต่งงานใหญ่นิยมเป็นเดือนคู่ คือ เดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๑๒

๒. การสู่ภายหลังการหมั้นจนถึงก่อนกำหนดแต่งงาน ฝ่ายชายจะไปเยี่ยมฝ่ายหญิงเป็นครั้งคราว เรียกว่า “ไปหยามห่อมะปู” ซึ่งหมายถึงการไปเยี่ยมห่อหมากพลู หรือของหมั้นที่ฝากไว้ ซึ่งการไปเยี่ยมเยียนในระยะนี้ พ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจยินยอมให้หลับนอนกันได้ บางคู่จึงอาจท้องก่อนแต่งงาน ซึ่งชาวไทยดำถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา

ตอนไปสู่ขอนั้นฝ่ายชายจะให้เหล่า ๒ หรือ ๔ ขวด (ให้เป็นคู่) และเสื้อเเน (ฮี) สำหรับฝ่ายหญิง ๑ตัว มีการตกลงกันว่าจะใช้หมูหรือวัวประกอบอาหาร ซึ่งก่อนวันแต่งงานฝ่ายชายจะฆ่าหมูหรือวัวแบ่งออกเป็น ๒ ซีก ทำให้ฝ่ายหญิง ๒ ซีกเพื่อเลี้ยงแขก ถ้าฆ่าตอนเย็นก็นำเลี้ยงกลางคืน โดยผู้ที่นำมาให้ต้องสวมชุดฮีด้วยพอครึ่งภาคเช้าจึงมีพิธียกขันหมากทำพิธีแต่งงานต่อไป

๓. การส่งหรือนัดมือส่ง เป็นการกระทำพิธีแต่งงานซึ่งจะจัดขึ้นในเดือนคู่ โดยเริ่มจากขบวนขันหมากของเจ้าบ่าว โดยเจ้าบ่าวขบวนขันหมากที่ประกอบด้วย ยาสูบ ใส่กะหลบมาพร้อมเครื่องเรือนของใช้ เตรียมหมู เหล้า ไก่ ขนม ใส่กระจาดไปบ้านเจ้าสาว เมื่อถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าบาวนำสิ่งของไปไหว้ผีเรือน แล้วมอบสิ่งของที่นำมาพร้อมสินสอดทองหมั้นให้เจ้าสาว ทางฝ่ายเจ้าสาวก็จัดอาหารมาเลี้ยงแขก รับประทานอาหารเสร็จ เข้าสู่พิธีไหว้ญาติทั้งสองฝ่าย ในพิธีแต่งงานนี้ คู่บ่าวสาวต้องสวมใส่เสื้อฮี โดยก่อนจะส่งตัวเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว จะมีพิธี “นั่งบ้านเตียนสู่ขวัญ” หรือ นั่งพานเตียนสู่ขวัญ เป็นพิธีทำขวัญเสี่ยงทายก่อนส่งคู่บ่าวสาวเข้าหอ เพื่อดูว่าจะอยู่กันยั่งยืนหรือไม่

๔. สา หรือ อาสา เกิดขึ้นเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องไปทำงานรับใช้บ้านฝ่ายหญิง ๑-๕ ปี เนื่องจากพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น แต่ให้ฝ่ายชายไปอาสารับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน สำหรับในปัจจุบันฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ๓ วันแล้วจึงแยกครัวออกไป^{๗๕}

ประเพณีการตายและการทำศพ

ในความเชื่อดั้งเดิมของโซ่ง “แกน” นั้นอยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือสรรพสิ่งทั้งหลาย ตามตำนานแกนเป็นผู้บันดาลให้เกิดมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติ คนแต่ละคนจะมีขวัญอยู่ในร่างกายตามอวัยวะต่างๆ 32 แห่งด้วยกัน ซึ่งหากขวัญอยู่เป็นปกติดี ร่างกายก็แข็งแรง แต่หากมีเรื่องที่ทำให้ตกใจ

^{๗๕} สมคิด ศรีสิงห์, รายงานวิจัย เรื่องวัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง), ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร

เศร้าเสียใจ ฯลฯ ขวัญก็จะออกจากร่างไปหรือบางครั้งขวัญหลงไปหรือไปถูกจับไว้ กลับมาที่ร่างไม่ได้ ก็จะทำให้เกิดความเจ็บป่วย ต้องทำพิธีเรียกขอให้ขวัญคืนมา หากขวัญไม่คืนร่าง คนนั้นก็ถึงแก่ความตาย

ร่างกายที่ปราศจากขวัญ จึงถูกเรียกว่า “ขอน” (มีความหมายใกล้เคียงกับขอนไม้) และจะดับสูญไป ส่วนขวัญที่ไร้ร่างนั้นก็กลายเป็น “ผี” ซึ่งจะไม่ดับสูญไป แต่มีชีวิตในอีกลักษณะหนึ่ง คือสามารถเคลื่อนไหวและมีพลังอำนาจ มีความต้องการอาหารและเครื่องอุปโภคต่างๆ และหลังความตายก็จะเดินทางอีกยาวนานเพื่อไปเฝ้าถน ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่บนสวรรค์เหนือเมืองแถง

เมื่อคนตาย ขวัญจะออกจากร่างกายแยกย้ายกันไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ โดยแบ่งเป็น ๕ กลุ่ม ขวัญเท้าและขาจะอยู่กับหลุมศพที่ป่าแหว (ป่าช้า) ขวัญของมือและแขนจะอยู่ในบ้าน ขวัญอีกกลุ่มไปยังเมืองฟ้า ซึ่งจะต้องแม่น้ำตาข่ายและอาศัยอยู่ที่พรมแดนระหว่างโลกมนุษย์กับโลกหลังความตายคือ หมู่บ้าน “เชียงคาง” และ “เชียงขบ” ส่วนขวัญหัวจะข้ามแม่น้ำตาข่ายไปอยู่ที่หมู่บ้าน “ลำลอย” (หรือ “ด้าดอย”) และ “นาคาย” ซึ่งอยู่ใกล้กับถน ยกเว้นขวัญของตระกูลล่อและคำ ซึ่งจะไม่อยู่ที่หมู่บ้าน ๒ แห่งนี้ แต่จะไปยังเรือนพาน งานบางชิ้นระบุว่าขวัญแยกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ขวัญหัวและขวัญปลาย ขวัญหัวนั้น เมื่อเฝ้าถนแล้ว จึงจะไปอยู่กับลูกหลานที่ “กะล่อหอง” หรือหิ้งผีบรรพบุรุษ ประจำบ้านกลายมาเป็น “ผีเฮือน” คอยดูแลลูกหลานต่อไป ส่วนขวัญปลายหรือเงาจะไปอยู่ในป่าแหว หรืออาจกระจัดกระจายไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ในจักรวาล ขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้ตาย หากคนตายเป็นชนชั้นสามัญ เขยกจะทำพิธีส่งขวัญกลับไปยังเมืองฟ้า ซึ่งมีหลายระดับด้วยกัน หากเป็นชั้นเจ้านายขวัญก็จะกลับไปอยู่ “เรือนพาน” อันเป็นจักรวาลที่สุขสบายและสูงกว่าเมืองฟ้า

จากหลักฐานเอกสารเรื่องคำบอกทาง ซึ่งเป็นเอกสารเก่าแก่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ใช้อ่านในพิธีบอกหนทางให้วิญญาณของผู้ตายนั้น มีเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นสถานที่ต่างๆ ที่วิญญาณของผู้ตายจะต้องผ่านก่อนที่จะไปถึงเมืองแถง เส้นทางที่ขวัญจะเดินทางไปเฝ้าถนนั้นต้องผ่านประตู ๔ ด่านด้วยกัน และเส้นทางนี้มีความสัมพันธ์กับภาคพื้นดินอันเป็นเส้นทางที่คนกลุ่มนี้เคยอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมา กล่าวคือ ประตูแรกจะอยู่เหนือแม่น้ำโขง ประตูที่ ๒ อยู่เหนือ เมืองลำเลียงลำไล ประตูที่ ๓ อยู่เหนือ เทือกเขาอัลไต และประตูสุดท้ายซึ่งเป็นประตูสวรรค์นั้นอยู่เหนือทิเบต

งานบางชิ้นตั้งข้อสังเกตว่า คนโข่งเมื่อตายไปแล้วจะขึ้นสวรรค์หรือไปเมืองฟ้าทั้งนั้น เมื่อสิ้นสุดเขตที่คน (หมอปิธิ) มาส่งได้ ณ จุดนั้นมีทางแยกที่ไปนรกด้วย ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีการบอกทางแก่ผู้ตายว่า “ทางหนึ่งไปหน่อ “นาโฮก” (นรก) อย่าไป ให้ไปทางเป่าทางปู่ ถึงน้ำตาข่าย เอาเงินจ้างคนลาวพายเรือ ไปทางน่าน้อยอ้อยหนู ไปทางเมืองมด ทางด้าจวงกางกิน ด้าดอยที่งอยฟ้า หน้าที่งอยถน บอกว่าอยู่ด้าไต่สิงโต”^{๗๖} ประเพณีเช่นไหว้บรรพชน

ความเป็นมาของประเพณีและพิธีกรรมการเสนเรือนของชาวไทยดำ เกิดจากความเชื่อใน ๒ ลักษณะ คือ

^{๗๖} สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง, อธิธา สุนทรโททก, พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของกลุ่ม

๑) ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ โดยชาวไทยดำเชื่อว่า ทุกสิ่งในโลกย่อมอยู่ใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษที่จะคอยดูแลลูกหลาน แต่หากเกิดการกระทำที่ผิดผีก็จะก่อให้เกิดสิ่งไม่ดีต่าง ๆ เพื่อเป็นการตักเตือน ดังนั้น หากต้องการการให้อภัยจากผีบรรพบุรุษ ลูกหลานต้องประกอบพิธีเช่นผีเรือนเป็นประจำ

๒) ความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เนื่องจากพิธีเสนเรือนเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยดำ เชื่อเชิญญาติพี่น้องที่เป็นเรือนเดียวกันเข้าร่วมพิธี พิธีเสนเรือน (เสนเฮือน) คือพิธีเช่นไหว้ผีเรือนของไทยดำ ผีเรือนคือ ผีบรรพบุรุษซึ่งได้อัญเชิญมาไว้ที่บนเรือน และจัดให้อยู่ที่มุมห้อง ๆ หนึ่ง ที่จัดไว้โดยเฉพาะเรียกว่า “กะล่อห้อง”

พิธีเสนเรือนนิยมทำกันเป็นประจำทุกปี หรือ ๒-๓ ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว เพื่อให้ผีบรรพบุรุษของตนที่ได้มารับเครื่องเซ่นไหว้ ที่ผู้เป็นลูกหลานได้จัดหามาถวายเป็นการแสดงความกตัญญู ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ผีเรือนก็จะปกป้องคุ้มครองรักษาตนและครอบครัวให้มีความสุข

เดือนที่จะทำพิธีนั้นขึ้นอยู่กับความสะดวกยกเว้นเดือนเก้าและเดือนสิบ เพราะเชื่อกันว่า “เดือนสิบเดือนเก้าผีเฮือนต่างไปเผ่าถน” หมายถึงผีเรือนจะกลับไปเผ่าถน ดังนั้นการทำพิธีเสนเรือนใน ๒ เดือนนี้จึงไม่เกิดพบใด ๆ อย่างไรก็ตามโดยปกติแล้วมักจะทำกันในเดือนที่ว่างจากงาน คือ ๔ ๖ ๘ ๑๒

การงดเว้นไม่จัดพิธีเสนเรือนประจำปีนั้นจะทำให้ผีเรือนของตนได้รับความอดอยาก และในที่สุดผีเรือนก็อาจก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนและคนที่อยู่ในครอบครัวได้ ดังนั้น ทางที่ดีควรจัดพิธีเสนเรือนเสียครั้งหนึ่งในรอบปีหนึ่ง^{๗๗} ปัจจุบันพบว่ามีการใช้บัตรเชิญในการเชิญแขกร่วมงาน เช่นเดียวกับพิธีมงคลต่าง

ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่

เมื่อชาวไทยดำจะปลูกบ้านลงบนพื้นที่ใดต้องทำพิธีเสี่ยงทาย เพื่อดูว่าบริเวณที่จะปลูกบ้านเป็นมงคลหรือไม่ โดยหว่านเมล็ดถั่ว เมล็ดงา ลงบนพื้นที่ที่จะปลูกบ้าน แล้วรดน้ำกลับหน้าดินแล้วดูว่าถั่วจะงอกหรือไม่ หากเมล็ดถั่วงอกภายในสองสามวัน แสดงว่าพื้นที่ตรงนั้นสามารถปลูกบ้านได้ ส่วนการยกเสาเอก เสาโท จะหาคนที่สืบผีเดียวกันกับของแม่บ้านที่ยังไม่แยกครอบครัว เช่น น้องชาย ลุง(พี่ชายของพ่อ) ฤกษ์ยกเสาจะต้องหาวันที่ไม่เป็นอัมมงคล ซึ่งมีอยู่ ๑๐ มื้อ (๑๐ วัน) วันที่ไทดำนิยมเลือก คือ “มื่อเต่า” เพราะเชื่อว่าเต่ามีอายุมันขวัญยืน และ “มื่อฮวง” เพราะเชื่อว่า จะทำการสิ่งใด ลู่ลวงไปด้วยดี นอกจากนี้การปลูกบ้าน ต้องหาต้นกล้วย อ้อย ดอกดาวเรืองมาผูกรวมกันไว้ เอาผ้าสามสีมาผูกไว้กับยอดเสาเอก ส่วนที่กันหลุมมีใบสัก ใบเงิน ใบทอง ใบคูณ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน^{๗๘} เมื่อปลูกบ้านแล้วเสร็จชาวไทยดำจะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่พร้อมกับเชิญผีพ่อแม่ขึ้นมาไว้ที่เรือนของ

^{๗๗} สมคิด ศรีสิงห์, รายงานวิจัย เรื่องวัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง), (ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร, ๒๕๒๑), หน้า ๗๗.

^{๗๘} สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง, (นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยมหิดล.)

ตน โดยให้หมอเสนเป็นผู้ทำพิธี ในการทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนจะต้องเตรียม หมากพลู เหล้า ข้าวสาร โดยตัวหมอเสนจะต้องแต่งกายสะพายย่ามถือดาบ อีกมือหนึ่งถือเชี่ยนหมาก หรือขันใส่หมากพลูยื่นท่อนคาถาตรงบันได้เรือน เมื่อว่าคาถาจบ เจ้าของบ้านหรือตัวแทนจะมารับผีเรือนให้ไปอยู่ที่กะล่อห้อง เมื่อผีเรือนเข้าไปอยู่ในบ้านแล้ว หมอเสนจะเอาดาบฟาดตรงบันได้แล้วกล่าวคาถาที่เรียกว่า “พูดข่มขวง” เป็นการพูดข่มผีร้ายให้กลัวและหนีกลับเข้าป่าเสีย ต่อจากนั้นจะช่วยกันขนของขึ้นบ้าน ได้แก่ พูกหมอน เสื่อ เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ต่อจากนั้นจึงเลี้ยงอาหารกันแล้วจึงเริ่มทำพิธีที่เรียกว่าพิธี “จีไฟไหข้าว” โดยใช้ไค้ต้ม ๒ ตัวใส่ถาดรองด้วยใบตอง เหล้า ข้าวเหนียว น้ำ ๑ ถ้วย นำไปวางไว้ข้างเตาไฟที่สมมติขึ้นซึ่งทำด้วยดินเหนียว ๔ ก้อน เอมาวางเป็น ๓ เส้า คือทำเป็นสามมุมพอให้วางภาชนะได้ เอาหม้อหนึ่งใส่น้ำแล้ววางบนเส้า เอาถ่านไฟใส่ใต้หม้อพอเป็นพิธี แล้วหมอเสนหรือผู้รู้คาถาพูดเป็นเคล็ดให้หุงหากินกันอย่างดีให้ผู้อยู่อาศัยเจริญรุ่งเรือง ต่อจากนั้นหมอผู้ทำพิธีจะขับเป็นภาษาลาวโซ่งพรรณนาถึงผีป่านางไม้ที่ยังสิงอยู่เมื่อตอนเอาไม้จากป่ามาทำบ้าน ขอเชิญให้มากินเครื่องเช่น โดยบอกกล่าวว่ามีเครื่องเช่นใดบ้างเมื่อผีมากินแล้วก็ขอให้คุ้มครองผู้อยู่อาศัยให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากบ้านแล้วยังมีการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ เพื่อปกปักรักษาที่โดยการตั้งศาลพระภูมิต้องมีพิธีเสี่ยงทาย โดยหมอเอาไม้ไผ่ประกบกัน ๒ อัน โยนลงบนพื้นหากไม้ไผ่หงายหนึ่งอันคว่ำหนึ่งอันแสดงว่าบริเวณนั้นเหมาะที่จะตั้งศาล หากไม่เป็นดังนี้ต้องเปลี่ยนที่ใหม่ และการทำบุญทุกครั้งต้องเลี้ยงศาลพระภูมิเจ้าที่ต่าง ๆ

ประมวลความจากเอกสารหลักฐานที่สืบค้นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามกลุ่มที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง แต่ละกลุ่มจะมากความเป็นมาอย่างยาวนานและมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง มีความเป็นอัตลักษณ์ ทั้งด้านภาษา วิถีชีวิต และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยวิธีการหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีสอนจัดความรู้ภูมิปัญญาแบบบูรณาการ เพราะในยุคที่บ้านเมืองเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมของกลุ่มไทพวน ไทยวน และไทดำ ก็ยังคงสืบทอดเป็นคติ ความเชื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดและปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึง บทบาท ความสัมพันธ์ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร/สถาบันการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

- ๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสาร รวมถึงเว็บไซต์ อื่น ๆ
- ๒) ศึกษาการจัดการศึกษา ระบบการศึกษา
- ๓) ศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ รูปแบบของการศึกษา องค์กรการศึกษา
- ๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ รูปแบบ เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม การศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์

๓.๑.๒ การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงอัตลักษณ์ รูปแบบ แนวคิด บทบาท ความสัมพันธ์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

- ๑) คัดเลือกองค์กรกลุ่มประชากร ดังนี้
  - (๑) กลุ่มประชากรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ทางการศึกษาในระดับผู้สอน
  - (๒) กลุ่มประชากรและสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญ ที่เป็นยอมรับกันในชุมชน
  - (๓) องค์กรที่มีความผูกพันกับสังคม การศึกษา
- ๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับ พระสงฆ์ ผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง
- ๓) ศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ รูปแบบ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงการจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการทางการศึกษา โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย
- ๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาทางเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ การจัดการศึกษา กระบวนการศึกษา และรูปแบบการ

พัฒนาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการ ศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ มีทั้งในส่วนของเอกสารชั้นปฐมภูมิกล่าวคือการสัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูลจากวิทยากรผู้รอบรู้ ในส่วนเอกสารที่เป็นเอกสารชั้นทุติยภูมินั้น จะเป็นเอกสารของ ท้องถิ่น คัมภีร์โบราณ ตำราทั่วไปที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มไทพวน บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย กลุ่มไทยวน ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มไทดำ บ้านยางแขวนอยู่ บ้านบึงคัด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยได้กำหนดผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มละ ๑๐ คน คือ กลุ่มไทพวน บ้านหาดเสี้ยว ๑๐ คน กลุ่มไทยวน ตำบลสมอแข ๑๐ คน และกลุ่มไทดำ อำเภอบางระกำ ๑๐ คน รวมทั้งหมด ๓๐ คน เพื่อประกอบข้อมูลในการดำเนินการวิจัย

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

(๑) แผนการดำเนินงานวิจัย ด้วยความพยายามที่จะพัฒนาให้การจัดการศึกษาของกลุ่ม ชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่างเพื่อความยั่งยืน และเป็นการศึกษาตลอดชีวิต คณะผู้วิจัยจึงกำหนด แผนงานและเครื่องมือการวิจัยดังนี้

๑. การประชุมเตรียมความพร้อม การกำหนดประเด็นและวิธีการศึกษาวิจัย
๒. ศึกษาสำรวจเส้นทางการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์
๓. ศึกษาข้อมูลชุมชนที่มีการจัดการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ
๔. คณะผู้วิจัยเดินทางไปศึกษาข้อมูลชุมชน ของกลุ่มชาติพันธุ์
๕. คณะผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อศึกษาระบบการจัดการศึกษาและภูมิปัญญา

ท้องถิ่น

๖. ศึกษารูปแบบ กิจกรรม และกระบวนการจัดการเพื่อการพัฒนาการศึกษา
๗. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน รัฐบาล และเครือข่ายทางการศึกษา
๘. จัดประชุมเสวนาผู้นำ ปราชญ์ท้องถิ่น (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ)
๑๐. จัดเก็บข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา

๑๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ตามลำดับขั้น

๑๒. ขึ้นวิเคราะห์ข้อมูลและจัดระเบียบข้อมูลวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์
๑๓. จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอต่อไป

(๒) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้น การศึกษาในเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการ

ประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุม ส่วนการวิเคราะห์ สักเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการสร้างองค์ความรู้ มีกระบวนการศึกษา ดังนี้

๑. โครงสร้างขอบข่ายบทสัมภาษณ์การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)
๒. เอกสารบันทึกการสังเกต การสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์
๓. ข้อบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับครูผู้นำชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่น

๔. การสังเกตการใช้เทคนิค SWOT และภาพถ่ายเพื่อศึกษาเส้นทางการศึกษา และแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการศึกษาโดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ อัตลักษณ์ รูปแบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๕. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

(๑) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline)

(๒) แบบประเมินการวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านอัตลักษณ์ รูปแบบ กระบวนการของการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์

ทั้งนี้ตลอดการวิจัยจะใช้เครื่องมืออุปกรณ์เพื่อการบันทึกข้อมูล ประกอบด้วย การบันทึกภาคสนามโดยอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหวและกล้องถ่ายรูป เป็นต้น

(๓) การดำเนินการประชุมสนทนากลุ่ม

การจัดประชุมเสวนากลุ่ม เพื่อเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันของคณะผู้วิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญในการประชุมสนทนากลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย

๑. ทำการชี้แจงเพื่อความเข้าใจและกำหนดบทบาทร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญ เพื่อทบทวนความสำคัญของการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์
๒. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์
๓. การกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มชาติพันธุ์ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยให้สมบูรณ์ มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้ จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลาย การศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ประกอบด้วย ดังนี้

๑. การศึกษาภาคสนาม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้อาศัยขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาในภาคสนามเป็นหลักสำคัญ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบฟอร์มและบันทึกข้อมูลต่าง ๆ

๒. โดยการสัมภาษณ์ เป็นการซักถามข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง วิธีการนี้ผู้วิจัยใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ทุกระยะของการวิจัย คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากวิธีการต่าง ๆ มาตรวจสอบกับคำถาม วัตถุประสงค์และกรอบคิดการวิจัย จากนั้นจึงจะจัดทำหมวดหมู่ของข้อมูลด้วยโปรแกรมประยุกต์เชิงสถิติ (SPSS) เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ก่อนสรุปเนื้อหา (Content Analysis) ในลักษณะของการอธิบายเชิงพรรณนาจากการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Groups) ตามขั้นตอนดังนี้

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์

จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

- ๑) วิเคราะห์แนวคิด ของปราชญ์ชุมชนและผู้นำชุมชน และชาวบ้าน
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์การสร้างและการใช้ ตัวชี้วัดการศึกษาในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์
- ๓) การนำเสนอรูปแบบและวิธีการ การแก้ปัญหาสังคมการจัดการศึกษา แก้ปัญหาสร้างและการใช้หลักการเพื่อจัดการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน
- ๔) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐาน
- ๕) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้วเพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญ และตระหนักถึงความ เป็นชาติพันธุ์ ความหวงแหนในวัฒนธรรมของตน เพื่อที่จะได้ช่วยกันส่งเสริม ศึกษา ให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลานต่อไป และจัดทำรายงานการวิจัยแบบสมบูรณ์ตามระเบียบการวิจัยของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต่อไป

๓.๖ การนำเสนอข้อมูลรายงานผลการวิจัย

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลที่ได้จากแผนการดำเนินงานในการศึกษาตามประเด็นที่วางไว้ การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความประจักษ์ภาพและการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและการใช้องค์ประกอบและตัวชี้วัด องค์ความรู้จากการศึกษาข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน และกระบวนการในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แบบมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของชาติพันธุ์ และถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ไปสู่นโยบายชุมชน เพื่อพัฒนาต่อไปแล้วจัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับการรายงานวิจัยของทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้ดำเนินงานไปตามลำดับของการ รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์ เพื่อ

ขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบันวิจัยเพื่อการปรับปรุงแก้ไขก่อนอนุมัติจบเป็นฉบับ
สมบูรณ์ให้เป็นตามลำดับ

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาแนวทางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

- ๔.๑.๑ ผลด้านข้อมูลพื้นฐานของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
- ๔.๑.๒ ผลด้านข้อมูลพื้นฐานของชาวไทยวนตำบลสมอแข
- ๔.๑.๓ ผลด้านข้อมูลพื้นฐานของชาวไทยดำบ้านยางแขวนอู่

๔.๒ ผลการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

- ๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์แนวคิดด้านการใช้ชีวิต
- ๔.๒.๒ ผลการวิเคราะห์ด้านภูมิปัญญา
- ๔.๒.๓ ผลการวิเคราะห์ด้านการสร้างความรู้

๔.๓ วิเคราะห์ผลการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

- ๔.๓.๑ ผลการวิเคราะห์การอนุรักษ์ความเป็นอัตลักษณ์
- ๔.๓.๒ ผลการวิเคราะห์การถ่ายทอดภูมิปัญญา

๔.๑ ศึกษาข้อมูลทั่วไปของประชากร

ผลการศึกษาเอกสารและการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group)

๔.๑.๑ ผลด้านข้อมูลพื้นฐานชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

การจัดสนทนากลุ่มชุดที่ ๑ เพื่อต้องการทราบข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวจำนวน ๑๐ คน เป็นชาย ๕ คน หญิง ๕ คน ได้แก่ ได้แก่ ๑. นางรุ่งอรุณ คำโมง ๒. นายสารโสรัจประสพสันติ ๓. นายสงคราม เรืองศรี ๔. นายธชาพัฒน์ มาขวา ๕. นายถวิล เกิดผล ๖. นางโสภา ทรงธรรม ๗. นางสุดาพร ปาลวิสุทธิ์ ๘. นางสุมาลี วงษ์วิเศษ ๙. นายจิตกร จูติ ๑๐. นางสาวลักษณ สรรเจริญ เพื่อหาข้อสรุปถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวพร้อมกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา การศึกษา และความเชื่อที่น้อมนำมาปฏิบัติในการดำรงชีวิตอย่างมีสุขตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

พวน (Phuen Puen) เป็นคำที่เรียกกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแคว้นเชียงขวางหรือบริเวณที่ราบสูงตรันนิน ซ่าเหนือ สิบสองจุไทย สิบสองปันนา ทางตอนเหนือเมืองหลวงพระบาง ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีอาณาเขตติดต่อกับญวนได้ชื่อว่า พวน เพราะเชียงขวางมีแม่น้ำ

สายสำคัญไหลผ่านพื้นที่ ชื่อแม่น้ำพวน ชาวพวนนิยม ตั้งถิ่นฐาน สร้างที่ทำกิน บริเวณลุ่มแม่น้ำ ด้วยมีอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ไถนา เมื่ออพยพมาอยู่ประเทศไทยเรียกว่า “ไทยพวน”^{๘๑}

ที่ตั้งของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว ตำบลหาดเสี้ยว แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น ๔ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ บ้านหาดเสี้ยว (บ้านเตือ) หมู่ที่ ๒ บ้านหาดเสี้ยว (บ้านกลางและบ้านเหนือ) หมู่ที่ ๓ บ้านหาดสูง หมู่ที่ ๔ บ้านใหม่ (บ้านเหม่อ) ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ตามถนนสวรรคโลก - ศรีสัชนาลัย ระยะห่างจากจังหวัดสุโขทัย ประมาณ ๖๗ กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๕๔๐ กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลป่าจี่ อำเภอศรีสัชนาลัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ กม. ๓๕.๙๙๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลหาดเสี้ยว และถึงถนนสาธารณประโยชน์ปากใต้ หมู่ที่ ๒ ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับถนนสาธารณประโยชน์หมู่ที่ ๓ ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย

คตินิยม - ความเชื่อ

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนที่สืบปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายประการในปัจจุบันประเพณีบางอย่างได้เสื่อมความนิยมลงไปตามสภาพของสังคมแต่ประเพณีที่ยังเหลือให้สืบค้ายังปฏิบัติสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้มี ดังนี้

๑. ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ผู้คลอดต้องอยู่ไฟหรืออยู่กำเป็นระยะเวลาตั้งแต่ ๗ วันขึ้นไป หรืออาจเป็นเดือนลักษณะของการอยู่ไฟนั้นหญิงที่คลอดลูกจะต้องนอนเปลือยหน้าท้อง เพื่อรับความร้อนจากกองไฟ ที่ข้างกองไฟมี “สะพาน” (แคร่ฟากไม้ไผ่หรือกระดาน ๑-๒ แผ่นสูงประมาณครึ่งศอก) ให้หญิงที่พึ่งคลอดนั้นนอนเอาหน้าท้องผิงไฟตามระยะเวลาที่กำหนด ความมุ่งหมายของการอยู่ไฟ ประสงค์ให้มดลูกเข้าอู่ (สู่สภาพปกติ) สุขภาพจะได้แข็งแรงอีกทั้งเป็นช่วงที่มีโอกาสได้งดเว้นจากการที่ต้องทำงานหนักด้วย เด็กที่เพิ่งคลอดใหม่จะถูกตัดสายรกด้วยไม้ไผ่รวกที่ผ่าและเหลาให้ด้านเปลือกนอกมีขอบคม จากนั้นจะนำรกไปฝังไว้ใต้บันไดเรือน เพื่อให้เด็กเป็นคนรักถิ่นฐานบ้านเกิด บริเวณที่ห้องคลอดจะโยงด้ายสายสิญจน์จากหมอมนต์หรือผู้ขมังเวทย์ที่มาทำพิธี ขจัดปัดเป่ามิให้ผีมาเอาเด็กที่คลอดใหม่ไป หากจำเป็นต้องนำเด็กออกนอกห้องคลอดหรือบริเวณนอกเขตของด้ายสายสิญจน์จะต้องเอาเขม่ากันหม้อมาเจิมที่หน้าผากเด็กเพื่อเป็นหารหลอกผีว่าเด็กน่าเกลียด ผีจะได้ไม่เอาไป แต่ปัจจุบันหลังคลอดลูกแล้วมีการอยู่ไฟน้อยมาก

^{๘๑} สอนองโกศัย.บันทึกหมูปวน : จากลุ่มน้ำยมสู่ลุ่มน้ำมูล. พิมพ์ครั้งที่ ๑.(กรุงเทพฯ:เฟื่องฟ้าพรีนติ้ง จำกัด ๒๕๔๑) หน้า ๙

๒. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย การตายจำแนกเป็น ๒ อย่างคือ ตายโหง หมายถึงการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุต่าง ๆ กับตายท่าคือการตายจากโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ประเพณีที่เกี่ยวกับตายก็แยกเป็น ๒ อย่างคือ ตายโหงจะนำไปฝัง ส่วนตายท่าจะนำไปเผารวมทั้งไม่นำศพเข้าบ้านแม้มีการเสียชีวิตที่บ้านก็มักจะนำไปไว้ที่วัด แต่ปัจจุบันชาวพวนไม่เคร่งครัดกับธรรมเนียมมากนักโดยส่วนใหญ่ก็มักจะนำไปเผาเสียเป็นส่วนมาก และตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ในการทำศพชาวพวนนิยมตั้งศพให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก นิมนต์พระมาสวดมาตีกาบังสุกุลไม่นิยมตั้งศพไว้หลายวันแต่ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของญาติผู้ตาย ว่าต้องการตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลกี่วันที่บ้านผู้ตายเจ้าบ้านจะเตรียมขันน้ำสัมป่อยไว้ที่เชิงบันไดเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้ใช้น้ำ นี้ประเพณีที่กระทำก่อนกลับบ้านถือว่าสัมป่อยเป็นเครื่องชะล้างความไม่ดีผีร้ายต่าง ๆ ไม่ให้เกาะติดตามไปถึงที่บ้าน การปลงศพศพมักจะทำ ในช่วงเวลาบ่ายหรือตอนเย็นญาติผู้ตายก็จะ ก่าอยู่ ๓ วัน การก่านี้เหมือนกับการก่าในงานบุญก่าฟ้าก่าสงกรานต์ คือ การละเว้นจากการทำงานคล้ายกับเป็นการไว้อาลัยให้กับผู้ตาย ชาวพวนยังเชื่อว่าการไปร่วมงานศพของผู้สูงอายุจะได้บุญกุศลมากกว่าการไปร่วมงานศพของเด็ก ข้อปฏิบัติในหมู่ชาวพวนเกี่ยวกับประเพณีการตายคือผู้ที่มาร่วมงานมักจะมีข้าวของมาช่วยเจ้าภาพ เช่น น้ำปลา เส้นหมี่ข้าวสาร อาหารอื่น ๆ เป็นต้น ธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้คงสืบเค้ามาแต่ครั้งกาลก่อนเมื่อทราบว่ายาคติมิตรหรือเพื่อนบ้านเสียชีวิตลงก็รีบเร่งนำสิ่งของที่จะเป็นประโยชน์ต่อญาติผู้ตายมาช่วยงานเป็นการแบ่งเบาภาระและร่วมช่วยเหลือกันเมื่อหิบบนสิ่งใดมาได้ก็นำมาสมทบช่วยงาน เป็นลักษณะตามมีตามเกิด

ระหว่างที่ตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลจะมีการละเล่นอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “งันเฮือนดี” ความหมายตามคำแปลว่า “การฉลองเรือนดี” หมายถึงเมื่อมีการตายเกิดขึ้นถือเป็นความอัปมงคล เป็นความไม่ดีแก่บ้านเรือนหลังนั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการเรียก ศิริมงคลกลับคืนมาจึงต้องมีการ “งัน” หรือเฉลิมฉลองเรือนหลังนั้นให้กลับสู่ความเป็นปกติสุข ดังนั้น งันเฮือนดี ก็คือการอยู่เป็นเพื่อนญาติของผู้ตายไม่ให้เกิดความเศร้าอาดูรอาลัยมากนักก่อเกิดความอับจนทางจิตใจที่ได้เจอญาติมิตรมาช่วยงาน แต่เดิมงันเฮือนดีมีการละเล่นหลายอย่าง เช่น หมากข้ามตาเวีนปริศนาคำทาย (พวนเรียกคา ทวย) หมากรุกเป็นต้นมีทั้งหนุ่มสาวและผู้สูงอายุมาร่วมเล่นที่บ้านงาน

ปัจจุบันในงานงันเฮือนดีไม่นิยมทำกันแล้วการอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพหรืออยู่เป็นเพื่อนศพนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นมีการดื่มสุราเล่นการพนันกล่าวคือ มักมีการเล่นไพ่และไฮโลกันเป็นส่วนใหญ่โดยมีการขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่ซึ่งราชการก็อนุญาต เพื่อคงประเพณีการอยู่เป็นเพื่อนญาติผู้ตายไว้การอนุญาตดังกล่าว

จะหมดสิ้นลงเมื่อนำศพไปปลงแล้วเท่านั้นหรือแม้กระทั่งการว่าจ้างลิเก หนังกลางแปลง เข้ามาแทนที่การละเล่นเดิม ๆ ไป

๓. ประเพณีแต่งงาน (งานดอง) การแต่งงานของชาวพวน ฝ่ายชายจะต้องไปขู่ขอฝ่ายหญิง โดยมีผู้อาวุโสที่เรียกว่า “พ่อเชื้อ” หรือ “แม่เชื้อ” การไปขู่ขอนี้เรียกว่า “เจาะสาว” เสมือนไปหยั่งท่าที่ฝ่ายหญิงก่อนว่าจะตอบรับหรือปฏิเสธประการใด ต่อจากนั้นจึงจะไปขอเป็นครั้งที่สอง ในครั้งนี้จะต้องมีหมากผ่าซีกผูกร้อยด้วยเชือกหรือไหม และมีห้อยยาเส้นตามจำนวนที่ฝ่ายหญิงต้องการห้อยยาเส้นต้องมัดด้วยฟางไปมอบให้ พ่อเชื้อแม่เชื้อ พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ส่วนฝ่ายหญิงจะมอบ ของกินและของใช้เช่น พริก ถั่ว

งา เกลือ จำนวน ๒ เท่า จากที่ได้รับมาเป็นการตอบแทน เมื่อตกลงกันได้แล้วในวันบ่าวสาว ฝ่ายชาย จะต้องจัดขันหมากประกอบด้วยพานสูงมี หมาก เต้าปูน เต้ายา พลุ สีเสียด มีดฮ่อมโฮง (มีดเล็กที่ทาเพื่อใช้ในพิธีแต่งงานโดยเฉพาะ) ใช้ผ้าคลุมแล้วให้คนถือนำขบวนไป บ้านเจ้าสาว สำหรับขั้นตอนการแต่งงานนั้น มีข้อปลีกย่อยแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับท้องถิ่น ภูมิภาค และฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละฝ่าย ตลอดจนสถานภาพทางสังคมของคู่แต่งงานด้วย แต่โดยหลัก ใหญ่แล้วชาวพวนยังถือว่าฝ่ายชายเป็นฝ่ายไปสู่ขอฝ่ายหญิงและกระทำพิธีที่บ้านของฝ่ายหญิง คู่บ่าว สาวที่เป็นคนหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงธรรมเนียมเชิญญาติพี่น้องทั้งฝ่ายมาร่วมงาน “พาแลง – พางาย” (ร่วมงานเลี้ยงอาหารเย็น-อาหารเช้า) ที่บ้านเจ้าสาว ยังพอกระทำได้แต่ปัจจุบันชาวพวน มีการติดต่อกับหมู่บ้านอื่นที่มีได้เป็นชาวพวนด้วยกันอีกทั้งคู่บ่าวสาวอยู่ต่างภูมิภาคต่างประเพณีกัน ธรรมเนียมร่วมพาแลง พางาย หลังการแต่งงานจึงถูกกลืนไปไปด้วยข้อจำกัดตามสภาพความจำเป็น^{๔๒}

๔. ประเพณีเกี่ยวกับการบวช บ้านใดก็ตามที่ลูกชายเมื่ออายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีจะให้บวชเป็นเณร จะบวชก็วันก็ได้เมื่อเณรสึกออกมาจะได้รับคำนำหน้า เรียกว่า “เซียง” คงมาจากคำว่า “เซียง” หมายถึง ผู้รู้หรือผู้สำเร็จ เด็กที่บวชเป็นสามเณรจะได้ศึกษาพระธรรมวินัย ข้อปฏิบัติ การครองตนในระหว่างเป็นสามเณรได้ร่ำเรียนเขียนอ่านจากเจ้าหัว (พระภิกษุ) รู้อะไรบ้างพอสมควร มีพฤติกรรมสำรวม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความฉลาดขึ้นกว่าก่อนบวช ดังนั้น เมื่อสึกออกมาผู้เฒ่าผู้แก่จะยกย่องว่าเป็นผู้สำเร็จ ผ่านการศึกษาเล่าเรียน จึงให้คำนำ หน้าว่า “เซียง” เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีขึ้นไปพ่อแม่จะเตรียมอุปสมบทให้เป็นภิกษุการเตรียมอุปสมบท เครื่องบวชหรือเครื่องอัฐบริวารเหมือนกับการอุปสมบททั่วไป เมื่อถึงเวลาตามกำหนดอุปสมบทก็จะโกนผมให้ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้องช่วยกันโกนผม เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ช่วยกันอาบน้ำน่านาคที่จะบวช ทาด้วยแป้งผสมขมิ้นทาตามตัวและทาศีรษะจนสีนาคออกสีเหลืองดูสวยงาม จากนั้นก็จะแต่งตัวนาค นุ่งผ้าขาว สวมเสื้อขาวและสไบเฉียงด้วยผ้าสีขาวแสดงถึงความบริสุทธิ์หมดจดจากราคีต่าง ๆ เตรียมทำขวัญนาคต่อไปการบวชเณรและบวชพระของชาวไทยพวนนิยมสู่ขวัญทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อเตือนใจให้ข้อคิดข้อปฏิบัติตลอดจนระลึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณ เป็นการอวยชัยให้พรแก่ นาค และอีกประการหนึ่งก็เป็นโอกาสให้ญาติพี่น้องได้มีโอกาสร่วมในการทำขวัญทำให้พ่อแม่เกิดความปิติในผลบุญกุศลที่มีโอกาสได้บวชลูกชายก่อนที่จะแห่ไปบวชที่วัด นอกจากนี้จะนับถือและยึดมั่นในพุทธศาสนาแล้วชาวพวนยังมีประเพณี อันเอกลักษณะ ของตนมาแต่โบราณและยังเคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของตนมาก ซึ่งได้ปฏิบัติตาม แบบอย่างบรรพบุรุษในรอบปีหนึ่งประเพณีของชาวพวนยังยึดถือและปฏิบัติกัน

^{๔๒} บุญยสฤกษ์ อเนกสุข และอารีรัตน์ เรื่องกำเนิด, พลวัตประเพณีกำเนิดบุญกำฟ้าของกลุ่มชาติพันธุ์พวนในบริบทการท่องเที่ยวของประเทศไทย, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.)

ถึงแม้บางประเพณีก็ได้ยกเลิกและบางประเพณีได้ทำแบบไม่ต่อเนื่อง หรือกระทำเป็นครั้งคราวบางประเพณีก็มีการปฏิบัติกันเพียงบางจังหวัดเท่านั้น^{๘๓}

ประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงการยึดถือบูชา เคารพฟ้าและแถนผู้รักษาฟ้าเชื่อว่าเมื่อได้ปฏิบัติพิธีกรรมตามแบบแผนที่ได้กระทำสืบเนื่องกันมาแล้วจะทำให้แถนพึงพอใจลดบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจะมีความร่มเย็นเป็นสุขว่ากำเป็นความนัยเดียวกับคำว่า “ชะล่า” หรือ “คำล่า” ในภาษาลาว หมายถึง ข้อห้ามข้อควรละเว้น กำฟ้า จึงหมายถึง ข้อกำหนดจากฟ้าเป็นข้อพึงละเว้นตามความเชื่อที่ว่าถ้าถึงเวลากำฟ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจึงรู้สึกหวาดกลัวว่าฟ้าจะผ่าตามที่คนโบราณกล่าวไว้ พิธีกำฟ้าของชาวพวนจะแตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละท้องถิ่นแต่จะเริ่มกำฟ้าตรงกันในวันแรกคือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปีบางถิ่นกำวันเดียวบางถิ่นกำ ๓ วัน คือ กำถึงวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ เช่นที่บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย กำหนดงานกำฟ้าอยู่ ๓ วัน เช่นเดียวกันแต่กำหนดเอาวันขึ้น ๓ ค่ำ เป็นวันแรก วันขึ้น ๑๐ ค่ำ เป็นวันที่ ๒ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็น วันที่ ๓ ในงานพิธีกำฟ้าชาวพวนจะทำข้าวจีไปถวายพระที่วัด ปัจจุบันมีทั้งข้าวจีและข้าวหลามข้าวจีทำเป็นก้อนกลมๆ หรือมนรีก็ได้ภายในก้อนข้าวเหนียวที่ทำข้าวจินั้นบรรจุ ถั่วบ้าง น้ำตาลบ้าง การทำข้าวจีเพื่อนำไปถวายพระในโอกาสบุญกำฟ้านี้ได้พัฒนาไปหลายอย่างตามที่อยู่ที่จะเห็นสมควร เช่น การทำข้าวจีใส่ไข่หรือการทอดข้าวเหนียวด้วยน้ำมันแทนการปั้นจีบนเตาไฟ นอกจากนี้ทำเพื่อนำไปทำบุญแล้วชาวพวนยังทำเหลือเพื่อฝากญาติมิตรที่หมู่บ้านอื่นเป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน ในการศึกษาประเพณีกำฟ้าในครั้งนี้ได้นำข้อมูลประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มาเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นการศึกษา^{๘๔}

ประเพณีกำฟ้าชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวอธิบายว่างานบุญกำฟ้าเป็นสิ่งที่ชาวพวนปฏิบัติกันเป็นประเพณีมานานแล้วหากแต่เป็นที่น่าสังเกตว่าประเพณีกำฟ้าได้ถูกอธิบายว่าเป็นส่วนหนึ่งเป็นผลจากการรวมตัวกันของชาวพวนทั่วประเทศโดยการนำของ พล.อ.สายหยุด เกิดผล อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งเป็นชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวด้วยเช่นกันการรวมตัวกันของชาวพวนทั่วประเทศก่อให้เกิดการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาวพวนหลายประการ เช่น การพูด การทำบุญ การแห่ช้าง ฯลฯ ปัจจุบันประเพณีบุญกำฟ้าจะมีซุ้มแจกออาหารพื้นบ้านทั้งขนมอาหารคาวหวานและสุรา โดยจะใส่ อาหารในกระตุงใบตองนำไปรับประทานบริเวณเสื่อสาดที่จัดไว้ให้หน้าเวทีการแสดงขณะที่มี การละเล่นโบราณ เช่น การเล่นนางกวัก เป็นต้น ประเพณีบุญกำฟ้าของชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวนิยม ปฏิบัติกัน ๓ ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ ๑ ระหว่างวันขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๓ จนถึง วันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๓ เป็นวันเริ่ม กำเต็มวันเริ่มต้นภายหลังจากพระอาทิตย์ตกของวันขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๓ จนถึง วันขึ้น ๓ ค่ำ

^{๘๓} ปุ่น วงศ์วิเศษ และวิเชียร วงศ์วิเศษ, **ไทยพวน**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, ๒๕๑๗.)

^{๘๔} บุญยสฤกษ์ อเนกสุข และอารีรัตน์ เรื่องกำเนิด, **พลวัตประเพณีกำเนิดบุญกำฟ้าของกลุ่มชาติพันธุ์พวนในบริบทการท่องเที่ยวของประเทศไทย**, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.)

เดือน ๓ ทั้งนี้ ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวจะไม่ทำงานโดยมีคำกล่าวว่ “ไม่ดำข้าว ไม่ทอผ้า ไม่ผ่าฟืน” แต่จะมีการละเล่นต่าง ๆ ในเวลากลางคืน เช่น นางกวัก ลูกช่วง หรือ หม่าอ้ออ่า (ไม้หึ่ง) ลาวกระทบไม้ กะเล็งแก๊ง กับหมากตีตี หมากเตย เป็นต้น ครั้งที่ ๒ วันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๓ กระทบถึงวันขึ้น ๑๐ ค่ำเดือน ๓ เป็นการกำ ครึ่งวัน โดยนับตั้งแต่กลางคืนของวันที่ 8 ค่ำ จะมีการละเล่นแบบเดียวกับคืนวันขึ้น ๓ ค่ำ พร้อมกับหยุดงาน ในเวลาเช้าของวันขึ้น ๑๐ ค่ำเดือน ๓ ครั้งที่ ๓ วันขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๓ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ เป็นการ กาเต็มวัน โดยจะกาถึงช่วงพระอาทิตย์ตกของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ภายหลังจากถวายภัตตาหารเช้าแต่พระสงฆ์ซึ่ง เรียกว่า “มัม” หรือจ้งหันแล้วจึงสิ้นสุดประเพณีกำฟ้า^{๔๕}

อย่างไรก็ตาม คนยวน คนไท-ยวน คนไต-ยวน ก็คือ คนเมือง หรือ คนล้านนานั้นเอง เมื่อวิถีชีวิต เปลี่ยนไป สังคมมีการติดต่อกับหลากหลายชนชาติพันธุ์ ทำให้ชื่อ ไตยวน อาจจะได้ถูกเรียก ส่วนใหญ่จะ เรียกตนเองว่าคนเมือง คนเหนือ คนล้านนา แต่วิถีชีวิตของคนยวนหรือคนเมืองล้านนาเรา มักจะมีวิถีชีวิตที่ เรียบง่าย เข้ากับผู้คนได้ทุกวัฒนธรรมประเพณีและกับทุกชนชาติพันธุ์ ดังนั้น เมื่อมีการแต่งงานข้ามชนชาติ พันธุ์ เช่น คนเมืองแต่งงานกับชนชาติพันธุ์ไทลื้อ ก็จะมีการผสมผสานการใช้วัฒนธรรมประเพณีร่วมกันได้อย่าง ลงตัว เป็นต้น^{๔๖}

"พวน" เป็นชื่อเรียกคนไทยสาขาหนึ่ง ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองพวนแขวงเมืองเชียงขวาง ในประเทศ ลาว ที่เรียกชื่อว่า เมืองพวนเพราะตั้งอยู่ใกล้ภูเขาชื่อว่าภูพวน จึงได้ตั้งชื่อเมืองว่า เมืองพวน แล้วเอาชื่อ เมืองมาเรียก เป็นชื่อคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองนั้นว่าคนพวนหรือชาวพวน เพื่อแก้ความข้องใจของคนบาง คนซึ่งอาจมีขึ้นได้ว่ถ้าเมื่อภูเขาชื่อว่า ภูพวน เหตุไรจึงไม่ตั้งชื่อเมืองภูพวน เรียกชื่อคนว่าคนภูพวน หรือชาว ภูพวนเล่าจึงขอชี้แจงเพิ่มเติมไว้สักเล็กน้อยคือ เพิ่มเติมที่เดียวอาจเป็นไปได้ ต่อมาคำว่าภูก็ลบเลื่อน หายไปเรียกกันแต่เพียงว่าเมืองพวน อีกอย่างหนึ่ง^{๔๗}

๔.๑.๒ ผลด้านข้อมูลพื้นฐานชาวไท-ยวนสมอแข

การจัดสนทนากลุ่มที่ ๒ เพื่อต้องการทราบข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านของชาวไทยยวนสมอแข ทั้งหมด ๑๐ คน เป็นชาย ๕ คน หญิง ๕ คน ได้แก่ ๑. คุณศิริพันธ์ เอี่ยมสาย ๒. คุณสนั่น เอี่ยมสาย ๓.นางทองม้วน พันธุ์รี ๔. นางมาลัย มิ่งขวัญมา ๕. นายสำเนียง บุญมา ๖. นางสาวสมจิต ดอนไพรอยู่

^{๔๕} ยู่รี ใบตระกูล, **พิธีบุญกำฟ้าของลาวพวน** :กรณีศึกษาหมู่บ้านพวน,(ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี,๒๕๓๗)

^{๔๖} วีรพงศ์ มีสถาน,**สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน**, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๓๙.)

^{๔๗} พันธุ์ทิพย์ อีระเนตร และสมชาย นิลอาธิ,**ประวัติศาสตร์เมืองพวน**, (กรุงเทพมหานคร,โรง พิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๕.)

๗. ว่าที่ร้อยตรีโยธิน บุญมาก ๘. นายพลอย ทองเก่งกล้า ๙. นายสรรเพ็ชร อินทะพันธ์ ๑๐. นางปรารถนา ชันทอง เพื่อหาข้อสรุปถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทพวนบ้านหาดเสี้ยวพร้อมกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา การศึกษา และความเชื่อที่น้อมนำมาปฏิบัติในการดำรงชีวิตอย่างมีสุขตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

ประวัติชาติพันธุ์ชาวไทย-ยวน

ไทยยวน (อ่านว่า ไท-ยวน) หรือ ไตยวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาไท-กะไดกลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานทางตอนเหนือของประเทศไทยที่เคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา ในอดีตคนล้านนามีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ แต่กลุ่มใหญ่ที่สุดคือ "ไทยยวน" ซึ่งมีคำเรียกตนเองหลายอย่าง เช่น "ยวน โยน หรือ ไต(ไท)" และถึงแม้ในปัจจุบัน ชาวล้านนาจะกลายเป็นพลเมืองของประเทศไทยแล้วก็ตาม แต่ก็มักเรียกตนเองว่า "คนเมือง" ซึ่งเป็นคำเรียกที่เกิดขึ้นในภายหลัง ในยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง เพื่อฟื้นฟูประชากรในล้านนาหลังสงคราม โดยการกวาดต้อนกลุ่มคนจากที่ต่าง ๆ เข้ามายังเมืองของตน^{๔๔}

ที่ตั้งของชาวไทยยวนสมอแข

ศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม ไท- ยวน จัดตั้งที่ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกหมู่บ้านชาวไทย-ยวน ในตำบลสมอแข มี ๔ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๒ บ้านลาดบัวขาว หมู่ที่ ๓ บ้านดงประโดก หมู่ที่ ๔ บ้านสมอแข หมู่ที่ ๘ บ้านกรมธรรม์

ตามตำนานสิงหนวัตินกล่าวว่า สิงหนวัตินฤมาร ได้อพยพผู้คนบริวารมาจากเมืองราชคฤห์ เข้าใจว่า อยู่ในมณฑลยูนนาน มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เชียงแสน ราวต้นสมัยพุทธกาล ตั้งชื่อบ้านเมืองนี้ว่า “โยนก เชียงแสนนคร” เรียกประชาชนเมืองนี้ว่า “ยวน” ซึ่งเป็นเสียงเพี้ยนมาจากชื่อเมือง “โยนก” นั่นเอง [ต้องการอ้างอิง] จากนั้น ก็มีกษัตริย์ครองเมืองโยนกนี้มาเรื่อย ๆ ประชากรไทยยวน ก็แพร่หลายออกไปในอาณาจักรล้านนา ต่อมา พ.ศ. ๒๑๐๑ พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่า ได้นำทัพมาตีเมืองเหนือ และปกครองเมืองเหนือเป็นเวลานานถึง ๒๐๐ ปี ลักษณะทางเศรษฐกิจ อาชีพที่มั่นคงและนิยมทำกันส่วนใหญ่คือ การทำนา รู้จักทำการท่อน้ำเข้านาได้ดีและลงทุนน้อย ถัดจากการทำนา คือการทำไร่ ซึ่งเป็นการเปลืองแรงและต้องแผ้วถางป่าโค่นต้นไม้ทุกปี เพราะทำปีเดียวก็ทิ้ง มีการปลูกฝ้าย พริก ยาสูบ ถั่ว คราม และผักที่เหมาะสมกับฤดูฝน การเลี้ยงสัตว์ขนาด จำนวนพอเลี้ยงครอบครัว ไม่เลี้ยงกันเป็นจำนวนมากหรือเลี้ยงเป็นอาชีพ ลักษณะทางสังคม ระบบครอบครัวของชาวไทยยวนเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องไปอาศัยอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิงและจะต้องทำนาให้ พ่อตา แม่ยาย ๑ – ๒ ปี จึงจะขอแยกไปปลูกบ้านเรือนอยู่ต่างหากได้ และถ้า หากมีเรื่องทะเลาะวิวาทไม่พอใจในการดำรงการเป็นสามีภรรยากันไป ก็จะเรียกญาติทั้งสองฝ่าย มาพูดจาตกลงแบ่งทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ จากนั้นเป็นอันเลิกร้างขาดจากกันหรือไม่ก็ประชุมไปไกลเกลี่ยระหว่างสามีภรรยาให้อยู่กินร่วมกันสืบต่อไป ชาวไทยยวนมีขนบธรรมเนียมอยู่อย่างหนึ่งคือ เมื่อลูกชาย

^{๔๔} ธนิก เลิศชาญฤทธิ, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔),

เติบโตขึ้นให้วชเป็นภิกษุ สามเณรทุกคน ถือวาบุตรตนวชเรียนหลายพรรษาก็สามารถเปลื้องบาปกรรมที่บิดามารดาทำไว้ได้^{๘๙}

คติธรรม - ความเชื่อของไทยวน

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยวนที่สืบทอดปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายประการในปัจจุบัน

๑. ประเพณีการเกิด คนสมัยก่อนมีความเป็นอยู่พึ่งพาอาศัยกัน ผู้สูงอายุซึ่งมีประสบการณ์มากจะเป็นที่พึ่งพาของผู้เยาว์ได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อคลอดบุตร ตำราของพ่อใหญ่สอน ทองอุ่นเรือน บ้านหัวปลวก อำเภอสายบุรี ระบุว่า “ ผู้ใดเกิดเดือน ๑, ๒, ๓ ทื่อ (ให้) เสียรกวัน ตก จักรู้หลวก (ฉลาด) ดี มีข้าวของแล ผู้ใดเกิดเดือน ๔, ๕, ๖ ทื่อ (ให้) เสียรกหนพ่ายพ ทรดี อีสาน มีข้าวของแล ผู้ใดเกิดเดือน ๗, ๘, ๙ ทื่อเสียรกหนเหนือ ดีแล ผู้ใดเกิดเดือน ๑๐, ๑๑, ๑๒ ทื่อเสียรกหนวันออก จักรู้หลวก (ฉลาด) ดี มีข้าวของและหากว่าเสียรกบ่ถูก เป็นง่าว (โง่) คือว่า อ่างอะ ไปเสียบ่เป็นคนดี ” เมื่อคลอดบุตรแล้วมารดา ต้องอยู่ไฟ (เรียกว่า แม่เฮือนไฟ) ดินที่จะเอามาใส่แคร่ไฟ ก็ต้องเลือกทิศเอาเช่นกัน ดังตำราพ่อใหญ่สอน ทองอุ่นเรือน กล่าวว่า “ สิทธิการ จักกล่าวดินซีไฟก่อนและ (แคร่ดินที่วาง ฟืน ไฟ คนยวนเรียก แม่ซีไฟ) เดือนเกียง (อ้าย) เดือนยี่ เอาดินทรดี เดือนสาม เอาดินทรดี เดือนสี่ ห้า เอาดินหนอากเนย์ เดือนหก เจ็ด เอาดินหนพ่ายพ เดือนแปด เอาดินหนอีสาน เดือนเก้า เอาดินหนอูตร เดือนสิบ สิบเอ็ด สิบสอง เอาดินหนบูรพา ดีกันแล ” ขณะที่เอาดินถมแคร่ไฟนั้น ผู้ถมต้องผินหน้าไปทางตะวันออกหรือทิศใต้จึงจะดี ระยะเวลาที่มารดาอยู่ไฟนี้ ต้องระวังเรื่องอาหารเป็นอย่างมาก กับข้าวส่วนมากจะเป็นปลาช่อนหรือเอาเกลือคั่วให้แตกเรียกว่า เกลือสะตุ เอาผักมาจิ้มเกลือนี่กินกับข้าว จนกระทั่งออกไฟ^{๙๐}

การตั้งชื่อเด็ก พ่อแม่อาจตั้งชื่อเองหรือให้ญาติผู้ใหญ่ให้พระตั้งให้ก็ได้ ชื่อคนยวนแต่ก่อนจะมีพยางค์สั้น ๆ และมีเสียงเป็นสำเนียงยวน คำที่คนรุ่นเก่านิยมนำมาตั้งชื่อคน มีดังนี้

- นำเอาสิ่งที่อยู่สูงมาตั้งชื่อคน เช่น จันท์ (จัน) ดาว พรหม ฟ้า
- นำเอาสิ่งธรรมชาติมาตั้งชื่อคน เช่น ไม้ ดิน หิน ผน อุ้น เย็น แสง เมฆ
- นำเอาอวัยวะมาตั้งชื่อคน เช่น ใจ ผิว ดี มูล ตา เนตร
- นำเอาชื่อสัตว์มาตั้งชื่อคน เช่น หนู ปลา แมว หมา ปู ควาย ด้วง บุตรคนหัวปนิยมตั้งชื่อว่า “

หนู ” บุตรที่พ่อแม่รักมากนิยมตั้งชื่อว่า “ หมา ”

^{๘๙} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ๓๐ ชาติในเชียงราย, (พิมพ์ครั้งที่ ๒, สยามกรุงเทพฯ, ๒๕๔๗.)

^{๙๐} วิวัฒน์ เตมียพันธ์, สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา ซึ่งบ่งชี้ภูมิปัญญาในอดีตของไทย-ยวน (คนเมือง), (เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง เรือนพินถิ่นภาคเหนือ ณ อาคารศูนย์รวม ๓ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕.)

- เอาชื่อพืชมาตั้งชื่อคน เช่น บัว กุหลาบ รัก ดาวเรือง ฝ้าย ใบ อูบล สายหยุด บุนนาค ลำลี จำปี จำปา แดง พุด ฯลฯ
- นิยมนำเอาอาการกริยามาตั้งชื่อคน เช่น เชื่อม พริ้ง เทียง ชม หลอม หล่อ เพียร บั่น ลือ ลา หยาด ไหว เขย ซ้อน ไชร์ นำ ตื่น ตา ผัน ผิน ผาย ฟุ้ง ทำ ฟั่น ฟุ หัน เท หวน ยืมอืม วุ่น หา ตัน มามีปลิว อยู่ จำวอน ย้อย อั้น ถ่วง หน่าย ช่วย สืบ เวียน สอน เจือ ฯลฯ
- นำเอาเครื่องใช้มาตั้งชื่อคน เช่น พัด กา หมึก พิณ ขวาน สุ่ม แห โต๊ะ ซ้อน หมอน ตู้ เข็ม เทียน บุง ฯลฯ
- นำเอาคำวิเศษณ์มาตั้งชื่อคน เช่น อ่อน ใหม่ เหลี่ยม กลม แบน แหลม บ้าน เล็ก โต เจริญ มน ยอด หลวง พร้อม มาก ไส น้อย เหนือ หลาย เรือง สุข เบ่ง ดีบ (ทิพย์) แป้น ดี คด นวล หวาน ฯลฯ
- นำเอาเวลาหรือทิศทางมาตั้งชื่อคน เช่น สาย เทียง บ่าย เย็น วัน ปี เดือน ขาล เถาะ กุน อ้าย รุน หล้า ได้
- นำเอาคำบอกจำนวนมาตั้งชื่อคน เช่น หนึ่ง สอง สาม หก มาก น้อย หลาย พัน แสน ซาว
- นำเอาชื่อเครื่องเรือนมาตั้งชื่อคน เช่น เส้า เรือน รอด คา
- นำเอาสีต่าง ๆ มาตั้งชื่อคน เช่น ดำ แดง ขาว เขียว เหลือ ฟ้า อ่า ปู (ชมพู)
- นำเอาอัญมณีมาตั้งชื่อคน เช่น แก้ว เพชร พลอย คำ นาค เงิน นิล แหวน สร้อย
- นำเอาลักษณะนามมาตั้งชื่อคน เช่น พวง สาย ยวง ไย
- นำเอาเสียงธรรมชาติมาตั้งชื่อคน เช่น แอ๊ด อู๊ด อ้อด
- คำอื่น ๆ เช่น แหยม แฉม ขอม เนียม ตอง ราน ฯลฯ
- สร้างคำผสมโดยใช้คำที่เป็นมงคลนำหน้าคำอื่น เช่น
  - แก้ว – แก้วตา แก้วดี แก้วคำ
  - บุญ – บุญตา บุญเหลือ บุญมี บุญมา บุญเรือง บุญธรรม
  - ทอง – ทองอุ่น ทองใบ ทองดี ทองคำ ทองอ่อน
  - จันทร์ – จันทร์แก้ว จันทร์ดี จันทร์ทิพย์ (ดีบ) จันทร์คำ จันทร์รา (จันตา)
  - คำ – คำเรือน คำหน้า คำผิง คำฝอย คำน้อย คำตัน
  - สาย – สายทอง สายบัว สายใจ สายฝน
  - บัว – บัวตอง บัวคำ บัวผิน ฝั้วผาย บัวเฟื่อน
  - หนู – หนูอินทร์ หนูอ้อม หนูปิ่น หนูนาย

ไทยวนปัจจุบันนิยมตั้งชื่อบุตรหลายของตนด้วยคำบาลีสันสกฤตที่ไพเราะ โดยยึดคัมภีร์มหาทักษา เป็นหลักผู้อาวุโสจะเรียกเด็กชาย โดยใช้คำว่า “ ไอ์ ” หรือ บ่า นำหน้าชื่อ เรียกเด็กผู้ชาย โดยใช้คำว่า “ อี ”

” นำหน้าชื่อ เช่น ไอ่แดง บ่าแดง อี้แดง ฯลฯ ส่วนผู้เยาว์จะใช้คำดังกล่าวนำหน้าชื่อผู้อาวุโสไม่ได้เป็นอันขาด ถือว่าขาดความเคารพ ยกเว้นคำว่า “ อี้ ” คนยวนนำคำนี้มาเรียกพ่อแม่ได้ เช่น อี้พ่อ (อี้ป้อ) อี้แม่ ไม่ถือว่าขาดความเคารพแต่อย่างใด

๒. ประเพณีพิธีบวช ชายเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็จะบวชเป็นภิกษุ ถือว่าเป็นงานสำคัญของพ่อแม่และเป็นงานสำคัญของผู้บวชด้วย พิธีการบวชจะเริ่มจากไปพบพระอุปัชฌาย์ให้กำหนดวันบวช นิมนต์พระอื่นเพิ่มเติมตามข้อกำหนดของการบวช และบอกญาติมิตรให้มาร่วมอนุโมทนาด้วยก่อนจะถึงวันบวช ผู้จะบวชต้องไปอยู่วัดประมาณ ๗-๙ วัน เพื่อฝึกขานนาค ฝึกปรนนิบัติพระให้รู้ธรรมเนียมของชีวิตการเป็นภิกษุ ทั้งเป็นการปลอดภัยสำหรับผู้ที่จะบวชด้วย เมื่อวันงานจึงมาที่บ้าน ตามปรกติงานบวชจะมี ๓ วัน วันแรกเรียกว่าวันดาปอย (ดา - เตรียม ปอย - งาน) วันนี้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะมาช่วยเตรียมงาน เช่น ทำขนม ขนมที่ต้องทำไว้ให้มากคือ ข้าวต้มผัด ยวนเรียกว่า “ เข้าต้มปิว ” และช่วยกันตกแต่งบ้าน สถานที่ วันที่สองเรียกว่าวันสุกดิบ วันนี้ญาติมิตรจะมาร่วมอนุโมทนาบุญด้วย (ยวนเรียก ฮอมปอย - ช่วยงาน) ผู้มาช่วยงานจะเอาข้าวสารใส่ขันประมาณครึ่งขัน พร้อมกับเอาเงินใส่ซองมามอบให้เจ้าภาพ เจ้าภาพเทข้าวสารออกจากขันแล้วก็จะเอาขนมที่เตรียมไว้ เช่น ข้าวต้มผัดใส่ขันคืนไป จากนั้นก็เลี้ยงอาหารกันเรื่อยไป ตอนบ่ายก็มีพิธีทำขวัญนาค น่าสังเกตว่าไทยวนสระบุรีจะไม่มีการทำขวัญนาคด้วยภาษายวนแต่นิยมทำขวัญนาคแบบไทยภาคกลางทั่วไป ในช่วงค่ำคืนนี้หากเจ้าภาพมีฐานะดีก็จะมีมหรสพสมโภชนาคของตน รุ่งเช้าก็จะนำนาคไปวัด อาจให้นาคขี่ช้างหรือขี่ม้าหรือขี่คอคนแห่ไปเป็นที่สนุกสนาน เมื่อทำพิธีอุปสมบทเสร็จแล้ว ญาติก็จะนั่งเป็นสองแถวหันหน้าเข้าหากัน เว้นช่องกลางให้พระใหม่เดินผ่าน ญาติจะเอาดอกไม้ รูปเทียน เงิน ใส่ถุงย่ามให้พระบวชใหม่ถือว่าได้บุญมาก บูผ้าให้พระใหม่เหยียบถือว่าเป็นผ้ามงคล หรือนอนคว่ำให้พระใหม่เดินเหยียบถือว่าได้บุญ จากนั้นก็ถวายอาหารแต่พระสงฆ์ เลี้ยงอาหารญาติพี่น้อง แล้วมีเทศน์อาณิสสเป็นอันเสร็จพิธีการอุปสมบท^{๙๑}

ปัจจุบันการบวชนิยมจัดงานวันเดียว คือเช้าทำขวัญนาคหรือนิมนต์พระมาเทศน์สอนนาคแทนการทำขวัญ จากนั้นก็นำนาคเข้าสู่อุโบสถทำพิธีอุปสมบท เมื่ออุปสมบทเสร็จก็ถวายเพลแต่พระสงฆ์พร้อมกับเลี้ยงอาหาร (นิยมโต๊ะจีน อาหารจีน) แก่ญาติมิตรที่มาร่วมงาน เป็นอันเสร็จพิธี

สมัยก่อนภิกษุนิยมบวชอยู่อย่างน้อยสอง พรรษา จึงลาสิกขา ไทยวนเมื่อลาสิกขาแล้วจะได้นามว่า “หนาน” นำหน้าชื่อของตน เช่น หนานแก้ว หนานปั้น ฯลฯ หากขณะที่อุปสมบทอยู่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส คนยวนเรียก “ ตูหลวง ” เมื่อลาสิกขาแล้วจะได้นามว่า “ หลวง ” ติดมาด้วย เช่น หลวงเยี้ย หลวง

^{๙๑} วิวัฒน์ เตมีพันธ์,สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา ซึ่งบ่งชี้ภูมิปัญญาในอดีตของไทย- ยวน (คนเมือง),(เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง เรือนพื่นถิ่นภาคเหนือ ณ อาคารศูนย์รวม๓ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕.)

เหมื่อย เป็นต้น เมื่อลาสิกขาแล้วจะอยู่ที่วัน ๓-๗ วัน เพื่อทำความสะอาดวัด ตอนบ่ายหนานสิกใหม่จะนุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อเชิ้ต พาดผ้าขาวม้าใหม่ มือข้างหนึ่งถือไม้ตะพดเหลี่ยม มือข้างหนึ่งถือพานดอกไม้รูปเทียนไปกราบขอพรจากผู้เฒ่าประจำหมู่บ้าน เข้าวันที่จะออกจากวัดนิยมให้หลานสาวหรือน้องสาว (ถ้าไม่มีก็ขอวานสาวอื่น) มารับออกจากวัด ถือเป็นเคล็ดว่าจักได้แต่งงานในไม่ช้าชายเมื่อลาสิกขาออกมาเป็นหนานแล้วก็จะหาช่องทางแต่งงาน เมื่อผู้รักสมครใจกับหญิงใดหรือญาติแนะนำให้แต่งงานกับผู้ใด ก็จะส่งเจ้าแก่ไปทาบตามกับผู้ปกครองฝ่ายหญิง เมื่อได้รับคำตกลงด้วยก็จะกำหนดค่าสินสอดทองหมั้น กำหนดวันแต่ง โดยทำพิธีหมั้นก่อน จากนั้นถึงวันแต่งงานก็จะยกขันหมากไปแต่ง พิธีการแต่งงานของไทยนั้นก็เหมือนพิธีของไทยกลางทั่วไป

๓. ประเพณีงานศพยวน ไม่นิยมตั้งศพผู้ ที่ตายนอกบ้านไว้ในบ้าน แต่จะนำไปบำเพ็ญกุศลที่วัด แม้จะตายภายในเขตบ้านแต่ไม่ได้ตายบนเรือน ก็นำศพไปบำเพ็ญกุศลที่วัดเช่นกัน

คนยวนก็เหมือนคนไทยถิ่น อื่น คือมีน้ำใจต่อกันช่วยเหลือกัน เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในหมู่บ้านผู้ใดทราบเป็นคนแรกก็จะรีบไปบอกเพื่อนบ้าน ให้รู้ ผู้ที่รู้แม่จะมีงานอยู่ในมือก็จะละงานนั้น รีบมายังบ้านศพทันที แต่ละคนจะรู้ว่าตัวเองควรทำอะไร ผู้ชายกลุ่มหนึ่งก็จะไปหาอาหารเพื่อเตรียมทำกับข้าวเลี้ยงกัน ผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งก็จะเข้าครัวเอาของไปออกมาเตรียมล้างเพื่อใช้ต่อไป ผู้ที่เหลือก็จะเตรียมอาบน้ำศพโดยต้มน้ำร้อนเอาไปไม้อะไรก็ได้ใส่ลงไปด้วย เช็ดตัวศพด้วยน้ำเย็นและน้ำร้อนจนสะอาด ประแป้งพอสมควร แต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าที่ผู้ตายรักแต่กลับข้างหน้าไว้หลังกลับหลังไว้หน้า ฉีกเสื้อผ้าเล็กน้อย จากนั้นก็มัดตราสัง คนยวนเรียกว่า “ ห้างลอย ” คือเอาด้ายเส้นใหญ่มาผูกที่คอ (ปุดต คิว) ผูกที่ข้อมือ (ธน หตเถ) ผู้ที่ซื้อเท้า (ภริยัม ปาเท) เอาดอกไม้รูปเทียนใส่กรวยใบตองใส่มือศพเพื่อให้ไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณี จากนั้นก็คอยเวลาที่จะนำโลงต่อไป

โลงศพ (หีบศพ) คนยวนเรียกว่า “ หล่อง ” ทำด้วยไม้ปากโลงศพจะผายออก คือกว้างกว่ากันหีบฝาที่ครอบหีบศพเรียกว่า “ แมว ” ทำคล้ายหลังคาเรือนทรงปั้นหยา คือมีหลังลาดลงมา ประด้วยกระดาดขี้สวดยงาม อาจติดธนบัตรบนแผงยอดหลังคานี้ด้วยก็ได้เมื่อทำโลงศพเสร็จแล้ว ผู้อาวุโสก็จะทำน้ามนต์ ธรณีสารประพรมที่เครื่องมือ ประพรมผู้คนที่ช่วยกันทำ เพื่อกันเสนียดจัญไร รวมทั้งประพรมหีบศพ คากาทำน้ามนต์ธรณีสารของปู่หลวงเหมื่อย ปัญญาโว บ้านต้นตาล มีว่า “ สิโร เม พุทธเทวณจ นราเก พรหมเทวดา หรตยเ พิสนุกญแจว ปลิทธิ เม ” จากนั้นก็นำศพเข้าโลง ถ้าเป็นศพของพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ จะตั้งไว้ทางทิศเหนือของตัวเรือน หัวศพจะหันไปทิศตะวันตกเสมอ จุดตะเกียง ๑ ดวง ไว้ใกล้หีบศพ (ล้านนาเรียกว่า “ ไผยาม ”) ตอนเช้าจะนำสำหรับอาหารมาวางใกล้หีบศพทุกเช้าไปกลางคืนจะนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดพระอภิธรรม เมื่อพระสงฆ์สวดจบแต่ละบทก็จะตักธูปประท้วงระหว่างบทเรื่อยไปญาติมิตรก็จะมา ร่วมฟังพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมทุกคืนไป เรียกงานศพว่า “ จันเฮือนดี ” รุ่งเช้าก็นิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหาร

ที่หน้าศพ เรียกว่า “ ตักบาตรดินไม้ ” (ไม้ ล้านนาแปลว่า เมรุลอย) ถ้าเป็นศพที่ตายโหง ตายพราย หรือ ตายเพราะถูกฟ้าผ่า จะนำศพไปฝังทันที เมื่อครบสามปีแล้วจึงขุดขึ้นมาบำเพ็ญกุศลเพื่อเตรียมเผาต่อไป

วันเผาศพนั้น คนยวนมีข้อนิยมดังนี้

๑. ข้างขึ้นห้ามเผาวันคู่ ข้ามแรมห้ามเผาวันคี่

๒. วันในสัปดาห์ ท่านห้ามเผาศพวันพระ เพราะวันเช่นนี้เป็นวันบำเพ็ญกุศล เผาศพวันนี้ไฟอาจไหม้สัตว์ตายเป็นบาปได้ ไม่เผาศพวันพฤหัสบดี ด้วยถือว่าวันนี้เป็นวันครุ ไม่เผาศพวันศุกร์ ถือว่า “ เผาศพวันศุกร์ให้ทุกข์แก่คนเป็น ” เพราะเทียบเสียงศุกร์ว่าสุข ตายวันเสาร์ห้ามเผาวันอังคารและห้ามเผาวันที่ตรงกับวันเกิดของผู้ตาย เมื่อถึงวันที่นำศพไปเผา ก็ให้นำศพไปวัดหรือป่าช้า (ยวนเรียก ป่าเฮี้ยว) เมื่อศพพ้นประตูเรือนผู้อยู่บนเรือนก็จะเทน้ำออกจากตุ่ม (ในล้านนามีการโยนหมอน้ำทิ้ง) มีชายไปรยข้าวตอกนำหน้าศพ มีคนถือตุ้ง (ธง) สามหางนำหน้าด้วย พระสงฆ์จะเป็นผู้จุดศพไป นำศพไปตั้งไว้ที่อันควร เช่น บนศาลา แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมจบแล้วพระสงฆ์มาตักบาตสักการแล้วเคลื่อน ศพไปยังเมรุที่เตรียมไว้

ชาวไทยยวนได้ชื่อว่ามี ฝีมือในการเมรุ โดยเอาหยวกกล้วยมาแทงสลักกลดลายต่าง ๆ อย่างสวยงาม เมื่อนำศพมาเวียนซ้ายเมรุครบสามรอบแล้วก็จะวางศพลงให้ญาติมาประพรมน้ำศพอีก ครั้งหนึ่งนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณาผ้าบังสุกุลแล้วจึงนำศพขึ้นสู่เมรุ สัปเหร่อจะตัดด้ายตราสังออก ผ่ามะพร้าวเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ พลิกศพให้ตะแคง จากนั้นจึงเริ่มวางไฟ ทุกคนก็วางไฟ พระสงฆ์เริ่มสวดหน้าไฟ ก่อนกลับทุกคนต้องล้างมือด้วยน้ำที่มีมะกรูดสัมป่อยเพื่อล้างสิ่งที่ไม่ดี ออก สัปเหร่อและญาติจะช่วยดูแลให้ไฟไหม้ศพให้เรียบร้อยก่อนจึงกลับได้ สมัยก่อนเผาศพแล้วสามวัน จึงเก็บกระดูกไปบำเพ็ญกุศล เรียกว่า “ ฟื้นเฒ่า ” โดยนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมาทำพิธีญาติจะเกลี้ยเถ้าและกองกระดูกให้เป็นรูปคน พระสงฆ์จะสวดบทบังสุกุลตาย (อนิจจา วต สงขารา) จบแล้วญาติเกลี้ยเถ้าและกระดูกกลับทิศทาง พระสงฆ์จะสวดบทบังสุกุลเป็น (อนิร วต ยัม กาโย) จบแล้วก็เลือกเก็บกระดูกใส่ภาชนะนำมาบำเพ็ญกุศลที่บ้านที่บ้านผู้ตาย จะปลุกศาลเพียงตาสีเสาไม่สูงนัก ทำร้านบนศาล มีบันไดชั้นคู่พาดขึ้นศาลนี้ ปักร่มที่ศาล วางภาชนะที่ใส่กระดูกผู้ตายบนศาลนี้ มีเสื้อผ้าของผู้ตาย กระจก หวี น้ำมัน แป้ง วางถาดใส่ขี้เถ้าไว้ด้วย นำสายสิญจน์มาวางรอบนำขึ้นสู่เรือน เย็นนี้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์รุ่งเช้านิมนต์พระสงฆ์ ดังกล่าวมารับอาหารบิณฑบาตที่บ้านเมื่อเจ้าภาพเตรียมอาหารไว้หน้าพระสงฆ์แล้ว จะมีผู้นำกล่าวคำถวายสังฆทานเพื่ออุทิศกุศลให้ผู้ตาย เรียกว่า “ เวณฑาน ” เป็นคำกล่าวด้วยภาษายวนที่ยืดยาวพรรณนาไพเราะมาก จากนั้นก็ประเคนอาหารแต่พระสงฆ์ เมื่อพระฉันเสร็จลากลับ จากนั้นก็เลี้ยงญาติที่มาร่วมงาน และมีพระธรรมเทศนาอาณิสสส์ 1 กัณฑ์ เป็นเสร็จพิธีหลังจากนั้น ในวันหรือปีต่อ ๆ มา หากประสงค์จะทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายอีก ก็จะทำได้หลายวิธี เช่น ทานขันเข้า จะ นำอาหารใส่สำหรับ มีน้ำ ๑ แก้ว ไปประเคนพระสงฆ์ บอกท่านว่าต้องการอุทิศบุญนี้ไปให้แก่ผู้ใด พระสงฆ์ท่านจะกรวดน้ำกล่าวคำอุทิศเป็นภาษายวนให้ เป็นถ้อยคำที่ไพเราะ ฟัง

แล้วจะรู้สึกว่ามีบุญญาของผู้ตายจะมารับผลบุญนั้นจริง ๆ พอยเช้าสังข์ (อ่าน “ ปอยเช้าสังข์ ”) อันนี้เป็นงานใหญ่ โดยเจ้าภาพจะบอกญาติมิตรมาร่วมงานนี้ด้วย พิธีจะเริ่มจากนิมนต์พระสงฆ์ ๒๕ รูปมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น รุ่งเช้ามารับถวายอาหารบิณฑบาตที่บ้านงาน เจ้าภาพจะจัดของใส่ชะลอม (กว๋ย) ถวายพระด้วย เลี้ยงอาหารญาติที่มาร่วมงานแล้วมีเทศน์อาณิสสงส์ 1 กัณฑ์ ปัจจุบันงานปอยเช้าสังข์ นิยมถวายหนังสือเทศน์ เช่น พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ หรือยอดไตรปิฎกและกรรมวาจา ถวายปราสาทผึ้งร่วมด้วย จุดประสงค์ของงานปอยเช้าสังข์ก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตาย เป็นการตอบแทนพระคุณของบุพการีโปรดสังเกตุว่าทุกงานจะจบลงด้วยการมีเทศน์อาณิสสงส์ ทั้งนี้เพื่อให้เจ้าภาพเกิดความปิติเพิ่มพูนว่าจนบำเพ็ญกุศลแล้วจะได้รับผล อย่างใดบ้าง ปราสาทผึ้งจะเป็นส่วนประกอบของงานบุญต่าง ๆ เช่น งานกฐินก็นิยมทำปราสาทผึ้งร่วมถวายด้วย

๔. ประเพณีอื่น ๆ การถวายสลากภัตต์ (ไทยวนล้านนาเรียกว่า ทานกว๋ย ทานกวยสลาก) ไทยวนสระบุรีเรียกว่า บุญกินเข้าสลาก บุญนี้ไม่มีกำหนดตายตัวในวันทำ คือจะทำเมื่อใดก็ได้ แต่ส่วนมากนิยมทำเมื่อมีผลไม้สุกมาก ๆ หรือทำเมื่อออกพรรษาแล้ว งานนี้จะเริ่มเมื่อทางวัดตกลงกำหนดวัน ถวายแล้วก็จะประกาศรับสมัครเจ้าภาพ เมื่อรู้จำนวนเจ้าภาพแน่นอนว่าจะมีกี่กระจาดแล้ว ก็นิมนต์พระสงฆ์ต่างวัด (และในวัด) ให้ครบตามจำนวนสลากภัตที่มีเจ้าภาพรับไว้ เจ้าภาพจะเตรียมจัดทำกระจาด โดยเอาไม้ไผ่มาสนเป็นกระจาดกลมลายเฉลวมีกระดาดประดับสวยงาม ภายในกระจาดก็หาของกินของใช้อันควรแก่สมรบริโภคมานใส่ไว้ ส่วนเจ้าภาพที่มีทรัพย์มากและมีฝีมือก็จะทำกระจาดของตนให้สวยงามขึ้นไปอีก โดยปักไม้กลางกระจาด ตกแต่งให้เป็นช่อชั้นสวยงาม เมื่อถึงวันงานก็นำกระจาดเหล่านี้ไปตั้ง บนร้านที่ทางวัดเตรียมไว้ เจ้าภาพก็ขึ้นไปบนศาลาพระสงฆ์ที่รับอาราธนามาก็จะนั่งบนอาสนสงฆ์ มีเทศน์อาณิสสงส์สลากภัตสมัยก่อนนิยมเอาเด็กที่อ่านหนังสือยวนออกหัดเทศน์ แล้วบวชเณรเทศน์วันนี้ (เทศน์จบบ่ายก็สึก) เมื่อเทศน์จบก็จะกล่าวคำถวายสลากภัต ให้พระสงฆ์จับสลากแล้วก็จะอนุโมทนา จากนั้นก็ลงจากศาลามารับประเคนสลากภัตที่จับสลากได้ บรรดาศิษย์ที่ติดตามพระสงฆ์มา ก็จะช่วยขนกลับยังวัดของตนที่จริงสลากภัตเป็นบุญที่คนไทยทำกันทั่วไป แต่จุดเด่นของงานสลากภัตไทยวนสระบุรี อยู่ตรงที่ฝีมือในการตกแต่งประดับประดาต้นสลากภัตของตนให้สวยงาม ดูจะเป็นการประกวดกันไปในตัว ประเพณีตรุษ – สงกรานต์ เมื่อถึงเทศกาลนี้ไทยวนสระบุรี นิยมทำกิจกรรม ๓ ประการ คือ ทำบุญ แทนคุณ และเล่นสนุก ทำบุญ ทุกเช้าชาวบ้าน จะนำอาหารไปตักบาตรทำบุญที่วัดทุกวันจนสิ้นวันตรุษ – สงกรานต์ ก่อนวันสงกรานต์จะมีการก่อพระเจดีย์ทราย วันต่อไปจะมีการสงฆ์น้ำพระ ถือว่าเป็นวันสุดท้ายของงานแหนคุณ ในเทศกาลเช่น นี้ จะนำอาหาร เสื้อผ้า ไปมอบแก่ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ รดน้ำดำหัว ขอขมา และขอพรจากท่าน นิมนต์พระมาสวดบังสุกุลอัฐิบรรพบุรุษของตนเล่นสนุก สมัยก่อน กลางวันนิยมเล่นรำวงกันที่วัด โดยตีกลองรำมะนาเสียงดังกระหึ่ม หนุ่มสาวจะเล่นรำวงกันสนุกสนาน ตกเย็นก็จะนัดเล่นรวมกันที่บ้านใด

บ้านหนึ่งโดยหาฟืนมาติดไฟให้สว่าง อาจเล่นร่ำวง หรือเล่นเข้านางแมว นางกระดั่ง นางหมอน จนตึกจึง แยกย้ายกันกลับบ้าน รุ่งเช้าสาย ๆ ก็พบกันที่ลานวัดอีก ปัจจุบันการเล่นสงกรานต์นิยมเล่นกันในวันสงกรานต์ เพียงวันเดียว ประเพณีตีกลองประจำวัด แต่ ละวัดจะมีกลองอยู่สองชุด ชุดหนึ่งคือกลองทัด ๑ คู่ ชาวบ้านเรียกว่ากลองเพล จะตีสามบอกเวลาเพล และจะตีกลองนี้อีกครั้งหนึ่งเมื่อสวดมนต์ทำวัตรเย็นเสร็จ โดยตีรัวสามลา ตีระฆังประกอบด้วย เมื่อตีจบก็จะตีบอกวัน ถ้าวันนี้เป็นวันอาทิตย์ ก็จะตี ๑ ตูม วันจันทร์ก็ตี ๒ ตูม ฯลฯ สมัยก่อนเมื่อปฏิบัติและนาฬิกาข้อมือไม่มีแพร่หลาย ชาวบ้านจะรู้จักเวลาก็โดยอาศัยฟังเสียงกลองที่ตีในวัด กลองอีกชุดหนึ่งประกอบด้วยกลองใหญ่ ๑ ใบ ชาวบ้านเรียกว่า กลองเท็ง เพราะเสียงดังเท็ง อีกสอบบเป็นกลองขนาดเล็กผูกติดกับกลองใหญ่ เรียกตามเสียงเช่นกันว่า กลองตุ๊บ และกลองตะกลองคู่ในวันธรรมดาจะตีประมาณ ๕ โมงเย็น ตี ตุ๊บ – เท็ง ซ้ำเร็วสลับกันไป บอกเวลาว่าเย็น ๕ โมงแล้ว พระ – เณร ในวัดก็จะเตรียมสงกรานต์เพื่อเตรียมทำวัตรสวดมนต์ต่อไป ชาวนาที่อยู่กลางทุ่งนา ก็จะเตรียมเข้าบ้าน หากมีแขกก็จะปล่อยแขกกลับบ้าน กลองตุ๊บเท็งนี้จะตีอย่างไรเพราะเป็นพิเศษในคืนวันโกนและคืนวันพระ มีการตีฆ้องสลับร่วมด้วย ผู้ที่ตีเก่ง ๆ จะสามารถตีให้มีท่วงทำนองไม่ซ้ำกันเลย เช่น ตุ๊บ-ตะ-ตุ๊บ-เท็ง-ตุ๊บ-หมุย (หมุยคือเสียงฆ้อง) เท็ง-ตุ๊บ-เท็ง-ตุ๊บ-เท็ง-ตุ๊บ-หมุย ฯลฯ บางทีก็มีผู้แปลทำนองกลองออกมาว่า “ สวสวเก็บเห็ด แม่ฮ้างเก็บกุ้ง เก็บใส่ไหน เก็บใส่ท้องบุง ” เล่ากันว่าวัดบ้านยวนแห่งหนึ่ง มีพระสงฆ์ชื่อพระทะ พระเที่ยง และพระตุ้ย คนยวนเรียกพระว่า “ ตู ” เวลาตีกลองใหญ่เป็นทำนองใดวันก็จะแปลเสียงกลองเป็นเสียงพูดว่า “ ตูทะ ตูทะ ตูเที่ยง ตูเที่ยง ตูเที่ยง ตูตุ้ย ” คำว่า “ ตู ” จะลงพร้อมไปกับเสียงฆ้องพอดี^{๙๒}

๔.๑.๓ ผลด้านข้อมูลพื้นฐานชาวไทดำบ้านยางแขวนอู่

การจัดสนทนากลุ่มชุดสาม เพื่อต้องการทราบข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านของชาวไทดำยางแขวนอู่ ๑๐ คน เป็นชาย ๘ คน หญิง ๒ คน ได้แก่ ๑. นายธรรมบุญ สายทอง ๒. นางพะเยาว์ จ้อยทอง ๓. นายวีระพันธุ์ เพ็งภักดี ๔. นายพรรษา บงเจริญ ๕. นางสาวสุภาวดี แสงแวว ๖. นายวิบูลย์ ตั้งเกษมวิบูลย์ ๗. นายเฉลิมศักดิ์ สกลวิศาลศักดิ์ ๘. นายชูศักดิ์ สิงห์แรง ๙. นายสมบัติ ต่ายพูล ๑๐. นายวีระชัย ป้อมกระสันต์ เพื่อหาข้อสรุปถึงประวัติความเป็นมาของชาวไทดำพร้อมกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา การศึกษา และความเชื่อที่น้อมนำมาปฏิบัติในการดำรงชีวิตอย่างมีสุขตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

^{๙๒} วิวัฒน์ เตมียพันธ์,สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา ซึ่งบ่งชี้ภูมิปัญญาในอดีตของไทย-ยวน (คนเมือง),(เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง เรือนพื่นถิ่นภาคเหนือ ณ อาคารศูนย์รวม๓ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕.)

ประวัติศาสตร์พันธุ์ชาวไท-ดำ

ไทดำ หรือลาวโซ่ง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ดังกล่าวไว้ในพงศาวดารเมืองไล่ว่า “ เมืองที่พวกผู้ไทดำอยู่นั้น คือเมืองแก่งหนึ่ง เมืองควายหนึ่ง เมืองตุงหนึ่ง เมืองม่วยหนึ่ง เมืองลาหนึ่ง เมืองโม่หนึ่ง เมืองหวัดหนึ่ง เมืองซางหนึ่ง รวมเป็น ๘ เมือง เมืองผู้ไทขาว ๔ เมือง ผู้ไทดำ ๘ เมือง เป็น ๑๒ เมือง จึงเรียกว่าเมืองสิบสองผู้ไท แต่บัดนี้เรียก สิบสองจุไทย ”เขตสิบสองจุไทย บริเวณลุ่มแม่น้ำดำ และแม่น้ำแดง ในเวียดนามภาคเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของ ไทดำ ไทแดง และไทขาว เมื่อ ฝรั่งเศสเข้าปกครองเวียดนาม ได้เรียกชนเผ่าที่อาศัยอยู่ลุ่มแม่น้ำดำว่า ไทดำที่เรียกว่าไทดำ เพราะชนดังกล่าวนิยมสวมเสื้อผ้าสีดำซึ่งย้อมด้วยต้นหอมหรือคราม แตกต่างกับชนเผ่าที่อยู่ใกล้เคียงเช่น ไทขาวที่นิยมแต่งกายด้วยผ้าสีขาว และไทแดงที่ชอบใช้ผ้าสีแดงขลิบทองแดงชายเสื้อ ชาวไทยดำอยู่ที่เมืองแก่งหรือแก่ง แต่เดิมเป็นเมืองใหญ่ของแคว้นสิบสองจุไทย ปัจจุบันคือจังหวัดเดียนเบียนฟู อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว (แคว้นล้านช้าง) ทิศเหนือติดกับตอนใต้ของประเทศจีน ^{๙๓}

ที่ตั้งของชาวไทดำบ้านยางแขวนอู่

ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก มีศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมของไทดำ ตั้งอยู่ที่โรงเรียนวัดยางแขวนอู่ และมีศูนย์การเรียนรู้ไทดำที่วัดดอนอภัย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลบ่อทอง อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

คตินิยม - ความเชื่อ

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยวนที่สืบปฏิบัติสืบต่อกันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี ดังนี้

๑. ประเพณีการการเกิด

เมื่อผู้เป็นแม่มีอาการเจ็บท้อง ก่อนคลอดจะทำพิธีวานขวัญผีเรือน เมื่อคลอดแล้วก็จะให้แม่ชำระทำความสะอาดร่างกายเล็กน้อย นอกจากนี้ยังต้องกินน้ำส้มมะขามเปียกคั้นให้ข้นใส่เกลือให้เค็มจัดเพื่อเป็นการระบายของเสียในร่างกายที่ยังค้างอยู่ จากนั้นจะนั่งอยู่ไฟ เรียกว่า “อยู่กำเดียน” เป็นระยะเวลาประมาณ ๑๕ วัน ภายในห้องที่อยู่ไฟจะนำเอาใบหนาดวางไว้ที่มุมห้องเพื่อกันผีมารบกวน เวลาอาบน้ำก็ต้องเอาในขนาด ใบมะขามและข่าต้มอาบน้ำทุกวัน นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามระหว่างอยู่ไฟไม่ให้แม่เด็กกินอาหารแสลงที่จะทำให้มาเลือด และทำให้น้ำนมเป็นพิษกับเด็กได้ เพราะแม่ชาวไทดำเลี้ยงลูกด้วย

^{๙๓} สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง, (นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยมหิดล.)

น้ำนมตนเอง สำหรับอาหารที่ห้ามส่วนมากเป็นอาหารรสจัด และผักต่าง ๆ เช่น ผักแว่น ผักชะอม เป็นส่วนอาหารการกินในระยะเวลาที่อยู่ไฟจะรับประทานปลาปิ้ง เกลือ ข่า เป็นอาหารประเภทแห้ง ๆ สำหรับข้อห้ามอื่น ๆ เกี่ยวกับคนท้องยังมีอีก เช่น ห้ามคนท้องไปงานศพ แต่ถ้าจำเป็นก็สามารถไปร่วมงานได้ แต่ห้ามไปเผาศพ ห้ามเดินข้ามคราดและไถ เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้คลอดยาก^{๔๔}

สำหรับเด็กเกิดใหม่ จะไม่มีพิธีการต้อนรับ แต่เมื่ออายุได้ประมาณ ๒-๓ เดือนจึงจะมีการทำขวัญให้เด็กโดยใช้ไข่ต้ม ๑ ลูก เกลือ ข้าวสุก ใส่ถ้วยอย่างละ ๑ ถ้วย แล้วจึงพาเด็กมานั่งตรงหน้าใช้หม้อทำขวัญเป็นผู้หญิง ผูกขวัญไม่ให้แม่เกียดหรือแม่ซื้อมารบกวนเด็ก

๒. ประเพณีการแต่งงาน

ในอดีตหนุ่มสาวชาวไทดำ ก่อนเข้าพิธีแต่งงานจะต้องมีการเกี่ยวพาราตีผูกสมัครักใคร่กัน ผ่านประเพณีการละเล่นที่เรียกว่า “การเล่นคอน” อันเป็นการละเล่นของหนุ่มสาวในเดือน ๕ เดือน ๖ ซึ่งเป็นเดือนที่ว่างเว้นจากการทำนา โดยหนุ่มสาวในแต่ละหมู่บ้านจะพากันจับกลุ่มเล่นคอนและเล่นลูกช่วง ทั้งหนุ่มและสาวจะแต่งกายด้วยเสื้อฮี โดยสาวจะเกล้าผมอย่างสวยงาม ประเพณีนี้เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้ทำความรู้จักมักคุ้นกัน ถ้าหนุ่มถูกใจสาวคนใด พอพ้นจากการเล่นคอนก็ยังสามารถไปหาสาวนั้นได้ที่บ้านตอนที่สาว “ลงช่วง” ซึ่งก็คือการที่สาวชาวไทดำลงมานั่งทำงานที่ลานบ้านของตนในตอนค่ำ โดยมีงานที่ทำงานใหญ่เป็นงานเย็บปักถักร้อย ทอผ้า ปั่นด้าย หรือไม้ก่ตาข้าว หรือเลี้ยงไหม เป็นต้น

งานแต่งงาน เรียกตามภาษาไทดำว่า “งานกินดอง หรืองานกินหลง” ซึ่งหมายถึง “งานเลี้ยงเพื่อความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน” ดังนั้น เมื่อชายหนุ่มหญิงสาวชาวไทดำมีความต้องการแต่งงานกัน จะดำเนินผ่านกิจกรรมทางความเชื่อของชาวไทดำ ๔ ขั้นตอน คือ “สอง สู้ ส่ง และสา” ดังนี้

๑. การสอง (การหมั้น) เป็นหน้าที่ของฝ่ายชายที่จะส่งผู้ใหญ่หรือเจ้าแก่หรือลำม ไปสู่ขอพ่อแม่ของฝ่ายหญิง เรียกว่า “ไปโลม หรือไปไอโลม” โดยของที่จะต้องเตรียมไปมีห่อหมากพลู บุหรี่ ๒ ชุด พร้อมทั้งหญิงสาว ๒ คน สำหรับทำหน้าที่ถือหมากพลูอันเป็นมงคล ทั้งเจ้าแก่และหญิงสาวทั้ง ๒ คนจะต้องสวมหม้อเสื้อฮีตามประเพณีของชาวไทดำด้วย หากการเจรจาเป็นที่ตกลงกันเรียบร้อยแล้วก็จะนัดหมายกำหนดการหมั้น หรือจะนัดหมายตกลงแต่งงานกันเลยโดยไม่ต้องมีการหมั้นก็ได้ ทั้งนี้กำหนดเวลาแต่งงานใหญ่นิยมเป็นเดือนคู่ คือ เดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๑๒

๒. การสู่ภายหลังการหมั้นจนถึงก่อนกำหนดแต่งงาน ฝ่ายชายจะไปเยี่ยมฝ่ายหญิงเป็นครั้งคราว เรียกว่า “ไปหยามห่อมะปู” ซึ่งหมายถึงการไปเยี่ยมห่อหมากพลู หรือของหมั้นที่ฝากไว้ ซึ่งการไปเยี่ยม

^{๔๔} สมคิด ศรีสิงห์, รายงานวิจัย เรื่องวัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง), (ในจังหวัดพิษณุโลก และพิจิตร, ๒๕๒๑), หน้า ๘๒-๘๖.

เขียนในระยะนี้ พ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจยินยอมให้หลับนอนกันได้ บางคู่จึงอาจท้องก่อนแต่งงาน ซึ่งชาวไทดำถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา

ตอนไปสู่ขอนั้นฝ่ายชายจะให้เหล้า ๒ หรือ ๔ ขวด (ให้เป็นคู่) และเสื่อเน (ฮี) สำหรับฝ่ายหญิง ๑ ตัว มีการตกลงกันว่าจะใช้หมูหรือวัวประกอบอาหาร ซึ่งก่อนวันแต่งงานฝ่ายชายจะฆ่าหมูหรือวัว แบ่งออกเป็น ๒ ซีก ทำให้ฝ่ายหญิง ๒ ซีกเพื่อเลี้ยงแขก ถ้าฆ่าตอนเย็นก็นำเลี้ยงกลางคืน โดยผู้ที่นำมาให้ต้องสวมชุดฮีด้วยพอครึ่งภาคเช้าจึงมีพิธียกขันหมากทำพิธีแต่งงานต่อไป

๓. การส่งหรือนัดมือส่ง เป็นการกระทำพิธีแต่งงานซึ่งจะจัดขึ้นในเดือนคู่ โดยเริ่มจากขบวนขันหมากของเจ้าบ่าว โดยเจ้าบ่าวขบวนขันหมากที่ประกอบด้วย ยาสูบ ใส่กะเหลบมาพร้อมเครื่องเรือน ของใช้ เตรียมหมู เหล้า ไก่ ขนมหั้ว ใส่กระจาดไปบ้านเจ้าสาว เมื่อถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าบ่าวนำสิ่งของไปไหว้ผีเรือนแล้วมอบสิ่งของที่นำมาพร้อมสินสอดทองหมั้นให้เจ้าสาว ทางฝ่ายเจ้าสาวก็จัดอาหารมาเลี้ยงแขก รับประทานอาการเสร็จ เข้าสู่พิธีไหว้ญาติทั้งสองฝ่าย ในพิธีแต่งงานนี้คู่บ่าวสาวต้องสวมใส่เสื้อฮี โดยก่อนจะส่งตัวเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว จะมีพิธี “นั่งบ้านเทียนสู่ขวัญ” หรือ นั่งพานเทียนสู่ขวัญ เป็นพิธีทำขวัญเสียงท่ายก่อนส่งคู่บ่าวสาวเข้าหอ เพื่อดูว่าจะอยู่กันยั่งยืนหรือไม่

๔. สา หรือ อาสา เกิดขึ้นเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องไปทำงานรับใช้บ้านฝ่ายหญิง ๑-๕ ปี เนื่องจากพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น แต่ให้ฝ่ายชายไปอาสารับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน สำหรับในปัจจุบันฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ๓ วันแล้วจึงแยกครัวออกไป

๓. ประเพณีการตายและการทำศพ

ในความเชื่อดั้งเดิมของโชน “แกน” นั้นอยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือสรรพสิ่งทั้งหลาย ตามตำนานแกนเป็นผีบันดาลให้เกิดมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติ คนแต่ละคนจะมีขวัญอยู่ในร่างกายตามอวัยวะต่าง ๆ ๓๒ แห่งด้วยกัน ซึ่งหากขวัญอยู่เป็นปกติดี ร่างกายก็แข็งแรง แต่หากมีเรื่องที่ทำให้ตกใจ เศร้าเสียใจ ฯลฯ ขวัญก็จะออกจากร่างไปหรือบางครั้งขวัญหลงไปหรือไปถูกจับไว้ กลับมาที่ร่างไม่ได้ ก็จะทำให้เกิดความเจ็บป่วย ต้องทำพิธีเรียกขอให้ขวัญคืนมา หากขวัญไม่คืนร่าง คนนั้นก็จะต้องถึงแก่ความตาย

ร่างกายที่ปราศจากขวัญ จึงถูกเรียกว่า “ซอน” (มีความหมายใกล้เคียงกับซอนไม้) และจะดับสูญไป ส่วนขวัญที่ไร้ร่างนั้นก็กลายเป็น “ผี” ซึ่งจะไม่ดับสูญไป แต่มีชีวิตในอีกลักษณะหนึ่ง คือสามารถเคลื่อนไหวและมีพลังอำนาจ มีความต้องการอาหารและเครื่องอุปโภคต่าง ๆ และหลังความตายก็จะเดินทางอีกยาวนานเพื่อไปเฝ้าแกน ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่บนสวรรค์เหนือเมืองแกน

เมื่อคนตาย ขวัญจะออกจากร่างกายแยกย้ายกันไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ โดยแบ่งเป็น ๕ กลุ่ม ขวัญเท้าและขาจะอยู่กับหลุมศพที่ป่าแฮ่ว (ป่าช้า) ขวัญของมือและแขนจะอยู่ในบ้าน ขวัญอีกกลุ่มไปยัง

เมืองฟ้า ซึ่งจะต้องแม่น้ำตาคายและอาศัยอยู่ที่พรมแดนระหว่างโลกมนุษย์กับโลกหลังความตายคือหมู่บ้าน “เซียงคาง” และ “เซียงขบ” ส่วนขวัญหัวจะข้ามแม่น้ำตาคายไปอยู่ที่หมู่บ้าน “ล่าลอย” (หรือ “ด้าดอย”) และ “นาคาย” ซึ่งอยู่ใกล้กับแดน ยกเว้นขวัญของตระกูลล่อและคำ ซึ่งจะไม่อยู่ที่หมู่บ้าน ๒ แห่งนี้ แต่จะไปยังเรือนพาน งานบางชิ้นระบุว่าขวัญแยกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ขวัญหัวและขวัญปลาย ขวัญหัวนั้น เมื่อเฝ้าแดนแล้ว จึงจะไปอยู่กับลูกหลานที่ “กะล่อหอง” หรือหิ้งผีบรรพบุรุษประจำบ้านกลายมาเป็น “ผีเฮือน” คอยดูแลลูกหลานต่อไป ส่วนขวัญปลายหรือเงาจะไปอยู่ในป่าแฉ่ว หรืออาจกระจัดกระจายไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในจักรวาล ขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้ตาย หากคนตายเป็นชนชั้นสามัญ เขยกจะทำพิธีส่งขวัญกลับไปเมืองฟ้า ซึ่งมีหลายระดับด้วยกัน หากเป็นชั้นเจ้านายขวัญก็จะกลับไปอยู่ “เรือนพาน” อันเป็นจักรวาลที่สุขสบายและสูงกว่าเมืองฟ้า

จากหลักฐานเอกสารเรื่องคำบอกทาง ซึ่งเป็นเอกสารเก่าแก่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ใช้อ่านในพิธีบอกหนทางให้วิญญาณของผู้ตายนั้น มีเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นสถานที่ต่าง ๆ ที่วิญญาณของผู้ตายจะต้องผ่านก่อนที่จะไปถึงเมืองแดน เส้นทางที่ขวัญจะเดินทางไปเฝ้าแดนนั้นต้องผ่านประตู ๔ ด้านด้วยกัน และเส้นทางนี้มีความสัมพันธ์กับภาคพื้นดินอันเป็นเส้นทางที่คนกลุ่มนี้เคยอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมา กล่าวคือ ประตูแรกจะอยู่เหนือแม่น้ำโขง ประตูที่ ๒ อยู่เหนือ เมืองลำเลียงลำไล ประตูที่ ๓ อยู่เหนือ เทือกเขาอัลไต และประตูสุดท้ายซึ่งเป็นประตูสวรรค์นั้นอยู่เหนือทิเบต

งานบางชิ้นตั้งข้อสังเกตว่า คนโชนเมื่อตายไปแล้วจะขึ้นสวรรค์หรือไปเมืองฟ้าทั้งนั้น เมื่อสิ้นสุดเขตที่คน (หมอผี) มาส่งได้ ณ จุดนั้นมีทางแยกที่ไปนรกด้วย ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีการบอกทางแก่ผู้ตายว่า “ทางหนึ่งไปหน่อ “นาโฮก” (นรก) อย่าไป ให้ไปทางเป่าทางปู่ ถึงน้ำตาคาย เอาเงินจ้างคนลาวพายเรือ ไปทางน่าน้อยอ้อยหนู ไปทางเมืองมด ทางด้าจวงกางกิน ด้าดอยที่งอยฟ้าหน้าที่ตั้งอยแดน บอกว่าอยู่ด้าไคสิงไค” ประเพณีเช่นไหว้บรรพชน

ความเป็นมาของประเพณีและพิธีกรรมการเล่นเรือของชาวไทดำ เกิดจากความเชื่อใน ๒ ลักษณะ คือ

๑) ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ โดยชาวไทดำเชื่อว่า ทุกสิ่งในโลกย่อมอยู่ใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษที่จะคอยดูแลลูกหลาน แต่หากเกิดการกระทำที่ผิดผีก็จะก่อให้เกิดสิ่งไม่ดีต่าง ๆ เพื่อเป็นการตักเตือน ดังนั้น หากต้องการการให้อภัยจากผีบรรพบุรุษ ลูกหลานต้องประกอบพิธีเช่นผีเรือนเป็นประจำ

๒) ความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เนื่องจากพิธีเล่นเรือเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทดำ เชื่อเชิญญาติพี่น้องที่เป็นเรือนเดียวกันเข้าร่วมพิธี พิธีเล่นเรือ (เล่นเฮือน) คือพิธีเช่นไหว้ผีเรือนของไทดำ ผีเรือน คือ ผีบรรพบุรุษซึ่งได้อัญเชิญมาไว้ที่บนเรือน และจัดให้อยู่ที่มุมห้อง ๆ หนึ่ง ที่จัดไว้โดยเฉพาะเรียกว่า “กะล่อหอง”

พิธีเสนเรือนนิยมทำกันเป็นประจำทุกปี หรือ ๒-๓ ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว เพื่อให้บุตรพुरुษของตนที่ได้มารับเครื่องเซ่นไหว้ ที่ผู้เป็นลูกหลานได้จัดหาเข้ามาเลี้ยงเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ผีเรือนก็จะปกป้องคุ้มครองรักษาตนและครอบครัวให้มีความสุข

เดือนที่จะทำพิธีนั้นขึ้นอยู่กับความสะดวกยกเว้นเดือนเก้าและเดือนสิบ เพราะเชื่อกันว่า “เดือนสิบเดือนเก้าผีเฮือนต่างไปเฝ้าถน” หมายถึงผีเรือนจะกลับไปเฝ้าถน ดังนั้นการทำพิธีเสนเรือนใน ๒ เดือนนี้จึงไม่เกิดพบใด ๆ อย่างไม่รู้ตามโดยปกติแล้วมักจะทำกันในเดือนที่ว่างจากงาน คือ ๔ ๖ ๘ ๑๒

การงดเว้นไม่จัดพิธีเสนเรือนประจำปีนั้นจะทำให้ผีเรือนของตนได้รับความอดอยาก และในที่สุดผีเรือนก็อาจก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนและคนที่อยู่ในครอบครัวได้ ดังนั้น ทางที่ดีควรจัดพิธีเสนเรือนเสียครั้งหนึ่งในรอบปีหนึ่ง ปัจจุบันพบว่ามีการใช้บัตรเชิญในการเชิญแขกร่วมงาน เช่นเดียวกับกับพิธีมงคลต่าง ๆ^{๙๕}

๔. ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่

เมื่อชาวไทยดำจะปลุกบ้านลงบนพื้นที่ใดต้องทำพิธีเสี่ยงทาย เพื่อดูว่าบริเวณที่จะปลุกบ้านเป็นมงคลหรือไม่ โดยหว่านเมล็ดถั่ว เมล็ดงา ลงบนพื้นที่ที่จะปลุกบ้าน แล้วรดน้ำกลับหน้าดินแล้วดูว่าถั่วจะงอกหรือไม่ หากเมล็ดถั่วงอกภายในสองสามวัน แสดงว่าพื้นที่ตรงนั้นสามารถปลุกบ้านได้ ส่วนการยกเสาเอก เสาโท จะหาคนที่สืบผีเดียวกันกับของแม่บ้านที่ยังไม่แยกครอบครัว เช่น น้องชาย ลูก(พี่ชายของพ่อ) ถูกขยอกเสาจะต้องหาวันที่ไม่เป็นอับมงคล ซึ่งมีอยู่ ๑๐ มีอ (๑๐ วัน) วันที่ไทดำนิยมเลือก คือ “มีอเต่า” เพราะเชื่อว่าเต่ามีอายุมันขวัญเย็น และ “มีอฮวง” เพราะเชื่อว่าจะทำให้การสิ่งใดลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้การปลุกบ้าน ต้องหาต้นกล้วย อ้อย ดอกดาวเรืองมาผูกรวมกันไว้ เอาผ้าสามสีมาผูกไว้กับยอดเสาเอก ส่วนที่กันหลุมมีใบสัก ใบเงิน ใบทอง ใบคูณ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน เมื่อปลุกบ้านแล้วเสร็จชาวไทยดำจะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่พร้อมกับเชิญผีพ่อแม่ขึ้นมาไว้ที่เรือนของตน โดยให้หมอเสนเป็นผู้ทำพิธี ในการทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนจะต้องเตรียม หมากพลู เหล้า ข้าวสาร โดยตัวหมอเสนจะต้องแต่งกายสะอาด ย่ามถือดาบ อีกมือหนึ่งถือเชียนหมาก หรือขันใส่หมากพลูยื่นท่องคาถาตรงบันได้เรือน เมื่อว่าคาถาจบเจ้าของบ้านหรือตัวแทนจะมารับผีเรือนให้ไปอยู่ที่กะล่อหอง เมื่อผีเรือนเข้าไปอยู่ในบ้านแล้ว หมอเสนจะเอาดาบฟาดตรงบันได้แล้วกล่าวคาถาที่เรียกว่า “พูดข่มขวง” เป็นการพูดข่มผีร้ายให้กลัวและหนีกลับเข้าป่าเสีย ต่อจากนั้นจะช่วยกันขนของขึ้นบ้าน ได้แก่ พูก หมอน เสื่อ เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ต่อจากนั้นจึงเลี้ยงอาหารกันแล้วจึงเริ่มทำพิธีที่เรียกว่าพิธี “จีไฟไหข้าว” โดยใช้ไก่อต้ม ๒ ตัวใส่ภาครองด้วยใบตอง เหล้า ข้าวเหนียว น้ำ ๑ ถ้วย นำไปวางไว้ข้างเตาไฟที่สมมติขึ้นซึ่งทำด้วยดินเหนียว ๔ ก้อน เอามาวางเป็น ๓ เส้า

^{๙๕} สมคิด ศรีสิงห์, รายงานวิจัย เรื่องวัฒนธรรมของไทยโข่งดำ (ลาวโข่ง), ในจังหวัดพิษณุโลก และพิจิตร, ๒๕๒๑)

คือทำเป็นสามมูมพอให้วางภาชนะได้ เอาหม้อหนึ่งใส่น้ำแล้ววางบนเส้า เอาถ่านไฟใส่ได้หม้อพอเป็นพิธิ แล้ว หมอเสนหรือผู้รู้คาถาพูดเป็นเคล็ดให้หุงหากินกันอย่างดีให้ผู้อยู่อาศัยเจริญรุ่งเรือง ต่อจากนั้นหมอผู้ทำพิธิ จะขับเป็นภาษาลาวโชนังพรรณนาถึงผีป่านางไม้ที่ยังสิงอยู่เมื่อตอนเอาไม้จากป่ามาทำบ้าน ขอเชิญให้มากิน เครื่องเช่น โดยบอกกล่าวว่ามีเครื่องเช่นใดบ้างเมื่อผีมากินแล้วก็ขอให้คุ้มครองผู้อยู่อาศัยให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากบ้านแล้วยังมีการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ เพื่อปกป้องสถานที่โดยการตั้งศาลพระภูมิต้องมีพิธิเลี้ยงตาย โดยหมอเอาไม้ไผ่ประกบกัน ๒ อัน โยนลงบนพื้นหากไม้ไผ่หางหนึ่งอันคว่ำหนึ่งอันแสดงว่าบริเวณนั้น เหมาะที่จะตั้งศาล หากไม่เป็นดังนี้ต้องเปลี่ยนที่ใหม่ และการทำบุญทุกครั้งต้องเลี้ยงศาลพระภูมิเจ้าที่ ต่าง ๆ

๔.๒. ผลการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์ด้านแนวคิดในการใช้ชีวิต

ชาวไทยพวน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงหมู เลี้ยง เป็ด เลี้ยงไก่ เวลาว่างจากการทำนา หึงทอผ้า ชายตีเหล็ก ผู้เป็นช่างเงิน ช่างทอง ก็ทำเครื่องเงินเครื่อง ทอง

การแต่งกายวัฒนธรรมการแต่งกาย สามารถจำแนกเพศ อายุของชาวไทยพวน โดยสังเกตจาก สีและชนิดของเสื้อผ้า คือการแต่งกายชาย ผู้ชายไทยพวนทุกวัยจะแต่งเหมือนกัน เดิมแต่งกายแบบโจง กระเบน มีผ้าขาวม้าคาดเอว ไม่ใส่เสื้อ ใช้เฉพาะโอกาส ที่เป็นพิธีการ ส่วนโอกาสทั่ว ๆ ไป สวมกางเกง เป็นกางเกงขาก๊วย (สั่ง-แล้) ผ้าขาวม้าคาดเอว ไม่ใส่เสื้อนอกจากเวลาออกไป ทำไร่นาจะใส่เสื้อคอตั้ง แขนยาว สีนํ้าเงิน ใช้ผ้าทอแบบเดียวกัน ทั้งเสื้อ และกางเกง ไม่มีเครื่องประดับอันการแต่งกายของหญิง จำแนกเป็นแบบต่าง ๆ ตามวัยและลักษณะ ของการเป็นโสด และแต่งงานแล้ว คือ หญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน อายุระหว่าง ๑๐-๑๕ ปี ใช้ผ้าถุงที่เรียกว่าชินเซ็น โอกาสพิเศษก็จะนุ่งชินตีนจก ใช้ผ้าแถบ คาดปิดหน้าอก ทอเป็นผืนยาวเรียกว่า “ผ้าแฮ้งตุ้” เมื่ออายุระหว่าง ๑๕-๒๐ ปี จะแต่งทรงผม นิยมรวบขึ้น แบบเกล้ามวย เรียกว่า “โค้งผม ” อายุ ๒๐ ปีขึ้นไปจะทำทรงผมเรียกว่า “ฮอดเกล้า” คือ รวบผมขึ้นมาขอดไว้ ตรงกลาง ศีรษะ ด้านหน้า ตรงบริเวณหน้าผาก แล้วปล่อยชายผมไพล่ออกไปด้านข้าง ด้านใดด้านหนึ่งผู้หญิงที่ แต่งงาน หรือมีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป นิยมไว้ทรงผมทรง “ฮอดเกล้า” ใช้ผ้าถุงเป็นชินตาเต็บ ในโอกาสพิเศษ จะ ใช้ผ้าถุงขึ้นมุกตีนจก ผู้หญิงสูงอายุ จะเปลี่ยนทรงผมตัดสั้น เรียกว่า “ทรงดอกกระพุ่ม” เครื่องประดับนิยม ใช้แต่งในโอกาสพิเศษเช่น ไปทำบุญหรือพิธีต่าง ๆ นิยมประดับด้วยทอง มีปิ่นปักผม สายสร้อย ตุ้มหู กำไล แหวน สร้อยสังวาลย์ที่เรียกว่า “แม่แล้ง”

ภาษา ชนะ เข้มมุกต์ และ อุทิศ กุมาร (๒๕๔๕) ได้ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงเป็นข้อสังเกต การออกเสียงพูดในภาษาไทยพวนโดยใช้ข้อมูลจากการสนทนา สัมภาษณ์ ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปในตำบล หาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เพื่อให้ได้ข้อมูลการออกเสียงที่ถูกต้องของไทยพวนดั้งเดิม โดย เฉพาะอย่างยิ่งการออกเสียง “ญ” (เสียงนาสิก) ซึ่งในภาษาไทยภาคกลางไม่มี คงออกเสียงเป็น “ ย ” เหมือนกันทั้ง “ ญ ” และ “ ย ” ดังนั้น ข้อสังเกตภาษาพูดของไทยพวนหาดเสี้ยว อาจมีบางส่วนที่แตกต่าง จากสำเนียงพูดของชาวไทยพวนจังหวัดอื่น ๆ บ้าง เนื่องจากสภาพของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน

ในปัจจุบัน สรุปลักษณะนี้ตัวอักษร “ ฉ ” ของไทยกลาง ไทยพวนจะออกเสียงเป็นตัว “ ส ” และ “ ช ” , “ ฉ ” จะออกเสียงเป็น “ ช ”^{๙๖}

ลุงสาธิต วิทยากรสาธิตผ้าพิพิธภัณฑสถานผ้าทองคำได้เล่าว่า ที่มาของผ้าทองคำนั้นเดิมมาจากพม่า, เชียงตุง ส่วนชาวไทยพวนเป็นชาวไทยแขนงหนึ่งอพยพมาจากเมืองเชียงคาน ชาวไทยพวนนั้นมีความเชื่อว่าผู้ชายต้องตีเหล็ก ผู้หญิงทอผ้า ซึ่งผ้าชิ้นตีนจกที่มีมานั้นมีอยู่ ๙ ลายบ้านหาดเสี้ยวนิยมใช้ผ้าชิ้นที่มีลายนกคุ้มที่มีความหมายถึง คุ้มครอง คุ้มผิว คุ้มเมีย นกคุ้มที่หันหน้าเข้าหากัน หมายถึงความสามัคคี ในงานประเพณีถึงจะได้แต่งผ้าชิ้นตีนจก ปีละ ๑ - ๒ ครั้ง การแต่งกายของผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานก็จะนุ่งชิ้นตีนแดงส่วนผู้หญิงที่แต่งงานมาแล้วก็จะนุ่งชิ้นตีนดำ ส่วนภาษาที่ใช้พูดก็มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนซึ่งคนที่ได้ฟังบางทีอาจจะเข้าใจได้ยากหรือคำบางคำอาจทำให้ฟังแล้วตลกขบขันตามภาษาไทยพวน

ลุงบุญ เป็นช่างทำมิดตีเหล็ก ได้เล่าว่า ไทยพวนแต่โบราณเป็นประเพณีสืบทอดผู้ชายต้องตีเหล็ก ส่วนผู้หญิงทอผ้า ลุงบุญหรือลุงพุทธศักดิ์ ได้รับการสืบทอดมาแต่เด็ก ก็คือการทำมิด ตีเหล็ก ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้ก็จะมี ค้อน แหน่ ตะไบ คีม และเหล็ก เหล็กที่ดีก็คือเหล็กอเมริกันหรือเหล็กมัดสมัยก่อน การแต่งกายด้วยเสื้อหม้อฮ่อม สีขาว ผ้าขาวม้าคาดเอว สะพายกระเป๋าสีแดง (ย่าม)

๔.๒.๒ ศึกษาวิเคราะห์ด้านภูมิปัญญา

จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญา อาชีพ ภาษา การละเล่น ความเชื่อ ประเพณี อันเป็นอัตลักษณ์ ผลการศึกษาเปรียบเทียบมีดังนี้

๑. ภาษาและการละเล่นของชาวไทย-ยวน

ภาษาไทย-ยวนเป็นภาษาตระกูล ไท-กะไต ซึ่งเป็นภาษาพูดของชาวไทย-ยวน หรือ ที่เรียกตนเองว่า คนเมือง ประชากรกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย ที่เคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านช้าง มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง ชาวยวนเรียกตัวอักษรนี้ว่า หนังสือยวน แต่สำหรับการพูดคล้ายกับสำเนียงทางภาคเหนือของประเทศไทย แต่อาจจะมีผิดเพี้ยนไปบ้าง เช่นคำว่า “เจ้า” ที่ทางภาคเหนือมีใช้แต่ชาวไทย-ยวนไม่มีใช้

การละเล่นของชาวไทย-ยวนในปัจจุบันนี้มีความคล้ายคลึงกับการละเล่นทางภาคกลางของประเทศไทย ส่วนการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของไทย-ยวนไม่ปรากฏแน่ชัด แต่ที่ยังปรากฏอยู่มีดังนี้ คือ จับเขื่อนดีที่เป็นการเล่นในงานศพ และการละเล่นจ้อกหลุม

๒. ภาษาและการละเล่นของชาวไทยพวน

ภาษาพวน หรือ ภาษาลาวพวน เป็นภาษาในตระกูลไท-กะไต เป็นภาษาของชาวไทยพวนหรือลาวพวนที่อพยพมาจากเมืองเชียงขวาง ตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คำศัพท์ใกล้เคียงกับภาษาลาวและภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นภาษาที่ใกล้เคียงกับภาษาผู้ไทมาก มีระบบเสียงคล้ายกับภาษาไทยกลาง แต่ออกเสียงสระ ใ- เป็น สระเออ ไม่มีภาษาเขียนหรือตัวอักษรเป็นของตัวเอง

^{๙๖} พิมพ์กาญจน์ ชัยจิตรสกุล และองค์บรรจุน, สมุทรสาคร : สายน้ำวัฒนธรรมแห่งชาติ

การเล่นของชาวไทยพวนนั้นยังมีการอนุรักษ์สืบทอดอยู่ ซึ่งการเล่นของไทยพวนที่ยังการอนุรักษ์ไว้ มีดังนี้ คือ การเล่นนางกวัก การเล่นนางสะ (สาก) การเล่นนางดั่ง และการเล่นหมาเป็ย

ตารางที่ ๑ ตารางแสดงความเหมือนและแตกต่างของไทยพวน ไทยวน และไทดำ

หัวข้อ	ชาวไทยวน	ชาวไทพวน	ชาวไทดำ	ความเหมือนและต่างกัน
๑. การอพยพย้ายถิ่นฐาน	อาณาจักรล้านนาเมืองเชียงแสนประเทศลาว	เมืองเชียงขวางประเทศลาว	สิบสองจุไทย	ทางตอนเหนือเหมือนกัน
๒. ภาษา	พูดภาษายวน	พูดภาษาไทยพวน	พูดไทดำ	ต่างกัน
๓. การประกอบอาชีพหลัก	ทำนา,ทำไร่	ทำนา,ทำไร่	ทำนา, ทำไร่	เหมือนกัน
๔. อาชีพรอง (ผู้ชาย)	ทำเครื่องสาน ตะกร้า	ตีเหล็ก	จักสาน	ต่างกัน
๕. อาชีพรอง(ผู้หญิง)	ทอผ้า	ทอผ้า	ทอผ้า	เหมือนกัน
๖. การแต่งกาย (ผู้ชาย)	เสื้อหม้อฮ่อมกางเกงหม้อฮ่อมผ้าขาวม้าคาดเอว	เสื้อหม้อฮ่อมกางเกงหม้อฮ่อมผ้าขาวม้าคาดเอว	เสื้อหม้อฮ่อมกระดุมเงินกางเกงหม้อฮ่อม	เหมือนกัน
๗. การแต่งกาย (ผู้หญิง)	นุ่งผ้าซิ่น+มีสไบพาดไหล่	นุ่งผ้าซิ่น	นุ่งผ้าซิ่น	เหมือนกัน
๘. สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ขึ้นชื่อ	ผ้าซิ่นตีนจก	ผ้าซิ่นตีนจก	กระดุมเงินที่เสื้อ	เหมือนกัน ไทดำต่าง
๙. ความเชื่อ	มีความเชื่อเกี่ยวกับผีเรือนหรือผีเอือน	มีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาผีसाง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น	มีความเชื่อเกี่ยวกับผีเรือน	เหมือนกัน
๑๐. การนับถือศาสนา	นับถือพุทธ	นับถือพุทธ	นับถือพุทธ	เหมือนกัน

จากตาราง วิเคราะห์ได้ว่าทั้ง ๓ กลุ่มชาติพันธุ์นี้มีหลายหัวข้อที่มีความเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน

๔.๒.๓ ผลการวิเคราะห์ด้านการสร้างความรู้

การสร้างความรู้เป็นการศึกษาที่บุคคลได้รับตลอดชีวิตตั้งแต่เกิด ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตต่าง ๆ มากมาย เช่น ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เหล่านี้ที่จะพัฒนาให้บุคคลมีความรู้ มี

ประสบการณ์ มีทักษะ ต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยในกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือ ตอนล่างนั้น มีการปรับเปลี่ยนวิธีการในการเรียนและและการถ่ายทอดความรู้ ที่สำคัญคือเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม ดังนี้

๑. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ความเปลี่ยนแปลงที่เกิด ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม รวมทั้งบทบาทและหน้าที่ของ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวัยต่าง ๆ เช่น วัยผู้ใหญ่ ต้องการศึกษเกี่ยวกับและการใช้เวลาว่าง

๒. ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ทำให้เกิดวิถี ที่เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญก้าวหน้า ให้คนต้องการความรู้ใหม่ๆเหล่านี้ทำ เพื่อจะได้ ปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้น ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดการถ่ายโอนข้อมูลความรู้ได้อย่างสะดวก เมื่อการเข้าถึงข้อมูลสะดวกรวดเร็ว จึงทำให้การคิดค้นความรู้ใหม่ๆ ได้ง่ายและรวดเร็วทำ ความรู้ที่มีอยู่ จึงล้ำสมัย ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อช่วยให้คน ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

๓. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมือง สภาพของสังคมเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและซับซ้อน สังคมชนบทเปลี่ยนมาเป็นสังคม ชีวิตมีแต่ความ ความใกล้ชิดของคนในครอบครัวมีน้อยลง ทำให้เกิดปัญหาในสังคม เช่น ยาเสพติด ครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กเร่ร่อน เพื่อจะให้ได้สามารถปรับตัวได้กับ ที่เปลี่ยนแปลง ประชาชนควรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๔. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพการงาน สภาพเศรษฐกิจ มีการแข่งขันอย่างรุนแรงทำ ให้องค์กรต่าง ๆ ต้องพัฒนาตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต และเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน เทคโนโลยีใหม่ๆ ถูกนำ มาใช้ในธุรกิจ คนจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาและเพิ่มคุณ ตนเอง

๕. ข้อจำกัดของการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษาในระบบมีระเบียบและ หลักเกณฑ์ตายตัว จึงทำให้คนบางกลุ่มพลาดโอกาสเรียนในระบบโรงเรียนในวัยเด็ก คนเหล่านี้ควรมีโอกาสได้รับการศึกษา แม้อายุจะพ้นวัยเรียนไปแล้วก็ตาม เพื่อให้ มีโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกัน

๖. โครงสร้างของประชากร ซึ่งโครงการของประชากรไทยได้เปลี่ยนไป คือ มีประชากรวัยเด็กลดน้อยลง เนื่องจากการวางแผนครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ จึงทำให้สังคมไทยมีประชากรวัยเด็กน้อยลง ในขณะที่ประชากรวัยผู้ใหญ่และ มีแนวโน้มสูงขึ้น จึงควรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้สามารถปรับตัว ได้ เหมาะสมกับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและรวดเร็ว^{๕๗}

---

^{๕๗} สุมาลี สังข์ศรี. (2545). การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์.

ดังนั้นสรุปได้ว่า ปัจจัยปัจจัยการสร้างความรู้ ของคนในสังคม ชุมชน ตามสถานที่ต่าง ๆ กัน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน และเป็น สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิต ต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านศาสนา ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม เหล่านี้ก็เป็นปัจจัยต่อการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน กลุ่มชาติพันธุ์จะนิยมการสร้างความรู้เพื่อถ่ายทอดไปสู่รุ่นด้วยวิธีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ หรือชมรม เพื่อให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับชาติพันธุ์และอบรมลูกหลานให้รักและหวงแหนในวัฒนธรรมของตนเอง

๔.๓ วิเคราะห์ผลการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

๔.๓.๑ ผลการวิเคราะห์การอนุรักษ์ความเป็นอัตลักษณ์

จากการลงพื้นที่สำรวจ และเก็บข้อมูลทำให้ได้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่มนั้นมีการจัดเรียนรู้แบบวิถีชีวิต คือเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ มีกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งปลูกฝังให้ได้เรียนรู้แบบบูรณาการ ตามทฤษฎีหลักการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ^{๔๘} การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการนั้น มีหลักการจัดการเรียนการสอนที่ต้องคำนึงถึง กล่าวว่

๑. ต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร
๒. ในการสอนแต่ละครั้ง ต้องพยายามสอดแทรกคุณสมบัติที่ต้องการเน้นในตัวผู้เรียน เช่น การเสียสละ ความขยัน ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

๓. พยายามบูรณาการความรู้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

๔. จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักสังเกต วิเคราะห์ วิวิจารณ์ และอภิปรายถกเถียงด้วยเหตุและผล

๕. จัดบรรยากาศภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียนให้ทำท่าย และเร้าความสนใจแก่ผู้เรียน

วิเคราะห์ได้ว่า เมื่อมีการจัดการศึกษาแบบบูรณาการอย่างนี้ ก็จะทำให้ความรู้ และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้ถูกเรียนรู้และสืบทอด ตัวอย่างเช่นการสอนแทงหยวกของลุงสนั่น เอี่ยมสาย กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ซึ่งทุกวันนี้หาชม และเรียนรู้ได้ยากมากแล้ว

๔.๓.๒ ผลการวิเคราะห์การถ่ายทอดภูมิปัญญา

ในสถานการณ์ที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่กลุ่มชาติพันธุ์เล็ก ๆ ก็ยังคงสืบทอดภูมิปัญญา ความเป็นมา ทั้งวัฒนธรรมประเพณีและภาษาไว้อย่างเหนียวแน่น แม้ว่าการเรียนการสอนในศตวรรษที่ ๒๑ และการศึกษาตลอดชีวิตนี้จะเน้นสิ่งเร้า ดังที่สุมาลี สังข์ศรี ได้กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต

^{๔๘}กาญจนา คุณารักษ์, การสอนแบบบูรณาการ, (นครปฐม : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

เป็นการศึกษาที่บุคคลได้รับตลอดชีวิตตั้งแต่เกิด^{๙๙} ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตต่าง ๆ มากมาย เช่น ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เหล่านี้ที่จะพัฒนาให้บุคคลมีความรู้ มีประสบการณ์ มีทักษะ ต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนี้

๑. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ความเปลี่ยนแปลงที่เกิด ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม รวมทั้งบทบาทและหน้าที่ของ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวัยต่าง ๆ เช่น วัยผู้ใหญ่ ต้องการศึกษเกี่ยวกับและการใช้เวลาว่าง

๒. ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ทำให้เกิดวิถี ที่เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญก้าวหน้า ให้คนต้องการความรู้ใหม่ๆ เหล่านี้ทำ เพื่อจะได้ ปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้น ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดการถ่ายโอนข้อมูลความรู้ได้อย่างสะดวก เมื่อการเข้าถึงข้อมูลสะดวกรวดเร็ว จึงทำให้การคิดค้นความรู้ใหม่ๆ ได้ง่ายและรวดเร็วทำ ความรู้ที่มีอยู่ จึงล้าสมัย ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อช่วยให้คน ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

๓. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการเมือง สภาพของสังคมเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและซับซ้อน สังคมชนบทเปลี่ยนมาเป็นสังคม ชีวิตมีแต่ความ ความใกล้ชิดของคนในครอบครัวมีน้อยลง ทำให้เกิดปัญหาในสังคม เช่น ยาเสพติด ครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กเร่ร่อน เพื่อจะให้สามารถปรับตัวได้กับ ที่เปลี่ยนแปลง ประชาชนควรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๔. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพการงาน สภาพเศรษฐกิจ มีการแข่งขันอย่างรุนแรงทำ ให้องค์กรต่าง ๆ ต้องพัฒนาตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต และเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน เทคโนโลยีใหม่ๆ ถูกนำ มาใช้ในธุรกิจ คนจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาและเพิ่มคุณ ตนเอง

๕. ข้อจำกัดของการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษาในระบบมีระเบียบและ หลักเกณฑ์ตายตัว จึงทำให้คนบางกลุ่มพลาดโอกาสเรียนในระบบโรงเรียนในวัยเด็ก คนเหล่านี้ควรมีโอกาสได้รับการศึกษา แม้อายุจะพ้นวัยเรียนไปแล้วก็ตาม เพื่อให้ มีโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกัน

๖. โครงสร้างของประชากร ซึ่งโครงการของประชากรไทยได้เปลี่ยนไป คือ มีประชากรวัยเด็กลดน้อยลง เนื่องจากการวางแผนครอบครัวที่ประสบความสำเร็จ จึงทำ ให้สังคมไทยมีประชากรวัยเด็กน้อยลง ในขณะที่ประชากรวัยผู้ใหญ่และ มีแนวโน้มสูงขึ้น จึงควรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้สามารถปรับตัว ได้ เหมาะสมกับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและรวดเร็ว

ดังนั้นสรุปวิเคราะห์ได้ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาคือการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาของคนในสังคม ชุมชน ตามสถานที่ต่าง ๆ กัน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน และเป็น สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านศาสนา ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามกลุ่มมีการปรับเปลี่ยน

^{๙๙} สุมาลี สังข์ศรี. (๒๕๔๕). การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์.

วิธีในการจัดองค์ความรู้ให้อยู่ในรูปแบบแบบบูรณาการ ถึงแม้วิถีชีวิต การดำเนินชีวิตของคนในกลุ่มจะเปลี่ยนไป แต่สิ่งที่ตระหนกอยู่ตลอดเวลาคือความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างภาคภูมิใจ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อมั่นและเคร่งครัดในวัฒนธรรมสูง จึงมักจะถูกกล่าวถึงว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รักษาประเพณี และวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเหนียวแน่น ในปัจจุบันนี้โลกได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ไปอย่างรวดเร็วมาก ทั้งภาคเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ความทันสมัย ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้เข้ามามีอิทธิพล มีอำนาจครอบงำมนุษย์มากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมไทพวน ไทยวน และไทดำ หลายอย่างเปลี่ยนไป ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาในเรื่องของการจัดการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

๑. เพื่อศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
๒. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
๓. เพื่อบูรณาการภูมิปัญญากับการศึกษาตลอดชีวิต

กลุ่มเป้าหมายในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ๓๐ คน เพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างทั้งในด้านระบบ การบริหารจัดการ แผนการศึกษา ระดับการศึกษา โดยแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ละ ๑๐ คน ใช้วิธีเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive sampling)

เครื่องมือที่ใช้ คือ ๑. โครงสร้างขอบข่ายบทสัมภาษณ์การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)

๒. เอกสารบันทึกการสังเกต การสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ๓. ขอบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับครูผู้นำชุมชนและ ประชาชนท้องถิ่น ๔. การสังเกตการใช้เทคนิค SWOT และภาพถ่ายเพื่อศึกษาเส้นทางการศึกษา และแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการศึกษาโดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ อัตลักษณ์ รูปแบบ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ๕.แบบประเมินการวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านอัตลักษณ์ รูปแบบ กระบวนการของการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้ตลอดการวิจัยจะใช้เครื่องมืออุปกรณ์เพื่อการบันทึกข้อมูล

ประกอบด้วย การบันทึกภาคสนามโดยอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพ เคลื่อนไหวและกล้องถ่ายรูป เป็นต้น ขั้นตอนในการเก็บข้อมูล **ขั้นตอนที่ ๑** ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ศึกษาประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ ศึกษาวัฒนธรรม ทฤษฎีการจัดการศึกษาและคติชนวิทยา **ขั้นตอนที่ ๒** ศึกษากระบวนการในการจัดการเรียนรู้ การบูรณาการการถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง **ขั้นตอนที่ ๓** ลงพื้นที่ในการปฏิบัติการจัดเวทีเสวนาสัมภาษณ์ **ขั้นตอนที่ ๔** สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis)

๕.๒ สรุปผลการวิจัย

๕.๒.๑ สรุปผลการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีบริบทที่คล้ายคลึงกัน บริบทด้านชุมชน ไทพวนบ้านหาดเสี้ยว ตำบลหาดเสี้ยว แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น ๔ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ บ้านหาดเสี้ยว (บ้านเตือ) หมู่ที่ ๒ บ้านหาดเสี้ยว (บ้านกลาง และบ้านเหนือ) หมู่ที่ ๓ บ้านหาดสูง หมู่ที่ ๔ บ้านใหม่ (บ้านเหมือ) ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ตามถนนสวรรคโลก - ศรีสัชนาลัย ระยะห่างจากจังหวัดสุโขทัย ประมาณ ๖๗ กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๕๔๐ กิโลเมตร **ไทยวนสมอแข** ที่ตั้ง ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกหมู่บ้านชาวไทย-ยวน ในตำบลสมอแข มี ๔ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๒ บ้านลาดบัวขาว หมู่ที่ ๓ บ้านดงประโดก หมู่ที่ ๔ บ้านสมอแข หมู่ที่ ๘ บ้านกรมธรรม์ ลักษณะทางเศรษฐกิจ อาชีพที่มั่นคงและนิยมทำกันส่วนใหญ่คือ การทำนา รู้จักทำการทนต์น้ำเข้านาได้ดี และลงทุนน้อย ถัดจากการทำนา คือการทำไร่ ซึ่งเป็นการเปลืองแรงและต้องแผ้วถางป่าโค่นต้นไม้ทุกปี เพราะทำปีเดียวก็ทิ้ง มีการปลูกฝ้าย พริก ยาสูบ ถั่ว คราม และผักที่เหมาะสมกับฤดูฝน การเลี้ยงสัตว์ ขนาด จำนวนพอเลี้ยงครอบครัว ไม่เลี้ยงกันเป็นจำนวนมากหรือเลี้ยงเป็นอาชีพ ลักษณะทางสังคม ระบบครอบครัวของชาวไทยวนเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องไปอาศัยอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิงและจะต้องทำนาให้ พ่อตา แม่ยาย ๑ - ๒ ปี จึงจะขอแยกไปปลูกบ้านเรือนอยู่ต่างหากได้ **ไทดำบ้านยางแขวนอู๋** ความเป็นมาถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ดังกล่าวไว้ในพงศาวดารเมืองไลว่า “ เมืองที่พวกผู้ไทดำอยู่นั้น คือเมืองแกลงหนึ่ง เมืองควายหนึ่ง เมืองตุงหนึ่ง เมืองม่วยหนึ่ง เมืองลาหนึ่ง เมืองโม่หนึ่ง เมืองหวัดหนึ่ง เมืองซางหนึ่ง รวมเป็น ๘ เมือง เมืองผู้ไทขาว ๔ เมือง ผู้ไทดำ ๘ เมืองเป็น ๑๒ เมือง จึงเรียกว่าเมืองสิบสองผู้ไท แต่บัดนี้เรียก สิบสองจุไทย ” เขตสิบสองจุไทย บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ในเวียดนามภาคเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของ ไทดำ ไทแดง และไทขาว เมื่อฝรั่งเศสเข้าปกครองเวียดนาม ได้เรียกชนเผ่า

ที่อาศัยอยู่ลุ่มแม่น้ำดำ ว่า ไทดำ ที่เรียกว่าไทดำ เพราะชนดังกล่าวนิยมสวมเสื้อผ้าสีดำซึ่งย้อมด้วยต้นหอมหรือคราม แตกต่างกับชนเผ่าที่อยู่ใกล้เคียงเช่น ไทขาวที่นิยมแต่งกายด้วยผ้าสีขาว และไทแดงที่ชอบใช้ผ้าสีแดงขลิบตกแต่งชายเสื้อ ชาวไทยดำอยู่ที่เมืองแกงหรือแกน แต่เดิมเป็นเมืองใหญ่ของแคว้นสิบสองจุไทย ปัจจุบันคือจังหวัดเดียนเบียนฟู อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว (แคว้นล้านช้าง) ทิศเหนือติดกับตอนใต้ของประเทศจีน ที่ตั้งของชาวไทดำบ้านยางแขวนอยู่ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก มีศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมของไทดำ

การจัดการเรียนรู้มีการจัดการเรียนรู้ตามระบบของราชการตามปกติควบคู่กับการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตน มีเทคนิคและวิธีการในการถ่ายทอด โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านภาษาและการแต่งกาย แต่ละชนเผ่ามีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง และมีรูปแบบในการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป แต่มีอย่างหนึ่งที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สนับสนุนและให้คงอยู่ ก็คือศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเรียนรู้ของคนในชุมชนแล้ว ก็ยังส่งเสริมให้แก่ผู้ที่สนใจเข้าไปศึกษาได้ด้วย และการจัดการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีการบูรณาการกับวิถีชีวิต จึงเหมาะแก่บริบทชุมชน และมีความเป็นเอกลักษณ์เป็นของ ๆ ตน ช่วยกันรักษาและหวงแหนเป็นสมบัติของกลุ่มชาติพันธุ์แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์โลกอยู่บ้างก็ตาม

๕.๒.๒ สรุปผลการจัดการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

การจัดการศึกษาให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยอาศัยหลักของความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี

๑) ด้านความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ อย่างไทพวนบ้านใดก็ตามที่ลูกชายเมื่ออายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีจะให้บวชเป็นเณรจะบวชกี่วันก็ได้เมื่อเณรสึกออกมาจะได้รับคำนำหน้าเรียกว่า “เซียง” คงมาจากคำว่า “เซียน” หมายถึงผู้รู้หรือผู้สำเร็จ เด็กที่บวชเป็นสามเณรจะได้ศึกษาพระธรรมวินัย ข้อปฏิบัติ การครองตนในระหว่างเป็นสามเณรได้รำเรียนเขียนอ่านจากเจ้าหัว (พระภิกษุ) รู้อะไรบ้างพอสมควร มีพฤติกรรมสำรวม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความฉลาดขึ้นกว่าก่อนบวช ดังนั้น เมื่อสึกออกมาผู้เฒ่าผู้แก่จะยกย่องว่าเป็นผู้สำเร็จผ่านการศึกษาเล่าเรียน จึงให้คำนำหน้าว่า “เซียง” เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีขึ้นไปพ่อแม่จะเตรียมอุปสมบทให้เป็นภิกษุการเตรียมอุปสมบท เครื่องบวชหรือเครื่องอัฐบริวารเหมือนกับการอุปสมบททั่วไป เมื่อถึงเวลาตามกำหนดอุปสมบทก็จะโกนผมให้ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้องช่วยกันโกนผม เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ช่วยกันอาบน้ำนาคที่จะบวช ทาด้วยแป้งผสมขมิ้นทาตามตัวและทาศีรษะจนสีนาคออกสีเหลืองดูสวยงาม จากนั้นก็จะแต่งตัวนาค นุ่งผ้าขาว สวมเสื้อขาวและสไบเฉียงด้วยผ้าสีขาวแสดงถึงความบริสุทธิ์ที่หมดจดจากราคีต่าง ๆ เตรียมทำขวัญนาคต่อไป การบวชเณรและบวชพระของชาวไทยพวนนิยมสู่ขวัญทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อเตือนใจให้ข้คิดข้อปฏิบัติ

ตลอดจนระลึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณ เป็นการอวยชัยให้พรแก่นาคและอีกประการหนึ่งก็เป็นโอกาสให้ญาติพี่น้องได้มีโอกาสร่วมในการทำขวัญทำให้พ่อแม่เกิดความปิติในผลบุญกุศลที่มีโอกาสได้บวชลูกชาย ก่อนที่จะแห่ไปบวชที่วัด นอกจากจะนับถือและยึดมั่นในพุทธศาสนาแล้ว ชาวพวนยังมีประเพณี อันเอกลักษณะ ของตนมาแต่โบราณและยังเคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของตนมาก ซึ่งได้ปฏิบัติตามแบบอย่างบรรพบุรุษในรอบปีหนึ่งประเพณีของชาวพวนยังยึดถือและปฏิบัติกันถึงแม้บ้างประเพณีก็ได้ยกเลิกและบางประเพณีได้ทำแบบไม่ต่อเนื่อง หรือกระทำเป็นครั้งคราวบางประเพณีก็มีการปฏิบัติกันเพียงบางจังหวัดเท่านั้น ไทยวนการตั้งชื่อเด็ก พ่อแม่อาจตั้งชื่อเองหรือให้ญาติผู้ใหญ่ให้พระตั้งให้ก็ได้ ชื่อคนยวนแต่ก่อนจะมีพยางค์สั้น ๆ และมีเสียงเป็นสำเนียงยวน แต่ปัจจุบันนี้นิยมตั้งชื่อบุตรหลายของตนด้วยคำบาลีสันสกฤตที่ไพเราะ โดยยึดคัมภีร์มหาทักษาเป็นหลักผู้อาวุโสจะเรียกเด็กชาย โดยใช้คำว่า “โอ” หรือ บ่า นำหน้าชื่อ เรียกเด็กผู้ชาย โดยใช้คำว่า “ อี ” นำหน้าชื่อ เช่น โอแดง บ่าแดง อีแดง ฯลฯ ส่วนผู้เยาว์จะใช้คำดังกล่าวนำหน้าชื่อผู้อาวุโสไม่ได้เป็นอันขาด ถือว่าขาดความเคารพ ยกเว้นคำว่า “ อี ” คนยวนนำคำนี้มาเรียกพ่อแม่ได้ เช่น อีพ่อ (อีป้อ) อีแม่ ไม่ถือว่าขาดความเคารพแต่อย่างใดได้แก่ เรื่องตระกูล เรื่องแกน เรื่องผีเรือน เรื่องขวัญ เรื่องตัวลวง เรื่องผีอื่น ๆ เรื่องมดหมอ ตระกูลสิงของไทดำที่พบ ได้แก่ สิงลอก้า สิงลอก สิงเลียง สิงกว้าง วิงวี สิงก้า สิงต้อง สิงแดง ไม่พบว่ามีการแบ่งตระกูลสิงของไทดำ มาตั้งแต่เมื่อใด แต่ในตำนานประวัติศาสตร์ไทดำสมัยตัวลวงเป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองอาณาจักรเมืองล่อ (สิบสองจุไทย) ของไทดำนั้น ได้กำหนดให้ตระกูลล่อเป็นเจ้าปกครองประเทศ และให้ตระกูลเลียงเป็นเจ้าปกครองทางศาสนาและพิธีกรรม ตระกูลสิงต่าง ๆ ของไทดำคงจะมีมาแล้ว และคงจะได้กำหนดหน้าที่ไว้แล้วเช่นกัน เช่น ตระกูลสิงแดง ให้ดูแลรักษาป่าช้า เป็นต้น ความเชื่อเรื่องแกนไทดำเชื่อว่าแกนมีจริง มีอิทธิฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ไทดำทุกคนจะยำเกรงแกนเพราะเชื่อว่าแกนสามารถทำให้เกิดอะไรก็ได้ เช่น ทำให้เกิดภัยพิบัติ ทำให้คนตายก็ได้ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องผีเรือน เชื่อว่าคนที่ตายไปจะเป็นผีเรือน ผีเรือนก็คือพ่อแม่ญาติพี่น้องที่ตายไป ผีเรือนจะปกป้องรักษาคนในครอบครัว สมาชิกต้องจัดหาอาหารไปให้ผีเรือนกิน ความเชื่อเรื่องขวัญ เชื่อว่า ร่างกายของคนทุกอวัยวะทั้งภายนอกและภายในจะมีที่อยู่ของขวัญ และมีผีขวัญอาศัยอยู่ เช่น มือ เท้า ปอด หัวใจ เป็นต้น เชื่อว่าการเจ็บป่วยมาจากขวัญออกจากที่อยู่ไป ต้องแปงขวัญใหม่จึงจะหายป่วย

๒) ด้านพิธีกรรม ไทยพวนมีประเพณีอย่างหนึ่งซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เป็นที่รู้จักนั่นก็คือประเพณีกำฟ้า ประเพณีกำฟ้าชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสขณาสัย จังหวัดสุโขทัย ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวอธิบายว่างานบุญกำฟ้าเป็นสิ่งที่ชาวพวนปฏิบัติกันเป็นประเพณีมานานแล้วหากแต่เป็นที่น่าสังเกตว่าประเพณีกำฟ้าได้ถูกอธิบายว่าเป็นส่วนหนึ่งเป็นผลจากการรวมตัวกันของชาวพวนทั่วประเทศโดยการนำของ พล.อ.สายหยุด เกิดผล อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งเป็นชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวด้วยเช่นกันการรวมตัวกันของชาวพวนทั่วประเทศก่อให้เกิดการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาวพวนหลายประการ เช่น การพูด การทำบุญ การแห่ช้าง ประเพณีงานศพยวน ไม่นิยมตั้งศพผู้ ที่ตายนอกบ้านไว้ใน

บ้าน แต่จะนำไปบำเพ็ญกุศลที่วัด แม้จะตายภายในเขตบ้านแต่ไม่ได้ตายบนเรือน ก็นำศพไปบำเพ็ญกุศลที่วัดเช่นกัน ไทดำมีพิธีกรรมหลายอย่าง ได้แก่ พิธีเสนเมืองเพื่อบูชาผีประจำเมือง พิธีเสนบ้านเพื่อบูชาผีประจำบ้าน พิธีเสนเรือนเพื่อบูชาผีประจำเรือน พิธีบูชาผีมด ผีมนตรีหรือพิธีกินปางพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของไทดำถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากทุกคนจะต้องหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อทำการฝังหรือการเผา การสวดส่งวิญญาณ เป็นต้น

๓) ด้านประเพณี มีประเพณีหลายอย่าง ได้แก่ ประเพณีการเกิดประเพณีการเลือกคู่ครอง ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการเลี้ยงดูบุตร ประเพณีทานก้วยสลาก เป็นต้น ประเพณีการแต่งงานมี 2 ประเภท คือตระกูลผู้ตัวกับตระกูลผู้น้อย ประเพณีการเกิดตั้งแต่คลอดจนโต ประเพณีการเลี้ยงดูบุตรให้บุตรรู้จักทำมาหากิน รู้จักและปฏิบัติให้ถูกจารีตประเพณี เป็นต้น ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ให้เป็นแบบแผนปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา

๔) ด้านการทอผ้าและการแต่งกาย เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อปรากฏตัวในที่ใดก็จะรู้ได้ทันทีเลยว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ และที่สำคัญการแต่งกายและเครื่องประดับต่าง ๆ เป็นการบ่งบอกฐานะทางสังคมของคนนั้น ๆ ด้วย เป็นการสอนแบบอศัยรายละเอียดของการแต่งกาย ซึ่งจะต้องเรียนรู้ถึงจะเข้าใจ ว่าแต่ละส่วนในการแต่งกายนั้นหมายถึงอะไร

๕) ด้านบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของไทดำมองดูแปลกตา แตกต่างจากไทกลุ่มอื่น ๆ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น บ้านเป็นรูปทรงหลังคาโค้งลงมาถึงฝา มีจั่วบนหลังคาที่เป็นเอกลักษณ์บ่งบอกว่าเป็นบ้านของไทดำ เป็นบ้านใต้ถุนบ้านสูง บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ยังบ่งบอกได้ถึงการใช้งานจากกาแลที่มองเห็นจากด้านนอก เพราะจะสร้างแตกต่างกัน เป็นภูมิปัญญาที่ละเอียดอ่อน

๕.๒.๓ สรุปผลการศึกษาดูงานการภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์

เป็นที่ทราบกันดีว่าในยุคปัจจุบันการเรียนการสอนในภาคบังคับกว้างขวางและทั่วถึง ในแทบทุกถิ่นของประเทศ กลุ่มชาติพันธุ์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีการศึกษาแบบใหม่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ก็เป็นเหตุทำให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาและความเชื่อต่าง ๆ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านความเชื่อ ด้านพิธีกรรม ด้านประเพณี ด้านการแต่งกาย และด้านบ้านเรือน เช่น ประเพณีการเกิด ไทดำบ้านยางแขวนอยู่ ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากที่ทำคลอดบุตรโดยหมอตำแย เป็นคลอดบุตรโดยเจ้าหน้าที่ของสถานอนามัย หรือที่โรงพยาบาล บางคนไม่อยู่ไฟเลย บางคนอยู่ไฟแต่ลดจำนวนวันลง ชาวบ้านจะเชื่อฟังแพทย์แผนปัจจุบันและปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ ในการดูแลสุขภาพและคุณภาพชีวิต ส่วนไทดำบ้านน้ำกุ่มสปป.ลาว ยังมีการใช้หมอตำแยทำคลอดอยู่บ้าง แต่ส่วนมากจะให้พยาบาลทำคลอดให้เช่นเดียวกัน การอยู่ไฟยังถือปฏิบัติอยู่เหมือนเดิมแต่มีการเพิ่มวันอยู่ไฟหลายวันกว่าเดิม แตกต่างจากไทดำบ้านนาป่าหนาดที่อยู่ไฟลดจำนวนวันลงมาก และบางคนไม่อยู่ไฟเลยก็มี ทั้งเพราะไทดำบ้านน้ำกุ่มเชื่อว่า การอยู่ไฟหลายวันจะทำให้สุขภาพของตนเองดี

๕.๓ อภิปรายผล

ชาติพันธุ์ คำว่า "ชาติพันธุ์" และ "ชาติพันธุ์วิทยา" เป็นคำใหม่ในภาษาไทย การทำความเข้าใจเรื่องชาติพันธุ์ จำเป็นจะต้องพิจารณา เปรียบเทียบกับเรื่องเชื้อชาติ และสัญชาติ อาจเปรียบเทียบเชื้อชาติ สัญชาติ และชาติพันธุ์ ความหมายกลุ่มชาติพันธุ์มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ กัน ในขั้นแรกนี้ เลือกเก็บเนื้อหา "กลุ่มชาติพันธุ์" ต่าง ๆ ที่ถูกมองว่าเป็น "ชนกลุ่มน้อย" ของประเทศไทย เพราะกลุ่มชนต่าง ๆ มีความรู้สึกนึกคิดและภาษาที่จะแสดงออกมาได้ว่า "คิดหรือรู้สึกว่าเป็นใคร" ซึ่งการจำแนกตนเองนี้ อาจแตกต่างไปจากที่คนนอกจำแนกให้ ในการศึกษาเรื่องนี้ นักมานุษยวิทยาจึงต้องเพิ่มมุมมองเรื่องจิตสำนึกและชื่อเรียกตัวเองของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ตลอดจนการสร้างวัฒนธรรม ประเพณี หรืออัตลักษณ์

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมขึ้นมาย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เราเรียกว่า "วัฒนธรรม" ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอารมณ์หล่อหลอมร่างกายตกแต่งคนให้หน้าดูสม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมกับคนเสมอไป

"วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ"

จากการสัมภาษณ์ผู้นำที่เป็นทางการ พบว่า การปกครองกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเรื่องยาก ตัวอย่างเช่นชาวไทดำ เพราะผู้ที่อาวุโสยังยึดติดในความเชื่อดั้งเดิมอยู่ว่า การได้มาของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ปกครองนั้นมีกฎระเบียบของไทดำอยู่แล้วคือต้องเป็นคนในตระกูลสิงลอก้าเท่านั้น ผู้ปกครองที่ไม่ใช่คนไทดำจึงไม่เข้าใจในวัฒนธรรมของไทดำ แต่ตามกฎหมายของไทย การได้มาของผู้ปกครองทุกระดับต้องใช้การเลือกตั้งเท่านั้น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกเทศบาล นายกเทศมนตรีเทศบาล เป็นต้น โดยจะต้องกำหนดให้มีผู้สมัครแล้วให้ชาวบ้านเลือกกันเอง ใครได้คะแนนมากที่สุดจะได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกเทศบาล นายกเทศมนตรีเทศบาล ฯลฯ ซึ่งผู้สมัครเป็นใครก็ได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ จากการสังเกตและสัมภาษณ์ไทดำที่เป็นตระกูลลอก้าหรือตระกูลลอป พบว่า ไทดำในตระกูลนี้มักจะไม่ให้ความสำคัญในเรื่องการสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านมากนัก หรือผู้นำระดับอื่น ๆ เพราะขัดแย้งกับธรรมเนียมความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทดำ ที่ได้ถูกกำหนดไว้แล้วว่าให้ตระกูลสิงลอก้าเป็นผู้ปกครองเท่านั้น ดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นไทดำตระกูลสิงลอก้าและสิงลอกจะไม่สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แต่อย่างไร แต่พบว่า เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนผู้อื่นมากกว่า ทั้งนี้ถือได้ว่าไทดำตระกูลสิงลอก้าไม่ยอมรับในกฎกติกา

ดังกล่าวจากทางบ้านเมือง แต่ไม่ได้ต่อต้านแต่อย่างใด ตัวอย่างดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าในขณะที่บ้านเมืองกำลังเปลี่ยนไป ภูมิปัญญาหรือความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังคงอยู่ หรือแม้จะมีความเชื่อและภูมิปัญญาอยู่ แต่ก็ยังมีบางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผลการศึกษาทำให้ได้พบว่าวัฒนธรรมไหนยังดำรงอยู่ วัฒนธรรมไหนมีการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ เพชรตะบอง ไพศุนย์ (๒๕๕๓: ๒๓๒)^๑ กล่าวว่า ไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีเครื่องอำนวยความสะดวกหลายอย่าง เช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ โทรศัพท์ ตู้เย็น พัดลม โทรศัพท์ ฯลฯ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เหล่านี้ ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวไปแล้ว ซึ่งเป็นผลของ ภาวะทันสมัย ที่กล่าวว่าลักษณะของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีต ไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัวและชุมชนนิยม เป็นความคิดเชิงเหตุผล ปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยม โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวการจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานและวิถีประเพณีที่ใช้กันในสังคมจารีตประเพณี แม้แต่บ้านเรือนที่นิยมสร้างกัน ปัจจุบันในกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้รับอิทธิพลยุคใหม่ และสอดคล้องกับ ประธาน ยานกุลวงศ์ (๒๕๕๓:๗๕)^๒ กล่าวว่า จากการที่ทุกบ้านสมัยใหม่นิยมทำรั้วกันหมด ได้ซ้อนทับทางเดินแบบสมัยโบราณที่ทุกบ้านสามารถเดินไปหากันได้อย่างอิสระ บ้านติดถนนที่กันรั้วจะล้อมรอบบ้านชั้นในที่กันรั้ว ทำให้ระบบหมู่บ้านแบบเดิมหายไป

การบูรณาการการเรียนรู้ของชาติพันธุ์ มีบทบาทอย่างยิ่งแต่การที่จะดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม การจะรักษาวัฒนธรรมเพื่อให้คงอยู่สืบต่อไป ในท่ามกลางโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงย่อมลำบาก บางกลุ่มชาติพันธุ์เคยปลื้มใจตัวเองไม่คบค้าสมาคมกับคนนอก และห้ามไม่ให้กลุ่มคนนอกเข้ามาอาศัยในหมู่บ้านของกลุ่มที่ตนเองอาศัย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แต่ก็ใช้ทางออกที่ดี เพราะในยุคที่สังคมเปลี่ยนไป มนุษย์ทุกชาติภาษาล้วนมีผลกระทบ การจะอยู่ร่วมกันและดำรงคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีจึงต้องมีการบูรณาการด้านการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อให้มีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ผู้ทำวิจัยมีโอกาสได้ไปสัมผัส เรียนรู้และศึกษา กับกลุ่มชาติพันธุ์อยู่เป็นประจำ ได้มองเห็นความสำคัญของการบูรณาการการเรียนรู้ในรูปแบบของการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ ไม่ว่าจะจัดตั้งโดยรัฐหรือว่าจัดตั้งโดยเอกชน ล้วนแล้วแต่เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ และเป็นสิ่งที่ประกาศ

^๑ เพชรตะบอง ไพศุนย์. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของไทดำในกระแสการเปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับไทดำ ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

^๒ ประธาน ยานกุลวงศ์. การดำรงอยู่ของการใช้พื้นที่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของบ้านแบบปัจจุบัน กรณีศึกษา บ้านไทพวน หาดเสี้ยว อำเภอศรีสขณาสัย จังหวัดสุโขทัย

ให้กับคนทั้งหลายได้รับรู้ ว่ายังมีกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นไทพวน ไทยวน หรือไทดำ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน และยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนอย่างดีเยี่ยมที่สุด

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรมีการทดลองสร้างแบบเรียนสำหรับชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นแบบเรียนที่เป็นภาษา ไทพวน ไทยวน และไทดำ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และเขียนภาษาของตนเองได้ และควรเป็นบทเรียนเชิงวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ ให้คนที่มีความสนใจได้รู้วัฒนธรรม และอยู่ร่วมกันในสังคมไทยด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ประเด็นที่น่าสนใจในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยพัฒนาแบบพัฒนาชนบท เพื่อบูรณาการวัฒนธรรมของกลับชาติพันธุ์ ผนวกเข้ากับการท่องเที่ยว เพื่อสอนวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นสื่อในการยกระดับ และเป็นการให้ความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองไทย

บรรณานุกรม

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ

กองพุทธสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดไร่ล่อม, ประวัติวัดทั่วไป, (๒๕๕๒.)

สาธิต โสรจประสพสันติ, แหล่งการให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว, (สาธิต พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตำบลบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, ๒๕๕๙)

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

๒.๑ หนังสือ:

กนัตนา แก้วศรี, “การฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นที่โดดเด่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, (คั่นคว้าวิสาธร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๑.)

กาญจนารัตน์ แปลกวงศ์, ลาวพวน :กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, (ปริญญาานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามนุษยศึกษาวชิราวุฒ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕.)

เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. “แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11”. (พ.ศ.2555-2559). กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554

เจนสุดา สมบัติ, ความเป็นพวน ในปรากฏการณ์ความเป็นไทยร่วมสมัย, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘.)

ฉัตรเฉลิม งามอาจจนศาล, การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด:ผลิตซ้ำหรือนวัตกรรมใหม่, (กรุงเทพฯ:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.)

ชูศักดิ์ วิทยาก็ค, การท่องเที่ยวกับการพัฒนา : พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, (ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.)

เชาว์วิชัย ศุภรัตริภิเทศ, การรับนวัตกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา:ศึกษากรณีไทยพวน, (จังหวัดลพบุรี, วิทยานิพนธ์มนุษยวิทยา มหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.)

วิเศษ ชินวงศ์. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๔.

ทวีโรจน์ กล้ากลุ่มจิตต์, ชุมนางโข่ง, (สำนักพิมพ์เพชรภูมิ, ๒๕๕๙)

ธนิก เลิศชาญฤทธิ, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

(องค์การมหาชน),๒๕๕๔)

บังอร ปิยะพันธุ์, **ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,๒๕๕๑.)
บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, **๓๐ ชาติในเชียงราย**, (พิมพ์ครั้งที่ ๒,สยามกรุงเทพฯ,๒๕๕๗.)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**, (กรุงเทพฯ:ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,๒๕๕๘.)

บุญยสกุลย์ อนุช และอารีรัตน์ **เรื่องกำเนิด,พลวัตประเพณีบุญกำฟ้าของกลุ่มชาติพันธุ์พวน
ในบริบทการท่องเที่ยวของประเทศไทย**, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม , ๒๕๕๐.)

บุศยมาศ แดงขำ, **แนวทางการจัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน)**, (ตำบลเกาะหวาย
อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
จัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร)

ปานตา นาคพันธุ์วงศ์, **ภูมิศาสตร์ภาษาจังหวัดอุดรดิตถ์: การศึกษาโดยใช้คำศัพท์**, (วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๓๐.)

ปุ่น วงศ์วิเศษ และวิเชียร วงศ์วิเศษ, **ไทยพวน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก,๒๕๑๗.)

ประจักษ์ สายแสง,**แนวทางในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน**, (๒๕๓๑)

ประเวศ วะสี, **ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกัน**,
(กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓)

ปิยะพร วามะสิงห์, **ความสำนึกในชาติพันธุ์ของลาวพวน**, วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยา).
กรุงเทพฯ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๘.

เปรมทิพย์ พงษ์นิล, **เพลงในประเพณีกำฟ้า: กรณีศึกษาชาวพวน จังหวัดราชบุรี**, วิทยานิพนธ์
ศป.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ.กรุงเทพฯ, บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พันธุ์ทิพย์ อีระเนตร และสมชาย นิลอาธิ,**ประวัติศาสตร์เมืองพวน**, (กรุงเทพมหานคร,โรงพิมพ์เรือน
แก้วการพิมพ์, ๒๕๕๕.)

พิมพ์กาญจน์ ชัยจิตร์สกุล และองค์บรรจุน,สมุทรสาคร : **สายน้ำวัฒนธรรมแห่งชาติพันธุ์**, (กรุงเทพฯ:
กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร,๒๕๕๖)

เพชรตะบอง ไพศุณย์, **โตคำ : ความเป็นคนชายขอบในกระแสการเปลี่ยนแปลงโลกาภิวัตน์**.
(Retrieved from <http://tdc.thailis.or.th/>,๒๕๖๐)

โพธิ์ แคมลำเจียก, **ตำนานไทยพวน**, กรุงเทพฯ, สามัคคี (ดอกหญ้า) ๒๕๓๗.

ภานุพงศ์ ข้างจะงาม, **การอนุรักษ์ผ้าทอตีนจกของชาวพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย
จังหวัดสุโขทัย**, (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา,บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.)

สมคิด จำงค์ศร. **การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานวัดนาหนองเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนไทย
พวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตร

- มหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา: สถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๕๒.
- สมคิด ศรีสิงห์,รายงานวิจัย เรื่องวัฒนธรรมของไทยโขงดำ (ลาวโขง), (ในจังหวัดพิษณุโลกและ
พิจิตร,๒๕๒๑)
- สมทรง บุรุษพัฒน์,สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโขง,(นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
เอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยมหิดล.)
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, สรินยา คำเมือง, อธิตา สุนทรโรทก,พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของกลุ่ม
ชาติพันธุ์โขง,(In วัฒนธรรม ความตาย กับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ : มอญ-
โขง-กะเหรี่ยง-ม้ง-เย้า,กรุงเทพฯ: สวสส,๒๕๕๐)
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์,ความเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าพื้นเมือง ชุมชนบานหาดเสี้ยว อำเภอ
ศรีสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย,(คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์,๒๕๓๔)
- สุชาพันธ์ ตาลรักษา, การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวนขององค์การบริหารส่วน ตำบลมะขามล้ม ชาว
พวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี,(ปริญญาานิพนธ์รัฐประศาสนมหาบัณฑิต,
วิทยาลัยการปกครองมหาวิทยาลัยขอนแก่น,๒๕๕๓.)
- สุรমন บุญเต็ม และสนิท เมณะรัตน์,ปริศนาคำทายเพลงกล่อมเด็กและผะผายออย ของชาววน
คีว, (รายงานการศึกษาค้นคว้าระดับปริญญาตรี วิชาเอกภาษาไทย: วิทยาลัยครู
นครราชสีมา,๒๕๒๓.)
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ,ลาวโขง : รายงานวิจัย,(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๑.)
- สนองโกศัย.บันทึกห่มพวน : จากกลุ่มน้ำยมสู่ลุ่มน้ำมูล. พิมพ์ครั้งที่ ๑.(กรุงเทพฯ:เฟื่องฟ้าพริ้นต์
จำกัด ๒๕๔๑)
- สมหวัง คงประยูร,ศิลปะพื้นบ้าน,(เชียงใหม่:โรงพิมพ์ส่งเสริมธุรกิจ,๒๕๒๒)
- ยุรี ไบตระกูล, พิธีบุญก่าฟ้าของลาวพวน :กรณีศึกษาหมู่บ้านพวน,(ตำบลบางน้ำเชี่ยว
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี,๒๕๓๗)
- ธีระชัย ปุรณโชติ. ประมวลบทความทักษะของครูวิทยาศาสตร์มีอาชีพในยุคปฏิรูปการ
เรียนรู้ : การจัดการเรียนการสอนบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- วิเชียร วงศ์วิเศษ. ไทยพวน. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๑๗
- วิวัฒน์ เตมีพันธ์,สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา ซึ่งบ่งชี้ภูมิ
ปัญญาในอดีตของไทย - ยวน (คนเมือง), (เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องเรือน
พื้นถิ่นภาคเหนือ ณ อาคารศูนย์รวม๓ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ
กรุงเทพฯ, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕.)
- วีรพงศ์ มีสถาน,สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน,(กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ
พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล,๒๕๓๙.)
- วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 8,(ฉบับพิเศษธันวาคม,อาเซียน: แร่งงานกับการพัฒนา,
๒๕๖๐.)

ศรีศักร วัลลิโภดม, **อ้างอิงในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน** โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: ๒๕๓๔) โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, “เรื่องที่ ๑ สภาพแวดล้อมกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในประเทศไทย, (๒๕๕๖.)

อมรรัตน์ ศูนย์กลาง. **การพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับครูประถมศึกษา**, วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

อารี สุทธิพันธ์, **ศิลปะนิยม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: กระดาษสา, ๒๕๒๘),
 อุมารณ วังศรีวิสุทธิศักดิ์, **ประเพณีและพิธีกรรมของชาวคลอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร**.
นครปฐม: (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, ๒๕๔๗)

LardiZabal Amparo. S and other. **Methods and Principles of Teaching**. Quezon City :

Alermar Phoenix, 1970.

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

หัวข้อเรื่อง : การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้และเพื่อนำมาศึกษาพัฒนาศักยภาพ ศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์
๒. แบบสอบถามฉบับนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ
  - ๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
  - ๒) แบบสอบถามความคิดเห็น
  - ๓) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
๓. แบบสอบถามฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ประกอบการวิจัยของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. การตอบแบบสอบถามนี้จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางการวิจัยต่อไป ข้อมูลในแบบสอบถามจะเป็นความลับทั้งสิ้นและหากแบบสัมภาษณ์นี้มีข้อผิดพลาดประการใดที่เห็นไม่สมควร ก็ให้ถือว่าเป็นดุลพินิจของท่านที่จะสงวนความเห็นนั้นไว้ได้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หรือกรอกข้อมูลตามความเป็นจริง

๑. ชื่อ-สกุล.....
๒. เพศ ชาย หญิง
๓. วัน/เวลาที่ให้สัมภาษณ์.....
๔. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๓๐	☐ ๕๑ - ๖๐ ปี
☐ ๓๑ - ๔๐ ปี	☐ ๖๑ ปี ขึ้นไป
☐ ๔๑ - ๕๐ ปี	
๕. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา	☐ ปริญญาตรี
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น	☐ ปริญญาโท ขึ้นไป
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย	
☐ อื่น ๆ	
๖. กลุ่มชาติพันธุ์

☐ ไทพวน	☐ ไทดำ
☐ ไทยวน	☐ อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ ๒ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

๑) ข้อมูลพื้นฐานบริบทชุมชน

๑.๑ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์

.....

.....

๑.๒ แนวคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๓ รูปแบบการจัดการศึกษาของชุมชนเป็นอย่างไร

๒) การพัฒนาศักยภาพการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน

๒.๑ คติธรรม

๒.๒ ความเชื่อ

๒.๓ วัฒนธรรมประเพณีและการดำเนินชีวิต

๓) การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

๓.๑ การดูแลสมาชิกในชุมชนให้สนใจเรียนรู้และรักษาดำรงประเพณี

๓.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินชีวิต

๔. แนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบบูรณาการกับสังคมสมัยใหม่

๔.๑ มีการให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้วัฒนธรรมของชาติพันธุ์อย่างไร

.....
๔.๒ การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และแสวงหาแนวทางการดำเนินการให้
บรรลุเป้าหมาย
.....
.....
.....

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ
คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก จ

ภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

การศึกษาเก็บข้อมูลชาวไทยพวนที่ ต.หาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.พิษณุโลก

紗廊พิพิธภัณฑสถานผ้าทองคำ ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

紗廊 โสรัชประสพสันติ

เจ้าของและผู้สร้าง紗廊พิพิธภัณฑสถานผ้าทองคำ 紗廊พิพิธภัณฑสถานผ้าทองคำ
ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

นางรุ่งอรุณ คำโมง
 นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว ผู้ให้ข้อมูล
 สำนักงานเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

สงคราม เรืองศรี ที่อยู่ ตำบลหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
 ประชาชนชาวบ้านให้ความรู้เกี่ยวกับชาวไทยพวน ณ วัดหาดเสี้ยว

เครื่องมือประกอบอาชีพและสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยพวน

การศึกษาเก็บข้อมูลที่ ไท-ยวน ต.สมอแข อ.เมือง จังหวัดพิษณุโลก

ศิริพันธ์ เขี่ยมสาย

วิทยากร ศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม ไท-ยวน ที่อยู่ หมู่ที่ ๓
ตำบลสมอแข อ.เมือง จ. พิษณุโลก

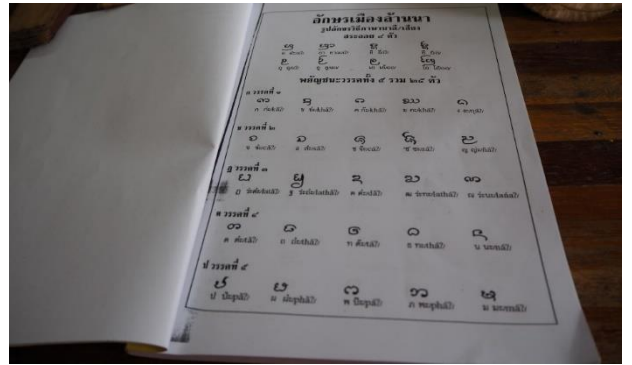

พลอย ทองแก่งกล้า ที่อยู่หมู่ที่ ๓ ต.สมอแข อ.เมือง จ.พิษณุโลก
ประชาชนชาวบ้านที่สามารถอ่านอักษรไท-ยวนได้

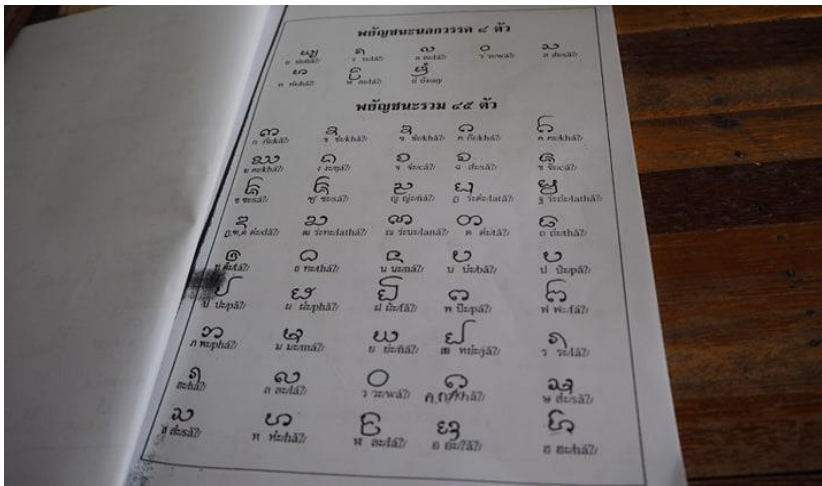

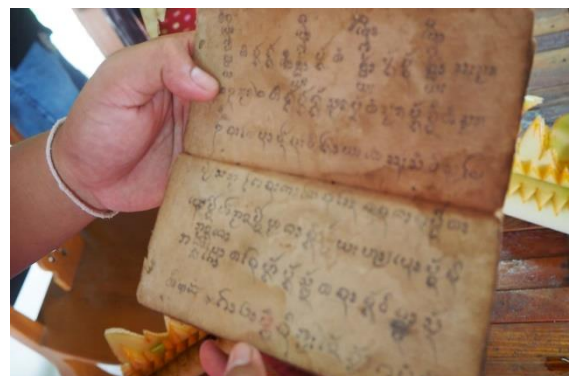
นายสนั่น เอี่ยมใส
วิทยากรชาวไท-ยวน

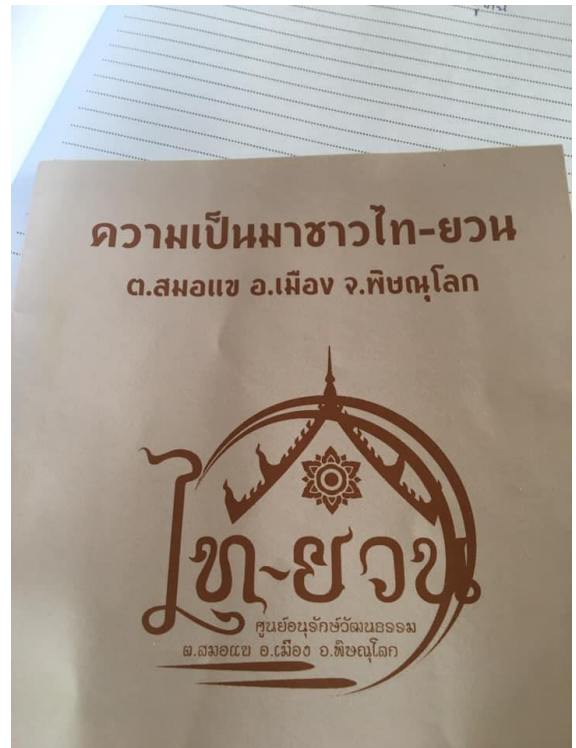
อักษรเมืองล้านนา

อักษรไท-ยวน

การบันทึกอักษรไท-ยวน ลงในสมุดข่อย

การศึกษาเก็บข้อมูลชาวไทดำที่ ต.ยางแขวนอู๋ อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

ประวัติคณะผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระศรีสุวรรณค์ อมรธมโม (กำริสุ)
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phra Srisawan Amarathammo (Kamrisu)
๒. เลขหมายบัตรประชาชน	- ๑๔๘๐๗๐๐๐๐๖๔๐๕
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน	รักษาการประธานหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	หลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖ ต.บึงพระ อ.เมือง จ.พิษณุโลก ๖๕๐๐๐ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๑๐๒๘๒๙๑๖ E-mail - phrasrisawan@hotmail.com
๕. ประวัติการศึกษา	น.ธ.เอก ป.ธ. ๑-๒ ปริญญาตรี ศาสนศาสตร์บัณฑิต (การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต (การสอนภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๖. สาขาวิชาที่ชำนาญพิเศษ(แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ	สาขาวิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา, วัฒนธรรมศึกษา, ปรัชญาศาสนา
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	ผลการใช้บทเรียนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สำหรับผู้เรียนชาวต่างประเทศ ปี ๒๕๕๘

๒. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	ผศ. ล้ายอง สำเร็จดี
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Assist. Prof. Lamyong Samretdee
๒. เลขหมายบัตรประชาชน	- ๓๖๕๙๙๐๐๖๐๕๘๒๘

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย วิทยาลัย
สงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ หลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖ ต.บึงพระ อ.เมือง
จ.พิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๕. ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี การศึกษาศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) วิทยาลัยวิชาการ
ศึกษาพิษณุโลก
ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ
๖. สาขาวิชาที่ชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
สาขาวิชาภาษาศาสตร์, วัฒนธรรมศึกษา, ปรัชญาศาสนา
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

- ๑) การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ของของสุนทรภู่เพื่อสืบค้นผู้แต่งนิราศอิเหนาและ
สุภาพิตสอนหญิง (๒๕๒๙)
- ๒) โครงสร้างนิยมในวรรณกรรมเรื่อง คำพิพากษาของชาติ กอบจิตติ (๒๕๓๐)
- ๓) ประชาธิปไตยในลิลิตยวนพ่าย (๒๕๓๑)
- ๔) สุนทรียศาสตร์ในรำพันพิลาปคำฉันท์ (๒๕๓๓)
- ๕) คำสอนกฤษณาจิดวิทยาเพื่อครองใจชาย (๒๕๓๕)
- ๖) ความคิดเชิงสร้างสรรค์ในวรรณกรรมประเภทการ์ตูน: ศึกษาเฉพาะกรณีในหนังสือพิมพ์
รายวัน (๒๕๓๗)
- ๗) สัมฤทธิ์ผลของการพูดเชิงโน้มน้าวใจ (๒๕๓๙)
- ๘) ศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ (๒๕๔๐)
- ๙) นักวิจัยหลัก เรื่อง "การวิจัยเชิงประเมินหลักสูตรศิลปศาสตร สาขาวิชาภาษาไทย
พุทธศักราช ๒๕๒๕" (๒๕๔๗)
- ๑๐) หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง "พฤติกรรมการฟังรายการวิทยุพระพุทธรักษาวิทยาลัยสงฆ์
พุทธชินราชของพระสงฆ์และประชาชน" (๒๕๕๑)

๓. ประวัติผู้ร่วมวิจัย :

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นางชูศรี เกิดศิลป์
- ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Chusee Girdsin
๒. เลขหมายบัตรประชาชน - ๓๖๕๙๙๐๐๐๘๐๓๗๗
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย วิทยาลัย
สงฆ์พุทธชินราช

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖ ต.บึงพระ อ.เมือง
 จ.พิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๕. ประวัติการศึกษา
 ปริญญาตรี การศึกษาระดับบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรี นคร
 รินทร์วิโรฒ
 ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรี
 นครินทร์วิโรฒ
๖. สาขาวิชาที่ชำนาญพิเศษ(แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
 สาขาวิชาประกันคุณภาพการศึกษา, วัฒนธรรมศึกษา, ปรัชญาศาสนา
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

-